

A.061.1.2021

Dokument : 2021-69495

Rybnik

DIAGNOZA STRATEGICZNA NA POTRZEBY OPRACOWANIA STRATEGII ROZWOJU MIASTA RYBNIKA „RYBNIK2030”

o której mowa w art. 10a ust. 1
ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r.
o zasadach prowadzenia polityki rozwoju

Opracowanie:

Urząd Miasta Rybnika – Wydział Analiz

Spis treści

Spis treści	2
Wprowadzenie	5
1. Założenia wstępne	5
2. Położenie geograficzne i otoczenie	7
2.1. Aglomeracja Rybnicka i obszar funkcjonalny	9
3. Demografia	12
3.1. Struktura demograficzna	13
3.2. Ruch naturalny i migracje	15
3.3. Prognoza demograficzna liczby mieszkańców	21
3.4. Wewnętrzne zróżnicowanie demograficzne miasta	23
3.5. Podsumowanie – potencjały i wyzwania	30
4. Gospodarka i rynek pracy	32
5. Środowisko naturalne	64
5.1. Walory środowiska naturalnego, przyrodnicze i krajobrazowe, różnorodność biologiczna	64
5.2. Zasoby przyrodnicze i ochrona przyrody – tereny i obiekty ochronione na podstawie ustawy o ochronie przyrody	65
5.3. Bogactwa naturalne, możliwości ich eksploatacji i wykorzystania	76
5.4. Jakość środowiska – monitoring środowiska – stan i ochrona środowiska	77
5.5. Podsumowanie – potencjały i wyzwania	89
6. Infrastruktura techniczna i komunikacja	91
6.1. Infrastruktura techniczna	91
6.2. Układ komunikacyjny, system transportowy i mobilność miejska	97
6.3. Podsumowanie – potencjały i wyzwania	107
7. Kultura i dziedzictwo kulturowe	111
7.1. Instytucje kultury i inne podmioty prowadzące działalność związaną z kulturą	111
7.2. Biblioteki i kultura czytelnicza	115
7.3. Zasoby dziedzictwa kulturowego – obiekty zabytkowe, ich stan i sposób wykorzystywania, dziedzictwo niematerialne	116
7.4. Finansowanie kultury i miejska polityka kulturalna	118

7.5. Podsumowanie – potencjały i wyzwania	122
8. Sport, rekreacja i turystyka	123
9. Planowanie i zagospodarowanie przestrzenne	140
10. Bezpieczeństwo publiczne i zagrożenia naturalne	150
10.1. Uwarunkowania wynikające z położenia, w tym zagrożenia naturalne	150
10.2. Przestępczość	156
10.3. Bezpieczeństwo w ruchu drogowym	159
10.4. Podsumowanie – potencjały i wyzwania	164
11. Polityka społeczna	165
11.1. Pomoc społeczna	165
11.2. Bezdomność	169
11.3. Wsparcie osób z niepełnosprawnościami	171
11.4. Osoby starsze	176
11.5. Wspieranie rodziny i system pieczy zastępczej	186
11.6. Ochrona zdrowia	188
11.7. Zasoby i warunki mieszkaniowe	194
11.8. Podsumowanie – potencjały i wyzwania	207
12. Edukacja i wychowanie	208
13. Kapitał społeczny i partycypacja społeczna	217
13.1. Liczba i działalność organizacji pozarządowych	222
13.2. Aktywność obywatelska mieszkańców	228
13.3. Podmioty ekonomii społecznej	234
13.4. Podsumowanie – potencjały i wyzwania	236
14. Finanse samorządowe	237
15. Uwarunkowania wynikające ze Strategii „Śląskie 2030”	253
15.1. OSI – Obszary Strategicznej Interwencji	253
15.2. Wskaźniki Rozwoju Terytorialnego	261
15.3. Główne potencjały i wyzwania subregionu zachodniego województwa śląskiego w świetle Strategii „Śląskie 2030”	262
16. Podsumowanie diagnozy – Kluczowe uwarunkowania rozwoju w perspektywie strategicznej	263
17. Źródła danych	288
Literatura	288
Akty prawne, strategie, plany i inne dokumenty urzędowe	290

Bazy danych	292
Spis rysunków	293
Spis tabel.....	296
Spis załączników (dokumenty uzupełniające diagnozę strategiczną).....	300

Wprowadzenie

Niniejszy dokument stanowi diagnozę na potrzeby opracowania Strategii rozwoju miasta Rybnika „Rybnik 2030” – diagnozę o której mowa w art. 10a ust. 1 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (t.j. Dz.U. 2019 r. poz. 1295 ze zmianami)¹.

Dokument zawiera charakterystykę czynników wewnętrznych i zewnętrznych w wymiarze społecznym, gospodarczym i przestrzennym istotnych dla rozwoju miasta Rybnika w perspektywie do 2030 roku, z uwzględnieniem obszarów funkcjonalnych.

1. Założenia wstępne

Poniżej przedstawiono założenia przyjęte przy opracowaniu diagnozy strategicznej w odniesieniu do struktury dokumentu, zawartości merytorycznej oraz definicji podstawowych pojęć stosowanych w dokumencie.

Dokument opracowano w oparciu o dostępne dane będące w bazach danych i rejestrach Miasta Rybnika, Głównego Urzędu Statystycznego, instytucji publicznych, a także istniejących opracowań o charakterze analitycznym lub diagnostycznym, jak i innych udostępnionych danych.

Wszystkie wskazane w Diagnozie dokumenty opracowane przez Miasto Rybnik są dostępne na stronie Biuletynu Informacji Publicznej Miasta Rybnika (<https://bip.um.rybnik.eu/>), w szczególności dotyczy to uchwał Rady Miasta Rybnika, Zarządzeń Prezydenta Miasta Rybnika, dokumentów i programów przyjmowanych drogą uchwały rady miasta lub zarządzeń prezydenta miasta, a także Raportów o stanie miasta.

Do analizy przyjęto zmiany zachodzące w okresie w ostatnich 5 latach, tj. w okresie 2016-2020, ukazując dostępne dane w tym zakresie. Niektóre dane statystyczne dostępne były tylko do roku 2019, co wynika z różnego harmonogramu opracowywania i publikowania danych.

¹ Art. 10a. 1. Podmiot opracowujący projekt strategii rozwoju, projekt polityki publicznej, projekt programu rozwoju lub projekt programu służącego realizacji umowy partnerstwa przygotowuje diagnozę sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej, z uwzględnieniem obszarów funkcjonalnych, w tym miejskich obszarów funkcjonalnych.

Jako załączniki do dokumentu wskazano publikacje dokumentujące istotne zmiany w przestrzeni miasta w ostatnich latach: raporty monitoringowe z wdrażania dotychczas obowiązującej strategii, raporty o stanie miasta Rybnika oraz raport statystyczny „Rybnik na tle innych miast”. W raportach o stanie miasta (załącznik nr 1) zamieszczone są wykazy wszystkich programów, polityk i strategii branżowych wdrażanych przez Miasto Rybnik w kolejnych latach.

Jako uzupełnienie należy wspomnieć o dokumentach opracowanych w ramach projektu „Rybnik 360 Deep Demonstration”², podsumowujących cykl badań jakościowych dotyczących jakości życia w mieście, oraz uwarunkowań związanych z transformacją energetyczną miasta. Kluczowe jest tutaj podejście systemowe do miasta (myślenie w kategoriach systemu) i postrzegania wielu interesariuszy kształtujących przestrzeń miasta i zależności procesów.

Niniejszą diagnozę uzupełniono elementami analiz dotyczącymi obserwowanych skutków pandemii COVID-19 rozprzestrzeniającej się w Polsce i na świecie, w takim zakresie, jaki był możliwy do zidentyfikowania i analizy na obecnym etapie. Trudno jednoznacznie określić długofalowe skutki pandemii, jednakże wielu ekspertów wskazuje, że część z nich będzie odczuwalna w dłuższym okresie czasu wpływając na kształt gospodarki lub procesów społecznych.

Obszar funkcjonalny i miejski obszar funkcjonalny

Obszarem funkcjonalnym, zgodnie z art. 5 pkt 6a ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1295 ze zmianami), nazywamy „obszar, na którym występuje względnie wyodrębniający się, intensywny i otwarty system powiązań społecznych, gospodarczych lub przyrodniczych, uwarunkowanych cechami środowiska geograficznego (przyrodniczego i antropogenicznego)”. Szczególnym przykładem obszaru funkcjonalnego jest miejski obszar funkcjonalny.

Punktem wyjścia do określenia obszaru funkcjonalnego i miejskiego obszaru funkcjonalnego Rybnika były ustalenia przyjęte w Strategii Rozwoju Województwa

² Więcej informacji o projekcie wraz z udostępnionymi dokumentami dostępne są na stronie internetowej <https://www.rybnik360.eu/>.

Śląskiego „Śląskie 2030”³, w której z jednej strony wskazano, że „na potrzeby nowego okresu programowania UE 2021-2027, wykorzystując dotychczasowy potencjał, subregiony będą odpowiadały miejskim obszarom funkcjonalnym (MOF) [...]”⁴, oraz, że „obszary te zorganizowane są wokół miejskich ośrodków węzłowych, dla których wyznaczono bezpośrednie otoczenie funkcjonalne [...]”⁵. Zasięg subregionu zachodniego województwa śląskiego oraz zasięg aglomeracji rybnickiej i jej bezpośrednie otoczenie funkcjonalne przedstawia Rysunek 1, gdzie prezentowane jest położenie Rybnika wraz z jego otoczeniem funkcjonalnym.

Uwzględniając wymóg ustawy dotyczący zakresu diagnozy strategicznej, oraz ustalenia Strategii „Śląskie 2030”, przyjęto następujące założenia na potrzeby diagnozy w odniesieniu do obszaru funkcjonalnego Rybnika:

- (subregionalny) obszar funkcjonalny to obszar pokrywający się z obszarem subregionu zachodniego województwa śląskiego,
- miejski obszar funkcjonalny (MOF) to obszar aglomeracji rybnickiej wraz z bezpośrednim otoczeniem aglomeracji (BOA) wskazanym w Strategii „Śląskie 2030”.

2. Położenie geograficzne i otoczenie

Rybnik to miasto na prawach powiatu położone w południowo-zachodniej części województwa śląskiego zajmujące powierzchnię 148,36 km². Jest największym miastem Aglomeracji Rybnickiej stanowiącej centralny ośrodek zachodniego obszaru funkcjonalnego województwa śląskiego (Subregionu Zachodniego Województwa Śląskiego).

Rybnik jest ważnym ośrodkiem administracyjnym. Posiada status miasta na prawach powiatu, a jednocześnie stanowi siedzibę starostwa powiatowego powiatu rybnickiego (ziemskiego), obejmującego miasto i gminę Czerwionka-Leszczyny oraz gminy Gaszowice, Jejkowice, Lyski i Świerklany. Miasto skupia powiatowe jednostki

³ Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” została przyjęta uchwałą Sejmiku Województwa Śląskiego nr VI/24/1/2020 z dnia 19 października 2020 r.

⁴ Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”, s. 93.

⁵ Tamże.

administracji zespolonej oraz służby, inspekcje i straże, a ponadto jest siedzibą sądu okręgowego (od 1 lipca 2020 r.), sądu rejonowego i prokuratury rejonowej, obejmujących swą właściwością terytorialną Rybnik i powiat ziemski. W Rybniku, jako mieście na prawach powiatu, samorząd realizuje zadania publiczne gminy oraz zadania powiatu (własne i zlecone).

Rybnik jest prężnie działającym ośrodkiem miejskim o ponadlokalnym znaczeniu, skupiającym centrum zarówno administracyjne, jak i kulturalne, gospodarcze, handlowe, oraz usługowe. Miasto Rybnik jest znaczącym ośrodkiem szkolnictwa ponadpodstawowego, w tym także szkolnictwa zawodowego i artystycznego. Miasto rozpoznawalne jest również poprzez pełnione funkcje ośrodka leczenia.

Granica administracyjna Rybnika, licząca około 106,5 km, ma urozmaicony przebieg. Rybnik graniczy z (11) jednostkami samorządu terytorialnego, wchodzącymi w skład powiatów:

- rybnickiego: gminą miejsko-wiejską Czerwionka-Leszczyny (42 tys. mieszkańców) i gminami Gaszowice (9,8 tys.), Jejkowice (4,2 tys.), Lyski (9,7 tys.) i Świerklany (12,5 tys.),
- wodzisławskiego: miastami Radlin (17,8 tys.) i Rydułtowy (21,5 tys.) oraz gminą Marklowice (5,4 tys.),
- raciborskiego: gminą miejsko-wiejską Kuźnia Raciborska (11,8 tys.),
- gliwickiego: gminą Pilchowice (12,0 tys.),

oraz Żorami (62,5 tys.) będącymi miastem na prawach powiatu.

Współczesny Rybnik to miasto powstałe w wyniku długofalowego łączenia licznych odrębnych jednostek osadniczych w jeden organizm administracyjny. Składa się z centrum miasta oraz silnie zróżnicowanych pod względem zajmowanej powierzchni i liczby mieszkańców dzielnic okalających centralną część miasta – łącznie 27 dzielnic. Są to: Boguszowice Osiedle, Boguszowice Stare, Chwałęcice, Chwałowice, Golejów, Gotartowice, Grabownia, Kamień, Kłokocin, Ligota-Ligocka Kuźnia, Maroko-Nowiny, Meksyk, Niedobczyce, Niewiadom, Ochojec, Orzepowice, Paruszowiec-Piaski, Popielów, Radziejów, Rybnicka Kuźnia, Rybnik-Północ, Smolna, Stodoły, Śródmieście, Wielopole, Zamysłów oraz Zebrzydowice.

2.1. Aglomeracja Rybnicka i obszar funkcjonalny

Z perspektywy funkcjonowania Rybnika i jego rozwoju istotne jest spojrzenie na położenia miasta w sieci osadniczej regionu oraz na powiązania funkcjonalne miasta.

Według Strategii rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” Rybnik stanowi największe miasto policentrycznej Aglomeracji Rybnickiej tworzonej przez miasta Rybnik, Jastrzębie-Zdrój, Żory, Wodzisław Śląski, Radlin i Rydułtowy, oraz ich otoczenie funkcjonalne tworzone przez gminy miejsko-wiejskie i wiejskie: Czerwionka-Leszczyny, Gaszowice, Jejkowice, Świerklany, Marklowice, Mszana, Godów, Suszec i Pawłowice.

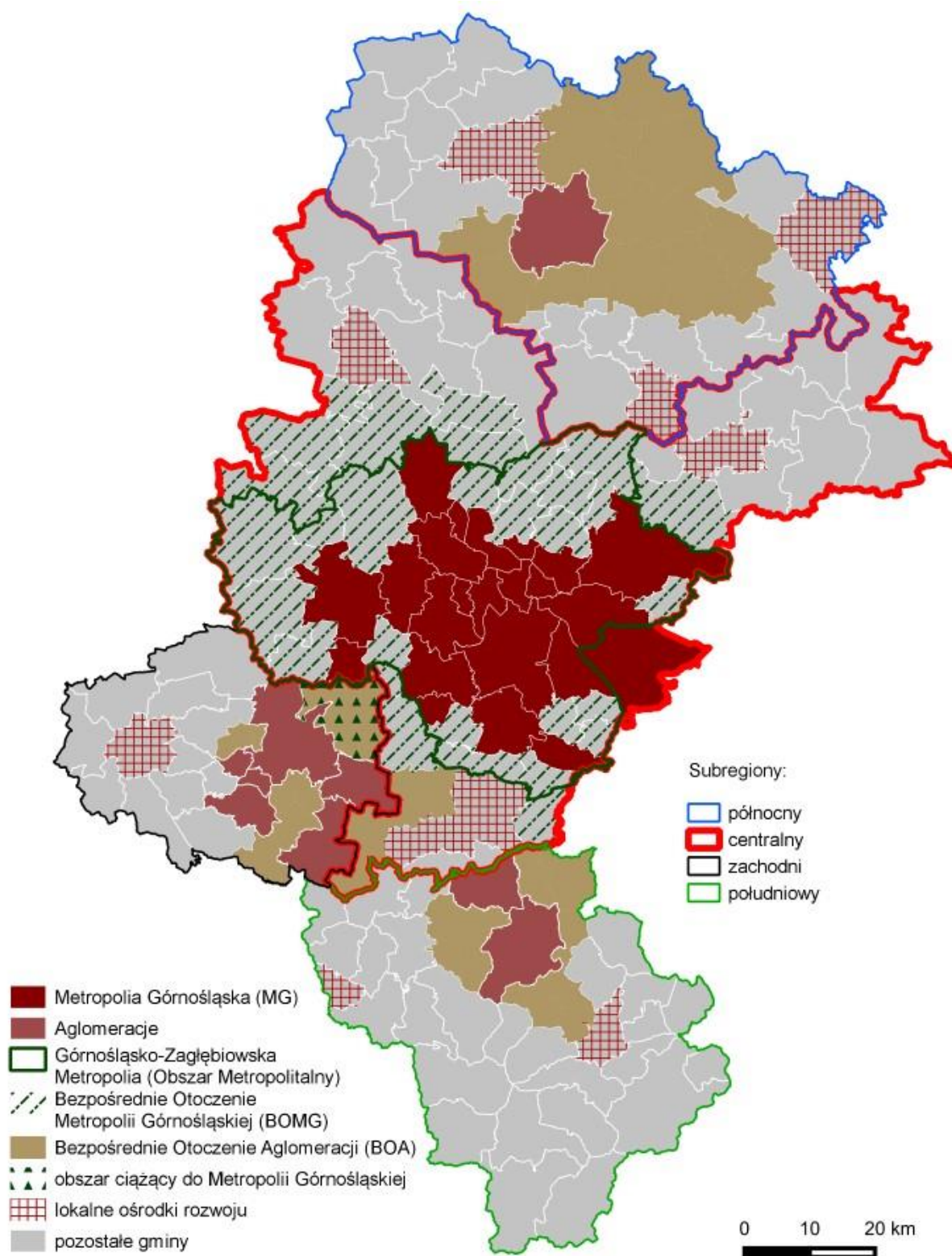
Obszarem funkcjonalnym, zgodnie z art. 5 pkt 6a ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1295 ze zmianami), nazywamy „obszar, na którym występuje względnie wyodrębniający się, intensywny i otwarty system powiązań społecznych, gospodarczych lub przyrodniczych, uwarunkowanych cechami środowiska geograficznego (przyrodniczego i antropogenicznego)”. Szczególnym przykładem obszaru funkcjonalnego jest miejski obszar funkcjonalny.

Punktem wyjścia do określenia obszaru funkcjonalnego i miejskiego obszaru funkcjonalnego Rybnika były ustalenia przyjęte w Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”, w której z jednej strony wskazano, że „na potrzeby nowego okresu programowania UE 2021-2027, wykorzystując dotychczasowy potencjał, subregiony będą odpowiadały miejskim obszarom funkcjonalnym (MOF) [...]”⁶, oraz, że „obszary te zorganizowane są wokół miejskich ośrodków węzłowych, dla których wyznaczono bezpośrednie otoczenie funkcjonalne [...]”⁷. Zasięg subregionu zachodniego województwa śląskiego oraz zasięg aglomeracji rybnickiej i jej bezpośrednie otoczenie funkcjonalne przedstawiono na rysunku.

⁶ Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”, s. 93.

⁷ Tamże.

Rysunek 1. Rybnik – Aglomeracja Rybnicka – Obszar funkcjonalny.

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” – Mapa 32, s. 97.

Uwzględniając powyższe ustalenia Strategii „Śląskie 2030” w dalszych pracach przy sporządzaniu diagnozy strategicznej przyjęto:

1. jako (subregionalny) obszar funkcjonalny – obszar pokrywający się z obszarem subregionu zachodniego województwa śląskiego, czyli:
 - a. miasta na prawach powiatu: Rybnik, Jastrzębie-Zdrój, Żory,
 - b. gminy na terenie powiatów: rybnickiego, raciborskiego i wodzisławskiego,
2. jako miejski obszar funkcjonalny (MOF) – obszar aglomeracji rybnickiej wraz z bezpośrednim otoczeniem aglomeracji (BOA) wskazanym w Strategii „Śląskie 2030”, czyli:
 - a. Aglomeracja Rybnicka: miasta na prawach powiatu: Rybnik, Jastrzębie-Zdrój, Żory, oraz miasta: Rydułtowy, Radlin, Wodzisław Śląski,
 - b. Bezpośrednie Otoczenie Funkcjonalne: Czerwionka-Leszczyny, Gaszowice, Jejkowice, Świerklany (pow. rybnicki), Godów, Marklowice, Mszana (pow. wodzisławski), Pawłowice, Suszec (pow. pszczyński).

Należy mieć na uwadze, że tak określony miejski obszar funkcjonalny (MOF) nie zawiera się w całości w subregionalnym obszarze funkcjonalnym – gminy Suszec i Pawłowice są położone w subregionie centralnym województwa śląskiego.

W dalszej części dokumentu w odniesieniu do poszczególnych obszarów funkcjonalnych będą stosowane również określenia „subregion zachodni” oraz „Aglomeracja Rybnicka” (składająca się z rdzenia oraz otoczenia funkcjonalnego).

W tym miejscu należy zaznaczyć, iż delimitacja miejskich obszarów funkcjonalnych w Polsce (w tym miejski obszar funkcjonalny Rybnika) w latach wcześniejszych dokonywana na potrzeby różnych badań, np. prowadzonych przez GUS⁸, OECD⁹, lub badania ESPON i in., wskazywała na inny przebieg granic miejskiego obszaru funkcjonalnego Rybnika, co wynika z przyjętej różnej metodologii badań.

⁸ Por. wyniki delimitacji (miejskich) obszarów funkcjonalnych na stronach internetowych Głównego Urzędu Statystycznego w kolejnych zakładkach: Statystyka regionalna / Jednostki terytorialne / Unijne typologie terytorialne (TERCET) / Funkcjonalne obszary miejskie (FUA) – linki bezpośrednie: <https://stat.gov.pl/statystyka-regionalna/jednostki-terytorialne/unijne-typologie-terytorialne-tercet/funkcjonalne-obszary-miejskie-fua/> i <https://stat.gov.pl/statystyka-regionalna/jednostki-terytorialne/unijne-typologie-terytorialne-tercet/typologia-oparta-na-siatce-kilometrowej/>

⁹ Link do badań: <https://www.oecd.org/regional/regional-statistics/functional-urban-areas.htm>.

3. Demografia

Liczba mieszkańców miasta i struktura wiekowa populacji mieszkańców są podstawowymi wyznacznikami wielkości miasta, kierunku jego rozwoju w wymiarze społecznym i potencjału do dalszego rozwoju.

Informacja o liczbie mieszkańców bazuje na danych o liczbie mieszkańców (osób zamieszkałych) prezentowanych przez Główny Urząd Statystyczny (GUS) zagregowanych na poziomie miasta, lub na danych o liczbie osób zameldowanych pochodzących z bazy PESEL (dane umożliwiające określenie wewnętrznej struktury miasta). Dane pochodzące z tych źródeł różnią się w zakresie wartości oraz metodologii ich gromadzenia, co niewątpliwie utrudnia określenie rzeczywistej liczby mieszkańców. W zależności od prezentowanego zagadnienia wykorzystano dane z jednego bądź drugiego źródła.

Zmianę liczby mieszkańców Rybnika w kolejnych latach na tle obszarów funkcjonalnych ukazano w poniższej tabeli.

Tabela 1. Zmiany liczby mieszkańców w Rybniku i na obszarach funkcjonalnych.

Obszar	2016	2017	2018	2019	dynamika zmian	zmiana
Subregion	635 848	635 589	634 513	632 825	-0,48%	-3 023
Aglomeracja Rybnicka	504 199	504 221	503 648	502 385	-0,36%	-1 814
Aglomeracja Rybnicka – Rdzeń (gminy miejskie)	379 310	378 868	377 866	376 399	-0,77%	-2 911
Aglomeracja Rybnicka – Bezpośrednie Otoczenie (gminy wiejskie i miejsko-wiejskie)	124 889	125 353	125 782	125 986	0,88%	1 097
Rybnik	139 252	139 129	138 696	138 098	-0,83%	-1 154
Otoczenie Rybnika – gminy wiejskie i gminy miejsko-wiejskie	101 290	101 674	101 874	101 994	0,70%	704
Otoczenie Rybnika – wszystkie gminy	202 892	203 478	203 773	203 739	0,42%	847

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Zauważalny jest stopniowy spadek liczby mieszkańców subregionu zachodniego województwa śląskiego.

Liczba mieszkańców Aglomeracji Rybnickiej również się zmniejsza, przy czym w rdzeniu aglomeracji następuje spadek liczby mieszkańców, a wzrost następuje w jego otoczeniu (BOA) obejmującym gminy wiejskie i gminy miejsko-wiejskie.

Wzrost liczby mieszkańców jest również odnotowywany w bezpośrednim otoczeniu Rybnika – jedynie w Kuźni Raciborskiej, Radlinie i Rydułtowach nastąpił spadek liczby mieszkańców.

Obcokrajowcy zameldowani w Rybniku

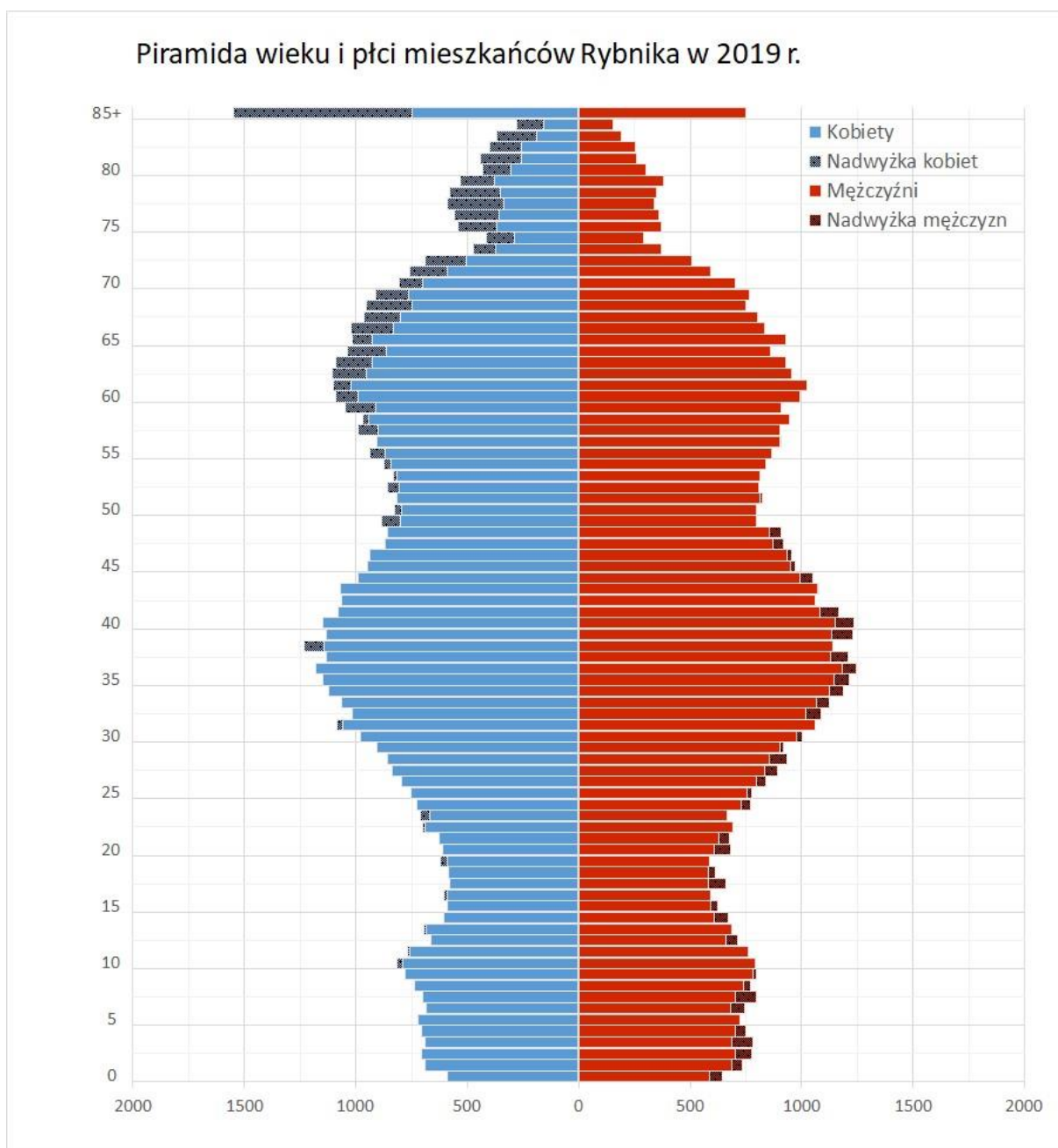
Na terenie Rybnika na dzień 02.03.2021 r. zameldowanych na pobyt stały i czasowy było 377 cudzoziemców, w tym 313 osób z Ukrainy, 13 z Białorusi, 6 z Rosji, 5 z Turcji, 4 z Niemiec i Wietnamu, po 3 osoby z Włoch, Słowacji, Chin i Algierii, po 2 osoby z Bangladeszu, Czech i Uzbekistanu. Pojedyncze osoby pochodziły z: Chile, Danii, Grecji, Gruzji, Indonezji, Iraku, Japonii, Kamerunu, Kolumbii, Republiki Południowej Afryki, Rumunii, Syrii, Wenezueli oraz Wielkiej Brytanii.

3.1. Struktura demograficzna

W populacji mieszkańców miasta Rybnika w 2019 r. udział ludności w wieku przedprodukcyjnym wynosi 18,3%, w wieku produkcyjnym 60,0%, natomiast w wieku poprodukcyjnym 21,7% (dane GUS BDL). Dane dla województwa śląskiego przedstawiają się odpowiednio: 17,1%, 59,6% i 23,3%.

Poniżej zaprezentowano piramidę wieku mieszkańców Rybnika w 2019 r. w podziale na poszczególne roczniki i płeć.

Rysunek 2. Piramida wieku i płci mieszkańców Rybnika w 2019 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Widoczna jest nadwyżka kobiet nad liczbą mężczyzn szczególnie wśród starszych roczników.

Na przestrzeni lat 2016-2019 w sposób zdecydowany rośnie udział ludności w wieku poprodukcyjnym (z 19,6% w 2016 r.) przy jednoczesnym spadku liczby ludności w wieku produkcyjnym (z poziomu 62,4%) oraz minimalnym wzroście ludności w wieku przedprodukcyjnym (z poziomu 18,0%), co wskazuje na postępujący proces starzenia się społeczeństwa i wskazuje na możliwość wystąpienia w przyszłości spadku liczby

ludności w wieku produkcyjnym. Rodzi to konieczność szukania rozwiązań wobec problemu starzenia się społeczeństwa.

3.2. Ruch naturalny i migracje

Głównymi procesami, które kształtują liczbę mieszkańców są ruch naturalny (urodzenia i zgony) oraz ruch migracyjny (imigracja i emigracja – napływ i odpływ mieszkańców).

W latach 2016-2019 liczba mieszkańców Miasta Rybnika malała, z reguły o kilkaset osób rocznie. Spadek liczby ludności jest konsekwencją ujemnego salda migracji, przewyższającego swoją wielkością przyrost naturalny (przyrost naturalny w latach 2016-2017 był dodatni). Przyrost naturalny w większości dużych miast województwa śląskiego był ujemny.

Zmiany w liczbie mieszkańców powodowane migracjami na tle obszarów funkcjonalnych zamieszczono poniżej.

Tabela 2. Saldo migracji na pobyt stały na 1000 mieszkańców na tle obszarów funkcjonalnych.

Obszar	2016	2017	2018	2019	Zmiana (2019-2016)
Subregion	-1,19	-1,24	-1,47	-1,79	-0,60
Aglomeracja Rybnicka	-1,96	-1,78	-1,71	-2,17	-0,21
Aglomeracja Rybnicka – Rdzeń (gminy miejskie)	-2,69	-2,49	-2,70	-2,95	-0,26
Aglomeracja Rybnicka – Bezpośrednie Otoczenie (gminy wiejskie i miejsko-wiejskie)	0,27	0,35	1,28	0,18	-0,09
Rybnik	-2,22	-2,85	-3,33	-3,31	-1,09
Otoczenie Rybnika – gminy wiejskie i gminy miejsko- wiejskie	2,75	2,46	2,26	1,03	-1,72
Otoczenie Rybnika – wszystkie gminy	0,23	1,21	1,33	-0,06	-0,29

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Poniżej zaprezentowano najczęstsze kierunki migracji do Rybnika według gminy pochodzenia i z Rybnika według obecnego miejsca zamieszkania w latach 2016-2019 łącznie.

Tabela 3. Główne migracje do i z Rybnika na pobyt stały według gminy poprzedniego i obecnego miejsca zamieszkania w latach 2016-2019.

Migracje do Rybnika w latach 2016-2019		Migracje z Rybnika w latach 2016-2019	
Gmina poprzedniego miejsca zamieszkania	Łączna liczba migrujących do Rybnika	Gmina obecnego miejsca zamieszkania	Łączna liczba migrujących z Rybnika
Czerwionka-Leszczyny	332	M. Żory	449
M. Żory	304	Radlin	333
Radlin	209	Czerwionka-Leszczyny	288
Rydułtowy	199	Świerklany	287
Wodzisław Śląski	188	Wodzisław Śląski	223
Świerklany	150	Rydułtowy	222
Knurów	128	Gaszowice	218
M. Jastrzębie-Zdrój	109	Lyski	160
Gaszowice	109	Jejkowice	147
Jejkowice	83	M. Kraków	122
Lyski	82	M. Katowice	118
M. Gliwice	80	M. Jastrzębie-Zdrój	107
M. Katowice	73	M. Gliwice	96
Pszów	65	M. Wrocław	84
Racibórz	52	Gorzyce	70
Gorzyce	44	Racibórz	59
M. Ruda Śląska	41	Kuźnia Raciborska	51
M. Zabrze	41	Knurów	51
Kuźnia Raciborska	37	Pszów	43
Pilchowice	33	Godów	37
Mszana	30	Mszana	33
Marklowice	30	Orzesze	33
Nędza	27	M. Zabrze	30
M. Kraków	25	M. Bielsko-Biała	27
Orzesze	15	M. Ruda Śląska	27

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS – Baza Demografia (<https://demografia.stat.gov.pl/>) – kierunki migracji wewnętrznych na pobyt stały według gminy poprzedniego i obecnego miejsca zamieszkania¹⁰.

W przypadku napływu do Miasta Rybnika w latach 2016-2019 najwięcej osób przeprowadzało się ze strefy podmiejskiej (gmin powiatów sąsiednich) takich jak powiat rybnicki, Gminy Radlin, Rydułtowy, Wodzisław Śląski z powiatu wodzisławskiego, Raciborza z powiatu raciborskiego oraz z miast na prawach powiatu: Żor oraz Jastrzębia-Zdroju.

W 2019 r. największy napływ zaobserwowano z gminy Czerwionka-Leszczyny (24,25% z wszystkich osób, które przeprowadziły się do Rybnika) oraz Żor (7,12% z wszystkich osób, które przeprowadziły się do Rybnika).

W przypadku odpływu ludności z miasta Rybnika w latach 2016-2019 najwięcej osób przeprowadzało się do Miasta Żory (średnio około 9,00% z wszystkich osób, które wyprowadziły się z Rybnika) oraz ze stref podmiejskich (gmin powiatów sąsiednich) takich jak powiat rybnicki, gminy: Radlin, Rydułtowy, Wodzisław Śląski z powiatu wodzisławskiego, Raciborza z powiatu raciborskiego oraz z miasta na prawach powiatu: Jastrzębia-Zdroju.

Migracje do Rybnika odbywają się w większości z gmin subregionu zachodniego. Natomiast w kierunkach emigracji widoczne są również duże miasta takie jak Kraków, Wrocław, Katowice i Gliwice. Należy również zauważyć, iż na pierwszych 10 najczęstszych kierunków emigracji (gmin obecnego zamieszkania), tylko z gminą Czerwionka-Leszczyny saldo migracji w tym okresie jest dodatnie (większy napływ niż odpływ). Z gmin Aglomeracji Rybnickiej dodatnie saldo migracji dla Rybnika dotyczy tylko Jastrzębia-Zdroju i Czerwionki-Leszczyny, Markłowic i Godowa. Analizując gminy bezpośrednio sąsiadujące z Rybnikiem, dodatnie saldo migracji dla Rybnika występuje z gminami Pilchowice, Czerwionka-Leszczyny i Markłowice.

¹⁰ Dane o liczbie migrujących w poszczególnych latach nie zawierają danych dla wszystkich gmin. Brak informacji o migracjach do gmin liczących 1-2 osoby w danym roku. Kompletność danych dla lat 2016-2019 wynosiła ok. 80%.

Dane GUS dotyczące kierunków migracji wewnętrznych na pobyt stały¹¹ według podregionów poprzedniego i obecnego miejsca zamieszkania za lata 2016-2019 wskazują, że przeciętnie 56,9% mieszkańców subregionu zachodniego zmieniając miejsce zamieszkania nadal wybiera w Subregion zachodni (stanowi to przeciętnie 64,0% osób migrujących do Subregionu zachodniego w tych latach). Analizując kierunki migracji na poziomie województw: blisko 77,6% migrujących z subregionu zachodniego wybiera województwo śląskie, 4,5% województwo małopolskie, 4,0% województwo dolnośląskie, a 3,4% województwo opolskie.

Jako główną motywację do zmiany miejsca zamieszkania najczęściej wymienia się czynniki materialne. Zgodnie z przeprowadzonymi w 2016 roku przez Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego badaniami dotyczącymi zachowań migracyjnych na terenie województwa śląskiego wśród osób w wieku 18-39 lat¹², głównymi czynnikami motywującymi do zmiany miejsca zamieszkania wśród osób migrujących było założenie własnej rodziny (43,5%), a nieco mniej osób decydowało się na przeniesienie do innej miejscowości ze względu na podjęcie pracy, lub jej zmianę na lepszą (39,1%). Inne powody to: poprawa warunków mieszkaniowych (21,7%), chęć bycia blisko rodziny (9,0%), i inne powody (8,7%).

Natomiast do głównych czynników które mogą mieć wpływ na podjęcie decyzji i o ewentualnej zmianie miejsca zamieszkania należą czynniki związane z pracą. Blisko 75% ankietowanych przyznało, że dogodniejsze warunki zatrudnienia, takie jak dogodniejsze godziny pracy, krótszy czas dojazdu, lepsze, bardziej bezpieczne środowisko pracy, czy też ewentualne dodatkowe bonusy na jakie może liczyć pracownik, mogłoby ich skłonić do zmiany miejsca zamieszkania. Blisko tyle samo osób przyznało, że czynnikiem motywującym do zmiany miejsca zamieszkania byłaby lepsza płaca lub też wyższa stabilność zatrudnienia. Lepsze warunki mieszkaniowe były ważne dla 47% uczestniczących w badaniu. Pozostałe czynniki dla zmiany

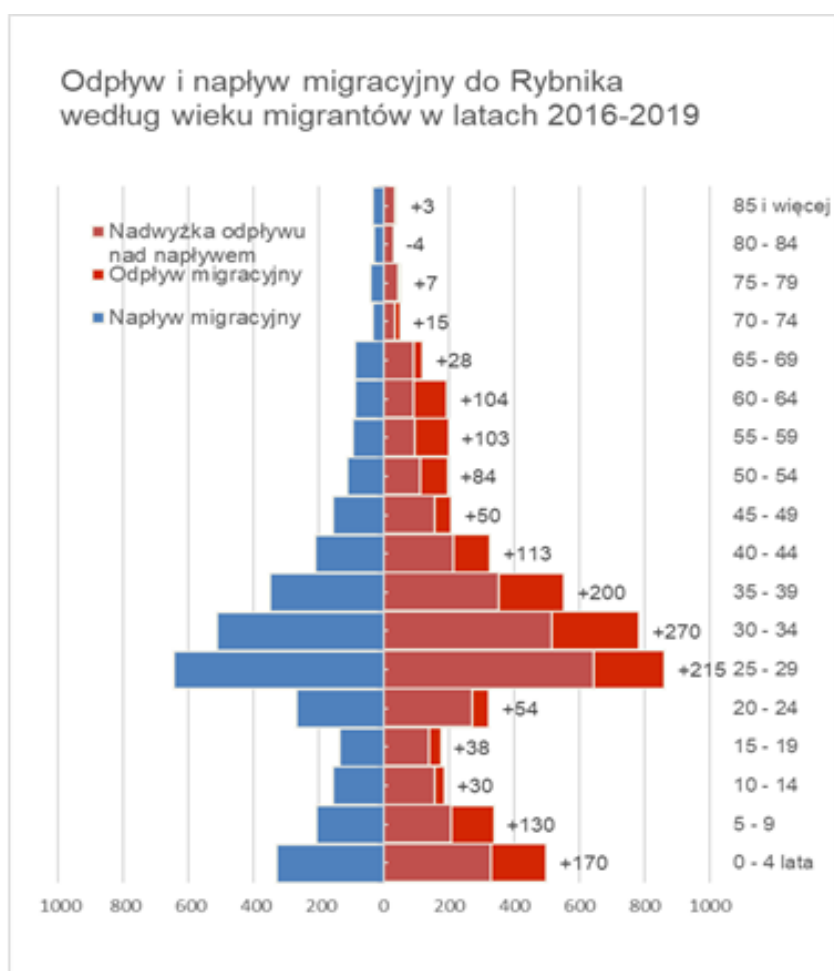
¹¹ Baza Demografia GUS (<https://demografia.stat.gov.pl/>) – kierunki migracji wewnętrznych na pobyt stały według podregionów poprzedniego i obecnego miejsca zamieszkania.

¹² Badanie ankietowe „Sytuacja społeczno-gospodarcza osób w grupie wiekowej 18-39 lat, z uwzględnieniem zachowań migracyjnych oraz zagadnień dietności i bezpieczeństwa socjalnego”, październik 2016 [za:] „Migracje zarobkowe i sytuacja demograficzna województwa śląskiego”, 2016, Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego, Katowice, ss. 30-37.

miejsca zamieszkania, czyli walory środowiskowe, jak i lepsza jakość zaplecza socjalnego, były istotne dla 35%-38% osób ankietowanych¹³.

Analiza dotycząca wieku osób migrujących wskazuje, że są to głównie osoby w wieku 25-39, czyli w tzw. wieku produkcyjnym mobilnym (18-44 lat). Poniżej zaprezentowano skumulowaną liczbę imigrantów i emigrantów w latach 2016-2019 w podziale na kierunek migracji i wiek osób migrujących.

Rysunek 3. Wiek osób migrujących do/z Rybnika w latach 2016-2019 w podziale na kierunek migracji.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS – Baza Demografia.

Zmiany w liczbie mieszkańców powodowane ruchem naturalnym na tle obszarów funkcjonalnych zamieszczono poniżej.

¹³ „Migracje zarobkowe i sytuacja demograficzna województwa śląskiego”, 2016, Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego, Katowice, s. 36.

Tabela 4. Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców w Rybniku na tle obszarów funkcjonalnych.

Obszar	2016	2017	2018	2019	Zmiana (2019-2016)
Subregion	0,59	0,73	-0,57	-1,06	-1,64
Aglomeracja Rybnicka	1,31	1,51	0,25	-0,64	-1,94
Aglomeracja Rybnicka – Rdzeń (gminy miejskie)	1,04	0,97	-0,42	-1,26	-2,30
Aglomeracja Rybnicka – Bezpośrednie Otoczenie (gminy wiejskie i miejsko-wiejskie)	2,12	3,14	2,27	1,24	-0,88
Rybnik	1,46	1,55	0,01	-1,63	-3,09
Otoczenie Rybnika – gminy wiejskie i gminy miejsko- wiejskie	0,99	1,62	0,34	0,21	-0,78
Otoczenie Rybnika – wszystkie gminy	0,59	0,73	-0,57	-1,06	-1,64

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Widoczne jest duże zróżnicowanie pomiędzy obszarami miejskimi stanowiącymi rdzeń Aglomeracji, a jej otoczeniem funkcjonalnym. W świetle powyższych danych zarówno Subregion Zachodni, Aglomerację Rybnicką, a w szczególności jej rdzeń i samo miasto Rybnik, cechowało ujemne saldo migracji i malejący przyrost naturalny, który w latach 2018 i 2019 był ujemny. Natomiast gminy wiejskie i miejsko-wiejskie uzyskiwały z reguły dodatnie saldo migracji i dodatni przyrost naturalny (choć również i tu następował jego spadek).

Rybnik charakteryzuje w perspektywie ostatnich 10 lat (i nawet dłuższej) ujemne saldo migracji (przewaga odpływu mieszkańców nad napływem) i stopniowo malejący dodatni przyrost naturalny, który w 2019 osiągnął wartość ujemną. Pomimo, iż przyrost naturalny osiągał wartości dodatnie to nie przewyższał on ujemnego salda migracji.

3.3. Prognoza demograficzna liczby mieszkańców

Prezentację przewidywanych kierunków zmian w liczbie mieszkańców miasta i obszaru funkcjonalnego oparto na podstawie „Prognozy ludności gmin na lata 2017–2030” opublikowanej przez GUS w 2017 roku¹⁴. Punktem wyjścia sporządzenia prognozy były dane GUS o liczbie mieszkańców aktualne na dzień 31.12.2016 r.

Tabela 5. Prognoza demograficzna dla miasta Rybnika do 2030 roku według ekonomicznych grup wieku.

Wiek	2016	2017	2019	2020	2025	2030
Ogółem	139 252	138 958	138 252	137 839	135 215	131 890
Przedprodukcyjny (0-17)	25 084	25 207	25 520	25 601	25 220	23 109
Produkcyjny (18-59/64)	86 909	85 605	82 829	81 600	76 502	74 027
Mobilny (18-44)	53 996	53 244	51 395	50 391	44 731	40 002
Niemobilny (45-59/64)	32 913	32 361	31 434	31 209	31 771	34 025
Poprodukcyjny (60+/65+)	27 259	28 146	29 903	30 638	33 493	34 754
Wiek 0-14	21 370	21 551	21 863	21 914	20 634	18 935
Wiek 65+	21 905	22 715	24 448	25 246	29 076	30 923
Wiek 80+	4 648	4 870	5 293	5 578	6 163	7 536

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportu GUS pn. „Prognoza ludności gmin na lata 2017–2030” (2017).

Prognozowane tempo zmian liczby mieszkańców w latach 2016–2030 średnio dla miast Polski wynosi -4,54%, a dla Rybnika -5,29%.

Według prognozy struktura wieku mieszkańców Rybnika w 2030 roku będzie wyglądała następująco: 17,5% osób w wieku przedprodukcyjnym, 56,1% w wieku

¹⁴ GUS, 2017, „Prognoza ludności gmin na lata 2017–2030”, GUS, Warszawa. Prognoza ta została opracowana w oparciu o długoterminowe założenia Prognozy ludności Polski na lata 2014 – 2050 oraz Prognozy dla powiatów i miast na prawie powiatu na lata 2014 – 2050, a także korektę wyników w oparciu o dane z lat 2014-2016. Dostęp: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosc/prognoza-ludnosc-gmin-na-lata-2017-2030-opracowanie-eksperymentalne,10,1.html>.

produkcyjnym oraz 26,4% w wieku poprodukcyjnym. Przy czym jedynie ta ostatnia grupa wiekowa będzie zwiększać swoją liczebność.

Tabela 6. Prognoza demograficzna dla obszarów funkcjonalnych do 2030 roku.

Obszar	2016	2030	Dynamika zmian (2030-2016)
Subregion	635 848	606 630	-4,60%
Aglomeracja Rybnicka	504 199	482 099	-4,38%
Aglomeracja Rybnicka – Rdzeń (gminy miejskie)	379 310	353 818	-6,72%
Aglomeracja Rybnicka – Bezpośrednie Otoczenie (gminy wiejskie i miejsko-wiejskie)	124 889	128 281	+2,72%
Rybnik	139 252	131 890	-5,29%
Otoczenie Rybnika – gminy wiejskie i gminy miejsko-wiejskie	106 693	109 316	+2,46%
Otoczenie Rybnika – wszystkie gminy	208 295	205 793	-1,20%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportu GUS pn. „Prognoza ludności gmin na lata 2017–2030” (2017).

Prognoza demograficzna w ujęciu analizowanych obszarów funkcjonalnych Rybnika wskazuje, że spadek liczby mieszkańców będzie dotyczył zarówno całego subregionu zachodniego, jak i Aglomeracji Rybnickiej, przy czym gminy miejskie będą tracić mieszkańców, a gminy wiejskie i miejsko-wiejskie zyskiwać. Podobnie jak w przypadku Rybnika, następować będzie spadek liczby i udziału osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym w stosunku do osób w wieku poprodukcyjnym.

Prognozy demograficzne wskazują na kontynuację negatywnych trendów dla Rybnika: spadku liczby mieszkańców, stopniowego starzenia się, utrwalenia ujemnego przyrostu naturalnego, ujemnego ale zmniejszającego się salda migracji, wzrastającego udziału liczby osób w wieku poprodukcyjnym w stosunku do pozostałych grup wiekowych.

3.4. Wewnętrzne różnicowanie demograficzne miasta

Wewnętrzna struktura demograficzna miasta nie jest jednorodna zarówno pod względem przestrzennym (równego rozłożenia miejsc zamieszkania w przestrzeni), jak i pod względem różnicowania struktur wiekowych mieszkańców w poszczególnych dzielnicach.

Poniżej zaprezentowano liczbę osób zamieszkujących w poszczególnych dzielnicach miasta uwzględniającą osoby zameldowane na pobyt stały i czasowy.

Tabela 7. Liczba mieszkańców Rybnika w podziale na dzielnice na dzień 31.12.2020 r.

Dzielnica	Powierzchnia (ha)	% powierzchni miasta	Ludność (osoby)	% ludności miasta	Gęstość zaludnienia (osoby/km ²)
Boguszowice Osiedle	302	2,0%	10 092	7,8%	3 334
Boguszowice Stare	562	3,8%	7 455	5,8%	1 332
Chwałęcice	930	6,3%	1 862	1,4%	199
Chwałowice	548	3,7%	6 963	5,4%	1 264
Golejów	366	2,5%	2 349	1,8%	640
Gotartowice	787	5,3%	3 675	2,8%	465
Grabownia	280	1,9%	802	0,6%	287
Kamień	614	4,1%	4 456	3,4%	726
Kłokocin	384	2,6%	2 568	2,0%	665
Ligota-Ligocka Kuźnia	1 355	9,2%	4 003	3,1%	298
Maroko-Nowiny	361	2,4%	17 454	13,4%	4 814
Meksyk	345	2,3%	2 591	2,0%	746
Niedobczyce	706	4,8%	12 077	9,3%	1 709
Niewiadom	488	3,3%	4 513	3,5%	924
Ochojec	1 282	8,7%	2 130	1,7%	167
Orzepowice	459	3,1%	3 702	2,9%	805
Paruszowiec-Piaski	391	2,6%	4 440	3,5%	1 145
Popielów	452	3,0%	3 277	2,5%	725
Radziejów	322	2,2%	1 852	1,4%	569
Rybnicka Kuźnia	364	2,4%	3 393	2,6%	933
Rybnik Północ	764	5,1%	7 059	5,5%	925
Smolna	128	0,9%	6 392	4,9%	4 954
Stodoły	1 173	7,9%	597	0,5%	51
Śródmieście	222	1,5%	6 925	5,3%	3 113

Dzielnica	Powierzchnia (ha)	% powierzchni miasta	Ludność (osoby)	% ludności miasta	Gęstość zaludnienia (osoby/km ²)
Wielopole	307	2,1%	1 923	1,5%	632
Zamysłów	464	3,1%	3 538	2,8%	771
Zebrzydowice	480	3,2%	3 327	2,6%	692
RYBNIK	14 836	100,0%	129 415	100,0%	871

Źródło: Opracowanie własne w oparciu o dane o liczbie mieszkańców z rejestru PESEL (Urząd Miasta Rybnika) oraz dane o powierzchni zamieszczone w Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Rybnika (2016).

Najliczniej zamieszkiwane dzielnice zlokalizowane są w części centralnej i południowej miasta.

Struktura wiekowa mieszkańców poszczególnych dzielnic została zaprezentowana w tabeli poniżej. Stan aktualny na dzień 10.03.2021 r.

Tabela 8. Struktura wiekowa mieszkańców dzielnic Rybnika.

Dzielnica	Ludność w wieku (osoby)				Ludność w wieku (odsetek)		
	0-17	18-64	65+	Razem	0-17	18-64	65+
Boguszowice Osiedle	1939	6481	1649	10069	19,3%	64,4%	16,4%
Boguszowice Stare	1439	4862	1186	7487	19,2%	64,9%	15,8%
Chwałęcice	366	1183	304	1853	19,8%	63,8%	16,4%
Chwałowice	1141	4272	1514	6927	16,5%	61,7%	21,9%
Golejów	468	1468	406	2342	20,0%	62,7%	17,3%
Gotartowice	749	2293	616	3658	20,5%	62,7%	16,8%
Grabownia	186	501	116	803	23,2%	62,4%	14,4%
Kamień	843	2807	807	4457	18,9%	63,0%	18,1%
Kłokocin	515	1679	360	2554	20,2%	65,7%	14,1%
Ligota-Ligocka Kuźnia	823	2469	748	4040	20,4%	61,1%	18,5%
Maroko-Nowiny	2762	10310	4308	17380	15,9%	59,3%	24,8%
Meksyk	436	1585	553	2574	16,9%	61,6%	21,5%
Niedobczyce	2156	7766	2145	12067	17,9%	64,4%	17,8%
Niewiadom	863	2820	828	4511	19,1%	62,5%	18,4%
Ochojec	483	1319	336	2138	22,6%	61,7%	15,7%
Orzepowice	791	2346	560	3697	21,4%	63,5%	15,1%
Paruszowiec-Piaski	833	2803	839	4475	18,6%	62,6%	18,7%
Popielów	614	2035	626	3275	18,7%	62,1%	19,1%
Radziejów	351	1154	327	1832	19,2%	63,0%	17,8%
Rybnicka Kuźnia	526	2082	788	3396	15,5%	61,3%	23,2%
Rybnik-Północ	997	4173	1898	7068	14,1%	59,0%	26,9%
Smolna	946	3921	1474	6341	14,9%	61,8%	23,2%
Stodoły	108	375	115	598	18,1%	62,7%	19,2%
Śródmieście	930	4044	1937	6911	13,5%	58,5%	28,0%
Wielopole	375	1177	388	1940	19,3%	60,7%	20,0%
Zamysłów	729	2261	587	3577	20,4%	63,2%	16,4%
Zebrzydowice	683	2096	541	3320	20,6%	63,1%	16,3%
RYBNIK	23052	80282	25956	129290	17,8%	62,1%	20,1%

Źródło: Opracowanie własne w oparciu o dane o liczbie mieszkańców z rejestru PESEL (Urząd Miasta Rybnika). Stan na dzień 10.03.2021 r.

Analizując powyższe dane można zauważyć, iż w 7 dzielnicach udział osób w wieku 0-17 lat jest mniejszy niż średnia dla miasta wynosząca 17,8%. Są to dzielnice (w kolejności malejącej): Meksyk, Chwałowice, Maroko-Nowiny (15,9%), Rybnicka Kuźnia (15,5%), Smolna (14,9%), Rybnik-Północ (14,1%) i Śródmieście (13,5%).

Jednocześnie w następujących ośmiu dzielnicach występuje wyższa reprezentacja osób w wieku 65+ niż wartość średnia dla miasta (w kolejności rosnącego udziału): Meksyk, Chwałowice, Rybnicka Kuźnia (23,2%), Smolna (23,2%), Maroko-Nowiny (24,8%), Rybnik-Północ (26,9%), Śródmieście (28,0%). Można zauważyć, że dzielnice w dużym stopniu pokrywają się w obu zestawieniach.

Istotną kwestią są zmiany w rozmieszczeniu mieszkańców na terenie miasta. Poniżej zaprezentowano zmiany jakie zaszły na poziomie dzielnic pomiędzy 2015 i 2020 rokiem (osoby zameldowane na pobyt stały i czasowy).

Tabela 9. Zmiana liczby mieszkańców Rybnika w poszczególnych dzielnicach w latach 2015-2020.

Dzielnica	2015	2020	Zmiana w okresie 2015-2020	Dynamika zmian w okresie 2015-2020
Boguszowice Osiedle	10990	10092	-898	-8,17%
Boguszowice Stare	7721	7455	-266	-3,45%
Chwałęcice	1837	1862	+25	+1,36%
Chwałowice	7688	6963	-725	-9,43%
Golejów	2323	2349	+26	+1,12%
Gotartowice	3620	3675	+55	+1,52%
Grabownia	765	802	+37	+4,84%
Kamień	4310	4456	+146	+3,39%
Kłokocin	2598	2568	-30	-1,15%
Ligota-Ligocka Kuźnia	3927	4003	+76	+1,94%
Maroko-Nowiny	19090	17454	-1636	-8,57%
Meksyk	2680	2591	-89	-3,32%
Niedobczyce	12572	12077	-495	-3,94%
Niewiadom	4776	4513	-263	-5,51%
Ochojec	2053	2130	+77	+3,75%
Orzepowice	3516	3702	+186	+5,29%
Paruszowiec-Piaski	4704	4440	-264	-5,61%
Popielów	3354	3277	-77	-2,30%
Radziejów	1913	1852	-61	-3,19%
Rybnicka Kuźnia	3680	3393	-287	-7,80%
Rybnik-Północ	7879	7059	-820	-10,41%
Smolna	6910	6392	-518	-7,50%
Stodoły	605	597	-8	-1,32%
Śródmieście	7888	6925	-963	-12,21%
Wielopole	1956	1923	-33	-1,69%
Zamysłów	3315	3538	+223	+6,73%
Zebrzydowice	3207	3327	+120	+3,74%
RYBNIK	135877	129415	-6462	-4,76%

Źródło: Opracowanie własne w oparciu o dane o liczbie mieszkańców z rejestru PESEL (dane Urząd Miasta Rybnika).

Zaprezentowane dane wskazują na zmniejszającą się liczbę mieszkańców w dzielnicach charakteryzujących się dużą liczbą mieszkańców, z dużą koncentracją zabudowy wielorodzinnej, obszarów centralnych i/lub z obecnością dużych zakładów przemysłowych. Najsilniej zjawisko zauważalne jest w dzielnicach Śródmieście (-12,21%) i Rybnik-Północ (-10,41%), a także w dzielnicach Chwałowice (-9,43%), Maroko-Nowiny (-8,57%) i Boguszowice Osiedle (-8,17%), oraz Rybnicka Kuźnia i Smolna.

Jednocześnie przyrost liczby mieszkańców odnotowywany jest w dzielnicach, które charakteryzuje zabudowa jednorodzinna oraz bliższe lub dalsze oddalenie od centrum – Zamyśłów (+6,73%), Orzepowice (+5,29%), Ochojec (+3,75%), Zebrzydowice (+3,74%). Część zmian w liczbie mieszkańców ma charakter migracji wewnętrznych w mieście na skutek zmiany miejsca zamieszkania.

Powyżej wskazane kierunki zmian w miejscu zamieszkania (dzielnice, w których następuje przyrost liczby mieszkańców i te, w których następuje spadek) zauważalne są także w dłuższym okresie czasu (por. analiza dla wcześniejszych okresów zamieszczona w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Rybnika (2016)).

W dzielnicach w których nastąpił przyrost liczby mieszkańców nieznacznie wzrosła również liczba osób w wieku przedprodukcyjnym, w przeciwieństwie do dzielnic ze spadkiem liczby mieszkańców, gdzie nastąpił spadek liczebności tej grupy wiekowej.

Demograficzne tło zmian w miastach w świetle badań naukowych

- Ubytek ludnościowy obszarów miejskich niesie ze sobą szereg negatywnych konsekwencji w wymiarze przestrzennym, gospodarczym i społeczno-demograficznym. Spadek liczby mieszkańców będzie wywoływany migracjami, jak i najprawdopodobniej również ujemnym przyrostem naturalnym.
- Badania pokazują, że migrują głównie osoby młode, przedsiębiorcze, stosunkowo dobrze wykształcone. Odpływ tej części populacji powoduje utratę cennego kapitału ludzkiego. Odpływ mieszkańców (lub szerzej spadek liczby mieszkańców) wiąże się również ze zmniejszeniem się liczby (potencjalnych) podatników, co może mieć przełożenie na finanse samorządu, jak i na popyt na usługi i dobra na lokalnym rynku, co również ma wpływ na rozwój rynku pracy i lokalnej gospodarki.

Z reguły przyjmuje się, że osoby młode i dobrze wykształcone należą do grup stabilnych ekonomicznie o często wyższych dochodach¹⁵.

- Spadek liczby mieszkańców odnotowywany w większości miast Polski, a wynikający z ujemnego przyrostu naturalnego ludności w kolejnych dekadach będzie zjawiskiem trwałym (wynika to m.in. z prognozy demograficznej GUS). W świetle niektórych opracowań eksperckich „nie istnieją żadne przesłanki ekonomiczne, demograficzne, społeczne czy polityczne, które mogłyby spowodować wzrost liczby urodzeń pozwalający na osiągnięcie zastępowalności pokoleń w najbliższej przyszłości”¹⁶.
- Zjawisko suburbanizacji widoczne jest na miejskich obszarach funkcjonalnych w migracjach z miast rdzeniowych do otoczenia miast rdzeniowych. Dla pewnej grupy mieszkańców ogół korzyści wynikających z zamieszkania w strefie podmiejskiej jest większy niż w mieście. Sytuacja ta dla miasta rdzeniowego jest szczególnie niekorzystna¹⁷.
- Miasta Polski są w stanie pogłębiającej się konkurencji o inwestycje, prestiż, jakość życia, ład przestrzeni, a przede wszystkim o mieszkańców. Konkurencja ta toczy się jednak nie tylko pomiędzy miastami. Rozgrywa się ona także na innych poziomach przestrzennych: w relacji miasto–wieś, zwłaszcza w odniesieniu do gmin podmiejskich. Czynniki sprzyjające „wygranej” to wielkość miasta, stopień

¹⁵ Cienkosz E., 2020, Demograficzny aspekt kurczenia się polskich miast, Urban Development Issues, tom 67, s. 53.

¹⁶ R. Krzysztofik (red.), 2019, Przemiany demograficzne miast Polski. Wymiar krajowy, regionalny i lokalny, Instytut Rozwoju Miast i Regionów, Warszawa, Kraków s. 195. Jako uzasadnienie podawane są dwa czynniki: model zachowań prokreacyjnych opisywanych w ramach koncepcji drugiego przejścia demograficznego (dotyczących m.in. partnerstwa, prokreacji, struktury wieku mieszkańców i postaw społecznych) oraz zachowania społeczno-ekonomiczne i przestrzenne wynikające z równie wieloaspektowego szoku potransformacyjnego (m.in. zmiany w zakresie struktury gospodarki obejmujące zwiększenie roli zatrudnienia w usługach i ograniczenie zatrudnienia w przemyśle, zmiany w zakresie potrzeb mieszkaniowych mieszkańców ze szczególnym uwzględnieniem ich indywidualizacji). Stąd też pewna grupa osób w społeczeństwie świadomie nie będzie zainteresowana rodzicielstwem, a jeszcze większa grupą swą potrzebę rodzicielstwa zaspokoi posiadaniem 1 dziecka. (Tamże). Dostęp: http://irmir.pl/wp-content/uploads/2019/11/IRM_Przemianydemograficzne_2019-10-14_www.pdf.

¹⁷ Tamże, s. 196.

rozwoju funkcji metropolitalnych, ranga administracyjna, lokalizacja geograficzna na terenie Polski¹⁸.

- Badania pokazują, że mieszkańcy na ogół oczekują miasta zwartego (kompaktowego), jednak nie zawsze jest to przestrzeń ich preferencji zamieszkania. Dotyczy to miast dużych, gdzie kompaktowość dzielnic śródmiejskich określana jest przecież zwartą zabudową (kamienicową lub blokową). Istnieje zatem dysonans pomiędzy oczekiwanym miejscem zamieszkania, a dostępnym zasobem budynków o funkcjach mieszkaniowych¹⁹.

3.5. Podsumowanie – potencjały i wyzwania

- Sytuację demograficzną Rybnika w ostatnich latach cechowała depopulacja (spadek liczby mieszkańców) kształtowana przez malejący przyrost naturalny i ujemne saldo migracji, oraz wzrastający udział ludności w wieku poprodukcyjnym w stosunku do pozostałych grup wiekowych.
- Zgodnie z dostępnymi prognozami demograficznymi Głównego Urzędu Statystycznego należy spodziewać się dalszego stopniowego spadku liczby mieszkańców miasta.
- Podobnie trend stopniowego spadku liczby mieszkańców będzie dotyczył subregionu zachodniego i Aglomeracji Rybnickiej z tym, że spadek silniej będzie widoczny w jej rdzeniu na obszarach miejskich, niż w otoczeniu funkcjonalnym obejmującym gminy wiejskie i miejsko-wiejskie.
- Widoczny jest stopniowy proces demograficznego starzenia się ludności Rybnika. Jest to spowodowane m.in. wydłużającym się trwaniem życia oraz spadkiem liczby urodzeń. Zmiany te będą miały coraz większy wpływ na gospodarkę lokalną jak i inne sfery. Oznacza to bowiem m.in. wzrost zapotrzebowania na usługi dedykowane osobom starszym (np. usługi opiekuńcze i pozostałe w zakresie ochrony zdrowia, tzw. srebrna gospodarka), a także zmiany w przestrzennych i konsumenckich zachowaniach ludności. Dla seniorów kluczowe są warunki związane z mobilnością i dostępnością przestrzenną do usług.

¹⁸ Tamże ss. 196-197.

¹⁹ Tamże s. 197.

- Widoczne jest przestrzenne zróżnicowanie skali procesu demograficznego starzenia się ludności. Na terenie Rybnika dotyczy to w szczególności dzielnic centralnych Śródmieścia i Rybnik-Północ, które cechuje największy udział osób w wieku poprodukcyjnym i jednocześnie największy spadek ogólnej liczby mieszkańców w analizowanym okresie.
- Skutki przestrzenne w wymiarze wewnętrznym – zmiany liczby mieszkańców w obrębie miasta widoczne są jako stopniowe zwiększanie liczby mieszkańców na obszarach dalej położonych od centrum, na obszarach dotychczas niezurbanizowanych. Wiąże się to z jednej strony z koniecznością rozwoju infrastruktury technicznej na nowych terenach, jak i ze zmianami w kierunkach przemieszczania się mieszkańców, w tym również większych dojazdach do obszarów centralnych. Trudno ocenić na ile spadek liczby mieszkańców w poszczególnych dzielnicach wiąże się z istotnym wzrostem liczby pustostanów w tych dzielnicach, a na ile jest to zmniejszenie liczby osób zamieszkujących w danym mieszkaniu.
- Ujemne saldo migracji miasta może świadczyć o zmniejszającej się atrakcyjności miasta lub subiektywnym postrzeganiu braku perspektyw możliwości rozwoju z punktu widzenia osób migrujących.
- Skutki przestrzenne migracji w obrębie obszaru funkcjonalnego – jak wskazano w analizie kierunków migracji, blisko połowa ruchu migracyjnego dotyczącego Rybnika odbywa się w obrębie Aglomeracji Rybnickiej. Oznacza to, m.in. że część mieszkańców jest prawdopodobnie nadal powiązana funkcjonalnie z miastem, np. ze względu na miejsce pracy, korzystanie z usług publicznych i rynkowych, uczęszczanie dzieci do szkół, dostęp do węzła komunikacyjnego itp.

4. Gospodarka i rynek pracy

Struktura podmiotów gospodarczych

Struktura podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON według grup sekcji PKD w Rybniku w latach 2016-2020 została przedstawiona w poniższej tabeli:

Tabela 10. Struktura podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON według sekcji PKD w Rybniku w latach 2016-2020.

Sekcja PKD	2016	2019	2020	Zmiana w okresie 2016-2020
Ogółem	13790	14155	14522	+732
Sekcja A - Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	107	110	109	+2
Sekcja B - Górnictwo i wydobywanie	17	17	17	0
Sekcja C - Przetwórstwo przemysłowe	1127	1161	1156	+29
Sekcja D - Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	15	14	19	+4
Sekcja E - Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	38	34	33	-5
Sekcja F - Budownictwo	1751	1877	1956	+205
Sekcja G - Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	3868	3602	3659	-209
Sekcja H - Transport i gospodarka magazynowa	761	766	783	+22
Sekcja I - Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	454	449	473	+19
Sekcja J - Informacja i komunikacja	418	482	522	+104
Sekcja K - Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	407	383	378	-29
Sekcja L - Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	521	617	655	+134
Sekcja M - Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	1339	1479	1504	+165
Sekcja N - Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	370	369	406	+36

Sekcja PKD	2016	2019	2020	Zmiana w okresie 2016-2020
Sekcja O - Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	35	39	40	+5
Sekcja P - Edukacja	522	540	537	+15
Sekcja Q - Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	776	839	861	+85
Sekcja R - Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	341	349	355	+14
Sekcje S i T - Pozostała działalność usługowa i gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby	890	955	980	+90
Sekcja U - Organizacje i zespoły eksterytorialne	0	1	1	+1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

W okresie 2016-2020 widoczny był wzrost liczby podmiotów w rejestrze REGON (według głównej siedziby podmiotu) prawie we wszystkich grupach sekcji PKD, za wyjątkiem sekcji B, E, G i K.

Analizując zmianę jaka zaszła w 2020 roku widoczne jest zmniejszenie się liczby podmiotów w następujących grupach sekcji PKD: A, C, E, K i P, lecz zmiany te obejmują od 1 do 5 podmiotów.

Struktura własnościowa podmiotów wygląda następująco: w wśród 14 522 podmiotów jest 238 podmiotów z sektora publicznego oraz 13 936 należących do sektora prywatnego, w tym:

- 10 571 – osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą,
- 1 208 – spółki handlowe, w tym 102 spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego,
- 21 – spółdzielnie,
- 80 – fundacje,
- 319 – stowarzyszenia i organizacje społeczne.

W porównaniu do roku 2016, spadła liczba podmiotów publicznych o 35 podmiotów, wzrosła liczba podmiotów prywatnych o 549 podmiotów, wzrosła liczba osób

fizycznych prowadzących działalność gospodarczą o 598 podmiotów, zmalała liczba spółek handlowych o 138 podmiotów, w tym spółek z udziałem kapitału zagranicznego o 24 spółki, i zwiększyła się liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych o 37 organizacji.

Charakteryzując lokalną gospodarkę należy wspomnieć jeszcze o strukturze wielkości podmiotów gospodarczych i poziomie przedsiębiorczości mieszkańców.

Zmiana struktury podmiotów gospodarczych w Rybniku pod względem wielkości zatrudnienia w latach 2016-2020.

Tabela 11. Podmioty gospodarcze w Rybniku pod względem wielkości zatrudnienia w latach 2016-2020.

Klasy wielkości podmiotów	2016	2017	2018	2019	2020
1000 i więcej pracowników	1	1	1	1	1
250 – 999 pracowników	10	10	10	10	10
50 – 249 pracowników	112	110	106	98	94
10 – 49 pracowników	619	618	578	540	524
0 – 9 pracowników	13048	13118	13311	13506	13893
Ogółem	13790	13857	14006	14155	14522

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Powyższe dane uwzględniają jedynie podmioty posiadające siedzibę główną w Rybniku i nie obejmują ok. 2 tys. podmiotów lokalnych firm posiadających siedzibę główną poza Rybnikiem, np. PGG S.A., PGE GiEK S.A. i inne. Z porównania wielkości podmiotów wynika znacząca przewaga firm mikro i małych.

Poziom przedsiębiorczości mieszkańców Rybnika mierzona liczbą osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w przeliczeniu na 100 osób w wieku produkcyjnym przedstawiono w porównaniu do innych miast i regionu:

Tabela 12. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym - Rybnik na tle innych miast.

	2016	2017	2018	2019
POLSKA	12,49	12,76	13,37	13,96
ŚLĄSKIE	11,75	11,92	12,42	12,85
Subregion Zachodni	9,38	9,46	9,83	10,11
Powiat raciborski	8,30	8,38	8,66	8,84
Powiat rybnicki	8,92	9,09	9,39	9,89
Powiat wodzisławski	8,83	8,86	9,07	9,27
Powiat m.Jastrzębie-Zdrój	7,81	7,78	8,13	8,34
Powiat m.Rybnik	11,48	11,62	12,14	12,41
Powiat m.Żory	10,78	11,01	11,71	12,21

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Widoczny jest stały wzrost udziału osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą wśród osób w wieku produkcyjnym we wszystkich miastach i regionach. Wartość 12,41 dla Rybnika jest relatywnie dobrym wynikiem wśród miast subregionu zachodniego, jednak jest on zarówno niższy od poziomu wojewódzkiego, jak i wartości średniej dla Polski. Wartości tego wskaźnika bardzo często są niższe na obszarach tradycyjnych okręgów przemysłowych zdominowanych przez duże zakłady przemysłowe. Dla porównania wartości dla innych miast z terenu województwa, gdzie są one dużo wyższe: Gliwice – 14,45, Katowice – 16,32, Bielsko-Biała – 18,64.

Wpływ epidemii COVID-19 w 2020 roku na lokalną gospodarkę

W odniesieniu do zmian zachodzących w 2020 roku należy zauważyć:

- (w porównaniu r/r) wzrosła ogólna liczba podmiotów w rejestrze REGON o 367 podmiotów, a spadek nastąpił tylko w liczbie podmiotów publicznych, oraz w liczbie spółdzielni (spadek liczby o 1 podmiot). We wszystkich pozostałych sektorach własnościowych (wskazanych powyżej) nastąpił wzrost liczby zarejestrowanych podmiotów. Co jest sygnałem pozytywnym.
- Na koniec 2019 r. 1256 osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą miało zawieszoną działalność, a na koniec 2020 roku było takich 1386 osób. Nastąpiło zatem zwiększenie zawieszonych działalności o 130

osób. Wśród pozostałych podmiotów (o innej formie prawnej) w REGON liczba zawieszonych działalności wzrosła z 99 do 111²⁰.

- W ciągu 2020 roku nastąpił wzrost liczby osób bezrobotnych zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Rybniku.
- Prawdopodobne szersze skutki pandemii COVID-19 będą widoczne dopiero w dłuższym okresie czasu, co jest spowodowane m.in. warunkami korzystania kolejnych tarcz antykryzysowych, które wymagały utrzymania zatrudnienia lub ciągłości działania podmiotów gospodarczych.
- Jednym z obszarów w przestrzeni miasta na którym uwidoczniła się duża koncentracja negatywnych skutków pandemii jest śródmieście Rybnika w jego historycznym centrum (Rynek wraz z ulicami odchodzącymi i przyległymi – strefa piesza z ulicami handlowymi) – liczne puste lokale użytkowe „Do wynajęcia” i „Na sprzedaż”.
- Zgłoszenia zwolnień grupowych w 2020 roku w Rybniku (dane Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Katowicach): 5 zakładów – 298 osób. W tej liczbie jest 204 pracowników fabryki RYFAMA spółki FAMUR²¹.

Pozostałe obserwacje dotyczące wpływu epidemii COVID-19 widoczne są w wynikach badań jakościowych wśród przedsiębiorców.

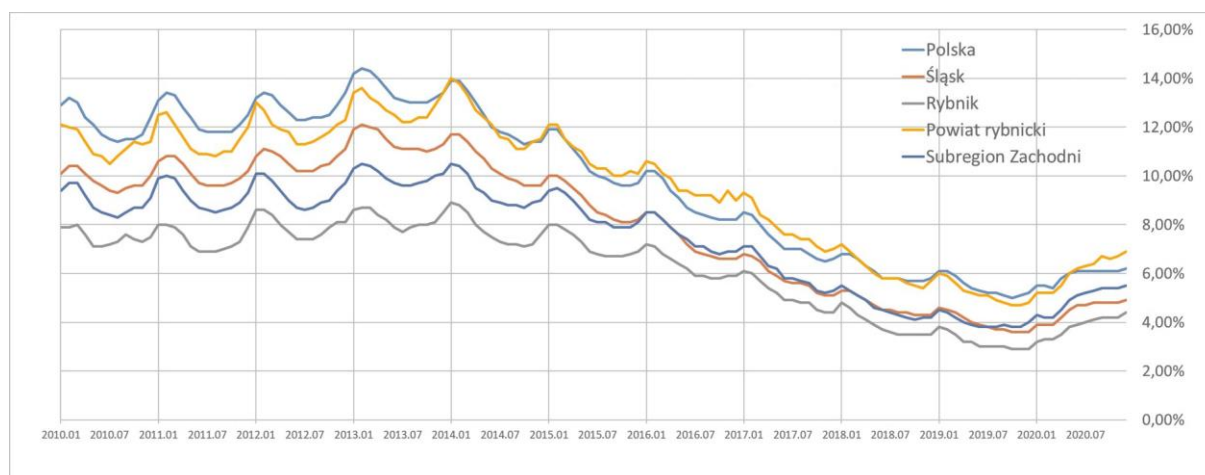
Zmiany liczby osób bezrobotnych

Na koniec 2020 roku zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Rybniku było 2469 osób bezrobotnych. Stopa bezrobocia wyniosła 4,4%. Zmiany stopy bezrobocia w latach ubiegłych zaprezentowano na wykresie poniżej.

²⁰ Rejestr REGON (GUS).

²¹ Por. <https://www.rybnik.com.pl/wiadomosci,ryfama-znika-z-rybnika-ponad-200-osob-do-zwolnienia,wia5-3266-44430.html>

Rysunek 4. Stopa bezrobocia w Rybniku na tle regionu w latach 2010-2020.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Powiatowego Urzędu Pracy w Rybniku (<https://rybnik.praca.gov.pl/stopy-bezrobocia>).

W 2020 roku po raz pierwszy od wielu lat, pomijając sezonową zmienność, stopa bezrobocia w Rybniku miała tendencję wzrostową, co jest skutkiem trudnej sytuacji w gospodarce na skutek epidemii COVID-19, w tym zwiększonej absencji chorobowej pracowników oraz ograniczeń nakładanych na funkcjonowanie poszczególnych branż gospodarki (które miały na celu wyhamowanie rozwoju epidemii). Bezpośredni skutek to spowolnienie gospodarki i nierównomierne obciążenie branż (w tym m.in. czasowe zamykanie obiektów handlowych i usługowych wybranych branż). Część podmiotów gospodarczych korzystając z kolejnych instrumentów finansowych (osłonowych) w ramach kolejnych tarcz antykryzysowych uzyskiwała wsparcie pod warunkiem utrzymania zatrudnienia. Może to oznaczać, iż możliwe zmniejszenie zatrudnienia w niektórych branżach lub podmiotach gospodarczych będzie widoczne dopiero w 2021 roku lub później. Dodatkowo wszyscy pracodawcy ponosili zwiększone wydatki na działania prewencyjne związane z zapobieganiem zakażeniom (zakup środków odkażających, zmniejszona liczba jednoczesnych klientów w pomieszczeniu i in.).

Struktura osób bezrobotnych w Rybniku na koniec 2020 roku wyglądała następująco:

Tabela 13. Bezrobotni w Rybniku według czasu pozostawania bez pracy, wieku, poziomu wykształcenia i stażu pracy na dzień 31.12.2020 r.

Wyszczególnienie	Bezrobotni razem	z tego czas pozostawania bez pracy w miesiącach					Bezrobotne kobiety razem
		do 3	3-6	6-12	12-24	pow. 24	
Wiek							
18-24 lat	317	122	71	68	37	19	211
25-34 lata	652	188	114	165	110	75	452
35-44 lata	644	172	123	153	120	76	403
45-54 lat	457	101	88	113	92	63	262
55-59 lat	292	50	52	62	72	56	152
60 lat i więcej	107	19	19	26	17	26	Nie dotyczy
Wykształcenie							
Wyższe	307	105	50	73	55	24	211
policealne i średnie zawodowe/branżowe	451	129	88	117	73	44	307
średnie ogólnokształcące	287	87	53	73	46	28	203
zasadnicze zawodowe/branżowe	630	163	121	143	111	92	336
gimnazjalne/ podstawowe i poniżej	794	168	155	181	163	127	423
Staż pracy ogółem							
do 1 roku	559	143	105	138	102	71	370
1-5	624	190	128	139	99	68	398
5-10	348	87	55	96	70	40	206
10-20	338	92	56	79	65	46	180
20-30	187	43	29	58	35	22	80
30 lat i więcej	110	21	40	22	18	9	35
Bez stażu	303	76	54	55	59	59	211
Bezrobotni ogółem	2469	652	467	587	448	315	1480

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Powiatowego Urzędu Pracy w Rybniku (<https://rybnik.praca.gov.pl/rynek-pracy/statystyki-i-analizy>).

Na koniec 2020 r. zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Rybniku było 2469 bezrobotnych mieszkańców Rybnika, gdy na koniec 2019 roku było to 1650 osób.

Aż 59,9% bezrobotnych to kobiety. Udział kobiet wśród bezrobotnych w powiatach subregionu zachodniego wynosi ok. 60%, gdy średnio w województwie jest to 55%. Zwiększony udział kobiet w liczbie bezrobotnych ogółem w powiatach subregionu zachodniego utrzymuje się od dłuższego czasu.

Osoby pozostające bez pracy do 6 miesięcy stanowiły 45,3% bezrobotnych (119 osób), do 12 miesięcy 69,1%. Natomiast powyżej 24 miesięcy bez pracy było 12,8% bezrobotnych (315 osób).

Osoby bez stażu zawodowego stanowią 12,3% bezrobotnych ogółem, w tym 14,3% bezrobotnych kobiet. Osoby z bardzo krótki stażem do 1 roku to 22,6% zarejestrowanych bezrobotnych, a z doświadczeniem zawodowym od 1 do 5 lat to 25,3%.

Wśród bezrobotnych 57,7% stanowią osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym/branżowym, gimnazjalnym, podstawowym i niższym. Jedynie 12,4% to osoby z wykształceniem wyższym. Wśród kobiet 14,3% z nich posiada wykształcenie wyższe.

Wśród kategorii bezrobotnych znajdujących się w szczególnej sytuacji na rynku pracy było 644 osób w wieku do 30 roku życia, 317 osób w wieku do 25 roku życia, długotrwale bezrobotni – 978 osób, powyżej 50 roku życia – 603 osoby, niepełnosprawni - 164, posiadający co najmniej jedno dziecko do 6 roku życia – 280.

Aktywność ekonomiczna mieszkańców

Dominującym źródłem uzyskiwanych dochodów mieszkańców Rybnika są dochody z tytułu stosunku pracy oraz z tytułu emerytury i renty, a w dalszej kolejności działalność gospodarcza oraz umowy zlecenie i o dzieło. Należy mieć na uwadze, iż część osób uzyskuje dochody z kilku źródeł jednocześnie.

Tabela 14. Mieszkańcy Rybnika osiągający dochód z różnych form aktywności w latach 2016-2018.

Wskaźniki	2016	2017	2018	Dynamika zmian w okresie 2016-2018
Łączna liczba podatników uzyskujących dochody z tytułu stosunku pracy	47 354	48 146	49 246	+4,00%
Łączna liczba podatników uzyskujących dochody z tytułu emerytury i renty	36 619	37 439	37 957	+3,65%
Łączna liczba podatników uzyskujących dochody z tytułu działalności gospodarczej	8 486	8 691	8 904	+4,93%
Łączna liczba podatników uzyskujących dochody z tytułu umów zlecenia i o dzieło	14 624	14 116	14 681	+0,39%
Łączna liczba podatników uzyskujących dochody z tytułu najmu i dzierżawy	640	638	609	-4,84%
Łączna liczba podatników uzyskujących dochody z tytułu praw autorskich	1 165	1 198	1 173	+0,69%
Łączna liczba podatników uzyskujących dochody z tytułu odpłatnego zbycia rzeczy	16	36	17	+6,25%
Łączna liczba podatników uzyskujących dochody z tytułu działalności nierejestrowanej	0	0	47	Brak danych
Łączna liczba podatników uzyskujących dochody z tytułu innych źródeł	6 946	6 634	7 126	+2,59%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów, system POLTAX [za:] Monitor Rozwoju Lokalnego – Narzędzie do analiz pogłębionych (<https://monitormiasta.pl/>).

Zauważalny jest wzrost liczby podatników uzyskujących dochody w poszczególnych kategoriach za wyjątkiem liczby osób uzyskujących dochody z tytułu najmu i dzierżawy.

Wartości w tabeli ukazano w relacji do liczby podatników wśród osób w wieku produkcyjnym, a w przypadku emerytur i rent w stosunku do osób w wieku poprodukcyjnym:

Tabela 15. Mieszkańcy Rybnika osiągający dochody z różnych form aktywności w przeliczeniu na 1000 osób w wieku produkcyjnym/poprodukcyjnym.

Wskaźniki	2016	2017	2018	Dynamika
Należności ze stosunku pracy – liczba podatników na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym	544,87	561,93	584,49	7,27%
Emerytury i renty – liczba podatników na 1000 mieszkańców w wieku poprodukcyjnym	1 343,37	1 326,35	1 303,24	-2,99%
Działalność gospodarcza – liczba podatników na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym	97,64	101,44	105,68	8,23%
Umowy zlecenia i o dzieło – liczba podatników na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym	168,27	164,75	174,25	3,55%
Najem, dzierżawa – liczba podatników na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym	7,36	7,45	7,23	-1,77%
Prawa autorskie – liczba podatników na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym	13,40	13,98	13,92	3,88%
Odpłatne zbycie rzeczy – liczba podatników na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym	0,18	0,42	0,20	11,11%
Działalność nierejestrowana – liczba podatników na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym	0,00	0,00	0,56	Brak danych
Inne źródła – liczba podatników na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym	79,92	77,43	84,58	5,83%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów, system POLTAX [za:] Monitor Rozwoju Lokalnego – Narzędzie do analiz pogłębionych (<https://monitormiasta.pl/>).

Zauważalny jest stosunkowo wysoki poziom osób w Rybniku (podatników) uzyskujących dochody z emerytur i rent w stosunku do osób w wieku poprodukcyjnym

(czyli osób w powszechnym wieku emerytalnym), co po części można wytłumaczyć historycznie dużym zatrudnieniem w branży górniczej i przechodzeniem osób zatrudnionych w górnictwie na emeryturę w obniżonym wieku emerytalnym²².

Poniżej zaprezentowano przeciętne roczne dochody mieszkańców Rybnika uzyskiwane z poszczególnych aktywności ekonomicznych (relacja dochodów podatników osiągających dochody z poszczególnych aktywności do liczby podatników w tej kategorii).

Tabela 16. Roczne dochody mieszkańców Rybnika osiągane z różnych form aktywności w latach 2016-2018.

WSKAŹNIKI	2016 [zł]	2017 [zł]	2018 [zł]	Zmiana [zł]
Łączna wartość dochodów z tytułu emerytury i renty	30.913,01	31.130,36	32.606,67	+1.693,66
Łączna wartość dochodów z tytułu stosunku pracy	43.473,33	44.389,04	47.910,29	+4.436,96
Łączna wartość dochodów z tytułu działalności gospodarczej	66.554,60	72.098,72	86.886,64	+20.332,04
Łączna wartość dochodów z tytułu umów zlecenia i dzieło	7.572,30	8.536,10	9.015,94	+1.443,64
Łączna wartość dochodów z tytułu najmu i dzierżawy	7.288,84	7.627,98	7.986,71	+697,87
Łączna wartość dochodów z tytułu praw autorskich	6.119,65	6.010,91	5.625,44	-494,21
Łączna wartość dochodów z tytułu odpłatnego zbycia rzeczy	3.215,79	3.731,37	4.745,49	+1.529,70
Łączna wartość dochodów z tytułu działalności nierejestrowanej	0,00	0,00	4.556,68	+4.556,68
Łączna wartość dochodów z innych źródeł	4.963,42	4.933,63	5.114,75	+151,33

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów, system POLTAX [za:] Monitor Rozwoju Lokalnego – Narzędzie do analiz pogłębianych (<https://monitormiasta.pl/>).

²² W tej grupie są również inne grupy zawodowe uprawnione do przechodzenia na emeryturę w obniżonym wieku emerytalnym, np. służby mundurowe, oraz renciści, jednak brak wskazań by udział osób w tych grupach społecznych odbiegał od średniego poziomu w innych regionach.

Najwyższe przeciętne dochody uzyskiwane były z działalności gospodarczej, a w drugiej kolejności z tytułu stosunku pracy, a na trzecim miejscu z tytułu emerytur i rent. Dochody w latach 2016-2018 wzrastały przy czym najwyższy wzrost dotyczył dochodów z działalności gospodarczej ok. 30,3%. Z tytułu stosunku pracy wzrost był na poziomie 10,2%. Można również zauważyć, że średnie dochody z pozostałych aktywności nie przekraczały 9 tys. zł rocznie.

Źródła dochodów mieszkańców i ich wysokość ma również znaczenie dla wysokości uzyskiwanych dochodów przez gminę, która posiada udział we wpływach z podatku dochodowego od osób fizycznych i prawnych. Poniżej zaprezentowano łączną wysokość dochodów z poszczególnych kategorii oraz wysokość zaliczek na podatek w latach 2016 i 2018.

Tabela 17. Dochody mieszkańców Rybnika z wybranych form aktywności zawodowej w latach 2016 i 2018.

Dochody mieszkańców	2016	2018	Zmiana
Kwota dochodów z tytułu stosunku pracy	2 058 636 244,98	2 359 390 086,85	+300 753 841,87
Kwota dochodów z tytułu emerytury i renty	1 132 003 463,62	1 237 651 366,10	+105 647 902,48
Kwota dochodów z działalności gospodarczej	564 782 346,03	773 638 669,04	+208 856 323,01
Kwota dochodów z tytułu umów zlecenia i dzieło	110 737 316,59	132 363 080,14	+21 625 763,55

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów, system POLTAX [za:] Monitor Rozwoju Lokalnego – Narzędzie do analiz pogłębianych (<https://monitormiasta.pl/>).

Pozostałe dochody łącznie wyniosły 48,2 mln zł w 2018 roku. Zaliczki na podatek z tych głównych kategorii dochodów wyniosły w tym okresie jak w tabeli poniżej:

Tabela 18. Podatek dochodowy mieszkańców Rybnika z wybranych form aktywności zawodowej w latach 2016 i 2018.

Wskaźniki	2016	2018	Zmiana	Dynamika zmian
Łączna kwota zaliczki na podatek z tytułu stosunku pracy	175 018 945,20	204 898 968,00	+29 880 022,80	+17,07%
Łączna kwota zaliczki na podatek z tytułu emerytury i renty	95 957 800,00	105 971 565,44	+10 013 765,44	+10,44%
Łączna kwota zaliczki na podatek z tytułu działalności gospodarczej	75 199 203,47	106 049 245,98	+30 850 042,51	+41,02%
Łączna kwota zaliczki na podatek z tytułu umów zlecenia i o dzieło	13 201 251,00	15 554 271,00	+2 353 020	+17,82%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów, system POLTAX [za:] Monitor Rozwoju Lokalnego – Narzędzie do analiz pogłębionych (<https://monitormiasta.pl/>).

Łączna wartość zaliczki na podatek dochodowy na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym w Rybniku w 2018 roku wyniosła 5 204 588,29 zł²³ i był to drugi wynik wśród miast subregionu zachodniego – za miastem Żory z wartością 5 429 265,55 zł²⁴.

Dane te pokazują:

1. wzrost wysokości łącznych zaliczek na podatek dochodowy w głównych kategoriach aktywności ekonomicznej mieszkańców. Największy wzrost dotyczył łącznej wysokości zaliczek na podatek z tytułu działalności gospodarczej oraz z tytułu stosunku pracy.
2. coraz większy udział zaliczek na podatek z tytułu prowadzonej działalności gospodarczej w łącznej kwocie zaliczek na podatek dochodowy dokonanych przez mieszkańców Rybnika. Jest to o tyle istotne gdy porównamy te liczby ze

²³ Łączna wartość zaliczki na podatek na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym [za:] Monitor Rozwoju Lokalnego – Narzędzie do analiz pogłębionych (<https://monitormiasta.pl/>).

²⁴ Dla porównania: w 2016 r. łączna wartość zaliczki na podatek na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym wyniosła: Rybnik: 4 202 779,26 zł, Żory: 4 150 831,88 zł.

strukturą form aktywności ekonomicznej mieszkańców (patrz Tabela 14 i Tabela 15) i liczbą podatników w tych kategoriach.

3. Szybszy wzrost wysokości zaliczki na podatek w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym (uzyskiwanych wpływów z udziału w podatku dochodowym) w analizowanym okresie w Żorach.

W świetle prognoz demograficznych, wzrostu liczby osób starszych w populacji miasta, wzrastać będzie liczba osób osiągających dochody z tytułu emerytury. Zmniejszać się będzie również liczba osób w wieku produkcyjnym – główna grupa osiągająca dochody z tytułu stosunku pracy lub działalności gospodarczej²⁵. Wyzwaniem zatem będzie zwiększenie poziomu przedsiębiorczości w Rybniku, oraz aktywizacja zawodowa osób biernych zawodowo oraz długotrwale bezrobotnych (w tym szczególnie osób młodych z tzw. kategorii NEET²⁶), osób niepełnosprawnych, kobiet, osób 50+²⁷.

Poniżej zaprezentowano przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w latach 2016 i 2019 w Rybniku na tle najbliższego otoczenia i regionu.

²⁵ Zakładając utrzymujące się tempo wzrostu dochodów w tych kategoriach oraz wzrost poziomu przedsiębiorczości możliwe byłoby utrzymanie stałego wzrostu ogólnego poziomu dochodów mieszkańców.

²⁶ Terminem tym określa się osoby młode, które jednocześnie nie pracują (są bezrobotne lub bierne zawodowo), nie uczą się i nie szkolą. Akronim angielskiego wyrażenia "not in employment, education or training". Według badań, grupa ta w Polsce liczy ok. 12% osób w wieku 15-29 lat. Szacuje się, iż średnio w województwie śląskim tylko 28% tej grupy w wieku 18-29 lat rejestruje się w urzędach pracy jako bezrobotne. (Źródło: Smoter M., 2019, „Nie uczą się i nie pracują. Czy stanowią wyzwanie dla polityki publicznej?”, Instytut Badań Strukturalnych, IBS Policy Paper 03/2019. <https://ibs.org.pl/publications/nie-ucza-sie-i-nie-pracuja-czy-stanowia-wyzwanie-dla-polityki-publicznej/>) Na koniec 2019 r. w Rybniku zarejestrowanych jako bezrobotne były 422 osoby w wieku do 30 lat, co stanowi 2,4% osób w tej grupie wiekowej. Na koniec 2020 r. osób bezrobotnych do 30 roku życia było 644.

²⁷ Strategia rozwoju Kapitału Ludzkiego 2030, s. 116 – jedno z wyzwań dla polskiego rynku pracy.

Tabela 19. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w Rybniku na tle regionu w latach 2016 i 2019.

Nazwa	Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto		Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w relacji do średniej krajowej (Polska=100)	
	2016	2019	2016	2019
ŚLĄSKIE	4 295,29 zł	5 177,86 zł	100,1%	99,95%
Subregion Zachodni	4 480,90 zł	5 699,68 zł	104,4%	110,0%
Powiat raciborski	3 864,61 zł	4 814,65 zł	90,1%	92,9%
Powiat rybnicki	3 685,58 zł	4 417,88 zł	85,9%	85,3%
Powiat wodzisławski	3 261,93 zł	4 031,73 zł	76,0%	77,8%
Powiat m. Jastrzębie-Zdrój	6 131,62 zł	8 443,25 zł	142,9%	162,9%
Powiat m. Rybnik	3 884,81 zł	4 784,77 zł	90,5%	92,3%
Powiat m. Żory	3 747,77 zł	4 577,92 zł	87,4%	88,3%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Powyższe wartości GUS opracowuje na podstawie sprawozdań podmiotów gospodarczych według jego głównej siedziby i bez uwzględniania podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób.

Zauważalny jest wzrost wartości przeciętnych wynagrodzeń w analizowanym okresie, a jednocześnie widoczna jest bardzo duża rozpiętość wynagrodzeń pomiędzy powiatami. Przeciętne wartości wynagrodzeń w Jastrzębiu-Zdroju były najwyższymi w Polsce i były związane z funkcjonowaniem Grupy Kapitałowej JSW i relatywnie wyższymi wynagrodzeniami uzyskiwanymi w branży górniczej.

Uzupełniając informację o wysokości wynagrodzeń warto przywołać dostępne informacje o sile nabywczej mierzonej na bazie dochodu rozporządzalnego przypadającego na 1 mieszkańca. Dane publikowane przez agencję GfK w raporcie „GfK Purchasing Power Europe 2020”²⁸ wskazują na wysoką siłę nabywczą rybniczian na poziomie 112-120% średniej krajowej. W tej samej grupie są także mieszkańcy Żor i Jastrzębia-Zdrój. Mieszkańcy powiatów rybnickiego i wodzisławskiego zostali ujęci na średnim poziomie siły nabywczej 96-104% średniej krajowej.

²⁸ Źródło: <https://www.gfk.com/pl/prasa/sila-nabywcza-konsumentow-polska-na-29-miejscu-w-europie>.

Dojazdy do pracy

Liczba podatników (mieszkańców) uzyskujących dochody od pracodawcy lokalnego według złożonych deklaracji PIT-11. Przez pojęcie pracodawcy lokalnego rozumie się podmiot, który posiada siedzibę na analizowanym obszarze.

Tabela 20. Liczba podatników (mieszkańców) uzyskujących dochód od pracodawcy lokalnego w Rybniku i wybranych miastach subregionu zachodniego.

Miasto	2016	2017	2018	Zmiana
Rybnik	25 492	26 217	26 798	+1 306
Czerwionka-Leszczyny	4 431	4 398	4 814	+383
Jastrzębie-Zdrój	19 230	19 139	19 092	-138
Racibórz	11 390	11 638	11 702	+312
Rydułtowy	1 535	1 548	1 669	+134
Wodzisław Śląski	6 670	6 660	6 719	+49
Żory	10 372	10 774	11 419	+1 047

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów, system POLTAX [za:] Monitor Rozwoju Lokalnego – Narzędzie do analiz pogłębianych (<https://monitormiasta.pl/>).

Praktycznie we wszystkich miastach liczba podatników uzyskujących dochód u pracodawcy lokalnego wzrastała. Wyjątkiem jest Jastrzębie-Zdrój z niewielkim spadkiem wartości wskaźnika. Liczby te warto porównać do liczby mieszkańców (podatników) poszczególnych miast²⁹ uzyskujących dochody z tytułu stosunku pracy.

²⁹ Udostępniona baza w ramach Monitora Rozwoju Lokalnego – Narzędzia do analiz pogłębianych (<https://monitormiasta.pl/>) obejmuje dane dla 255 miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze analizowanych w „Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)”. Zaprezentowane dane dla miast umieszczonych w bazie danych.

Tabela 21. Łączna liczba podatników uzyskujących dochody z tytułu stosunku pracy w Rybniku i wybranych miastach subregionu zachodniego.

Miasto	2016	2017	2018	Zmiana
Rybnik	47 354	48 146	49 246	+1 892
Czerwionka-Leszczyny	14 785	15 155	15 612	+827
Jastrzębie-Zdrój	29 910	30 224	29 986	+76
Racibórz	17 881	18 092	18 443	+562
Rydułtowy	7 085	7 253	7 362	+277
Wodzisław Śląski	15 703	16 046	16 121	+418
Żory	21 207	21 788	22 307	+1 100

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów, system POLTAX [za:] Monitor Rozwoju Lokalnego – Narzędzie do analiz pogłębianych (<https://monitormiasta.pl/>).

Można zauważyć, iż w Rybniku w 2018 roku na każde 100 osób uzyskujących dochody z tytułu stosunku pracy 54 osoby uzyskują dochód u pracodawcy lokalnego. W Żorach wartość takiego wskaźnika wynosi – 51, a w Raciborzu i Jastrzębiu-Zdroju – 63. Natomiast w Czerwionce-Leszczynach – 31, Wodzisławiu Śląskim – 42, a Rydułtowach – 23.

Wskazuje to na duże wewnętrzne zróżnicowanie w subregionie zachodnim i Aglomeracji Rybnickiej w zakresie miejsca zamieszkania i miejsca pracy. Konsekwencją tego faktu są dojazdy z miejsca zamieszkania do miejsca pracy. Funkcjonowanie Rybnika w aglomeracji miejskiej i okręgu przemysłowym, a także w bliskiej odległości od metropolii górnośląsko-zagłębiowskiej, która jest jednocześnie jednym z największych okręgów przemysłowych i gospodarczych w Polsce, skutkuje dostępnością do bardzo dużego i zróżnicowanego rynku pracy co również ma znaczenie przy podejmowaniu decyzji dotyczących aktywności zawodowych przez poszczególne osoby.

Cudzoziemcy na lokalnym rynku pracy

Zgodnie z danymi Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, na koniec 2020 roku do ubezpieczenia społecznego było zgłoszonych 1426 cudzoziemców zamieszkujących na terenie Rybnika, w tym 1185 z obywatelstwem ukraińskim, 58 białoruskim, 31 gruzińskim, 26 rosyjskim, oraz 61 z innych krajów azjatyckich, 40 z państw Unii

Europejskiej, 14 z państw europejskich poza Unia Europejską, 8 z państw afrykańskich, oraz 1 osoba z państwa z Ameryki Południowej.

Na koniec 2019 roku było zgłoszonych 1436 zatrudnionych cudzoziemców zamieszkałych na terenie Rybnika.

Rybnicki rynek pracy w świetle badań

Poniżej zaprezentowano wybrane wnioski z opracowania pt. „Określenie zapotrzebowania na zawody i kwalifikacje w mieście Rybniku i powiecie rybnickim. Raport końcowy”³⁰ przeprowadzonego w okresie wrzesień – grudzień 2020 r. przez Grupę BST z siedzibą w Katowicach na zlecenie Powiatowego Urzędu Pracy w Rybniku:

- Sytuacja ekonomiczna przedsiębiorstw z miasta Rybnika i powiatu rybnickiego w II połowie 2020 roku była znacznie gorsza niż w 2019 roku. Mimo to w kolejnych latach przedsiębiorcy prognozują jednak jej poprawę. Przewiduje się jednak, że sytuacja w kolejnych latach, pomimo poprawy, nadal będzie gorsza niż ta sprzed pandemii COVID-19.
- Większość badanych przedsiębiorców odczuła skutki pandemii COVID-19. Najczęściej były to nieznaczne skutki, aczkolwiek co trzeci podmiot doświadczył poważnych skutków w wyniku sytuacji epidemicznej.
- Blisko połowa badanych obawiała się, że skutki przestoju gospodarczego będą odczuwalne w przyszłości.
- Większość pracodawców miała problemy z pozyskaniem odpowiednich pracowników, które to wynikały głównie z braku doświadczenia zawodowego oraz motywacji do pracy kandydatów. Ci ponadto często posiadają zbyt wygórowane oczekiwania płacowe i brakuje im odpowiednich umiejętności. Niemniej jednak kwalifikacje posiadane przez kandydatów oceniane są przez pracodawców pozytywnie.

³⁰ Tkocz-Wolny K. (i in.), 2020, „Określenie zapotrzebowania na zawody i kwalifikacje w mieście Rybniku i powiecie rybnickim. Raport końcowy”, Grupa BST, Katowice. Badanie metodą CATI objęło 150 podmiotów, a metodą IDI 10 ekspertów.

- Większość przedsiębiorców nie zatrudniała w tym okresie cudzoziemców ani też nie planowała ich zatrudnienia w najbliższym czasie.
- Większość badanych przedsiębiorców nie podejmowała współpracy z powiatowym urzędem pracy.
- Wśród lokalnych przedsiębiorców współpracujących z Powiatowym Urzędem Pracy w Rybniku największym zainteresowaniem cieszyło się pośrednictwo pracy.
- Pozytywną cechą rybnickiego rynku pracy jest możliwość zatrudnienia cudzoziemców. Do wad zaliczono natomiast: uzależnienie od górnictwa (rynek okołogórniczy), brak inwestorów (dużych pracodawców i korporacji) i strefy ekonomicznej, trudności z pozyskaniem odpowiednich pracowników, trudności w zakresie spełnienia oczekiwań finansowych potencjalnych pracodawców, trudności z uzyskaniem wsparcia w ramach tarczy antykryzysowej.
- Dostrzegano tendencję odpływu poza powiat młodych Rybniczian (szczególnie dobrze wykształconych) oraz wykwalifikowanych pracowników fizycznych. Rybnicki rynek pracy określono jako ubogi w oferty atrakcyjne płacowo.
- Przewidywano, że w kolejnych trzech latach nasileniu ulegnie migracja zarobkowa, przy czym migrować będą zarówno pracownicy, jak i pracodawcy. Prognozowany jest także wzrost liczby zwolnień w rezultacie pandemii COVID-19.
- Ponadto wyzwaniem dla rybnickiego rynku pracy będzie wygaszenie kopalń. W Rybniku i powiecie rybnickim dominuje branża budowlana, handlowo-usługowa, a także branże górnicza i okołogórnicze.
- Największe problemy przedsiębiorców stanowią trudności z pozyskaniem odpowiednich pracowników, a także: rosnące koszty pracy, wysokie koszty prowadzenia działalności i obecna sytuacja epidemiczna.
- Wyzwaniem dla lokalnych firm będzie przetrwanie przestoju gospodarczego i utrzymanie się na rynku. Rozwojowi przedsiębiorczości w Rybniku i powiecie rybnickim sprzyjałoby utworzenie strefy ekonomicznej i znalezienie inwestora. Takie rozwiązanie byłoby szczególnie korzystne z uwagi na fakt, iż konieczne będzie zagospodarowanie znacznej liczby pracowników po wygaszeniu kopalń.

- Na lokalnym rynku pracy najłatwiej jest znaleźć zatrudnienie osobom wykwalifikowanym, z doświadczeniem – w szczególności robotnikom wykwalifikowanym, w tym pracownikom budowlanym z uprawnieniami, spawaczom, ślusarzom, instalatorom, murarzom i tynkarzom. Problemów nie mają raczej także handlowcy, doświadczeni informatycy, kadra wyższego szczebla oraz pracownicy gastronomii, kierowcy wyższych kategorii, operatorzy obrabiarek sterowanych numerycznie CNC i pielęgniarki.
- Na rybnickim rynku pracy brakuje przedstawicieli następujących zawodów: pracowników budowlanych (w szczególności z uprawnieniami), kadry kierowniczej średniego i wyższego szczebla, pielęgniarek, spawaczy, ślusarzy, lekarzy i położnych. Braki dostrzega się także w przypadku: murarzy, tynkarzy, instalatorów, kierowców wyższych kategorii, blacharzy, dekarzy, operatorów obrabiarek CNC, nauczycieli, kucharzy, piekarzy i stolarzy.
- Problemy kadrowe uzależnione są od branży – największe dostrzega się w przypadku branży budowlanej. Niemniej jednak problemy kadrowe dotyczą również branży medycznej, mechanicznej oraz przemysłowej. Według ekspertów, w ostatnich latach taka tendencja pogłębiała się.
- Istotnym działaniem mającym na celu dostosowanie podaży zasobów ludzkich do pojawiającego się popytu byłoby przede wszystkim dofinansowanie szkoleń, a także dostosowanie kształcenia zawodowego do potrzeb pracodawców
- Lokalni pracodawcy mają trudności ze znalezieniem odpowiednich pracowników. Te wynikają natomiast najczęściej z braku chęci do pracy potencjalnych pracowników. Pracownikom często brakuje doświadczenia, chęci do własnego rozwoju, elastyczności czy też konkretnych uprawnień (np. spawalniczych, elektrycznych, budowlanych, prawa jazdy wyższych kategorii).
- Aby dostosować kwalifikacje potencjalnych pracowników do potrzeb pracodawców, należałoby ułatwić dostęp do szkoleń. Natomiast w kwestii dostosowania kształcenia do potrzeb rynku pracy istotny jest monitoring rynku pracy, utrzymywanie stałej współpracy pomiędzy pracodawcami, szkołami oraz urzędem pracy, a także zwiększenie liczby godzin zajęć praktycznych.

- W opinii ekspertów kształcenie w szkole branżowej postrzegane jest wśród części osób jako powód do wstydu – zarówno przez młodzież, jak i rodziców. Należy podjąć działania zmierzające do zmiany tego stereotypu.
- Podzielone są zdania odnośnie współpracy pomiędzy instytucjami rynku pracy, pracodawcami oraz szkołami ponadgimnazjalnymi. Dominuje jednak przekonanie, że współpraca ta jest na dobrym poziomie.
- Przygotowanie do podjęcia pracy oceniane jest lepiej w przypadku absolwentów szkół branżowych aniżeli absolwentów techników. Z badania wynika, iż w drugiej z tych grup liczba zajęć praktycznych jest niewystarczająca. W kształceniu zawodowym powinno się zatem kłaść szczególny nacisk na solidne i rzetelne praktyki.

Transformacja górnictwa i sprawiedliwa transformacja, dekarbonizacja

Aktualnie w największych spółkach górniczych zatrudnionych jest 5652 mieszkańców Rybnika, w tym 4192 osób w Polskiej Grupie Górniczej S.A., 1406 osób w JSW S.A., 52 osoby w Spółce Restrukturyzacji Kopalń S.A., oraz 1 osoba w Tauron Wydobycie S.A. i 1 osoba w Węgłokoks Kraj S.A. W kopalniach zlokalizowanych na terenie Rybnika zatrudnionych jest ok. 5 780 osób, w tym 3 271 z Rybnika.

Łączne zatrudnienie w górnictwie w subregionie zachodnim szacowane jest na poziomie 22,1 tys. osób³¹. W górnictwie węgla kamiennego w Polsce zatrudnionych na koniec 2019 r. było ok. 83 tys. osób.

Na chwilę obecną znane są założenia harmonogramu transformacji górnictwa węgla kamiennego w kierunku jego wygaszania³², gdzie wskazano 2049 rok, kiedy to zamknięte zostaną ostatnie kopalnie Polskiej Grupy Górniczej S.A. W przyjętym porozumieniu ruchy Jankowice i Chwałowice wchodzące w skład kopalni ROW zostaną zamknięte jako ostatnie w spółce w 2049 roku. Negocjowana jest obecnie umowa społeczna pomiędzy stroną rządową, a związkami zawodowymi spółek górniczych. Nieznane są jednak szczegóły dotyczące całego procesu, harmonogram

³¹ Frankowski J., Mazurkiewicz J., 2020, „Województwo śląskie w punkcie zwrotnym transformacji”, IBS Research Report 02/2020, Instytut Badań Strukturalnych, Warszawa, s. 37.

³² Strona rządowa wskazuje na konieczność uzyskania zgody Komisji Europejskiej na udzielanie pomocy publicznej zamykanym spółkom górniczym.

wdrażania poszczególnych instrumentów oraz instytucje zaangażowane z podziałem obowiązków.

Inna sytuacja dotyczy górnictwa wydobywającego węgiel koksowy, który został wpisany przez Komisję Europejską na listę surowców strategicznych (Critical Raw Materials for the EU), co oznacza, że w innej sytuacji znajduje się Jastrzębska Spółka Węglowa S.A. i jej Grupa Kapitałowa będąca największym producentem węgla koksowego w Unii Europejskiej. Oznacza to, że branża górnicza będzie nadal obecna w bliskim sąsiedztwie Rybnika. Ma to również znaczenie dla pracujących tam górników (w tym rybniczian) oraz firm kooperujących.

W dyskusji publicznej pojawiają się jednak głosy, że przebieg procesu transformacji (dekarbonizacji) będzie zdecydowanie szybszy, co będzie skutkiem m.in. spadku zapotrzebowania na węgiel, wzrostu cen emisji CO₂, presji na rzecz wykorzystywania mniej emisyjnych źródeł energii (w tym również w hutnictwie), przyspieszenia odejścia od węgla i szybszej redukcji zatrudnienia w górnictwie.

Szacuje się, że na każde jedno miejsce w górnictwie węgla kamiennego przypada pośrednio 1,16-1,35 miejsca pracy w innym sektorze gospodarki³³. Obliczenia Instytutu Badań Strukturalnych wskazujące sumaryczną liczbę miejsc pracy powiązanych z sektorem wydobywczym w skali kraju na poziomie 96,3-112 tysięcy osób³⁴ uwzględniają wyłącznie efekty zaopatrzeniowe, a należy pamiętać, że skutki transformacji będą skoncentrowane przestrzennie w części województwa śląskiego, co potęgować będzie skalę dostosowań koniecznych w tym regionie. Przelicznik ten nie jest możliwy do zastosowania do poszczególnych gmin, stąd też brak danych

³³ Frankowski J., Mazurkiewicz J., 2020, „Województwo śląskie w punkcie zwrotnym transformacji”, IBS Research Report 02/2020, Instytut Badań Strukturalnych, Warszawa, s. 70.

³⁴ Analizy Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach wskazują liczbę zatrudnionych w firmach powiązanych z branżą górniczą między 110 a 130 tysięcy pracowników (Ingram T., Bartuś K., Baron M., Bielecki Ł., 2020, „Sytuacja przedsiębiorstw okołogórniczych w Polsce. Ekspertyza dotycząca konsekwencji likwidacji kopalń węgla kamiennego dla sektora okołogórniczego oraz sytuacji społeczno-gospodarczej w Polsce Etap I”. Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach. Centrum Badań i Rozwoju, Katowice, s. 83).

Natomiast szacunki Górniczej Izby Przemysłowo-Handlowej w Katowicach wskazują, że w sektorze tak zwanego zaplecza górniczego zatrudnionych może być nawet łącznie ok 400 tysięcy osób (dostęp: <https://nettq.pl/gornictwo/173964/gornictwo-giph-i-famur-o-sytuacji-firm-zaplecza-gorniczego>).

dotyczących wielkości zatrudnienia w firmach okołógórnicznych na terenie Rybnika i rybniczan w firmach okołógórnicznych w ogóle.

W ocenie części ekonomistów „zawsze istnieje ryzyko, że zamknięcie kopalni lub firmy okołógórnicznej spowoduje załamanie w skali lokalnej. Jednak trzeba jednocześnie mieć na uwadze, że przedsiębiorstwa górnicze i okołógórniczne nie funkcjonują już w modelu bezpośredniego związku miejsca pracy z miejscem zamieszkania.”³⁵. Takie ryzyko wzrasta wraz z dominacją takiego podmiotu na lokalnym rynku i skali jego powiązań lokalnych podmiotów gospodarczych z tym podmiotem (patrz sekcja „Analiza wrażliwości na transformację energetyczną w świetle badań”). Stąd tak istotna dywersyfikacja struktury gospodarczej. Z drugiej jednak strony należy mieć na uwadze wyraźną koncentrację osób zatrudnionych w branży górniczej nie tylko w samym Rybniku lecz we wszystkich powiatach sąsiadujących (por. analiza dotycząca wrażliwości na transformację energetyczną oraz „Mapa 10 Miejsce zamieszkania pracujących w ramach Działu 05 – Wydobywanie węgla kamiennego i węgla brunatnego PKD.” zamieszczona w Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030+”).

Wyzwania w skali lokalnej związane z wygaszaniem kopalń oraz zawieszeniem działalności firm okołógórnicznych (usługowych i produkcyjnych) dotyczą m.in. zmian kierunków kształcenia zawodowego, zmiany lub uzyskania nowych kwalifikacji zawodowych osób odchodzących z górnictwa, określenia odpowiedzialności za szkody górnicze, zagospodarowania wód dołowych, a także obowiązku rekultywacji terenów pokopalnianych, pogórnicznych, przemysłowych oraz innych, określenia podmiotów odpowiedzialnych za wygaszanie kopalń i zarządzanie ich majątkiem.

W wymiarze instytucjonalnym: przygotowanie instytucji rynku pracy i instytucji otoczenia biznesu do transformacji, przygotowanie samorządów lokalnych do transformacji (określenia wizji rozwoju uwzględniającej m.in. docelowe zagospodarowania terenów pogórnicznych, strukturę gospodarczą, uruchomienie

³⁵ Ingram T., Bartuś K., Baron M., Bielecki Ł., 2020, „Sytuacja przedsiębiorstw okołógórnicznych w Polsce. Ekspertyza dotycząca konsekwencji likwidacji kopalń węgla kamiennego dla sektora okołógórnicznego oraz sytuacji społeczno-gospodarczej w Polsce Etap I”. Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach. Centrum Badań i Rozwoju, Katowice, s. 45. Dostęp: <http://sprawiedliwa-transformacja.pl/wp-content/uploads/2021/01/UEK-Ekspertyza-SYTUACJA-PRZEDSI%C4%98BIORSTW-OKO%C5%81OG%C3%93RNICZYCH-W-POLSCE.pdf>

instrumentów wspierania rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw) oraz pozyskania środków finansowych na takie działania.

Inne przewidywane skutki: zmniejszone wpływy z podatków do budżetu lokalnego, obniżenie dochodów z podatków PIT, CIT, czy też podatku od nieruchomości, zwiększony poziom bezrobocia i jednocześnie zubożenie społeczeństwa, problem zagospodarowania obiektów przemysłowych i terenów.

Proces dekarbonizacji rozumiany pierwotnie jako obniżenie emisyjności CO₂, w ostatnim czasie częściej rozumiany jest jako rezygnacja z wykorzystania węgla w elektroenergetyce, ciepłownictwie, przemyśle i gospodarstwach domowych. Proces ten związany z transformacją energetyczną w Rybniku będzie widoczny m.in. w zmianie sposobu ogrzewania budynków mieszkalnych (głównie w odchodzeniu od stosowania węgla) w wyniku wdrażania uchwały antysmogowej i Polityki Energetycznej Państwa 2030, a także jest związany z przyszłością Elektrowni Rybnik i przewidywanym w kolejnych latach wyłączeniem kolejnych bloków energetycznych. Zmiany te będące ogromnym wyzwaniem można również postrzegać jako impuls do rozwoju miasta.

Zdaniem ekspertów, do szybszej dekarbonizacji przyczyniać się będą³⁶:

- rosnące oczekiwania części klientów, pracowników i społeczeństwa, zmiany nastawienia konsumentów, coraz powszechniejszego aktywizmu społecznego,
- uwzględnianie zagadnień dotyczących zrównoważonego rozwoju w strategiach biznesowych, dążenie w kierunku powstania niskoemisyjnej gospodarki obiegu zamkniętego,
- potrzeby tradycyjnego sektora energetycznego z uwzględnieniem społecznych nacisków na podjęcie skutecznych działań ograniczających zakres zmian klimatycznych i przyjęciem wyśrubowanych celów redukcji emisji,
- rozwój technologiczny, a przede wszystkim znaczące spadki kosztów wprowadzania najnowszych rozwiązań, ułatwiają przyjmowanie efektywnych strategii dekarbonizacyjnych.

³⁶ <https://www2.deloitte.com/pl/pl/pages/press-releases/articles/dekarbonizacja-najszybsza-w-sektorze-energetycznym.html> – skrót raportu pn. „The 2030 decarbonization challenge The path to the future of Energy”.

Wsparciu transformacji energetycznej ma służyć unijny Mechanizm Sprawiedliwej Transformacji, który „jest kluczowym narzędziem służącym zapewnieniu, by transformacja na rzecz gospodarki neutralnej dla klimatu przebiegała w sposób sprawiedliwy, nie pozostawiając nikogo samemu sobie. Mechanizm zapewnia ukierunkowane wsparcie, aby w latach 2021–2027 zainwestować co najmniej 100 mld euro w regionach najbardziej dotkniętych negatywnymi społeczno-gospodarczymi skutkami transformacji i złagodzić te skutki.”³⁷.

Proces transformacji ma charakter złożony, co pokazała realizacja projektu „Rybnik 360: Deep Demonstration” (<https://www.rybnik360.eu>). Wyniki podsumowane m.in. w publikacji „Wspólna podróż do Rybnika 2030” (dostęp: <https://www.rybnik360.eu/materialy-z-dzialan-merytorycznych/>) opisują wpływ transformacji energetycznej na gospodarkę i system miejski, ukazując potencjalne efekty synergii, proponowane interwencje oraz podkreślając, że ich skuteczność będzie wyższa, gdy uwzględnione zostaną międzyobszarowość i międzysektorowość działań. W opracowaniu wyników przeprowadzonych badań społecznych wskazano również na następujące kwestie³⁸:

- Rybnikowi grozi niekorzystne sprzężenie zwrotne: mało atrakcyjny rynek pracy (niska liczba wysokiej jakości dobrze płatnych miejsc pracy) powoduje odpływ młodych ludzi, który obniża atrakcyjność danego miejsca jako rynku pracy dla sektora nowoczesnych usług biznesowych.
- Wśród lokalnych przedsiębiorców pojawiają się opinie o braku pomysłu na jasno wyodrębnione kierunki rozwoju Rybnika (to także kwestia polityki informacyjnej) oraz konieczności zainwestowania przez miasto w rozwój sektora nowoczesnych usług. Dominuje opinia o słabnącej roli górnictwa i towarzyszących mu gałęzi przemysłu w rozwoju miasta, a zatem o konieczności poszukiwania innych pomysłów na rozwój.
- Miasta średnie, takie jak Rybnik mogą np.: poszukiwać swoich przewag nad metropoliami w miękkich, niematerialnych czynnikach rozwojowych: niższy

³⁷ https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/actions-being-taken-eu/just-transition-mechanism_pl.

³⁸ Na podstawie: „Rybnik. Miasto. Proces. Raport z badań dotyczących narracji mieszkańców Rybnika.”, 2020.

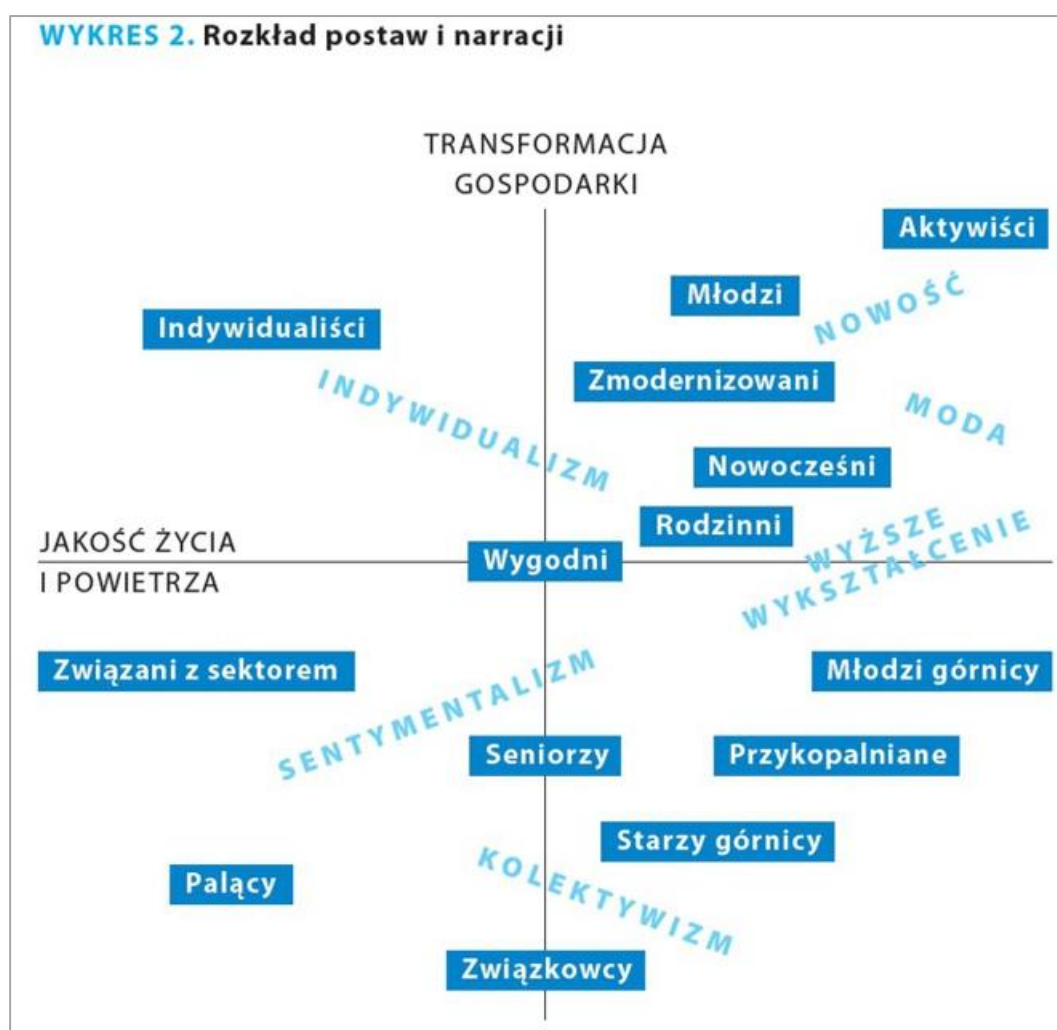
koszt i spokojniejsze tempo życia, lepsza dostępność przestrzenna do usług i terenów zielonych, czemu sprzyjają zmiany w stylu życia (większy nacisk na work-life balance).

Te miękkie czynniki lokalizacji są istotne, ale bez posiadania odpowiednich „twardych” czynników (np. dostępności osób o odpowiednich kwalifikacjach i kompetencjach, dostępności transportowej do ośrodka metropolitalnego, dostępności przestrzeni biurowych) nie będą wystarczające do pozyskania inwestorów z sektora nowoczesnych usług biznesowych.

- Rybnik w świetle wyników badań przywołanych powyżej oraz przeprowadzonych przez nas okazuje się miastem postrzeganym jako zielone i dobre do życia.
- Komunikacja miejsca wciąż nie jest wystarczająco atrakcyjną alternatywą dla samochodu. Jednak jakość życia w mieście to w dużej mierze jakość życia w danej dzielnicy. Kluczowe znaczenie ma bliskość do terenów rekreacyjnych, usług. Problemem jest więc centryczność rozwoju i międzydzielnicowe zróżnicowanie otoczenia, ale też dostępu do usług czasu wolnego.
- Mieszkańcy zauważają potrzebę poprawy komunikacji władz z mieszkańcami oraz tworzenia miejsc spotkań otwartych na oddolne inicjatywy np.: przypisania działającym w mieście instytucjom kultury nowej funkcji: miejsca integracji społeczności lokalnej lub stworzenia nowych przestrzeni, w których mieszkańcy mogliby działać.
- Najczęściej pojawiającym się problemem rujnującym jakość życia w Rybniku jest jakość powietrza. Ten aspekt może coraz silniej rzutować na ocenę Rybnika w miarę wzrostu świadomości zdrowotnej oraz wzrostu oczekiwań wysokiej jakości życia.
- Uruchamiane w ostatnich latach, pod hasłem walki ze smogiem działania, obejmują przede wszystkim obszar niskiej emisji. Jest tak ze względu na to, że ogrzewanie budynków jest główną przyczyną smogu. Działania te można podzielić na dwa zasadnicze typy: regulacje oraz wsparcie w zakresie wymiany źródeł ciepła i termomodernizacji.

- Zróżnicowane postawy i narracje różnych grup mieszkańców wobec transformacji gospodarki, oraz jakości życia i powietrza. Poniższy wykres jest graficznym uproszczeniem opisującym możliwy rozkład postaw i narracji zidentyfikowanych w badaniu. Dystans przestrzenny między poszczególnymi segmentami wyraża bliskość lub odległość ich narracji, wartości, postaw.

Rysunek 5. Rozkład postaw i narracji wobec transformacji gospodarki oraz jakości życia i powietrza obecnych w badaniach prowadzonych w projekcie "Rybnik 360 Deep Demonstration"

Źródło: „Rybnik. Miasto. Proces. Raport z badań dotyczących narracji mieszkańców Rybnika.”, 2020.

Badanie wskazało m.in. na brak ufności i możliwy opór części środowisk wobec transformacji gospodarczej. Przełamywanie takich postaw będzie jednym z istotnych wyzwań w procesie transformacji.

- Jakość życia jako jeden z kluczowych obszarów działań – wyzwania w tym obszarze: rozwój infrastruktury i oferty zagospodarowujących aktywności czasu wolnego w pobliżu domu, integracja społeczności dzielnicowych, rewitalizacja w wymiarze społecznym obszarów przykopalnianych i wyrównanie sytuacji między dzielnicami, rozwój atrakcyjnego i ekologicznego transportu integrującego dzielnice.

Wrażliwość na transformację energetyczną w świetle badań

Kluczowe wnioski z analizy wrażliwości regionów na transformację energetyczną przeprowadzonej przez zespół badawczy Polskiego Instytutu Ekonomicznego, który badał wrażliwość regionów na transformację energetyczną na podstawie 13 wskaźników pogrupowanych w 5 filarach, składających się w sumie na dwa kluczowe wskaźniki – odporności regionów na szoki zewnętrzne oraz skalę szoku jakim będzie odejście od górnictwa w tych regionach³⁹:

- Do powiatów najbardziej wrażliwych na transformację energetyczną zaliczono miasta górnicze – Jastrzębie-Zdrój (0,60-0,73), Bytom czy Zabrze.
Rybnik w tym modelu osiągnął wartość wskaźnika wrażliwości na transformację energetyczną na poziomie 0,39-0,43 z 12-13 lokatą wśród gmin górniczych.
Powiat wodzisławski uzyskał odpowiednio wartości 0,51-0,54 i 5-6 pozycję w zestawieniu.
- Część powiatów najbardziej narażonych na negatywne skutki transformacji energetycznej jednocześnie charakteryzuje się dobrymi wynikami wskaźników rynku pracy. Jednak lokalny rynek pracy bez wsparcia nie będzie w stanie stworzyć alternatywnych miejsc pracy.
- Transformacja regionów górniczych nie dotyczy jedynie powiatów, w których bezpośrednio znajdują się kopalnie. Według obliczeń wśród powiatów sąsiadujących z powiatami górniczymi wskazano m.in. powiat rybnicki

³⁹ Juszcak, A., Szpor, A., 2020, „Wskaźnik Wrażliwości Regionów Górniczych na transformację energetyczną – obraz na podstawie danych z powiatów”, Working Paper, nr 4, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa.

(wskaźnik wrażliwości 0,56-0,59⁴⁰ – 3-4 pozycja w rankingu wrażliwości). Natomiast miasto Żory uzyskało wartość wskaźnika wrażliwości na poziomie 0,39, a powiat raciborski wartość 0,38, co wskazuje na mniejszą wrażliwość na transformację górnictwem głównie ze względu na mniejsze zatrudnienie mieszkańców w górnictwie.

- Analiza klastrowa pogrupowała powiaty poddane analizie. Wszystkie powiaty subregionu zachodniego zaliczono do jednej grupy wskazując na cechy wspólne m.in. niską lub umiarkowaną na tle innych powiatów stopę bezrobocia, niską wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca oraz przeciętny na tle reszty powiatów górniczych poziom skolaryzacji.

Inne obserwacje dotyczące gospodarki

- W związku ze zmniejszaniem się zasobów siły roboczej na rynku pracy w Polsce kluczową rolę w najbliższych latach będzie odgrywać aktywizacja zawodowa rezerw zasobów pracy z grup szczególnie zagrożonych bezrobociem i dezaktywizacją. Problemy związane z rynkiem pracy wymagają działań skierowanych do niewykorzystanych zasobów pracy, tj. osób 50+, osób biernych zawodowo, osób niepełnosprawnych i kobiet oraz pracowników z niskimi kwalifikacjami, którzy mogą być mniej użyteczni w unowocześniającej się gospodarce⁴¹.
- Spadek liczby użytkowanych lokali użytkowych w parterach kamienic i wzrost pustostanów w lokalach użytkowych w centralnej części miasta – po działaniach inwestycyjnych przeprowadzonych w 2014 roku w ciągu ulic Jana III Sobieskiego, Powstańców Śląskich i przyległych (Deptak) oraz w wyniku innych działań aktywizujących w kolejnych latach, stopniowo zmniejszała się liczba niezagospodarowanych lokali użytkowych na deptaku. Rok 2020, który przebiegał pod kolejnymi ograniczeniami i zakazami w zakresie prowadzenia działalności gospodarczej/usługowej/kulturalnej wpłynął na odwrócenie trendu i wzrost nieużytkowanych i opuszczonych lokali użytkowych, szczególnie

⁴⁰ W badaniu stosowano dwa warianty obliczeń z różnymi wagami czynników składowych i stąd dwie wartości.

⁴¹ Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2030, s. 74.

widocznych w lokalach działających w parterze kamienic. Obserwacja dotyczy również pozostałych ulic odchodzących od Rynku. Zmiany na terenie Śródmieścia, jako centrum miasta i reprezentacyjnych przestrzeni publicznych są najbardziej widoczne.

- „Rekomendacja 5. Inwestować w rewitalizację miast (po)górnich celem zapewnienia estetyki oraz usług publicznych na poziomie zapewniającym zatrzymanie młodych mieszkańców lub przyciąganie nowych mieszkańców z zewnątrz do pracy w branżach alternatywnych dla górnictwa i w restrukturyzowanych przedsiębiorstwach okołogórnich. W tym: tworzyć wysokiej jakości przestrzenie publiczne i współfinansować powstawanie usług spędzania czasu wolnego; rozwijać bazę usług publicznych ukierunkowanych na potrzeby ludzi młodych, w szczególności młodych rodzin (żłobki, przedszkola, szkoły, rekreacja); wspierać rozwój mieszkalnictwa w różnych formach, w tym przez kompleksową modernizację istniejącej tkanki mieszkaniowej.”⁴².

Podsumowanie – główne potencjały i wyzwania w obszarze gospodarki i rynku pracy

- utrzymująca się niska stopa bezrobocia;
- wzrost liczby bezrobotnych zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Rybniku w 2020 roku – przełamanie dotychczasowego trendu spadkowego;
- relatywnie większy udział kobiet wśród osób bezrobotnych niż w innych powiatach województwa;
- wzrost poziomu wynagrodzeń osiąganym przez mieszkańców Rybnika, relatywnie dobry poziom siły nabywczej rybniczanie;
- stopniowy wzrost wynagrodzeń w Rybniku choć nadal niższy w stosunku do średniej krajowej;

⁴² Ingram T., Bartuś K., Baron M., Bielecki Ł., 2020, „Sytuacja przedsiębiorstw okołogórnich w Polsce. Ekspertyza dotycząca konsekwencji likwidacji kopalń węgla kamiennego dla sektora okołogórnich oraz sytuacji społeczno-gospodarczej w Polsce Etap I”. Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach. Centrum Badań i Rozwoju, Katowice, s. 78. <http://sprawiedliwa-transformacja.pl/wp-content/uploads/2021/01/UEK-Ekspertyza-SYTUACJA-PRZEDSI%C4%98BIORSTW-OKO%C5%81OG%C3%93RNICZYCH-W-POLSCE.pdf>

- obecność obcokrajowców na lokalnym rynku pracy;
- brak systemu wspierania przedsiębiorczości mieszkańców;
- mała podaż nowoczesnych powierzchni biurowych;
- Miasto Rybnik wraz z Aglomeracją Rybnicką kojarzone są powszechnie jako region przemysłowy z dominacją górnictwa węgla kamiennego (wcześniej funkcjonujący tutaj Rybnicki Okręg Węglowy);
- widoczny zmieniający się profil gospodarczy miasta i aglomeracji – utrzymująca się silna pozycja branż przemysłowych, w tym przemysłu samochodowego i innych branż przetwórstwa przemysłowego, oraz budownictwa;
- rozwinięte szkolnictwo zawodowe (technika i szkoły branżowe) o zróżnicowanym profilu kształcenia;
- wzrastający udział branż usługowych w profilu gospodarczym miasta, w tym m.in. firm z branży informatycznej;
- Rybnik największym ośrodkiem gospodarczym i usługowym w Aglomeracji Rybnickiej oraz Subregionie zachodnim;
- średni poziom przedsiębiorczości wśród mieszkańców w skali regionu, niższy niż średnim poziom krajowy i ponadprzeciętny w skali subregionu zachodniego;
- duża wrażliwość gospodarki miasta na zmiany zachodzące w branżach górniczej i okołogórniczej;
- wzrastający udział dochodów budżetu miasta z podatku dochodowego od osób prowadzących działalność gospodarczą;
- niewielka powierzchnia dostępnych terenów inwestycyjnych – brak możliwości zaoferowania dużych uzbrojonych terenów inwestycyjnych;
- konieczność dokonania inwestycji w celu uzbrojenia lub skomunikowania nowych terenów inwestycyjnych;
- spadek liczby użytkowanych lokali użytkowych w parterach kamienic – wzrost pustostanów w lokalach użytkowych w centralnej części miasta;
- duże powierzchnie terenów/obszarów górniczych ograniczające możliwość przeznaczenia części terenu miasta pod tereny inwestycyjne;

- wyzwanie kluczowe: wzmocnienie potencjału społecznego i lokalnej administracji (zarządczego) dla przeprowadzenia sprawiedliwej transformacji regionu;
- branże w których prognozowany jest wzrost zatrudnienia w regionie w świetle postępujących zmian demograficznych oraz technologicznych: biała i srebrna gospodarka, oraz zielone miejsca pracy w tym zatrudnienie w ramach gospodarki o obiegu zamkniętym, ICT, przemysł 4.0;
- głównym wyzwaniem ekonomicznym, społecznym i przestrzennym w perspektywie do 2050 roku będzie transformacja gospodarcza regionu związana z wygaszaniem przemysłu górniczego związanego z wydobywaniem węgla energetycznego. W świetle dostępnych informacji kopalnie wydobywające węgiel kamienny koksowy (jako surowiec strategiczny) będą nadal prowadzić eksploatację górniczą; transformacja ta nie będzie dotyczyć tylko i wyłącznie kopalń i branż współpracujących ale i szeregu innych obszarów (patrz opracowania tematyczne projektu „Rybnik 360 Deep Demonstration”);
- obecność rybnickich firm w regionalnych inicjatywach klastrowych;
- zmiany zachowań konsumenckich wpływające m.in. na żywotność ulic handlowych w centrum miasta, oraz zakres oferowanych usług i dóbr. Przykładem są tu zmiany jakie zaszły w trakcie epidemii COVID-19. Widoczne są takie trendy jak rozwój firm oferujących swoje dobra i usługi drogą elektroniczną lub z dowozem do klienta (gastronomia), większa świadomość ekologiczna klientów (mniej plastiku), zwrot ku lokalności i jednocześnie rezygnacja z części wizyt w placówkach (np. na rzecz realizacji usług finansowych on-line). W dłuższym okresie czasu przewidywany jest wzrost zapotrzebowania na usługi i dobra kierowane do seniorów. Jednocześnie polityka nakierowana na przyciąganie osób młodych do miasta powinna uwzględniać przestrzenie dla rodzin z małymi dziećmi wraz z dostępnymi usługami i dobrami do nich skierowanymi;
- trudność w ocenie krótko- i długoterminowych skutków pandemii COVID-19 w wymiarze społecznym, gospodarczym, wpływu na funkcjonowanie samorządów lokalnych (np. sfera podatkowa). W odniesieniu do rynku pracy rok 2020 przyniósł zmianę geografii miejsca pracy (zmiana miejsca pracy z biura

na dom – praca zdalna), zmiany wzorców konsumpcji i zmiany miejsca popytu na usługi (również w wyniku zmiany miejsca pracy)⁴³. Obecnie nie sposób ocenić na ile zaistniałe zmiany będą trwałe. Z pewnością konsekwencje zmiany miejsca prowadzenia aktywności zawodowej mogą rozkładać się nierówno w kolejnych latach, jak i przestrzennie⁴⁴. Trudno również ocenić możliwości odbudowywania kondycji poszczególnych branż do poziomu sprzed COVID-19. Istotne znaczenie będą miały m.in. instrumenty wspierające i wprowadzane ograniczenia w prowadzeniu działalności wdrażane na szczeblu krajowym.

5. Środowisko naturalne

5.1. Walory środowiska naturalnego, przyrodnicze i krajobrazowe, różnorodność biologiczna

Szczegółowa charakterystyka wartości przyrodniczych obszaru Rybnika została przedstawiona w dokumencie „Aktualizacja waloryzacji przyrodniczej Miasta Rybnika” (2017)⁴⁵.

Struktura sieci ekologicznej bazuje na nieprzerwanych połączeniach pomiędzy elementami sieci ekologicznej. Jej podstawowymi składowymi są obszary węzłowe (miejsca szczególnie cenne, o dużej bioróżnorodności) oraz łączące je korytarze ekologiczne.

Jednym z głównych, dużych obszarów węzłowych na terenie Rybnika jest Zalew Rybnicki wraz z odnogami (Zalew Pniowiec oraz Zalew Gzel, stawy przy ul. Poloczka), oraz ich bezpośrednim otoczeniem. Znajduje się na przebiegu korytarza o randze ponadregionalnej (rzeka Ruda) oraz regionalnej (kompleksy leśne). Mniejszym obszarem węzłowym jest znajdujący się na granicy miasta kompleks stawów

⁴³ Zmiana miejsc popytu na usługi dotyczy między innymi sektora usług konsumowanych lokalnie obejmującego usługi hotelowe, rekreację i branżę kosmetyczną, mały handel i inne.

⁴⁴ Por. <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/trendy-gospodarcze/popyt-na-uslugi-przesunal-sie-z-centrow-duzych-miast-na-obrzeza/>.

⁴⁵ Trojecka-Brzezińska A. (red.), 2017, Aktualizacja waloryzacji przyrodniczej Miasta Rybnika, Vanellus Eco Firma Przyrodnicza Łukasz Tomasik, Rybnik. [Dalej w dokumencie: „Aktualizacja waloryzacji przyrodniczej Miasta Rybnika” (2017)]. Opracowanie dostępne jest na stronie <https://bip.um.rybnik.eu/Default.aspx?Page=59&Id=33919>.

hodowlanych zlokalizowany w Gotartowicach, wraz z podmokłymi łąkami tworzący użytek ekologiczny „Kencierz”.

Północna część miasta (część Parku Krajobrazowego Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich wraz ze Zbiornikiem Rybnickim) znajduje się w obrębie następujących korytarzy ekologicznych (o znaczeniu co najmniej regionalnym)⁴⁶:

- korytarze teriologiczne: ssaków drapieżnych (D/LPK-LR [Lasy Pszczyńsko-Kobiórskie – Lasy Rudzkie]) i kopytnych (K/LPK-LR) z obszarem węzłowym Lasy Rudzkie;
- korytarze ornitologiczne: ponadregionalny korytarz ptaków Zbiornik Goczałkowicki – Zbiornik Rybnicki i Zbiornik Dzierżno Duże - Zbiornik Rybnicki z przystankiem regionalnym Zbiornik Rybnicki;
- korytarze ichtiologiczne i nietoperzy: regionalny korytarz rzeki Rudy – Ruda oraz brzeg zbiornika Gzel i krawędź kompleksu lasów rudzkich; ostoja ichtiofauny Ruda Źródłowa – część Rudy powyżej Zbiornika Rybnickiego (obszar rdzeniowy obejmuje dolną część korytarza ichtiologicznego Rudy, powyżej zbiornika wraz z Nacyną i odcinkami ujściowymi większych dopływów Rudy [Kłokocinki, Cieku z Przegędzy i Cieku z Kamienia]);
- korytarze herpetologiczne (ostoje i szlaki migracji płazów i gadów): dolina Rudy jako korytarz o znaczeniu regionalnym, a ponadto inne doliny rzeczne wraz z towarzyszącymi im siedliskami (m.in. szuwarami, łąkami, lasami, zaroślami, zbiornikami wodnymi).

5.2. Zasoby przyrodnicze i ochrona przyrody – tereny i obiekty ochronione na podstawie ustawy o ochronie przyrody

Duża część obszaru miasta leży w obrębie terenów chronionych ustanowionych na podstawie ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody. Są to: park krajobrazowy (Park Krajobrazowy Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich), użytki ekologiczne (Meandry rzeki Rudy, Okrzeszyniec, Kencierz), oraz pomniki przyrody (drzewa i głazy narzutowe). Poniżej zaprezentowano opis terenów

⁴⁶ Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Rybnika (2016), s. 70.

chronionych wraz ze wskazaniem innych obszarów cennych przyrodniczo na terenie miasta⁴⁷.

Park Krajobrazowy Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich:

Park o powierzchni 49 387 ha został utworzony na mocy Rozporządzenia nr 181/93 Wojewody Katowickiego z dnia 23 listopada 1993 r. (Dz. Urz. Woj. Kat. Nr 13, poz. 130), zmienionego Rozporządzeniem Nr 37/00 Wojewody Śląskiego z 28 września 2000 r., zmieniającym granice parku krajobrazowego w obrębie Rybnika (z obszaru parku wyłączono tereny przemysłowe Elektrowni Rybnik oraz główny zbiornik technologiczny elektrowni o łącznej powierzchni 1082,96 ha). Ponadto przylega do niego kilka stref otulinowych o łącznej powierzchni 14,010 ha. Park krajobrazowy położony jest na obszarze wschodniej części Kotliny Raciborskiej oraz północnym fragmencie Płaskowyżu Rybnickiego.

Park krajobrazowy obejmuje północno-wschodnią, północną i północno-zachodnią część miasta (Piaski, Kamień, wschodnia część Wielopola, Golejów, Grabownia, Ochojec, Stodoły, Chwałęcice, Ligota, Ligocka Kuźnia, Gotartowice), o powierzchni 6 055,3 ha (45% ogólnej powierzchni Rybnika). W obrębie Rybnika w granicach parku krajobrazowego przeważają tereny leśne z enklawami i półenklawami łąkowo – pastwiskowymi oraz wodne; tereny zainwestowane, w tym zabudowane oraz grunty rolne, częściowo możliwe do zabudowy zajmują około 1735 ha (głównie Kamień, Wielopole, Golejów i Grabownia), co stanowi niespełna 30% powierzchni części parku krajobrazowego znajdującej się w granicach miasta.

Prace florystyczne potwierdziły występowanie 49 gatunków roślin naczyniowych objętych ochroną gatunkową. Na obszarze Parku Krajobrazowego odnotowano 14 chronionych gatunków płazów, 6 chronionych gatunków gadów, 236 chronionych gatunków ptaków oraz 50 chronionych gatunków ssaków.

Park Krajobrazowy "Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich" chroni przestrzeń głównego w południowej Polsce korytarza ekologicznego przebiegającego

⁴⁷ Na podstawie opracowań: „Aktualizacja waloryzacji przyrodniczej Miasta Rybnika” (2017), Raport z wykonania Programu Ochrony Środowiska dla miasta Rybnika za lata 2018-2019 (2020), Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Rybnika (2016).

równoleżnikowo. Łączy on doliny górnej Wisły i Odry oraz strefy podgórskie Karpat i Sudetów. Tworzą go zwarte kompleksy lasów rudzkich i pszczyńskich.

Otulina parku krajobrazowego obejmuje w Rybniku około 1224,4 ha (9% ogólnej powierzchni miasta), położonych na północ od ul. Żorskiej i na wschód od linii kolejowej Rybnik – Katowice (Gotartowice, Ligocka Kuźnia, Piaski, Paruszowiec) oraz na zachód od Nowin, linii kolejowej Rybnik – Sumina i na północ od ul. Raciborskiej (Zebrzydowice, Maroko-Nowiny, Buzowice).

Stan utrzymania siedlisk leśnych można uznać za bardzo dobry⁴⁸. Na terenie parku wyznaczone są szlaki piesze i rowerowe, trasy zwiedzania oraz kąpielisko Pniowiec. Widoczne jest duże zainteresowanie terenem parku jako obszarem rekreacyjnym i wykorzystanie go przez mieszkańców i turystów (osoby spoza Rybnika) zgodnie z przeznaczeniem (turystyka, zbiór owoców runa, grzybobranie, sport i rekreacja).

Użytki ekologiczne:

Meandry rzeki Rudy – użytek ekologiczny „Meandry rzeki Rudy” został utworzony Rozporządzeniem Nr 50/08 Wojewody Śląskiego z dnia 25 lipca 2008 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego pod nazwą „Meandry rzeki Rudy” w gminie Rybnik. Naturalnie meandrujący odcinek rzeki Rudy ze stanowiskami regionalnie rzadkich i ustępujących roślin i zwierząt jest wyróżniającym się krajobrazowo terenem o zróżnicowanych ekosystemach oraz istniejących i odtwarzanych korytarzach ekologicznych zapewniających powiązania cennych przyrodniczo obszarów.

Występujące na tym terenie siedliska stanowią miejsca lęgowe rzadkich gatunków ptaków, liczne gatunki płazów, oraz roślin. Ogólna powierzchnia użytku wynosi 38,34 ha.

Okrzeszyniec – użytek ekologiczny „Dolina Okrzeszyniec” został utworzony Uchwałą Nr 836/XLIII/2002 Rady Miasta Rybnika z dnia 4 października 2002 r. w sprawie uznania za użytek ekologiczny części obszaru Doliny Okrzeszyniec położonego pomiędzy ulicami Na Niwie, Raciborską, Ujejskiego, Wyboistą, Niedobczycką, Jarzynową), zmieniona Uchwałą Nr 374/XXIV/2004 Rady Miasta Rybnika z dnia

⁴⁸ „Aktualizacja waloryzacji przyrodniczej Miasta Rybnika” (2017), s. 188.

15 września 2004 r. Użytek ekologiczny, o powierzchni 14,44 ha, obejmuje podmokłe łąki stanowiące siedlisko wielu cennych gatunków roślin ptaków, gadów i płazów.

Kencierz – Użytek ekologiczny został utworzony Rozporządzeniem Nr 80/08 Wojewody Śląskiego z dnia 24 listopada 2008 r. w sprawie ustanowienia użytku ekologicznego pod nazwą „Kencierz” w gminach Rybnik, Czerwionka-Leszczyny oraz Żory. Ogólna powierzchnia użytku wynosi 52,70 ha, w tym na terenie Rybnika 45 ha, na terenie gminy Żory 7,2 ha, i na terenie gminy Czerwionka-Leszczyny 0,5 ha. Stanowi obszar ekosystemów hydrogeniczných, obejmuje podmokłe łąki, torfowiska niskie i przejściowe oraz turzycowiska wzdłuż rzeki Rudy, będące miejscem lęgowym wielu gatunków ptaków. Użytek chroni zbiorowiska murawowe, torfowiskowe i borowe.

Pomniki przyrody

Na obszarze Rybnika ustanowiono 20 pomników przyrody ożywionej i nieożywionej. Ochronie prawnej podlega 16 drzew oraz 4 polodowcowe głazy narzutowe. Wśród drzew najczęściej chroniona jest lipa drobnolistna; pomnikami przyrody są ponadto następujące gatunki: jesion wyniosły, wierzba krucha, płatan klonolistny oraz dąb szypułkowy.

Tabela 22. Pomniki przyrody na terenie miasta.

Lp.	Forma ochrony (drzewo/głaz)	Lokalizacja	Podstawa prawna
1.	Jesion wyniosły <i>Fraxinus Excelsior</i> Wiek ok. 150 lat	Rośnie na terenie zieleńca przy zamku, w którym mieści się obecnie siedziba Sądu Rejonowego, przy ul. Gen. Józefa Hallera, działka nr 2997/179, dzielnica Śródmieście	Decyzja nr RL-VII-7140/24/81 Wojewody Katowickiego z dnia 17 września 1981r. o uznaniu za pomnik przyrody
2.	Lipa drobnolistna <i>Tilia cordata</i> Wiek ok. 300 lat	Rośnie na gruncie przy ul. Arki Bożka 92, działka nr 3071/303, dzielnica Kamień	Decyzja Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Katowicach o uznaniu za pomnik przyrody Nr 242 z dnia 10 listopada 1962 r. nr RL.OP-b/32/62
3.	Głaz narzutowy	Głaz ustawiony na terenie basenu, koło Domu Kultury, przy ul. 1 Maja, działka nr 1757/99, dzielnica Chwałowice	Decyzja nr RL-VII-7140/27/81 Wojewody Katowickiego z dnia 17 września 1981 r. o uznaniu pomnika przyrody
4.	Głaz narzutowy	Głaz ustawiony został na skwerze przed siedzibą Dyrekcji Kopalni „Chwałowice”, przy ul. Składowej, działka nr 807/2, dzielnica Chwałowice	Decyzja nr RL-VII-7140/27/81 Wojewody Katowickiego z dnia 17 września 1981 r. o uznaniu pomnika przyrody
5.	Głaz narzutowy	Głaz ustawiony został na terenie Parku „Górnika”, przy ul. 1 Maja, działka nr 801/5, dzielnica Chwałowice	Decyzja nr RL-VII-7140/27/81 Wojewody Katowickiego z dnia 17 września 1981 r. o uznaniu pomnika przyrody

Lp.	Forma ochrony (drzewo/głaz)	Lokalizacja	Podstawa prawna
6.	Głaz narzutowy im. Oskara Michalika	Głaz położony w lesie, niedaleko dzielnicy Rybnik-Gotartowice, w dolinie potoku Przegędzy, SE od wiaduktu kolejowego, działka nr 232/1, oddział leśny 232c, dzielnica Gotartowice	Rozporządzenie nr 35/98 Wojewody Katowickiego z dnia 07.12.1998 r. w sprawie wprowadzenia ochrony indywidualnej, w drodze uznania za pomnik przyrody pojedynczych tworów przyrody nieożywionej na terenie gmin Gorzyce i Rybnik
7.	Dąb szypułkowy Quercus robur	Rośnie przy ul. Rudzkiej 13, na terenie Kampusu, działka nr 1257/160, dzielnica Śródmieście	Uchwała Nr 684/XLIII/ Rady Miasta Rybnika z dnia 22 lutego 2006 r. w sprawie uznania za pomniki przyrody drzew, rosnących na terenie Miasta Rybnika Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego z dnia 11 kwietnia 2006 r. Nr 45, poz. 1272
8.	Wierzba krucha Salix fragilis	Rośnie na użytku ekologicznym Okrzeszyniec, obok źródła, działka nr 1447/11, dzielnica Zamysłów	Uchwała Nr 684/XLIII/ Rady Miasta Rybnika z dnia 22 lutego 2006 r. w sprawie uznania za pomniki przyrody drzew, rosnących na terenie Miasta Rybnika Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego z dnia 11 kwietnia 2006 r. Nr 45, poz. 1272
9.	Wierzba krucha Salix fragilis	Rośnie na użytku ekologicznym Okrzeszyniec, obok źródła, działka nr 154/1, dzielnica Zamysłów	Uchwała Nr 684/XLIII/ Rady Miasta Rybnika z dnia 22 lutego 2006 r. w sprawie uznania za pomniki przyrody drzew, rosnących na terenie Miasta Rybnika Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego z dnia 11 kwietnia 2006 r. Nr 45, poz. 1272

Lp.	Forma ochrony (drzewo/głaz)	Lokalizacja	Podstawa prawna
10.	Lipa drobnolistna <i>Tilia cordata</i>	Rośnie na skwerze, przy ul. Kpt. Janiego, tuż obok budynku Powiatowej Stacji Sanitarno – Epidemiologicznej, działka nr 4139/41, dzielnica Rybnik-Północ	Uchwała Nr 684/XLIII/ Rady Miasta Rybnika z dnia 22 lutego 2006 r. w sprawie uznania za pomniki przyrody drzew, rosnących na terenie Miasta Rybnika Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego z dnia 11 kwietnia 2006 r. Nr 45, poz. 1272
11.	Lipa drobnolistna <i>Tilia cordata</i>	Rośnie przy dawnym Zespole Szkolno – Przedszkolnym na ul. Poloczka 97, działka nr 1486/220, dzielnica Grabownia	Uchwała Nr 684/XLIII/ Rady Miasta Rybnika z dnia 22 lutego 2006 r. w sprawie uznania za pomniki przyrody drzew, rosnących na terenie Miasta Rybnika Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego z dnia 11 kwietnia 2006 r. Nr 45, poz. 1272
12.	Lipa drobnolistna <i>Tilia cordata</i>	Rośnie przy ul. Milenijnej 7, działka nr 871/18, dzielnica Ochojec	Uchwała Nr 684/XLIII/ Rady Miasta Rybnika z dnia 22 lutego 2006 r. w sprawie uznania za pomniki przyrody drzew, rosnących na terenie Miasta Rybnika Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego z dnia 11 kwietnia 2006 r. Nr 45, poz. 1272
13.	Dąb szypułkowy <i>Quercus robur</i>	Rośnie na terenie cmentarza parafialnego przy ul. Konarskiego działka nr 956/540, dzielnica Popielów,	Uchwała Nr 684/XLIII/ Rady Miasta Rybnika z dnia 22 lutego 2006 r. w sprawie uznania za pomniki przyrody drzew, rosnących na terenie Miasta Rybnika Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego z dnia 11 kwietnia 2006 r. Nr 45, poz. 1272

Lp.	Forma ochrony (drzewo/głaz)	Lokalizacja	Podstawa prawna
14.	Lipa drobnolistna <i>Tilia cordata</i>	Rośnie przy Leśniczówce na ul. Gzelskiej 17, działka nr 161/1, dzielnica Chwałęcice	Rozporządzenie Nr 31/07 Wojewody Śląskiego z dnia 15 czerwca 2007 r. w sprawie ustanowienia pomnika przyrody – drzewa gatunku lipa drobnolistna rosnącego na terenie Nadleśnictwa Rybnik Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego z dnia 20 czerwca 2007 r. Nr 105, poz. 2118
15.	Platan klonolistny <i>Platanus acerifolia</i>	Rośnie przy ul. Raciborskiej, w okolicy budynków o numerach 12 i 14, w bezpośrednim sąsiedztwie rzeki Nacyny, na terenie działki nr 130/1, dzielnica Śródmieście	Uchwała Nr 227/XVII/2011 Rady Miasta Rybnika z dnia 28 grudnia 2011 r. w sprawie zniesienia formy ochrony przyrody dla drzewa gatunku Wierzba krucha (<i>Salix fragilis</i>) rosnącego przy ul. Gen. Józefa Hallera oraz w sprawie uznania za pomnik przyrody drzewa gatunku Platan klonolistny (<i>Platanus acerifolia</i>) rosnącego przy ul. Raciborskiej w Rybniku Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego z dnia 06 lutego 2012 r. Nr 2012, poz. 665
16.	Buk pospolity <i>Fagus sylvatica</i> – 2 szt. zrośnięte	ul. Gliwicka, północna część parku Państwowego Szpitala dla Nerwowo i Psychicznie Chorych, działka nr 431/18, obręb Rybnik, dzielnica Rybnik-Północ	Uchwała Nr 455/XXIX/2016 Rady Miasta Rybnika z dnia 15 grudnia 2016 r. w sprawie zniesienia formy ochrony przyrody dla czterech drzew oraz uznania pięciu drzew za pomniki przyrody Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego z dnia 28 grudnia 2018 r. Nr poz. 7126

Lp.	Forma ochrony (drzewo/głaz)	Lokalizacja	Podstawa prawna
17.	Buk pospolity <i>Fagus sylvatica</i>	ul. Wielopolska, działka nr 164, obręb Rybnik, oddział leśny 164a, dzielnica Paruszowiec-Piaski	Uchwała Nr 455/XXIX/2016 Rady Miasta Rybnika z dnia 15 grudnia 2016 r. w sprawie zniesienia formy ochrony przyrody dla czterech drzew oraz uznania pięciu drzew za pomniki przyrody Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego z dnia 28 grudnia 2018 r. Nr poz. 7126
18.	Buk pospolity <i>Fagus sylvatica</i>	Polana Pod Bukiem, działka nr 105, obręb Ochojec, oddział leśny 105b, dzielnica Ochojec	Uchwała Nr 455/XXIX/2016 Rady Miasta Rybnika z dnia 15 grudnia 2016 r. w sprawie zniesienia formy ochrony przyrody dla czterech drzew oraz uznania pięciu drzew za pomniki przyrody Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego z dnia 28 grudnia 2018 r. Nr poz. 7126
19.	Buk pospolity <i>Fagus sylvatica</i>	W lesie przy ścieżce leśnej, działka nr 105, obręb Ochojec, oddział leśny 105g, dzielnica Ochojec	Uchwała Nr 455/XXIX/2016 Rady Miasta Rybnika z dnia 15 grudnia 2016 r. w sprawie zniesienia formy ochrony przyrody dla czterech drzew oraz uznania pięciu drzew za pomniki przyrody Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego z dnia 28 grudnia 2018 r. Nr poz. 7126
20.	Dąb szypułkowy <i>Quercus robur</i>	ul. Pniowska, działka nr 314/47, obręb Chwałęcice, dzielnica Chwałęcice	Uchwała Nr 455/XXIX/2016 Rady Miasta Rybnika z dnia 15 grudnia 2016 r. w sprawie zniesienia formy ochrony przyrody dla czterech drzew oraz uznania pięciu drzew za pomniki przyrody Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego z dnia 28 grudnia 2018 r. Nr poz. 7126

Źródło: Opracowanie własne.

Powierzchnia obszarów prawnie chronionych na terenie Rybnika wynosi 6 614,36 ha i w ostatnich latach nie ulegała zmianie.

Inne obszary cenne pod względem przyrodniczym na terenie miasta proponowane do objęcia ochroną (ze wskazaniem formy ochrony)⁴⁹:

- 1) Głębokie Doły (proponowany rezerwat przyrody) – Obszar położony jest ok. 2 km na wschód od Ochojca (na terenie Rybnika i Czerwionki-Leszczyny), fragmenty biocenoz zbliżonych charakterem do naturalnych, mozaika naturalnych lasów liściastych - łęgi [olszowy i olszyna z turzycą drżączkowatą], grąd subkontynentalny, kwaśna buczyna niżowa, buczyna sudecka [poza granicami Rybnika], stanowiska zagrożonych i rzadkich gatunków roślin i zwierząt;
- 2) Zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Paruszowiec” – Lasy Paruszowiec (oddz. 161-168 i 175-180; stanowiska roślin chronionych i rzadkich);
- 3) Las Goik i Starok (kompleks leśny z podmokłymi dolinami cieków, stanowiska roślin chronionych, reliktowe stanowiska żywca gruczołowatego, żywca i ciemiężycy zielonej, cenne gatunki ptaków);
- 4) Zespół przyrodniczo-krajobrazowy „Rybnik-Podlesie” – Las Podlesie w dzielnicy Popielów (kwaśna buczyna niżowa ze stanowiskami roślin chronionych i rzadkich, urozmaicona rzeźba terenu [doliny różnego kształtu i wielkości – niecki zboczowe, parowy, wądoły, debrza]);
- 5) Użytek ekologiczny „Wrzosa” – wrzosowisko na pograniczu Gotartowic, Kłokocina i Boguszowic-Starych (płaty wrzosu zwyczajnego *Calluna vulgaris* na nieużytkach zarastających siewkami brzozy i sosny w otoczeniu boru mieszanego);
- 6) Użytek ekologiczny „Aleja jesionów” – las na południe od Kolonii Helena w dzielnicy Niewiadom. Wykształciły się tam płaty kwaśnej buczyny z wiekowymi okazami buka pospolitego. Ponadto pomnikowe okazy jesionu wyniosłego (*Fraxinus excelsior*), tworzące „aleję” wzdłuż drogi w oddziale 180;

⁴⁹ Punkty 1-6 zostały zaproponowane w „Aktualizacji waloryzacji przyrodniczej Miasta Rybnika” (2017), a punkty 1-5, 7-13 w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Rybnika (2016).

- 7) Zalew Gzel i sąsiadujące z nim stawy – obszar wodno-leśny, stanowiska rzadkich mszaków i roślin naczyniowych, w tym gatunków siedlisk hydrogeniczych;
- 8) Świerki – obszar wodno-leśny [stawy], stanowiska rzadkich gatunków roślin, liczne gatunki mszaków;
- 9) Dolina Potoku z Kamienia – obszar wodno-leśny, duże walory biologiczne i florystyczne [głównie siedlisk wilgotnych], ostoja ptactwa wodnego;
- 10) Dolina Potoku z Przegędzy – obszar wodno-leśny, fragmenty łągów [Fraxino-Alnetum], roślinność wodno-błotna wokół stawów;
- 11) stawy w dolinie Rudy w sąsiedztwie Kencorza – kompleks stawów z roślinnością wodną i szuwarową, ostoja ptactwa wodnego, występowanie salwinii pływającej;
- 12) dolina Rudy w rejonie ul. Żużlowej i Strzeleckiej – siedlisko łągu jesionowo-olszowego z dużym udziałem starego drzewostanu olszowego, ze stawami i nieużytkowanymi łąkami, roślinność wodna i szuwarowa;
- 13) rejon użytku ekologicznego Okrzeszyniec – dolina cieku z roślinnością szuwarową i łąkową.

Większość tych terenów zlokalizowana jest w obrębie Parku Krajobrazowego Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich (poz. 1-2, 7-11) lub bliskim jego sąsiedztwie (poz. 3, 6, 12).

Na terenie Rybnika nie znajdują się obszary Natura 2000. Najbliższe obszary siedliskowe „Stawy Łęczczok” (PLH240010) i „Las koło Tworkowa” (PLH240040), które znajdują się w odległości nie mniejszej niż 11,5 km od granicy miasta. Obszary specjalnej ochrony ptaków – "Stawy Wielikąt i Las Tworkowski" (PLB240003) oraz "Dolina Górnej Wisły" (PLB240001) położone są w odległości ok. 10 i 17 km od granicy miasta odpowiednio.

Zagrożenia dla ochrony przyrody

Najważniejsze zagrożenia dla ochrony przyrody na terenie Rybnika zidentyfikowane w „Aktualizacji waloryzacji przyrodniczej Miasta Rybnika” (2017):

- fragmentaryzacja siedlisk oraz korytarzy ekologicznych (zerwanie ciągłości) na skutek rozbudowy infrastruktury kolejowej i drogowej w miejscach cennych oraz kluczowych dla organizmów żywych,
- zmniejszanie areалу siedlisk na skutek rozwoju terenów zurbanizowanych,
- wprowadzanie gatunków obcych geograficznie,
- osuszanie terenów oraz zmiany stosunków wodnych,
- zanieczyszczenie środowiska zarówno w zakresie smogu, śmiecia na terenach zielonych, jak i wprowadzania niebezpiecznych substancji do wody,
- nadmierna wycinka drzew oraz zbyt intensywna gospodarka leśna.

5.3. Bogactwa naturalne, możliwości ich eksploatacji i wykorzystania

Złoża kopalin zalegają niemal pod całym miastem nie występują jedynie w południowo-wschodnim fragmencie miasta na pograniczu Boguszowic (Starych i Osiedla), Gotartowic i Kłokocina oraz miejscami w północnowschodniej (Ligota - Ligocka Kuźnia, Kamień) i północnej części miasta (Ochojec, Stodoły, Golejów).

Baza surowcowa Rybnika obejmuje kopaliny występujące w złożach objętych prawem własności górniczej, przysługującym Skarbowi Państwa (surowce energetyczne – węgiel kamienny i metan pokładów węgla i chemiczne – sól kamienna) oraz w złożach objętych prawem własności nieruchomości gruntowej (surowce skalne – piaski i żwiry, piaski podsadzkowe, surowce ilaste ceramiki budowlanej).

Złoża węgla kamiennego znajdują się pod przeważającą częścią obszaru Rybnika (blisko 12 058 ha, 81% powierzchni miasta), z wyjątkiem zdecydowanej większości Gotartowic i Kłokocina oraz części Kamienia, Boguszowic Osiedla i Boguszowic Starych, a także większości terenów leśnych Ligoty – Ligockiej Kuźni, Ochojca, Stodół i Golejowa. Ogółem, złoża objęte prawem własności górniczej zajmują nieco ponad 12 836 ha (86,5% powierzchni obszaru miasta).

Spośród złóż surowców energetycznych eksploatowane są jedynie niektóre złoża węgla kamiennego (Chwałowice, Jankowice, Marcel 1, Rydułtowy) i złoża metanu pokładów węgla Żory 1.

Perspektywa działalności górniczej kopalń jest z jednej strony uzależniona od zasobności poszczególnych złóż, uwarunkowań ekonomicznych działalności spółek górniczych, jak i uwarunkowań politycznych ustaleń w zakresie energetyki i wdrażania polityki klimatycznej na poziomie krajowym i unijnym – zgodnie z aktualnymi ustaleniami kopalnie rybnickie powinny prowadzić działalność wydobywczą do 2049 roku.

Bezpośrednim skutkiem są szkodliwe wpływy działalności górniczej są: obniżenia terenu, drgania gruntu, deformacje nieciągłych, zalewiska i podtopienia. Zasięg skutków długoterminowej eksploatacji węgla kamiennego prawdopodobnie będzie ograniczony do obszarów, na których prowadzi się lub prowadzono w przeszłości wydobywanie węgla kamiennego.

Działalność górnicza historycznie związana z rozwojem gospodarczym Rybnika prowadzona była w południowych dzielnicach miasta. Pomimo występowania złóż pod większością obszaru miasta, to jednak obszary na których nie była ona prowadzona nie są dostosowane do możliwych negatywnych skutków działalności górniczej obserwowanych na powierzchni, głównie w odniesieniu do infrastruktury i zabudowy. Pokazały to również protesty i brak akceptacji ze strony mieszkańców i przedsiębiorców dla uruchomienia nowej kopalni węgla kamiennego ze złoża „Paruszowiec” w ostatnich kilku latach.

5.4. Jakość środowiska – monitoring środowiska – stan i ochrona środowiska

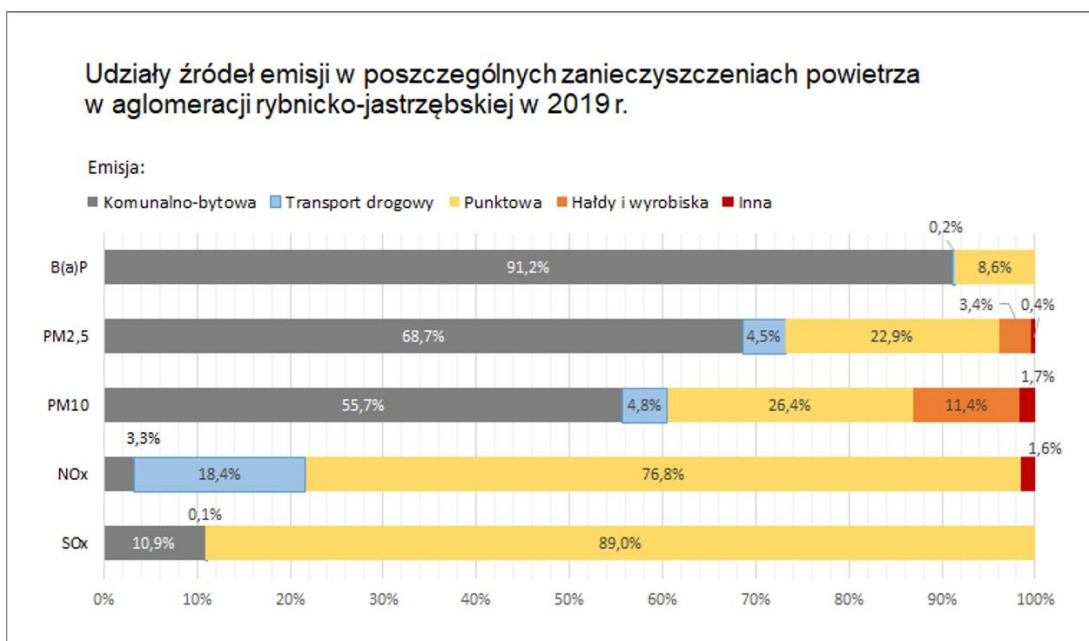
Szczegółowa prezentacja dotycząca wyników monitoringu jakości środowiska Rybnika została ujęta w „Raporcie z wykonania programu ochrony środowiska dla miasta Rybnika za lata 2018-2019”⁵⁰ (oraz w raportach dotyczących lat wcześniejszych) w odniesieniu do poszczególnych jego komponentów. Poniżej zaprezentowano najważniejsze obserwacje i wnioski.

⁵⁰ „Raport z wykonania programu ochrony środowiska dla miasta Rybnika za lata 2018-2019”. Dostęp: <https://bip.um.rybnik.eu/Default.aspx?Page=59&Id=53546>.

Najważniejsze trendy w obszarze środowiska w latach 2018, 2019 i 2020:

- Struktura źródeł emisji zanieczyszczeń powietrza w aglomeracji rybnicko-jastrzębskiej (obejmującej miasta Rybnik, Żory i Jastrzębie-Zdrój) w 2019 r. została przedstawiona na poniższym wykresie.

Rysunek 6. Udział źródeł emisji w poszczególnych zanieczyszczeniach powietrza w aglomeracji rybnicko-jastrzębskiej w 2019 r.

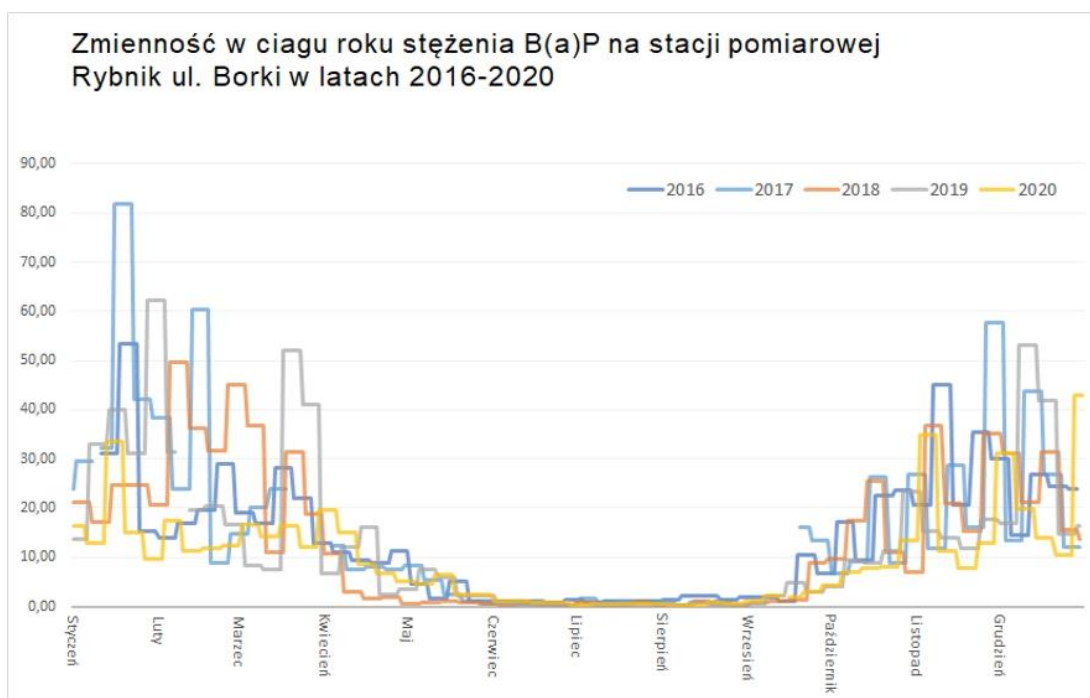

Źródło: Opracowanie własne na podstawie „Rocznej oceny jakości powietrza w województwie śląskim. Raport wojewódzki za rok 2019”, 2020, Główny Inspektorat Ochrony Środowiska.

- Przekroczenia poziomu dopuszczalnego zanieczyszczeń (pyłów zawieszonych PM10 i PM2,5, oraz benzo(α)pirenu B(a)P) w powietrzu atmosferycznym. Wyniki pomiarów w 2018 i 2019 roku dla trzech zanieczyszczeń nie mieszczą się w zakresie wartości dopuszczalnych, i w 2019 roku, w porównaniu do 2018 roku:
 - o dla wartości średniorocznej pyłu zawieszonego PM10 zmniejszyły się z 51 do 44 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ (spadek o 14%),
 - o dla liczby dni z przekroczeniami wartości dopuszczalnej 24h pyłu zawieszonego PM10: liczba dni uległa zmniejszeniu ze 110 do 89,
 - o dla wartości średniorocznej benzo(a)pirenu: wartość nie uległa zmianie.
- Przekroczenia poziomu dopuszczalnego zanieczyszczeń (PM10, PM2,5, B(a)P) w powietrzu atmosferycznym cechuje zmienność w ciągu roku. Jak

wskazano na rysunku poniżej, przekroczenia poziomów dopuszczalnych związane są z okresem grzewczym, kiedy następuje zwiększona emisja ze źródeł komunalno-bytowych, głównie w wyniku spalania paliw stałych (węgiel, w tym o niskich parametrach grzewczych).

Rysunek 7. Zmienność poziomów stężeń B(a)P w ciągu roku w Rybniku w latach 2016-2020.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Głównego Inspektoratu Ochrony Środowiska (<https://powietrze.gios.gov.pl/>).

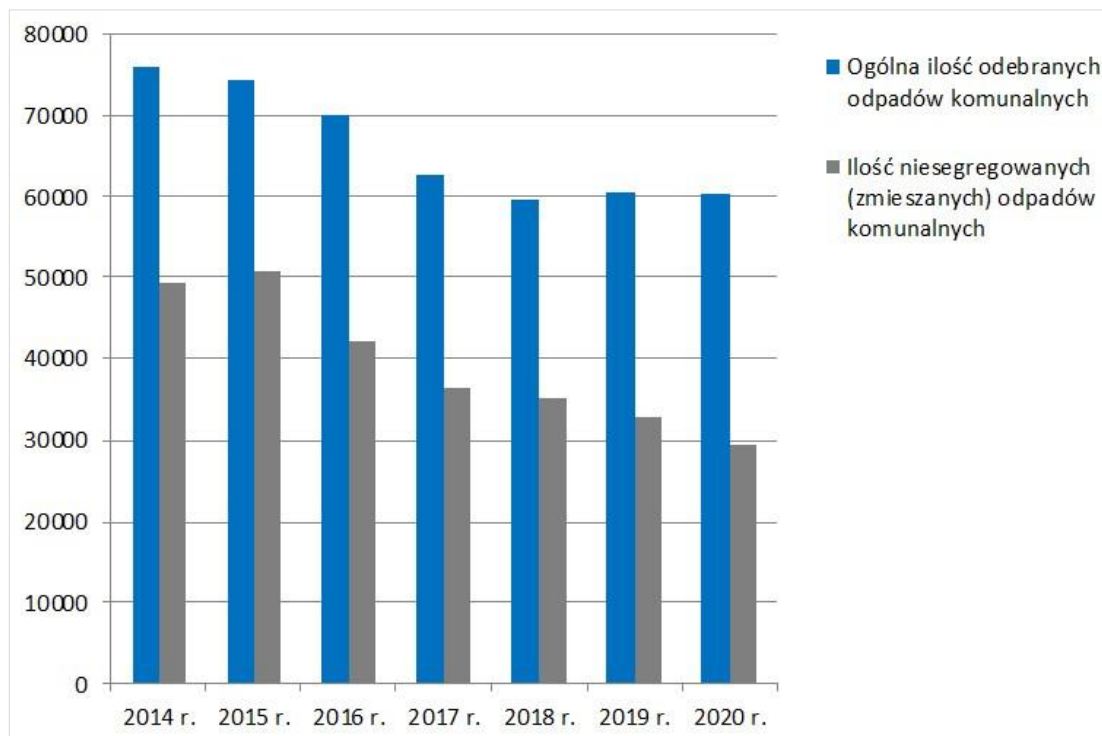
- Negatywne efekty zewnętrzne smogu są bardzo wysokie i jednocześnie trudne do oszacowania w pełni. Ich wpływ na poszczególne branże czy grupy społeczne jest również zróżnicowany. Są to m.in.:
 - negatywny wpływ na stan zdrowia oraz zwiększona śmiertelność mieszkańców,
 - dodatkowe wydatki na ochronę zdrowia,
 - straty w produkcji rolnej i leśnej,
 - dodatkowe wysokie koszty przedsięwzięć i działań przeciwdziałających zanieczyszczeniom powietrza (działania inwestycyjne, programy dotacyjne dla mieszkańców, kampanie edukacyjne i informacyjne, itd.),

- ograniczenia w zakresie możliwości promowania i rozwijania transportu rowerowego (w sezonie grzewczym),
 - ograniczenie atrakcyjności biznesowej, osłabienie potencjału turystycznego i rekreacyjnego, oraz spadek atrakcyjności mieszkaniowej miasta.
- W roku 2019 nastąpiło zmniejszenie emisji zanieczyszczeń gazowych z zakładów szczególnie uciążliwych o 919 397 Mg/rok w odniesieniu do roku poprzedniego.
 - W roku 2019 nastąpiło zmniejszenie emisji zanieczyszczeń pyłowych z zakładów szczególnie uciążliwych o 87 Mg/rok w odniesieniu do roku poprzedniego.
 - Zużycie energii elektrycznej w sektorze gospodarstwa domowe wzrosło w 2019 roku o 833,8 GWh (wzrost z 113 586,30 do 114 420,10).
 - Odsetek ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków zwiększył się o 1,2 punktu procentowego (wzrost z 88,6% do 89,8%).
 - Zużycie wody w przeliczeniu na jednego mieszkańca uległo zwiększeniu o 0,4 m³/rok (z 28,9 m³/rok do 29,3 m³/rok).
 - Z terenu miasta Rybnika w 2020 r. odebrano/zebrano o 0,4% mniej odpadów komunalnych niż w 2019 r. (spadek z 60 562,52 Mg do 60 320,89 Mg)⁵¹.
 - Analiza ilości odebranych odpadów komunalnych od 2014 roku wskazuje na spadek ilości odebranych odpadów komunalnych w kolejnych latach, w tym

⁵¹ „Analiza stanu gospodarki odpadami komunalnymi na terenie Miasta Rybnika za 2020 rok”, Urząd Miasta Rybnika, 2021.

również ilości odpadów niesegregowanych (zmieszanych) co przedstawiono na poniższym wykresie.

Rysunek 8. Masa odebranych odpadów komunalnych w stosunku do masy odebranych niesegregowanych (zmieszanych) odpadów komunalnych w latach 2014 – 2020 r.

Źródło: „Analiza stanu gospodarki odpadami komunalnymi na terenie Miasta Rybnika za 2020 rok”, Urząd Miasta Rybnika, 2021, s. 13.

- Odnotowano w 2020 r. wzrost ilości odpadów komunalnych zebranych w sposób selektywny w stosunku do 2019 r. o 8,5% (z 27 324,63 Mg do 29 652,86 Mg).
- Odnotowano wzrost zbiórki segregowanych odpadów komunalnych w 2020 roku w stosunku do roku poprzedniego o 4,04 punktu procentowego (z 45,12% do 49,16%).
- Miasto Rybnik w latach 2013 – 2020 osiągnęło wymagane poziomy recyklingu, przygotowania do ponownego użycia oraz ograniczenia składowania poszczególnych odpadów.

Perspektywa stale zwiększających się wymagań w zakresie uzyskiwanych efektów gospodarowania odpadami rodzi konieczność podejmowania nowych inwestycji w tym zakresie.

Wśród potrzeb inwestycyjnych należy wskazać kontynuowanie oraz intensyfikację działań edukacyjno-informacyjnych w zakresie zapobiegania powstawaniu odpadów oraz prawidłowego postępowania z wytwarzanymi odpadami - szczególnie w odniesieniu do zasad selektywnej zbiórki odpadów⁵². Dodatkowo należy wspomnieć o potrzebie rozbudowy składowiska odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne przy ul. Oskara Kolberga.

- Powierzchnia gruntów ornych uległa zmniejszeniu o 21 ha (z 2705 ha do 2684 ha).
- Powierzchnia łąk i pastwisk uległa zmniejszeniu o 5 ha (z 1359 ha do 1354 ha).
- Łączna powierzchnia użytków rolnych uległa zmniejszeniu o 30 ha (z 4431 ha do 4401 ha).
- Powierzchnia gruntów zdewastowanych i zdegradowanych wymagających rekultywacji uległa zmniejszeniu o 11,19 ha (z 95,84 ha do 84,65 ha). W latach 2018-2019 poddano rekultywacji ok. 14 ha gruntów.
- Nowe podejście do miejskich terenów zielonych w kierunku systemowego podejścia do terenów zielonych na terenie miasta – w tym zagospodarowanie powierzchni łąkami kwietnymi, zmniejszenie częstotliwości koszenia, opracowanie w 2020 roku standardów kształtowania terenów zieleni. Wprowadzenie standardów ma za zadanie ujednolicenie procedur w procesie inwestycji, kształtowania i ochrony zieleni Rybnika.
- Liczba miejscowych zagrożeń – zdarzeń o znamionach poważnej awarii oraz poważnych awarii na terenie miasta (według informacji podawanej przez Komendę Główną Państwowej Straży Pożarnej):
 - silne wiatry – 68 zdarzeń w 2018 r i 235 zdarzeń w 2019 r.,
 - przybory wód – 1 i 1,
 - opady śniegu – 0 i 6,

⁵² „Analiza stanu gospodarki odpadami komunalnymi na terenie Miasta Rybnika za 2020 rok”, Urząd Miasta Rybnika, 2021, s. 16.

- opady deszczu – 3 i 12,
- chemiczne – 52 i 58,
- ekologiczne – 1 i 1,
- budowlane – 3 i 31,
- infrastruktury budowlanej – 14 i 14,
- w transporcie drogowym – 198 i 150,
- w transporcie kolejowym – 0 i 3,
- na obszarach wodnych – 9 i 10.

Wnioski:

- [gospodarka odpadami i zapobieganie powstawaniu odpadów] odnotowano wzrost odbioru ilości odpadów zebranych w sposób selektywny w stosunku do ogólnej ilości zebranych odpadów komunalnych, W dłuższym okresie czasu zauważalny jest również spadek ilości odebranych odpadów komunalnych (ilości generowanych odpadów).
- Stosunkowo duża powierzchnia terenów zdegradowanych (tereny zdegradowane w wyniku długotrwałej działalności górniczej w regionie) wymagających rekultywacji. Brak oceny dotyczącej możliwości przeznaczenia wybranych terenów zdegradowanych lub już zrekultywowanych na działalność produkcyjną lub usługową.
- Wzrost ilości zużywanych mediów w gospodarstwach domowych (woda i prąd).
- Spadek powierzchni użytków rolnych na terenie miasta związany jest najczęściej z przeznaczeniem ich pod zabudowę mieszkaniową.
- Wzrost liczby gospodarstw domowych korzystających z oczyszczalni ścieków. Jednakże nadal niektóre dzielnice miasta nie są podłączone do systemu kanalizacji sanitarnej.
- Głównymi źródłami zanieczyszczeń powietrza na terenie Miasta Rybnika są:
 - źródła komunalno-bytowe: kotłownie lokalne, indywidualne paleniska domowe, emitery z zakładów użyteczności publicznej. Mają one znaczący wpływ na lokalny stan zanieczyszczenia powietrza, są

głównym powodem tzw. niskiej emisji. Emitują najczęściej zanieczyszczenia pyłowe i gazowe,

- źródła transportowe (liniowe) – emisja zanieczyszczeń następuje na niskiej wysokości, tworząc niską emisję,
 - źródła przemysłowe – pochodzące z procesów produkcyjnych oraz kotłowni przemysłowych,
 - pylenie wtórne z odsłoniętej powierzchni terenu,
 - zanieczyszczenia napływające spoza terenu miasta, zgodnie z dominującym kierunkiem wiatru.
- Brak informacji o strukturze źródeł ciepła stosowanych w budynkach na terenie miasta, a co za tym idzie brak kompleksowych danych o źródłach tzw. niskiej emisji”. Szacuje się, iż na koniec 2019 r. ok. 14 tys. budynków mieszkalnych jednorodzinnych⁵³ było zobowiązanych do zmiany źródeł ciepła by spełnić wymogi uchwały antysmogowej. W wyniku ustawy z dnia 28 października 2020 r. o zmianie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2020 poz. 2127), uruchomiana zostanie Centralna Ewidencja Emisyjności Budynków⁵⁴ i tym samym samorządy lokalne będą dysponować informacjami m.in. o sposobach ogrzewania budynków. Znana będzie również skala potrzeb termomodernizacyjnych budynków.
- Problem znacznego zanieczyszczenia powietrza (szczególnie w sezonie grzewczym) jest tematem obecnym zarówno w kampaniach informacyjnych skierowanych do mieszkańców, w mediach, jak również w działaniach organizacji pozarządowych oraz lokalnych liderów (np. dotychczasowa aktywność Rybnickiej Rady Kobiet, Rybnickiego Alarmu Smogowego, kampania „Karny kopciuch” i in.).

⁵³ Por. rozdział 3.8 Gminnego Programu Niskoemisyjnego Miasta Rybnika – uchwała nr 382/XXII/2020 Rady Miasta Rybnika z dnia 21 maja 2020 r. w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Niskoemisyjnego Miasta Rybnika.

⁵⁴ Zgodnie z zapowiedziami, z dniem 1 lipca 2021 r. rozpocznie się roczny okres zbierania deklaracji źródeł ciepła i spalania na potrzeby Centralnej Ewidencji Emisyjności Budynków (CEEB). Obowiązek będzie dotyczył wszystkich mieszkańców/właścicieli budynków mieszkalnych i niemieszkalnych.

- Z problemem niskiej emisji oraz ograniczeń związanych z możliwością dostosowania się do wymogów uchwały antysmogowej wiąże się zjawisko ubóstwa energetycznego⁵⁵. Jest to wyzwanie społeczne, którego skalę na terenie Rybnika trudno określić (por. rozdział 3.9 Gminnego Programu Niskoemisyjnego Miasta Rybnika⁵⁶). Obecnie brakuje informacji o realnej skali zjawiska i powodach będących u jego źródeł. Prawdopodobnie ubóstwo energetyczne, wraz z ubóstwem dochodowym mieszkańców⁵⁷, będzie jedną z przeszkód efektywnego wdrożenia uchwały antysmogowej i przejścia na źródła niskoemisyjne lub odnawialne źródła energii, również pomimo funkcjonowania rządowego programu „Czyste Powietrze”.
- W strategii „Polityka energetyczna Polski do 2040 r.” (PEP2040)⁵⁸ przyjętej przez Radę Ministrów 2 lutego 2021 r., założono w odniesieniu do kierunku transformacji źródeł ciepła m.in. zwiększenie wykorzystywania ciepła systemowego na obszarach miejskich oraz niskoemisyjny kierunek transformacji indywidualnych źródeł ciepła (instalacje niepalne w ramach odnawialnych źródeł energii, w tym pompy ciepła; ogrzewanie elektryczne; ogrzewanie gazowe instalacje wykorzystujące paliwa bezdymne do 2040 r. o ile nie jest to sprzeczne z uchwałami antysmogowymi). W szczególności założono odejście od spalania węgla w gospodarstwach domowych w miastach do 2030 r. Może to oznaczać dla części gospodarstw domowych ponowną zmianę źródła ciepła przed 2030 rokiem. Dotyczy to gospodarstw domowych, które

⁵⁵ Gospodarstwo domowe jest ubogie energetycznie, jeżeli ma trudności w zaspokojeniu swoich potrzeb energetycznych (ogrzewania, ciepłej wody, elektryczności) z powodu niskiego dochodu lub charakterystyk mieszkania.

⁵⁶ Uchwała nr 382/XXII/2020 Rady Miasta Rybnika z dnia 21 maja 2020 r. w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Niskoemisyjnego Miasta Rybnika.

⁵⁷ Ubóstwo energetyczne nie jest tożsame z ubóstwem dochodowym. Blisko 6% Polaków to osoby, które są ubogie energetycznie, ale nie dochodowo. Oznacza to, że istnieje spora grupa ludzi, którzy nie mogą zaspokoić swoich potrzeb energetycznych, mimo że znajdują się powyżej progu ubóstwa. Grupą najbardziej dotkniętą są jednak ci, którzy są jednocześnie ubodzy energetycznie i dochodowo [Rutkowski J., Sałach K., Szpor A., Ziółkowska K., 2018, „Jak ograniczyć skalę ubóstwa energetycznego w Polsce?” IBS Policy Paper 1/2018].

⁵⁸ Polityka energetyczna Polski do 2040 r. (Monitor Polski 2021 r. poz.. 264).

dostosowując się do wymogów uchwały antysmogowej, wymieniają stare źródło na kocioł na węgiel⁵⁹.

W odniesieniu do rozwoju ciepła systemowego jako cel przyjęto osiągnięcie w 2030 r. poziomu 70% gospodarstw domowych przyłączonych do sieci ciepłowniczej w gminach miejskich. Wskazano jednocześnie, że odbiorcy w pierwszej kolejności powinni korzystać z ciepła systemowego, a służyć mają temu zmiany wprowadzone w ustawie prawo energetyczne w 2019 r. kiedy rozszerzono obowiązek podłączenia do systemu ciepłowniczego wszystkich obiektów, o ile istnieją techniczne i ekonomiczne warunki przyłączenia⁶⁰. Przyjęto założenie, że jeśli przyłączenie do sieci ciepłowniczej nie jest możliwe, konieczne będzie wykorzystywanie źródeł indywidualnych o możliwie najniższej emisyjności. Można zatem założyć wzrost liczby użytkowników ciepła systemowego, pod warunkiem rozwoju sieci dystrybucyjnych oraz niezbędnych modernizacji istniejących instalacji do wytwarzania ciepła.

W dokumencie PEP2040 w ramach celu 7. „Rozwój ciepła i kogeneracji”, wskazano działanie 7.3 „Zapewnienie warunków rozwoju ekologicznych i efektywnych systemów ciepłowniczych przez wsparcie finansowe, organizacyjne i prawne”, które powinno być realizowane poprzez (wyciąg):

- zwiększenie wykorzystania wysokosprawnej kogeneracji (system wsparcia);
- zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii (OZE) i odpadów w ciepłownictwie systemowym;
- ucieplnianie elektrowni;
- modernizację i rozbudowę systemów ciepłowniczych i rozwój technologii wytwarzania chłodu z ciepła sieciowego.

⁵⁹ W świetle dostępnych fragmentarycznych danych o wybieranych nowych źródłach ciepła (np. <https://www.rybnik.eu/dla-mieszkancow/aktualnosci/aktualnosc/duze-zainteresowanie-czystym-powietrzem>) można przypuszczać, iż będzie to dotyczyć sporej części rybniczian.

⁶⁰ Art. 7b ustawy z dnia 10 kwietnia 1997 r. Prawo energetyczne (zmiana wynikająca z art. 4 ustawy z dnia 16 października 2019 r. o zmianie ustawy – Prawo ochrony środowiska oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019 r. poz. 2166)).

Zadanie do realizacji w całej perspektywie programu m.in. przez samorządy, spółki, Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Wojewódzkie Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej i inne podmioty, zależnie od przyjętych rozwiązań.

- Rozmieszczenie sieci gazowych i ciepłowniczych nie jest równomierne na terenie miasta. Ich rozbudowa, szczególnie w zakresie sieci gazowej, w części dzielnic nie jest zbieżna z harmonogramem przyjętym w uchwale antysmogowej – tzn. realizacja inwestycji gazowych nastąpi już po wejściu w życie zakazów dla kolejnych klas kotłów. Przy ograniczonych możliwościach finansowych, ograniczonym dostępie do infrastruktury, a także presji wynikającej z potrzeby dostosowania się do wymogów uchwały antysmogowej oraz woli uniknięcia kar za niedostosowanie się do przepisów, część mieszkańców może stosować rozwiązania najmniej ekologiczne z perspektywy transformacji energetycznej i utrwali stosowanie paliw stałych do ogrzewania budynków mieszkalnych.
- Hałas drogowy, zgodnie z mapą akustyczną opracowaną w 2017 roku⁶¹, jest dominującym źródłem hałasu na terenie Rybnika. Dla wskaźnika L_{DWN} ⁶² warunki określane jako „nie dobre” lub „złe” występują na powierzchni 2,31 km². Na obszarach tych znajduje się 1,77 tys. lokali mieszkalnych, w których mieszka łącznie 7,15 tys. osób (5,1% całkowitej liczby mieszkańców). Dla wskaźnika L_N (pora nocna) warunki określane jako „nie dobre” lub „złe” występują na powierzchni 0,83 km². Na obszarach tych znajduje się 0,76 tys. lokali, w których mieszka łącznie 2,85 tys. osób (2,0% całkowitej liczby mieszkańców).
- W odniesieniu do hałasu kolejowego, stwierdzono, że dla wskaźnika L_{DWN} warunki określane jako „nie dobre” lub „złe” występują na powierzchni 0,32 km². Na obszarach tych znajduje się 0,08 tys. lokali mieszkalnych, w których mieszka łącznie 0,44 tys. osób (0,3% całkowitej liczby mieszkańców). Dla wskaźnika L_N (pora nocna) warunki określane jako „nie dobre” lub „złe” występują na

⁶¹ Mapa akustyczna wykonywana jest co 5 lat.

⁶² L_{DWN} – długookresowy średni poziom dźwięku wyrażony w decybelach (dB), wyznaczony w ciągu wszystkich dób w roku, z uwzględnieniem pory dnia (rozumianej jako przedział czasu od godz. 6.00 do godz. 18.00), pory wieczoru (rozumianej jako przedział czasu od godz. 18.00 do godz. 22.00) oraz pory nocy (rozumianej jako przedział czasu od godz. 22.00 do godz. 6.00).

powierzchni 0,29 km². Na obszarach tych znajduje się 0,09 tys. lokali, w których mieszka łącznie 0,45 tys. osób (0,3% całkowitej liczby mieszkańców).

- Występujące przekroczenia dopuszczalnych poziomów hałasu od zakładów przemysłowych mają charakter lokalny, dotyczą terenów zamieszkałych przez niewielką liczbę mieszkańców i w większości przypadków mieszczą się w granicy 5 dB. Na podstawie mapy akustycznej 2017 stwierdzono, że dla wskaźnika L_{DWN} warunki określane jako „niedobre” lub „złe” występują na powierzchni 0,14 km². Na obszarach tych znajduje się 0,02 tys. lokali mieszkalnych, w których mieszka łącznie 0,10 tys. osób (0,07% całkowitej liczby mieszkańców). Dla wskaźnika L_N (wskaźnik średniego poziomu dźwięku w porze nocnej) warunki określane jako „niedobre” lub „złe” występują na powierzchni 0,24 km². Na obszarach tych znajduje się 0,15 tys. lokali, w których zameldowanych jest łącznie 0,51 tys. osób (0,4% całkowitej liczby mieszkańców).
- Zgodnie z przyjętą w 2019 roku „Polityką Ekologiczną Państwa 2030”⁶³ (PEP2030): „konieczna jest kontynuacja działań, mających na celu zrównoważone i bardziej wydajne wykorzystanie zasobów, w taki sposób, aby zwiększający się poziom konsumpcji oraz zamożności Polaków nie powodował obciążenia środowiska, w tym przede wszystkim przekraczania norm jakości powietrza, wzrostu ilości powstających odpadów, nieakceptowalnego poziomu zanieczyszczenia wód powierzchniowych, [...] zmniejszania poziomu różnorodności biologicznej, narażenia ludności i zwierząt na hałas, czy nadmiernych połowów.”⁶⁴.
- Właściwe działania w polityce ekologicznej powinny opierać się na uniwersalnych zasadach i koncepcjach ekologicznych. Wielu negatywnym zjawiskom w środowisku można zapobiec lub zmniejszyć ich niepożądane oddziaływanie. Elementami takich działań niedopuszczania do powstania spodziewanych zanieczyszczeń („zasada prewencji”) są⁶⁵:

⁶³ Uchwała Nr 67 Rady Ministrów z dnia 16 lipca 2019 r. w sprawie przyjęcia „Polityki ekologicznej państwa 2030 – strategii rozwoju w obszarze środowiska i gospodarki wodnej” (M.P. 2019 r. poz. 794).

⁶⁴ Polityka Ekologiczna Państwa 2030, s. 23.

⁶⁵ Polityka Ekologiczna Państwa 2030, s. 34.

- zapobieganie powstawaniu zanieczyszczeń i innych negatywnych oddziaływań,
- recykling,
- zintegrowane podejście do ograniczania i likwidacji zanieczyszczeń i zagrożeń w oparciu o zalecenia unijnych dyrektyw,
- stosowanie najlepszych dostępnych technik (BAT),
- prośrodowiskowe systemy zarządzania procesami produkcji (np. programy czystszej produkcji) i usługami oparte na standardach (np. ISO serii 14000 i EMAS).

5.5. Podsumowanie – potencjały i wyzwania

- duże zasoby przyrodnicze miasta głównie w zachodniej, północnej i wschodniej części miasta (tereny leśne, zbiorniki wodne, teren parku krajobrazowego);
- niska jakość powietrza w okresie grzewczym, obniżająca jakość życia w mieście, głównie ze źródeł komunalno-bytowych;
- antropopresja na tereny zielone i obszary cenne przyrodniczo głównie w wyniku rozbudowy terenów mieszkaniowych, przebudowy ciągów komunikacyjnych oraz budowy rybnickiego odcinka Regionalnej Drogi Racibórz-Pszczyna;
- brak systemowego zarządzania terenami zielonymi w mieście w postaci programu rozwoju terenów zielonych na terenie miasta;
- nowe podejście do miejskich terenów zielonych w kierunku systemowego podejścia do terenów zielonych – zagospodarowanie powierzchni łąkami kwietnymi, zmniejszenie częstotliwości koszenia, opracowanie w 2020 roku standardów kształtowania terenów zieleni;
- promocja postaw proekologicznych przez samorząd miejski dotycząca wymiany kotłów, wsparcie mieszkańców przy aplikowaniu do rządowego programu „Czyste powietrze”, finansowanie działań edukacyjnych proekologicznych w zakresie gospodarki odpadami;
- aktywna postawa mieszkańców, organizacji pozarządowych, mediów i innych podmiotów na celu eliminacji smogu i „kopciuchów”;

- coraz większa świadomość ekologiczna mieszkańców;
- niski poziom świadomości ekologicznej u części mieszkańców – świadczą o tym odnotowywane przez Straż Miejską przypadki: spalania substancji zabronionych (np. śmieci); nieprawidłowości dotyczące gospodarki odpadami stałymi i ciekłymi; zaśmiecanie i zanieczyszczanie miejsc publicznych, dzikie wysypiska śmieci i inne zdarzenia⁶⁶.
- malejąca ilość odpadów wytwarzanych przez mieszkańców oraz wzrastający poziom odzysku odpadów;
- wdrożenie i egzekwowanie przepisów uchwały antysmogowej województwa śląskiego;
- zmiany w przepisach dotyczących gospodarowania odpadami oraz wzrastające koszty systemu;
- widoczny problem z segregacją odpadów przez mieszkańców;
- zagrożenie skutkami zmian klimatu, w tym miejskiej wyspy ciepła;
- brak systemowych rozwiązań w zakresie błękitno-zielonej infrastruktury;
- występowanie obszarów zagrożonych podtopieniami w dolinie rzeki Rudy;
- występowanie obszarów zagrożonych powodzią w dolinie rzeki Rudy i Nacyny;
- obecność dużych zakładów przemysłowych emitujących zanieczyszczenia pyłowe i gazowe;
- występowanie dużych obszarów miasta zagrożonych osiadaniem terenu lub nieciągłościami liniowymi na skutek działalności górniczej (tereny górnicze) oraz występowanie hałd i zwałowisk;
- występowanie niezagospodarowanych złóż węgla kamiennego i soli kamiennej;
- brak akceptacji do budowy nowych kopalni węgla kamiennego na terenie miasta na obszarach gdzie dotychczas nie była prowadzona działalność górnicza;
- niska jakość wód płynących – rzeka Ruda i Nacyna.

⁶⁶ Por. Sprawozdania z działalności Straży Miejskiej w Rybniku za 2020 r. i lata wcześniejsze.

6. Infrastruktura techniczna i komunikacja

6.1. Infrastruktura techniczna

W 2019 roku 79,1%⁶⁷ mieszkańców Rybnika było podłączonych do sieci kanalizacyjnej, co stanowi 6 pozycję wśród miast Subregionu Zachodniego Województwa Śląskiego (wyższy odsetek mieszkańców odnotowano w Wodzisławiu Śląskim 81,7%, Radlinie 81,8%, Jastrzębiu-Zdroju 86,9%, Raciborzu 95,3%, Żorach 97,8%)⁶⁸. Średnia dla Województwa Śląskiego wynosi 78,60%.

W 2019 roku 89,8% mieszkańców Rybnika obsługiwanych było przez oczyszczalnie ścieków. W sąsiadujących powiatach odsetek mieszkańców wahał się od 53,2% dla powiatu rybnickiego, poprzez 55,1% dla powiatu raciborskiego, aż do 69,8% dla powiatu wodzisławskiego. W Żorach wskaźnik wynosił 93,9%, a w Jastrzębiu-Zdroju 85,0%. Średnia dla subregionu zachodniego wynosiła 74,1%, a dla Województwa Śląskiego 81,7% mieszkańców.

Na terenie Rybnika działania w zakresie zaopatrzenia w wodę realizują:

1. Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o.,
2. Hydroinstal Sp. z o.o.,
3. Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji Sp. z o.o. z siedzibą w Wodzisławiu Śląskim,
4. Ekoenergia Silesia S.A. z siedzibą w Katowicach.

Długość sieci wodociągowej rozdzielczej na terenie Rybnika na koniec 2019 roku wynosiła 604,9 km (dane GUS). W 2016 roku jej długość wynosiła 585,2 km.

Roczne zużycie wody na 1 mieszkańca w Rybniku na przestrzeni lat 2016-2019 wzrosło z 27,8 m³ w 2016 roku do 29,3 m³ w 2019 roku. Jednakże jest ono niższe niż średnia dla województwa śląskiego, która wynosiła odpowiednio 29,8 m³ w 2016 roku i 30,8 m³ w 2019 roku.

⁶⁷ Dane GUS BDL na koniec 2019 roku.

⁶⁸ Dodatkowo należy odnotować Pawłowice z poziomem 98,6% mieszkańców podłączonych do sieci kanalizacyjnej.

Na terenie miasta funkcjonuje jeden system zaopatrzenia odbiorców w paliwa gazowe – system gazu ziemnego wysokometanowego rozprowadzonego przez: Operatora Gazociągów Przesyłowych Gaz-System S.A. Oddział w Świerklanach, Polską Spółkę Gazownictwa sp. z o.o. Oddział w Zabrze oraz Zakład Dostaw Nośników Energetycznych sp. z o.o. w Rybniku. Rozmieszczenie sieci gazowych przedstawiają mapy w dokumencie „Założenia do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe dla Miasta Rybnika” przyjętym uchwałą Rady Miasta Rybnika nr 422/XXV/2020 z dnia 24 września 2020 r.

Poniżej przedstawiono podstawowe dane charakteryzujące sytuację w Rybniku w roku 2019:

- 1) zużycie gazu w ciągu roku: ponad 18,7 mln m³,
- 2) liczba odbiorców gazu: ponad 27 800,
- 3) cena jednostkowa gazu zależna od taryfy i wybranego sprzedawcy gazu oscyluje w kwocie ok. 2,2 zł/m³ (zależy od zużycia, mocy, opłat stałych, taryfy itp. - cena zmieniała się w ciągu roku).

Na koniec 2019 roku 58,8% mieszkańców Rybnika (dane GUS BDL) korzystało z instalacji gazowej. Porównując miasta Subregionu Zachodniego Województwa Śląskiego i Aglomeracji Rybnickiej wyższy odsetek mieszkańców korzystających z gazu z odnotowujemy w Suszcu 60,2%, Pawłowicach 68,40%, Wodzisławiu Śląskim 69,5%, Jastrzębiu-Zdroju 82,4%, Raciborzu 86,3% oraz w Żorach 88,5%. Średnia dla Województwa Śląskiego wynosiła 63,2%.

Koncesjonowanymi dystrybutorami ciepła na terenie miasta są: PGNIG Termika Energetyka Przemysłowa S.A., Polska Grupa Górnicza S.A. Oddział Zakład Elektrociepłowni, Budwex sp. z o.o.

Potrzeby cieplne mieszkańców pokrywane są ze źródeł ciepła: Polskiej Grupy Górniczej S.A., tj. Ciepłowni Chwałowice, Elektrociepłowni Jankowice, Ciepłowni Rymer, PGE GiEK S.A. Oddział Rybnik – Elektrownia Rybnik, kotłowni osiedlowych i innych kotłowni lokalnych o mocy powyżej 100 kW oraz szeregu małych kotłowni indywidualnych.

Zaopatrzenie w ciepło około 75% mieszkańców Rybnika uzależnione jest nadal od ciągłości dostaw i wydobycia węgla kamiennego, na co składają się rozwiązania

indywidualne zaopatrzenia w ciepło wykorzystujące węgiel (ok. 43%) oraz system ciepłowniczy (ok. 32%).

Średni koszt ciepła zależy jest od źródła ciepła (dot. systemu ciepłowniczego) oraz grupy taryfowej. Średni koszt ciepła wraz z dystrybucją z Ciepłowni Chwałowice to około 75 zł/GJ (cena zależy: od taryfy, właściciela sieci dystrybucyjnej, opłat stały, faktycznie zużycia ciepła itp.).

System elektroenergetyczny na obszarze miasta przyłączony jest do krajowego systemu przesyłowego niskiego napięcia. Dystrybutorami energii elektrycznej na terenie miasta są: Tauron Dystrybucja S.A., PKP Energetyka S.A., Polska Grupa Górnicza S.A., Zakład Dostaw Nośników Energetycznych Sp. z o.o. i Kleppiere Rybnik Sp. z o.o. Zaopatrzenie odbiorców na terenie Rybnika realizowane jest przede wszystkim poprzez system dystrybucyjny eksploatowany przez Tauron Dystrybucja S.A.

Poniżej przedstawiono podstawowe dane charakteryzujące sytuację w Rybniku w 2020 r.:

- 1) zużycie energii elektrycznej w ciągu roku: ok. 362,7 tys. MWh, w tym w grupie taryfowej G/głównie w gospodarstwach domowych: ok. 114 tys. MWh,
- 2) średnie dobowe zużycie energii elektrycznej z całego roku: 993,7 MWh/dobę, w tym w grupie taryfowej G/głównie w gospodarstwach domowych: ok. 312 MWh/dobę,
- 3) liczba odbiorców energii elektrycznej (punktów): ponad 59 tys., w tym w grupie taryfowej G/głównie w gospodarstwach domowych: ok. 53 tys.,
- 4) cena energii elektrycznej: ok. 0,65 zł za 1 kWh (zależy od zużycia energii, taryfy, opłat stałych itp.).

W latach 2016-2019 zużycie energii elektrycznej w Rybniku w gospodarstwach domowych przypadającej na 1 mieszkańca wzrosło z 784,63 kWh do 827,22 kWh. Są to wartości dużo wyższe niż osiągane w większości gmin subregionu zachodniego dla którego średnia w 2019 roku wyniosła 750,55 kWh⁶⁹.

⁶⁹ Dane GUS BDL. Przykładowo (dane dla 2019 roku): Żory 689,38 kWh, Jastrzębie-Zdrój 675,76 kWh. Wartość największa: Rydułtowy 858,08 kWh.

Odsetek mieszkań w Rybniku wyposażonych w centralne ogrzewanie na koniec 2019 roku wynosił 87,2%, natomiast średnia dla miast Subregionu Zachodniego Województwa Śląskiego wyniosła 75,2%. Porównując wartości dla poszczególnych powiatów: powiat rybnicki – 82,0% mieszkań wyposażonych w centralne ogrzewanie, powiat raciborski 88,1% i powiat wodzisławski 92,5%.

Usługi w zakresie odbierania, transportu i zagospodarowania odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości położonych na terenie Miasta Rybnika w 2020 r. wykonywano z udziałem trzech wykonawców:

- 1) w zakresie zagospodarowania niesegregowanych odpadów komunalnych oraz selektywnie zbieranych odpadów komunalnych (z wyłączeniem bioodpadów), pochodzących z terenu Miasta Rybnika umowę realizowała firma SEGO sp. z o.o.,
- 2) w zakresie zagospodarowania biodegradowalnych odpadów komunalnych pochodzących z terenu Miasta Rybnika umowę realizowało konsorcjum firm: BEST-EKO sp. z o.o. i SEGO sp. z o.o.,
- 3) w zakresie odbioru i transportu odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości położonych na terenie Miasta Rybnika umowę realizowała firma EKO M. Golik, J. Konsek, A. Serwotka Spółka Jawna.

Liczba mieszkańców Rybnika ujętych w deklaracji o wysokości opłaty za gospodarowanie odpadami komunalnymi wyniosła 119 517, co stanowi 92,35% osób zameldowanych na pobyt stały i czasowy na koniec 2020 roku (129 415 osób).

W ramach systemu gospodarki odpadami na terenie Rybnika:

- działa składowisko odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne (przy ul. Oskara Kolberga 67). Składowisko w 2020 roku przyjęło do składowania ponad 30 tys. ton odpadów. Jednocześnie do odzysku, polegającego na wykorzystaniu odpadów do wykonywania warstw izolacyjnych i formowania korony składowiska, przyjęło ponad 1,1 tys. ton odpadów. Składowisko odpadów posiada pojemność możliwą do wykorzystania do 2023 roku (przy zachowaniu obecnego tempa przyjmowania odpadów do składowania).
- funkcjonuje Punkt Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych tzw. PSZOK. W 2020 roku z usług punktu mieszkańcy miasta skorzystali 10 538 razy. Odebrano łącznie ponad 3,3 tys. ton odpadów komunalnych. Przygotowywany

do uruchomienia jest drugi punkt PSZOK w dzielnicy Niewiadom. Planowane otwarcie nastąpi w lipcu 2021 r.

- odpady niebezpieczne pochodzące z gospodarstw domowych przyjmowane są w Gminnym Punkcie Zbiórki Odpadów Niebezpiecznych, prowadzonym przez Rybnickie Służby Komunalne w Rybniku. W 2020 roku zebrano łącznie 77 ton odpadów.
- na terenie miasta funkcjonuje Miejska Kompostownia Odpadów Roślinnych, zarządzana przez Zarząd Zieleni Miejskiej, w której przyjmowane są odpady zielone. Kompostownia w 2020 roku przyjęła ogółem ponad 2 249,21 ton odpadów zielonych, w tym ponad 1 305,44 ton odpadów własnych. Jednocześnie kompostownia wyprodukowała na potrzeby własne Zarządu Zieleni Miejskiej i sprzedała dla firm zewnętrznych ziemię ogrodniczą w ogólnej ilości 1 497,80 ton oraz wydała na potrzeby własne i sprzedała dla firm zewnętrznych 73,77 ton ziemi kompostowej.

W 2019 roku Rada Miasta Rybnika podjęła uchwałę nr 265/XVI/2019⁷⁰, której celem jest zapobieganie negatywnemu wpływowi produktów z tworzyw sztucznych na środowisko naturalne i zdrowie człowieka poprzez wyeliminowanie plastikowych naczyń i opakowań, używanych dotąd w urzędzie miasta i w miejskich jednostkach.

Do oczyszczania miasta wykorzystywanych jest 16 pojazdów oraz sprzęt ręczny. Na terenie Rybnika ustawionych było 1350 koszy na śmieci. Ich liczba ciągle rośnie.

Perspektywa stale zwiększających się wymagań w zakresie uzyskiwanych efektów gospodarowania odpadami rodzi konieczność podejmowania nowych działań i inwestycji w tym zakresie. w kierunku systemu kompleksowej gospodarki odpadami w Rybniku. Wśród potrzeb należy wskazać rozbudowę składowiska odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne oraz kontynuowanie oraz intensyfikację działań edukacyjno-informacyjnych w zakresie zapobiegania powstawaniu odpadów oraz prawidłowego postępowania z wytwarzanymi odpadami.

⁷⁰ Uchwała nr 265/XVI/2019 Rady Miasta Rybnika z dnia 21 listopada 2019 r. w sprawie stanowiska Rady Miasta Rybnika dotyczącego podjęcia działań zmierzających do wyeliminowania z używania w Urzędzie Miasta Rybnika i jednostkach organizacyjnych Miasta Rybnika opakowań i naczyń plastikowych.

6.2. Układ komunikacyjny, system transportowy i mobilność miejska

Infrastruktura drogowa i kolejowa, system transportowy i liczba pojazdów

Na koniec 2020 r. na terenie Rybnika dostępnych było 460,9 km dróg publicznych. Na liczbę tę składały się: drogi krajowe – 17,5 km, drogi wojewódzkie – 35,5 km, drogi powiatowe – 106,6 km, oraz drogi gminne – 301,3 km. Jednocześnie w ciągach dróg publicznych zlokalizowane było 51 obiektów mostowych, w tym 21 mostów, 28 wiaduktów oraz 2 kładki.

Miasto Rybnik posiada dostęp do głównych ciągów komunikacyjnych w regionie: Autostrady A1 (i pośrednio Autostrady A4), drogi krajowej nr 78 i dróg wojewódzkich 920, 925, 935 i 929.

Oddana do użytkowania w 2020 roku Regionalna Droga Racibórz-Pszczyna na odcinku przebiegającym przez miasto Rybnik jest największą i najważniejszą inwestycją drogową w historii rybnickiego samorządu. Umożliwia ona szybkie bezkolizyjne połączenie z autostradą A1, która jest czynnikiem stymulującym rozwój społeczno-gospodarczy miasta. Jednym z oczekiwanych efektów inwestycji jest zmniejszenie natężenia ruchu tranzytowego w centrum miasta. Dodatkowym atutem drogi jest poprawa dostępności do terenów inwestycyjnych Rybnika. Jest to nowy ślad drogi wojewódzkiej nr 935 i fragment południowej obwodnicy miasta. Kolejny etap inwestycji przewiduje budowę odcinka od ul. Wodzisławskiej do ul. Sportowej w kierunku Rydułtów.

Na dzień 31 grudnia 2020 roku w Rybniku zarejestrowanych było 113 386 pojazdów, w tym: 7171 samochodów osobowych z instalacją gazową LPG, 154 samochody osobowe hybrydowe, 37 samochodów elektrycznych, oraz 18 samochodów zasilanych gazem CNG, oraz 462 samochody ciężarowe zasilane benzyną i gazem LPG, 43 samochody ciężarowe zasilane gazem CNG oraz 2 samochody ciężarowe zasilane energią elektryczną. Dla porównania w latach wcześniejszych liczba zarejestrowanych pojazdów narastała z roku na rok: w 2016 roku – 101 670 pojazdów, w 2017 roku – 105 590 pojazdów, w 2018 roku – 109 478 pojazdów oraz w 2019 roku – 114 011 pojazdów. W 2020 roku liczba ta zmalała w porównaniu do roku poprzedniego.

Zgodnie z danymi GUS BDL w Rybniku na koniec 2019 r. w Rybniku na 1000 mieszkańców przypadało 716 zarejestrowanych pojazdów samochodowych i ciągników. W 2016 roku było to 644 pojazdów. Liczba pojazdów samochodowych jest wyższa niż w Jastrzębiu-Zdroju – 655 i Żorach – 689, ale niższa niż średnia wojewódzka 746 i ogólnopolska – 833 pojazdy samochodowe i ciągniki na 1000 mieszkańców.

System kolejowy miasta obejmuje sieć linii kolejowych zarządzanych przez kilku zarządców infrastruktury kolejowej. Podstawowe znaczenie mają linie kolejowe o znaczeniu państwowym i miejscowym, zarządzane przez PKP Polskie Linie Kolejowe S.A. Rybnik stanowi węzeł kilku linii kolejowych PKP PLK S.A. o znaczeniu państwowym, w tym stanowiących linie międzynarodowe, a także linii o znaczeniu miejscowym.

Rybnik jako ośrodek przemysłu ciężkiego jest bardzo ważnym węzłem kolejowym w zakresie przewozu ładunków, ponieważ duży ruch generują tutejsze kopalnie oraz elektrownia. Pociągi są rozrządzone w stacjach Rybnik i Rybnik Towarowy. W obrębie stacji Rybnik funkcjonuje lokomotywnia jednego z przewoźników kolejowych. W dzielnicy Kłokocin swoją siedzibę ma jeden z zarządców infrastruktury kolejowej, ponadto jest tam zlokalizowany zakład produkcji i serwisu taboru kolejowego jednej z prywatnych spółek kolejowych, realizujących zadania na terenie całej Europy.

Transport publiczny

Na terenie miasta znajdują się następujące stacje i przystanki kolejowe: Rybnik, Rybnik Gotartowice, Rybnik Niedobczyce, Rybnik Niewiadom, Rybnik Paruszowiec, Rybnik Piaski, Rybnik Rymer, Rybnik Towarowy oraz stacja Leszczyny (w gminie Czerwionka-Leszczyny) położona w bezpośrednim sąsiedztwie granic miasta (dzielnica Kamień).

Pociągi na relacjach wojewódzkich docierają do stacji: Katowice, Bielsko-Biała Główna, Racibórz, Chałupki (Wodzisław Śląski), a na połączeniach lokalnych również do Bohumina w Czechach. Uzupełnieniem oferty są weekendowe połączenia do Wisły, umożliwiające turystykę aktywną w Beskidzie Śląskim. W zakresie ruchu dalekobieżnego Rybnik posiada możliwość dojazdu do największych miast na terenie kraju, we wszystkich kierunkach m.in. dotarcie do granic kraju oraz podróży międzynarodowych m.in. do Ostrawy i Pragi (Czechy), Bratysławy (Słowacja),

Budapesztu (Węgry), Wiednia czy Grazu (Austria). Układ połączeń dalekobieżnych pozostaje częściowo pochodną prac modernizacyjnych na sieci kolejowej (przebudowa węzła Czechowice-Dziedzice). Dostępność kolei dalekobieżnej może z czasem ulec zmianie, jednak wydaje się, że nawet w dalekiej perspektywie, po wybudowaniu linii kolei szybkiej, Rybnik nie utraci wszystkich połączeń, czego przejawem jest zaplanowanie w ramach inwestycji łącznicy pozwalającej na zjazd pociągów dalekobieżnych z linii 170 (szybka kolej Katowice – Ostrawa) bezpośrednio do Rybnika.

Lokalne stacje i przystanki kolejowe w poszczególnych dzielnicach Rybnika służą przede wszystkim poprawie dostępności kolei. Są wykorzystywane raczej w sytuacji przejazdu w skali regionalnej i subregionalnej (np. do Katowic czy Raciborza) – częstotliwość pociągów jest zbyt niska, by kolej stanowiła alternatywę w przemieszczaniach wewnątrz miasta.

Zgodnie z danymi Urzędu Transportu Kolejowego (<https://dane.utk.gov.pl/>) w 2019 roku⁷¹ ze stacji Rybnik korzystało dziennie (liczba wsiadających i wysiadających) ok. 2800 osób, na przystankach Rybnik Towarowy, Rybnik Paruszowiec, Rybnik Niedobczyce, Rybnik Rymer odpowiednio 50-99 osób, Rybnik Niewiadom 20-49 osób, oraz na przystankach Rybnik Piaski i Rybnik Gotartowice 0-9 osób⁷². Stacja w Rybniku była 9. stacją pod względem wymiany pasażerskiej w województwie śląskim po stacjach: Katowice, Częstochowa, Bielsko-Biała Główna, Zabrze, Zawiercie, Tychy, Katowice Ligota i Pszczyna. Dla porównania ruch pasażerski na innych stacjach w subregionie zachodnim: Racibórz – 1500 pasażerów, Wodzisław Śląski 700-999 pasażerów, Żory 100-149 pasażerów. Jastrzębie-Zdrój pozostaje największym miastem w Polsce bez dostępu do kolei na swoim terenie, stąd mieszkańcy zmuszeni są korzystać z dojazdu autobusem do stacji w Rybniku, Wodzisławiu Śląskim lub Zebrzydowicach.

Zadania z zakresu lokalnego transportu zbiorowego realizuje w Rybniku Zarząd Transportu Zbiorowego (jednostka organizacyjna Miasta Rybnika). Miasto Rybnik nie posiada własnego taboru autobusowego. Autobusowa komunikacja publiczna

⁷¹ Urząd Transportu Kolejowego, 2020, „Wymiana pasażerska w 2019 roku. Funkcjonowanie kolei w województwach.”, Warszawa.

⁷² W 2019 ukończono modernizację linii kolejowej nr 148 na odcinku Chybie – Żory – Rybnik.

realizowana jest przez prywatnych przedsiębiorców (operatorów publicznego transportu zbiorowego) w oparciu o umowy o świadczenie usług w zakresie publicznego transportu zbiorowego.

Na terenie Rybnika funkcjonuje 40 dziennych i 3 nocne linie autobusowe. W roku 2020 ze względu na epidemię COVID-19 linie nocne zostały zawieszone do odwołania oraz odnotowano znaczny spadek przewiezionych pasażerów z 7,27 mln pasażerów w 2019 roku⁷³ do 3,83 mln w 2020 roku. W związku z powyższym wpływy z biletów spadły z 10,28 mln zł w 2019 roku do 5,98 mln zł w 2020 roku. Ograniczenia wprowadzane wraz z rozwojem epidemii COVID-19 przyczyniły się do znacznego spadku liczby użytkowników transportu publicznego w 2020 roku, zarówno poprzez wprowadzone ograniczenia liczby osób mogących przebywać w pojeździe, jak i pośrednio poprzez spadek mobilności osób (nauka i praca zdalna, zamknięte punkty usługowe i inne), jak również obecnego w przestrzeni medialnej „błędnego poczucia zagrożenia” w środkach transportu publicznego⁷⁴.

Obecne zarządzanie ruchem w Rybniku dąży do eliminacji i ograniczenia ruchu oraz zmniejszenia liczby pojazdów w mieście. W tym celu intensywnie rozwijana jest infrastruktura rowerowa na terenie miasta oraz stwarzane są możliwości korzystania z kilku rodzajów transportu podczas jednej podróży poprzez utworzone centra przesiadkowe Bike & Ride, które zlokalizowano:

- przy Dworcu Głównym Kolejowym Rybnik – węzeł umożliwia przesiadkę z roweru i samochodu oraz autobusu na pociąg, a w jego zasięgu znajduje się około 85 tys. mieszkańców mieszkających w promieniu 6 km,
- przy Dworcu Komunikacji Miejskiej w dzielnicy Maroko-Nowiny – węzeł umożliwia przesiadkę z roweru i samochodu na autobus, a w jego zasięgu znajduje się około 75 tys. mieszkańców mieszkających w promieniu 6 km,
- przy stacji kolejowej Rybnik Paruszowiec – węzeł umożliwia przesiadkę z roweru i samochodu oraz autobusu na pociąg a w jego zasięgu znajduje się około 75 tys. mieszkańców mieszkających w promieniu 6 km.

⁷³ W 2018 roku 7,18 mln pasażerów korzystało z transportu autobusowego, co wskazywało na trend wzrostowy liczby pasażerów.

⁷⁴ Por. <https://www.transport-publiczny.pl/wiadomosci/koronawirus-co-dalej-z-transportem-publicznym-68634.html>.

Komunikacja miejska, organizowana przez Zarząd Transportu Zbiorowego w Rybniku obsługuje także część połączeń zewnętrznych – linie docierają do Pszowa, Radlina, Rydułtów, Lysek, Gaszowic, Jejkowic, Kuźni Raciborskiej (sołectwo Rudy), Świerklan, Markłowic, Czerwionki-Leszczyn (Leszczyny oraz sołectwo Książenice) oraz Żor. Około 1/6 pracy eksploatacyjnej jest realizowana na terenie gmin sąsiednich, a podstawą funkcjonowania linii ZTZ w sąsiednich gminach są stosowne porozumienia komunalne.

Rybnik jest obsługiwany również przez linie autobusowe Międzygminnego Związku Komunikacyjnego w Jastrzębiu-Zdroju, łączące miasto z Ornontowicami, Czerwionką-Leszczynami, Wodzisławiem Śląskim i Jastrzębiem-Zdrój, zaś przez dzielnicę Kamień prowadzi linia autobusowa Zarządu Transportu Metropolitalnego w Katowicach relacji Leszczyny – Gliwice. Istnieje także szereg innych połączeń autobusowych i mikrobusek zapewniających dojazd m.in. do Żor, Katowic, Gliwic, Cieszyna, Raciborza i Częstochowy.

Wśród najważniejszych węzłów komunikacji autobusowej wymienić należy dwa śródmiejskie przystanki, tj. Plac Wolności i Sąd. W dalszej kolejności istotne znaczenie ma Dworzec Autobusowy ZTZ, znacznie oddalony od dworca kolejowego. To tam można skorzystać z dalekobieżnych połączeń autobusowych.

Infrastruktura rowerowa i ruch rowerowy

W ostatnich latach na terenie Miasta Rybnika prowadzone były inwestycje związane z rozwojem nowoczesnego i niskoemisyjnego transportu. W głównej mierze dotyczyły one rozwoju infrastruktury rowerowej poprzez:

- rozbudowę systemu dróg rowerowych, w tym budowę kontrapasów,
- uruchomienie systemu rowerów miejskich i stacji rowerów miejskich na terenie całego Miasta,
- utworzenie centrów przesiadkowych Bike & Ride.

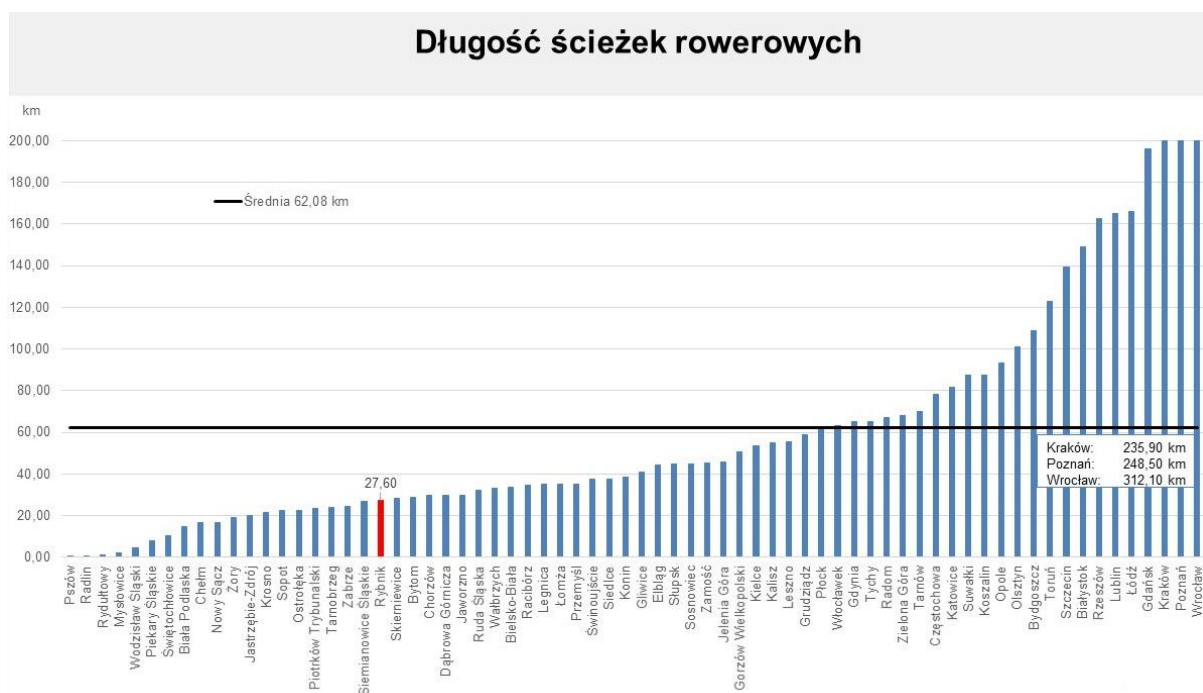
Na rozwój ruchu rowerowego w Rybniku wpływają przede wszystkim historycznie uwarunkowany układ przestrzenny z centralnie położonym śródmieściem otoczonym dzielnicami mieszkaniowymi oraz zróżnicowana rzeźba terenu. Istniejący układ przestrzenny umożliwia stworzenie czytelnej sieci powiązań międzydzielnicowych. Natomiast rzeźba terenu przesądza o tym, że budowa i wykorzystanie infrastruktury

służącej do codziennego poruszania się na rowerze będą w niektórych miejscach łatwiejsze (np. w dolinie rzeki Nacyny, która już teraz obsługuje duży ruch rowerowy) lub utrudnione (np. w ciągu ul. Wodzisławskiej).

Na terenie miasta silnie rozwija się sieć tras rowerowych, służących jednak przede wszystkim rekreacji. Na koniec roku 2020 długość dróg rowerowych wynosiła 28,4 km, natomiast szlaków rowerowych 172,2 km. Trasy rowerowe poprowadzono zarówno z wykorzystaniem ulic, dróg polnych jak i dróg rowerowych wyznaczonych wzdłuż jezdni.

Z analizy przedstawiającej sytuację dotyczącą długości ścieżek rowerowych Rybnika na tle 70 miast referencyjnych (w tym miasta Subregionu Zachodniego oraz 64 miasta na prawach powiatu prócz Warszawy) wynika, iż Rybnik jest na 20 pozycji wśród miast z najniższą wartością tego wskaźnika.

Rysunek 10. Długość ścieżek rowerowych w Rybniku na tle innych miast w 2019 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Miasto Rybnik posiada opracowane w 2016 roku Standardy projektowe i wykonawcze systemu rowerowego w Rybniku⁷⁵, mające na celu poprawienie jakości przestrzeni publicznej w mieście oraz budowę kolektywnych dróg. Dzięki opracowanym standardom infrastruktura rowerowa na terenie Miasta jest ujednolicona i najlepiej dostosowana do topografii miasta.

Aktualnie dookoła strefy śródmiejskiej jazda rowerem na wszystkich drogach jednokierunkowych umożliwiona jest pod prąd w formie kontrapasów. Dodatkowo przebudowie uległo wiele skrzyżowań skanalizowanych, które od teraz są dostępne dla rowerzystów w każdym kierunku. Jazda rowerem stała się znacznie bardziej bezpośrednia niż jazda samochodem po drogach jednokierunkowych w układzie pętli.

Od lipca 2018 roku w Rybniku funkcjonuje 80 rowerów miejskich IV generacji. Rowery te, dzięki temu, że nie wymagają dodatkowego ustawiania stacji dokujących poruszają się niemalże po całym mieście. Usługa realizowana jest przez podmiot prywatny.

W 2020 roku po raz pierwszy pojawiła się usługa wypożyczania hulajnóg elektrycznych wprowadzona przez prywatnego operatora. Hulajnogi elektryczne podobnie jak rowery miejskie udostępniane były w przestrzeni miejskiej w miejscu pozostawienia ich przez poprzedniego użytkownika.

Od 2015 roku w ramach struktur lokalnej administracji istnieje stanowisko Oficera Rowerowego, który za zadanie ma programowanie, planowanie i rozliczanie działań w ramach polityki rowerowej Rybnika, koordynowanie współpracy między miejskimi jednostkami organizacyjnymi w zakresie komunikacji rowerowej, współpraca z organizacjami pozarządowymi i innymi instytucjami na rzecz ruchu rowerowego, współudział w realizacji działań współfinansowanych ze środków zewnętrznych, planowanie i rozliczanie działań w ramach polityki rowerowej Rybnika, koordynowanie współpracy między miejskimi jednostkami organizacyjnymi w zakresie komunikacji rowerowej oraz współpraca z organizacjami pozarządowymi i innymi instytucjami na rzecz ruchu rowerowego.

Zauważalny jest wzrost liczby rowerzystów, w różnych przedziałach wiekowych, w szczególności na drogach rowerowych odseparowanych od ruchu samochodowego.

⁷⁵ Zarządzenie nr 12/2016 Prezydenta Miasta Rybnika z dnia 11 stycznia 2016 r. w sprawie tworzenia korzystnych warunków dla rozwoju systemu transportu zrównoważonego, w tym rowerowego na terenie miasta Rybnika oraz poprawy jakości przestrzeni publicznej na drogach w mieście.

Wzorem innych dużych miast, przewidywany jest wzrost liczby użytkowników rowerów i hulajnóg elektrycznych. Zapowiadane jest wprowadzenie nowych regulacji prawnych przygotowanych przez Ministra Infrastruktury, które uregulują status prawny hulajnóg elektrycznych i urządzeń transportu osobistego, w tym warunki poruszania się po drogach rowerowych i chodnikach, co powinno poprawić bezpieczeństwo pieszych.

Niezwykle ważną inwestycją rowerową jest tunel pod dworcem towarowym (Rybnik Towarowy). Zostanie on przeprowadzony w śladzie rzeki Nacyny, łącząc Śródmieście z dzielnicami południowymi: Niedobczycami i Niewiadomiem, w sposób znacznie wygodniejszy niż obecnie (całkowita separacja ruchu, eliminacja wzniesień). Będzie to jeden z najdłuższych tuneli rowerowych w Europie, co tworzy szansę na wykorzystanie obiektu jako symbolu – ikony miasta.

Zrównoważona mobilność miejska

W 2017 roku został uchwalony „Plan Zrównoważonej Mobilności Miejskiej Miasta Rybnika”⁷⁶. Powstanie dokumentu wynikało z potrzeby opracowania kompleksowego podejścia do planowania sposobów przemieszczania się mieszkańców i innych użytkowników miasta na obszarze miasta. Zaproponowane w Planie działania mają przyczynić się do zróżnicowania wykorzystania środków transportu, by zmniejszyć najmniej efektywny ekonomicznie, przestrzennie i ekologicznie ruch samochodów osobowych w mieście. Efektem działań ma być likwidowanie zatorów komunikacyjnych, poprawa bezpieczeństwa i redukcja emisji gazów cieplarnianych oraz konsumpcji energii. Nadrzędnym celem wprowadzenia Planu Zrównoważonej Mobilności Miejskiej jest poprawa jakości życia w mieście.

Głównym kierunkiem działania jest rozwijanie alternatywnych względem motoryzacji indywidualnej sposobów poruszania się poprzez tworzenie infrastruktury przyjaznej pieszym i rowerzystom, poprawie oferty rozkładowej komunikacji miejskiej oraz inne zmiany komunikacyjne w gminie.

Wśród realizowanych działań są zarówno inwestycje infrastrukturalne, jak i projekty nieinwestycyjne („miękkie”) nakierowane na kształtowanie świadomości i pozytywnych wzorców mobilnościowych (np. akcja „Rowerowy Maj” skierowana do uczniów).

⁷⁶ Uchwała Nr 483/XXXI/2017 Rady Miasta Rybnika z dnia 16 lutego 2017 r. w sprawie przyjęcia „Planu zrównoważonej mobilności miejskiej dla miasta Rybnika”.

Obecnie miasto Rybnik realizuje prace związane z aktualizacją dokumentu. Miasto Rybnik, jako jeden z 32 podmiotów wybranych przez Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej, bierze udział w pilotażowym programie wsparcia, realizowanym m.in. przez inicjatywę JASPERS.

Inne działania

W ramach działań infrastrukturalnych, dążąc do poprawy bezpieczeństwa, usprawnienia ruchu oraz lepszego informowania różnych użytkowników, wdrażane są rozwiązania z katalogu Inteligentnych systemów transportowych (ITS), takie jak: sygnalizacja świetlna akomodowana na skrzyżowaniach, system dynamicznej informacji pasażerskiej na przystankach, oraz tablice informujące o liczbie wolnych miejsc na parkingu wielopoziomowym. W Rybniku nie ma wdrożonego jednego zintegrowanego systemu sterowania i zarządzania ruchem. Dodatkowo w transporcie autobusowym działa system elektronicznego biletu w postaci E-karty (działającej od 2006 r.), możliwość zakupu biletów autobusowych poprzez aplikacje na urządzenia mobilne oraz w autobusie w kasownikach przy pomocy karty płatniczej, strona internetowa Zarządu Transportu Zbiorowego w Rybniku (<http://www.ztz.rybnik.pl/>) umożliwiającą wyszukiwanie połączeń autobusowych. Rozwój technologiczny powoduje, że stosowane rozwiązania z biegiem czasu wymagają oceny możliwości dalszego rozwoju.

Coraz większa liczba lamp oświetlających drogi publiczne posiada oprawy z diodami LED, które instalowane są w miejsce opraw sodowych, co wpływa na poprawę bezpieczeństwa na drogach, jak i na zmniejszenie zużycia energii elektrycznej.

Na terenie miasta Rybnika zlokalizowana jest niewielka liczba ogólnodostępnych stacji ładowania pojazdów elektrycznych (7 stacji – stan na dzień 15.03.2021 r.⁷⁷), co powoduje pewną barierę wzrostu liczby pojazdów elektrycznych. Na terenie Rybnika brak ogólnodostępnych stacji tankowania CNG. Ograniczone możliwości doładowania własnego pojazdu są istotną barierą rozwoju rynku samochodów elektrycznych i gazowych.

⁷⁷ Stacje ogólnodostępne zlokalizowane na stacjach paliw, ogólnodostępnych parkingach lub w pasie drogowym, oraz w centrach handlowych. Dla porównania: Jastrzębie-Zdrój – 2 stacje, Żory – 5 stacji, Bielsko-Biała – 6 stacji, Gliwice – 8 stacji, Tychy – 5 stacji, Katowice – 47 stacji. Na podstawie danych w portalu <https://www.plugshare.com> i <https://elektromobilni.pl/stacje-ladowania/>.

Wyzwania i uwarunkowania rozwoju elektromobilności

Obecnie niewielka jest liczba pojazdów elektrycznych zarejestrowanych na terenie Rybnika. Ustawa z dnia 11 stycznia 2018 r. o elektromobilności i paliwach alternatywnych (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 110) nałożyła szereg obowiązków na samorządy lokalne w zakresie rozwoju i wspierania elektromobilności. Poniżej najważniejsze z nich, które w największym stopniu będą wpływały na rozwój w miasta w perspektywie do 2030 roku:

- zgodnie art. 35 ust. 1 Jednostka samorządu terytorialnego, której liczba mieszkańców przekracza 50 000 osób, jest zobowiązana do zapewnienia, aby udział pojazdów elektrycznych we flocie użytkowanych pojazdów w obsługującym ją urzędzie od 1 stycznia 2025 wynosił co najmniej 30% liczby użytkowanych pojazdów. Taki sam udział od 1 stycznia 2028 roku powinny stanowić autobusy zeroemisyjne we flocie użytkowanych pojazdów do obsługi komunikacji miejskiej na obszarze tej jednostki samorządu terytorialnego o czym mowa w art. 36 ust. 1 ustawy. Wprowadzenie autobusów zeroemisyjnych jest powiązane z wynikami analizy kosztów i korzyści o której mowa w art. 37 ustawy,
- art. 39 ust. 1 – gminy liczące powyżej 100 tys. mieszkańców mogą ustanowić dla terenu śródmiejskiej zabudowy lub jej części, stanowiącej zgrupowanie intensywnej zabudowy, na obszarze obejmującym drogi, których zarządcą jest gmina, strefę czystego transportu, do której zezwala się na wjazd pojazdów innych niż o napędzie konwencjonalnym, tj. elektryczne, napędzane wodorem lub gazem ziemnym. W tej chwili Ministerstwo Klimatu i Środowiska pracuje nad nowelizacją ustawy w zakresie stref czystego transportu.
- w art. 60 ust. 1 i 2 ustawy określono minimalną liczbę 60 punktów ładowania oraz 2 punkty tankowania sprężonego gazu ziemnego (CNG) zainstalowanych do dnia 31 grudnia 2021 r. dla gmin o liczbie mieszkańców powyżej 100 tys., liczbie zarejestrowanych pojazdów co najmniej 60 tys. pojazdów oraz 400 pojazdów samochodowych przypadających na 1000 mieszkańców:
- art. 68 ust. 2 ustawy nakazuje jednostce samorządu terytorialnego, aby udział pojazdów elektrycznych we flocie użytkowanych pojazdów, od 1 stycznia 2022 r. wynosił co najmniej 10%. Taki sam udział jest wymagany we flocie podmiotów, które wykonują zadania publiczne. W przypadku autobusów udział

pojazdów zeroemisyjnych powinien wynosić: 5% – od 1 stycznia 2021 r.; 10% – od 1 stycznia 2023 r.; 20% – od 1 stycznia 2025 r.

- art. 12 ustawy wskazuje, że budynki użyteczności publicznej oraz budynki mieszkalne wielorodzinne usytuowane w gminach powyżej 100 tys. mieszkańców, w których zarejestrowano co najmniej 60 tys. pojazdów oraz na 1000 mieszkańców przypada co najmniej 400 pojazdów samochodowych, powinny zostać zaprojektowane i budowane z uwzględnieniem mocy przyłączeniowej pozwalającej wyposażyć miejsca postojowe w punkt ładowania o mocy nie mniejszej niż 3,7 kW.

W związku z wymogiem wprowadzenia do eksploatacji pojazdów zeroemisyjnych rozpatrywane są różne scenariusze rozwoju organizacji komunikacji miejskiej. Jeśli okaże się, że wsparcie zewnętrzne (np. unijne, krajowe) pozostanie dostępne wyłącznie dla podmiotów publicznych, rozważana jest opcja powołania własnego podmiotu przewozowego, który będzie realizował przewozy autobusowe. Dodatkowo należy nadmienić, że w Strategii rozwoju elektromobilności dla miasta Rybnika⁷⁸, przyjętej 25 marca 2021 r. zasygnalizowano potrzebę weryfikacji zasadności wprowadzenia do obsługi miasta tramwajów.

6.3. Podsumowanie – potencjały i wyzwania

- w ostatnich latach prowadzono liczne działania związane z integracją poszczególnych form transportu: kolejowego, autobusowego, pieszego, rowerowego i samochodowego poprzez centra przesiadkowe na terenie miasta. Działania te mają na celu ograniczenie liczby pojazdów w centrum Rybnika,
- w ostatnich latach następują sukcesywne korekty polityki parkingowej w mieście w kierunku zmniejszenia liczby miejsc parkingowych w ścisłym centrum miasta oraz zwiększenia rotacji na istniejących miejscach,
- na zmniejszenie uciążliwości sektora transportu na środowisko mają wpływ prywatne projekty współdzielenia środków transportu, w tym m.in. system roweru miejskiego i hulajnóg elektrycznych,

⁷⁸ Uchwała nr 588/XXXV/2021 Rady Miasta Rybnika z dnia 25 marca 2021 r. w sprawie przyjęcia Strategii rozwoju elektromobilności dla Miasta Rybnika do roku 2035.

- w dużych miastach widoczny jest trend rozwoju tzw. Inteligentnych systemów transportowych, które służą poprawie bezpieczeństwa i przepustowości układu transportowego, lepszemu zarządzaniu potrzebami podróżnych, poprawie jakości środowiska poprzez redukcję emisji spalin, a także rozwój innych rozwiązań technologicznych ujmowanych w koncepcji miasta inteligentnego (tzw. smart city),
- po drogach Rybnika z roku na rok porusza się większa liczba pojazdów. Duża liczba samochodów powoduje powstawanie zatorów drogowych (m.in. w centrum miasta i na głównych drogach, na skrzyżowania identyfikowanych jako tzw. wąskie gardła) i zwiększenie natężenia hałasu. Nadmiar samochodów skutkuje również często pozostawianiem ich w miejscach, gdzie mogą utrudniać poruszanie się innym uczestnikom ruchu,
- następstwem rozwoju infrastruktury transportowej na terenie miasta oraz dużej liczby zarejestrowanych pojazdów jest ich wpływ na jakość powietrza oraz na poziom natężenia hałasu. Stąd wzrastająca potrzeba do zmniejszenia oddziaływania ruchu samochodowego, również poprzez działania na rzecz elektromobilności,
- Miasto Rybnik nie posiada na chwilę obecną własnego taboru autobusowego realizującego zadania transportu publicznego – zadania zlecane prywatnym przewoźnikom transportowym,
- tabor komunikacji publicznej autobusowej obsługującej obszar Rybnika jest zróżnicowany pod względem wieku – znajdują się w nim autobusy wyprodukowane przed rokiem 2000, które przyczyniają się do emisji szkodliwych substancji do atmosfery, jak i autobusy napędzane sprężonym gazem ziemnym CNG z 2019 roku,
- wymogi ustawowe zobowiązujące samorząd do wspierania rozwoju elektromobilności na terenie gminy, oraz stopniowego zwiększania udziału pojazdów zero- i niskoemisyjnych w posiadanej flocie i innych wykorzystywanych pojazdach do realizacji zadań publicznych,
- potrzeba domknięcia południowej obwodnicy Rybnika w ciągu DW935 poprzez dokończenie Regionalnej Drogi Pszczyna-Racibórz na odcinku od ul. Wodzisławskiej do ul. Sportowej i granicy z miastem Rydułtowy,

- zauważalny trend w kierunku transportu zeroemisyjnego i niskoemisyjnego – pojazdy elektryczne i hybrydowe. Samochody te są droższe od pojazdów wykorzystujące silniki spalinowe, jednak ich popularność może wzrosnąć wraz z rozwojem infrastruktury towarzyszącej i ewentualnymi programami dopłat przy ich zakupie,
- dobre skomunikowanie drogowe miasta z metropolią GZM i Ostrawą w Republice Czeskiej poprzez autostradę A1,
- duża długość dróg publicznych wymagająca utrzymania i konserwacji,
- zróżnicowany stan infrastruktury drogowej na terenie miasta, w tym również dróg głównych wymagających modernizacji lub przebudowy,
- duże natężenie ruchu samochodowego w centrum miasta,
- zróżnicowana częstotliwość kursowania autobusów organizowanych przez Zarząd Transportu Zbiorowego Rybnik w poszczególnych dzielnicach,
- niska częstotliwość obsługi komunikacyjnej przez transport publiczny dzielnic obrzeżnych,
- niska częstotliwość komunikacji kolejowej w ruchu pasażerskim obsługującym niektóre przystanki kolejowe na terenie miasta (jako alternatywa dla transportu samochodowego lub uzupełnienie dla komunikacji autobusowej),
- kolej odgrywa stosunkowo dużą rolę w połączeniach zewnętrznych miasta, zwłaszcza do Katowic, barierą jest jednak to, że linia jest jednotorowa na znacznej części,
- migracja mieszkańców na tereny gmin sąsiednich (suburbanizacja) przy zachowaniu powiązań funkcjonalnych z miastem (dojazdy do pracy i szkół, korzystanie z infrastruktury transportowej miasta jako ośrodka węzłowego, korzystanie z dostępu do usług zlokalizowanych na terenie miasta itp.),
- migracja mieszkańców miasta na tereny (dzielnice) o słabszej dostępności transportu publicznego,
- duży udział osób pracujących poza Rybnikiem co powoduje dojazdy do pracy głównie za pomocą indywidualnych środków transportu,

- duża liczba osób dojeżdżających do pracy i do szkół w Rybniku z gmin sąsiadujących,
- rozbudowywana sieć dróg rowerowych – niedokończone inwestycje w zakresie głównych dróg dojazdowych do centrum miasta,
- funkcjonujące stanowiska Oficera Rowerowego oraz przyjęte standardy projektowe i wykonawcze systemu rowerowego w Rybniku,
- niski udział ruchu rowerowego w transporcie ogółem,
- uruchomienie centrów przesiadkowych,
- niskie obłożenie parkingu wielopoziomowego oddanego do użytkowania w lutym 2019 roku,
- transport samochodowy głównym źródłem zanieczyszczenia hałasem na terenie miasta,
- stały wzrost liczby pojazdów zarejestrowanych w Rybniku w kolejnych latach,
- zmiany prawne wymuszające rozwój elektromobilności i transportu niskoemisyjnego,
- mały udział pojazdów niskoemisyjnych zarejestrowanych w Rybniku oraz ograniczona popularność pojazdów elektrycznych, hybrydowych,
- spadek liczby osób korzystających z transportu publicznego w dłuższym okresie czasu,
- czynniki zmniejszające atrakcyjność transportu publicznego: opóźnienia w ruchu autobusów ze względu na zmniejszoną przepustowość dróg w godzinach szczytu (brak pasów ruchu dedykowanych autobusom), mała konkurencyjność w stosunku do transportu indywidualnego (duża dostępność miejsc parkingowych i relatywnie niskie opłaty w stosunku do cen biletów autobusowych),
- postulaty seniorów i osób z niepełnosprawnościami wobec transportu publicznego (poprawa dostępności szpitala w dzielnicy Orzepowice, dostosowanie infrastruktury, poprawa czytelności informacji pasażerskiej),
- znaczący spadek liczby pasażerów komunikacji autobusowej w 2020 roku co jest również skutkiem pandemii COVID-19,

- sukcesywne zawłaszczanie przestrzeni zielonych przez parkingi na osiedlach jako efekt braku miejsc parkingowych przy wzrastającej liczbie samochodów,
- wyzwaniem w świetle „Polityki Energetycznej Polski do 2040 roku” będzie rozbudowa sieci gazowych i ciepłowniczych umożliwiających transformację energetyczną budynków mieszkalnych,
- zwiększenie udziału odnawialnych źródeł energii w produkcji energii elektrycznej i ciepłej,
- następuje spadek ilości wytwarzanych odpadów komunalnych przy jednoczesnym wzroście udziału odpadów segregowanych,
- konieczność rozbudowy składowiska odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne,
- wyzwaniem w świetle krajowej i unijnej polityki ekologicznej jest zmiana w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym,
- potrzeba rozwoju systemowego podejścia do gospodarki odpadami na terenie miasta,
- lokalizacja galerii handlowych w ścisłym centrum miasta zachęcających do korzystania z transportu samochodowego,
- spadek liczby połączeń między miastami w transporcie publicznym w subregionie zachodnim i z innymi miastami regionu.

7. Kultura i dziedzictwo kulturowe

7.1. Instytucje kultury i inne podmioty prowadzące działalność związaną z kulturą

W Rybniku działają samorządowe instytucje kultury, tj. podmioty posiadające odrębną osobowość prawną, działające w celu realizacji zadań w sferze kultury, powołane przez Miasto Rybnik. Są to:

1. Dom Kultury w Rybniku-Boguszowicach,
2. Dom Kultury w Rybniku-Chwałowicach,
3. Dom Kultury w Rybniku-Niedobczycach,

4. Dom Kultury w Rybniku-Niewiadomiu,
5. Zabytkowa Kopalnia Ignacy Rybniku⁷⁹,
6. Muzeum im. o. E. Drobrego w Rybniku,
7. Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna im. Konstantego Prusa w Rybniku,
8. Teatr Ziemi Rybnickiej⁸⁰.

Wśród instytucji publicznych działających na terenie Rybnika należy jeszcze wspomnieć o Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej w Rybniku, a także Państwowej Szkole Muzycznej I i II st. im. Karola i Antoniego Szafranków w Rybniku, Młodzieżowym Domu Kultury, oraz Zespole Edukacyjno-Artystycznym Przygoda w Rybniku, a także innych placówkach edukacyjnych (szkoły i przedszkola), które ujmowane są w sferze instytucji edukacyjnych. Prowadzą one w różnej formie edukację artystyczną, upowszechniają kulturę, jak i organizują wydarzenia kulturalne.

Na terenie Rybnika prowadzą również działalność w szeroko rozumianej sferze kultury również inne podmioty – podmioty gospodarcze, stowarzyszenia i osoby fizyczne. Poniżej przedstawiono liczbę podmiotów ujętych w rejestrze REGON, które wskazały jako główną działalność kod PKD z działu 90 (Działalność twórcza związana z kulturą i rozrywką) i 91 (działalność bibliotek, archiwów, muzeów oraz pozostała działalność związana z kulturą). Takie ilościowe podejście do działań kulturalnych charakteryzuje funkcjonalne i instytucjonalne podejście do kultury utożsamiane z ujęciem kultury jako sektora gospodarki.

⁷⁹ Zgodnie z uchwałą nr 601/XXXVI/2021 Rady Miasta Rybnika z dnia 8 kwietnia 2021 r. w sprawie podziału instytucji kultury – Industrialnego Centrum Kultury w Rybniku-Niewiadomiu i utworzenia instytucji kultury pod nazwą Dom Kultury w Rybniku-Niewiadomiu, z dniem 15 kwietnia 2021 r. został dokonany podział instytucji – Industrialne Centrum Kultury w Rybniku-Niewiadomiu – poprzez wyłączenie działającego w jego strukturze organizacyjnej Domu Kultury w Rybniku-Niewiadomiu i utworzenia nowej instytucji kultury pn. Dom Kultury w Rybniku-Niewiadomiu.

⁸⁰ W strukturze Teatru funkcjonują również Klub „Harcówka” (w dzielnicy Ligota-Ligocka Kuźnia) i Punkt Informacji Turystycznej „halo! Rybnik” (Śródmieście).

Tabela 23. Podmioty gospodarcze działające w obszarze kultury w rejestrze REGON (PKD dział 90 i 91).

Obszar	2016	2017	2018	2019	2020
Subregion Zachodni	365	381	404	419	427
Aglomeracja Rybnicka	295	311	326	343	354
Aglomeracja Rybnicka – Rdzeń (gminy miejskie)	223	226	241	252	265
Aglomeracja Rybnicka – Bezpośrednie Otoczenie (gminy wiejskie i miejsko-wiejskie)	72	85	85	91	89
Rybnik	109	108	111	115	124

Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

W zestawieniu tym, obok instytucji publicznych wymienionych powyżej, ujęte są m.in. podmioty prowadzące działalność wspomagającą wystawianie przedstawień artystycznych, działalność indywidualnych artystów i in. Widoczna jest duża koncentracja tego typu podmiotów w ośrodkach miejskich.

Niewątpliwie w ten sposób rozumiana kultura w wyniku zachodzących przemian gospodarczych i społecznych nieustannie się zmienia. Badacze kultury mówią o poszerzeniu pola kultury, definiowanym jako „proces, w efekcie którego bardziej rozległy staje się obszar kultury. Oznacza to pojawienie się w jego obrębie tego, co funkcjonowało dotąd poza nim – zarówno aktorów, procesów, obiektów, jak i wiążących je relacji”⁸¹. W tak szerokim ujęciu w literaturze przedmiotu definiowane są przemysły kultury i przemysły kreatywne⁸². Kluczowym aspektem odróżniającym działalność w ramach przemysłów kultury i kreatywnych od prowadzenia działalności

⁸¹ Krajewski M., 2017, „Ja poszerzam”, „ty poszerzasz”... poszerzanie pola kultury i wynikające stąd nieporozumienia. [w:] C. Obracht-Prondzynski, P. Zbieranek (red.), Pomorskie poszerzenie pola kultury dylematy - konteksty – działania. Gdańsk: Uniwersytet Gdański, 2017, s. 30. [za:] GUS, 2018, „Przemysły kultury i kreatywne w latach 2014-2016”, GUS Warszawa, US Kraków, s. 24.

⁸² Definicje: Przemysły kultury – to podmioty gospodarcze zajmujące się produkcją i sprzedażą dóbr i usług kulturalnych opartych o prawo autorskie, zorientowanych rynkowo i wytwarzanych masowo przy użyciu technik przemysłowych; są to przede wszystkim: przemysł wydawniczy, przemysł fonograficzny, telewizja, radio, przemysł filmowy, a także tworzenie gier komputerowych. Przemysły kreatywne – to podmioty gospodarcze zajmujące się tworzeniem i sprzedażą dóbr i usług, które powstają w wyniku pośredniej konsumpcji zasobów kulturalnych (kultura jest inspiracją i kreatywnym wkładem w ich powstawanie), wymagają wkładu twórczego i często niosą treści kulturowe; są to działania związane z projektowaniem i wzornictwem, architekturą, reklamą i tłumaczeniami. (Tamże).

kulturalnej głównie przez instytucje kultury (rozumianego jako tzw. „głównego rdzenia kultury”) jest jej komercyjny, masowy i nastawiony na zysk charakter⁸³. W takim ujęciu w Rybniku na koniec 2020 roku funkcjonowało 788 podmiotów⁸⁴ zaliczanych do przemysłów kultury i przemysłów kreatywnych.

Obszar i skala oddziaływania instytucji kultury jest bardzo zróżnicowany, od charakteru lokalnego, szczególnie w przypadku niektórych filii bibliotek, aż po instytucje, które swoją aktywnością oddziałują poza obszar subregionu. Przykładem jest Państwowa Szkoła Muzyczna, oraz wydarzenia artystyczne takie jak Rybnickie Dni Literatury, Rybnicka Jesień Kabaretową „Ryjek”, Ogólnopolski Festiwal Piosenki Artystycznej, Silesian Jazz Meeting, Dni Rybnika, oraz Górnośląska Nagroda Literacka „Juliusz”. W 2019 r. w Rybniku zorganizowano ponad 2800 przedsięwzięć kulturalnych o różnym charakterze⁸⁵. Lokalny charakter działalności instytucji ma również pozytywny wpływ na lokalną społeczność i potencjał do budowy lokalnego kapitału społecznego.

Potencjał miastotwórczy kultury

Miastotwórcza rola kultury w przestrzeni Rybnika w ostatnich latach:

- włączenie tematyki dziedzictwa kulturowego w działania rewitalizacyjne,
- budowanie marki w oparciu o wydarzenia kulturalne,
- rozwój instytucji kultury i organizacja wydarzeń kulturalnych wspierała budowanie atrakcyjności miasta dla mieszkańców i turystów, i jest jedną z podstaw jakości życia,
- zabytki i wydarzenia elementem dziedzictwa kulturowego miasta oraz tożsamości lokalnej,
- element procesu edukacji, w tym również budowania polityki historycznej i edukacji regionalnej,
- funkcjonowanie części instytucji kultury wpisuje się w koncepcję tzw. „trzeciego miejsca”,

⁸³ Tamże, s. 31.

⁸⁴ Na podstawie danych z rejestru REGON (GUS). Podmioty posiadające siedzibę główną lub oddział na terenie Rybnika.

⁸⁵ Raport o stanie miasta Rybnika 2019, 2020, Urząd Miasta Rybnika, Rybnik.

- pozainstytucjonalne formy kultury (w ramach poszerzonego pola znaczeniowego kultury) takie jak murale.

7.2. Biblioteki i kultura czytelnicza

Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna im. Konstantego Prusa w Rybniku posiada 19 filii na terenie Rybnika. Zlokalizowane są one w dzielnicach: Ligota-Ligocka Kuźnia (Filia nr 1), Maroko-Nowiny (nr 2), Gotartowice (nr 3), Paruszowiec (nr 4), Rybnicka Kuźnia (nr 5), Maroko-Nowiny – ul. Dąbrówki (nr 6), Chwałowice (nr 7), Smolna (nr 8), Boguszowice Stare (nr 9), Niedobczyce – ul. Barbary (nr 10), Popielów (nr 11), Ochojec (nr 12), Niedobczyce – ul. Górnośląska (nr 13), Kamień (nr 15), Golejów (nr 16), Grabownia (nr 17), Maroko-Nowiny – ul. Orzepowicka (nr 18), Maroko-Nowiny – ul. Wawelska (nr 18), Boguszowice Osiedle (nr 20), Niewiadom (nr 22).

W 2019 roku odnotowano 23 140 czytelników korzystających z rybnickiej biblioteki, co stanowi 3,06% wszystkich czytelników z województwa śląskiego w 2019 r. Liczba czytelników bibliotek publicznych liczonych na 1000 ludności w latach 2016-2019 spadła o około 10% z 186 osób w 2016 r do 167 w 2019 r. Należy jednak mieć na uwadze, że nie można tego wiązać wprost ze spadkiem czytelnictwa ponieważ czytanie książek z bibliotek jest tylko jednym ze źródeł pozyskiwania książek. Coraz częściej książki czytane są w wersji elektronicznej lub w formie audiobooków.

Z badań Biblioteki Narodowej w Warszawie wynika, że w 2019 roku stan czytelnictwa w Polsce odnotował niewielki wzrost⁸⁶ po kilku latach stałego spadku poziomu czytelnictwa. W 2019 roku 39% Polaków zadeklarowało przeczytanie przynajmniej jednej książki. W podstawowych źródłach pozyskiwania książek czytelnicy wskazali: zakup (41%), pożyczenie od znajomego (35%), prezent (31%), wypożyczenie z biblioteki (27%) i własny księgozbiór (20%). Polacy traktują e-booki jako należące do tej samej kategorii co książki papierowe. Ich czytanie wskazało 6% czytelników (2,5% w całej populacji). Słuchanie audiobooków zadeklarowało 3% badanych w całej populacji. Z kolei 6% czytelników łączy czytanie ze słuchaniem – tylu respondentów wymieniło zarówno książki w formie tekstowej (papierowe i e-booki), jak i audiobooki. Potwierdzają to obserwacje z wcześniejszych badań Biblioteki Narodowej: e-booki

⁸⁶ Stan czytelnictwa w Polsce w 2019 roku. Wstępne wyniki, 2019, Biblioteka Narodowa, Warszawa. Dostęp: <https://www.bn.org.pl/download/document/1587585168.pdf>.

i audiobooki nie konkurują z tradycyjnymi książkami papierowymi, lecz stanowią ich uzupełnienie.

7.3. Zasoby dziedzictwa kulturowego – obiekty zabytkowe, ich stan i sposób wykorzystywania, dziedzictwo niematerialne

W Gminnej Ewidencji Zabytków prowadzonej przez Prezydenta Miasta Rybnika⁸⁷ jest wpisanych 681 zabytków nieruchomych i zabytkowych obiektów małej architektury oraz 11 cmentarzy.

Według stanu na dzień 3 marca 2021 r., w rejestrze zabytków nieruchomych województwa śląskiego prowadzonym przez Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach wpisane są 39 rybnickie obiekty⁸⁸. W 2019 r. zostało wpisanych 10 obiektów – budynki mieszkalne przy ul. Przemysłowej.

Stan zachowania zabytków jest zróżnicowany. Większość obiektów (zabytków) ujętych w rejestrze zabytków i znajdujących się w ewidencji zabytków cechuje się dobrym lub dość dobrym stanem zachowania, pełniąc pierwotne (zwłaszcza w przypadku architektury sakralnej lub mieszkalnej) lub nowe funkcje użytkowe.

Część obiektów zabytkowych odznacza się jednak złym lub bardzo złym stanem technicznym, głównie na skutek utraty pierwotnej funkcji, przy braku nadania im nowych funkcji, oraz stopniowej degradacją substancji (np. na skutek wyłączenia z eksploatacji i dokonywania niezbędnych remontów). Wśród przykładów można podać pawilon Juliusz⁸⁹ w zespole zabudowy byłego Szpitala Miejskiego nr 1 wraz z kaplicą szpitalną pw. św. Juliusza przy ul. 3 Maja 18 / Klasztornej i część budynków mieszkalnych.

⁸⁷ Zarządzenie Nr 65/2016 Prezydenta Miasta Rybnika z dnia 2 lutego 2016 r. w sprawie przyjęcia gminnej ewidencji zabytków dla Miasta Rybnika, ze zmianami wprowadzonymi zarządzeniem nr 280/2019 Prezydenta Miasta Rybnika z dnia z dnia 23 kwietnia 2019 r.

⁸⁸ Dostęp do rejestru: <http://wkz.katowice.pl/uslugi/rejestr-zabytkow/spis-obiektow-wpisanych-do-rejestru-zabytkow>.

⁸⁹ Pawilon Juliusz, zgodnie z przyjętymi planami inwestycyjnymi, zostanie zaadaptowany na „Rogerium” o funkcjach edukacyjnych i wystawienniczych tematycznie związanych z osobą Juliusza Rogera, jako oddział muzeum miejskiego. Rozpoczęcie prac budowlanych zaplanowano w 2021 r.

Rysunek 11. Obiekty ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków – stan zachowania (wybrane przykłady).

Źródło: Opracowanie własne.

W chwili obecnej prowadzone są prace inwestycyjne w kierunku nadania nowych funkcji kulturalnych dwóm obiektom zabytkowym: budynkowi „Rafał” w zespole budynków dawnego Szpitala Miejskiego nr 1, oraz nadszybiu i maszynowni szybu „Kościeszko” Zabytkowej Kopalni Ignacy. Oba obiekty utraciły swoje pierwotne funkcje i od dłuższego czasu nie były użytkowane (za wyjątkiem czasowego udostępniania budynku maszynowni). Inwestycje w celu wykorzystania istniejącego potencjału obiektów i nadania im nowych funkcji podejmowane są również przez inwestorów prywatnych – przykład: adaptacja dworu pocysterskiego w Stodołach na hotel z restauracją⁹⁰.

Miasto Rybnik nie ma przyjętego gminnego programu ochrony nad zabytkami. Sposób udzielania dotacji celowych określa Uchwała nr 383/XXII/2020 Rady Miasta Rybnika z dnia 21 maja 2020 r. w sprawie zasad udzielania dotacji celowej z budżetu Miasta Rybnika na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, nie stanowiących własności gminy.

Działania podejmowane w ostatnich latach przez Miasto Rybnik w zakresie wspierania inicjatyw mających na celu ochronę dziedzictwa kulturowego zostały zobrazowane w kolejnych Raportach o stanie miasta.

Ważną składową lokalnego dziedzictwa kulturowego jest dziedzictwo niematerialne za które uznawane są „praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności –

⁹⁰ Por. <https://www.rybnik.com.pl/wiadomosci,duza-inwestycja-w-stodolach-ruszyla-z-kopyta-przebudowuja-pocysterski-dwor,wia5-3266-46013.html>.

jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego.”⁹¹.

Niewątpliwie do tak szerokiej klasy będzie można zaliczyć, zarówno tradycje śląskie (kulinarne, językowe), tradycje taneczne, chóralne i muzyczne oraz sportowe wyrażające się w długoletnim funkcjonowaniu różnych grup i zespołów, a także dziedzictwo przyrodnicze. Dziedzictwo to wzmacniać będzie również przyjęty i stopniowo wdrażany na terenie całego miasta System Identyfikacji Wizualnej oraz System Identyfikacji Miejskiej (szczegóły <https://siw.rybnik.eu/>), które regulują użycie miejskiej symboliki, m.in. herbu i logo oraz porządkujących powstawanie miejskich materiałów.

Poszczególne elementy niematerialnego dziedzictwa kulturowego miasta przedstawia opracowany w 2019 roku „Przewodnik rewitalizacji w Rybniku – dziedzictwo kulturowe”⁹².

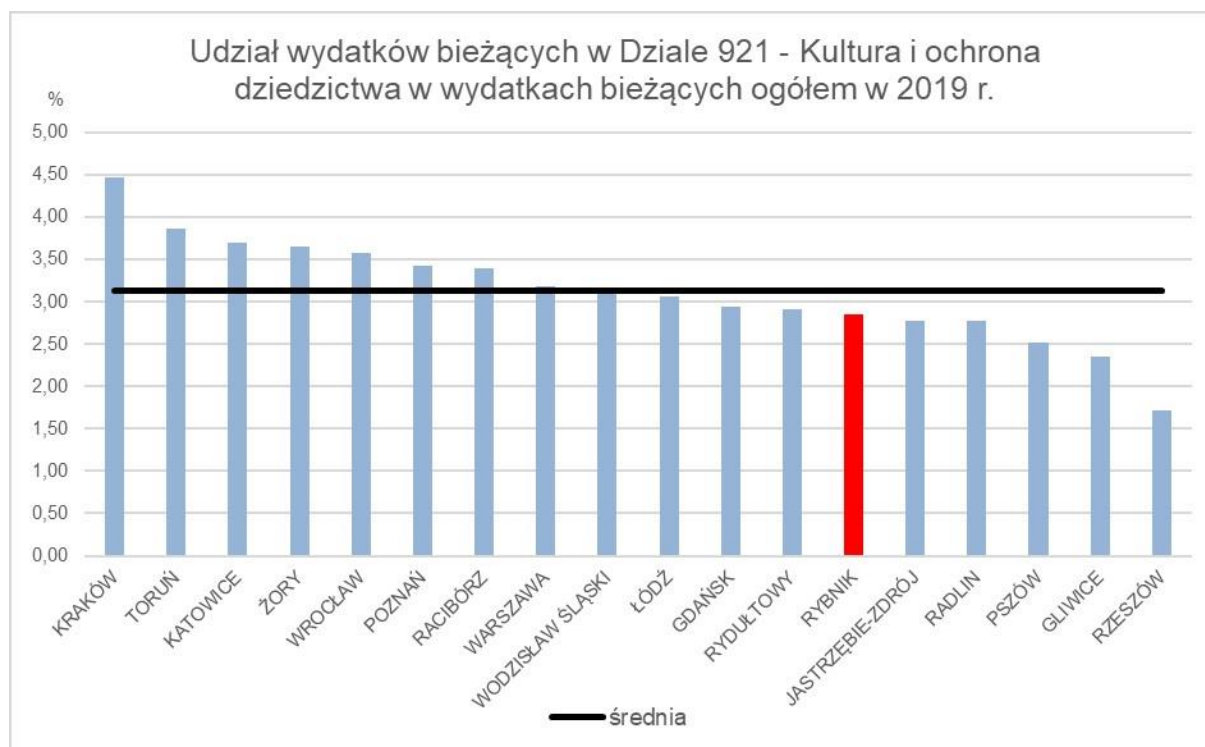
7.4. Finansowanie kultury i miejska polityka kulturalna

Wydatki bieżące w dziale Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego stanowiły 2,85% wydatków bieżących budżetu 2019 r. Mimo konsekwentnego wzrostu wysokości wydatków bieżących na kulturę udział wydatków bieżących w Mieście Rybniku w porównaniu z innymi miastami [10 miast, które najczęściej pojawiają się w rankingach dla najlepiej rozwijających się samorządów (Gdańsk, Gliwice, Katowice, Kraków, Łódź, Poznań, Rzeszów, Toruń, Warszawa, Wrocław) oraz miasta Subregionu Zachodniego Województwa Śląskiego (Jastrzębie-Zdrój, Pszów, Racibórz, Radlin, Rydułtowy, Wodzisław Śląski, Żory) w dziale Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego w wydatkach bieżących w 2019 r. kształtował się nieco poniżej średniej.

⁹¹ Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r. Art. 1 ust. 1 zd. 1. (Dz.U. 2011 nr 172 poz. 1018).

⁹² Publikacja „Przewodnik rewitalizacji w Rybniku” składająca się z 3 części tematycznych dostępna jest na stronie internetowej serwisu miejskiego: <https://www.rybnik.eu/rewitalizacja/dokumenty-do-pobrania/inne>. Publikacja powstała w ramach projektu w ramach projektu p.n. „Rewitalizacja miasta – nowa energia rybnickiej tradycji” współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014 – 2020 w konkursie „Modelowa Rewitalizacja Miast”.

Rysunek 12. Udział wydatków bieżących w Dziale 921 Kultura i ochrona dziedzictwa w wydatkach bieżących ogółem Miasta Rybnika w 2019 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Przychody bieżące Instytucji kultury wzrosły w latach 2016-2019 o 19,30%. Największy udział w przychodach bieżących stanowiły dotacje podmiotowe z Urzędu Miasta Rybnika wydatkowane przez Instytucje kultury, które wzrosły w analizowanym okresie o 12,40%. Udział dotacji w przychodach bieżących poszczególnych Instytucji kultury wahał się w 2019 r. od 70% do 96%.

Instytucje kultury natomiast wykazywały niski poziom pozyskiwania dotacji zewnętrznych – w 2019 r. „Inne dotacje” stanowiły 1,00% przychodów bieżących instytucji kultury. Przy czym należy zaznaczyć, że nie wszystkie instytucje kultury pozyskiwały dotacje zewnętrzne na swoją działalność.

W 2018 roku została opracowana diagnoza stanu miejskiej polityki kulturalnej w ramach projektu „DNA Miasta: Rybnik”. Powstała ona m.in. na bazie wywiadów z przedstawicielami środowiska twórców i animatorów kultury. Poniżej przedstawiono

najważniejsze wnioski w odniesieniu do sfery kultury i jej wpływu na kształtowanie rozwoju miasta wskazane ww. opracowaniu⁹³:

1. W Rybniku działalność prowadzi 7 miejskich instytucji kultury. Warto zauważyć, że aż 6 z nich pełni rolę tzw. instytucji pierwszego kontaktu, czyli takich, których podstawową rolą jest upowszechnianie kultury. W mieście nie funkcjonują instytucje, które można by scharakteryzować jako instytucje artystyczne, których celem byłoby wytwarzanie ponadczasowych dóbr kultury i sztuki.
2. Słabym punktem rybnickich instytucji kultury jest pozyskiwanie dotacji zewnętrznych.
3. Mimo konsekwentnego wzrostu wysokości wydatków bieżących na kulturę od 2012 roku udział wydatków bieżących w dziale Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego w wydatkach bieżących w 2019 r. kształtował się nieco poniżej średniej. Wydatki bieżące w dziale Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego stanowiły 2,85% wydatków bieżących budżetu 2019 r. i kształtowały się nieco poniżej średniej.
4. W ocenie organizacji pozarządowych, zbyt niskie środki finansowane przeznaczane są na wsparcie kulturalnych projektów organizacji pozarządowych. W ocenie autorów opracowania „DNA Miasta” to zdecydowanie zbyt mała kwota, by móc myśleć o rozwoju aktywności kulturalnej prowadzonej przez organizacje pozarządowe z Rybnika. Wpływa to również na ograniczenie stymulowania rozwoju kultury w mieście.
5. Brak niezależnego systemu stypendialnego dla artystów oraz niskie kwoty nagród Prezydenta miasta dla wyróżniających się twórców i animatorów kultury.
6. Mieszkańcy Rybnika korzystają z oferty kulturalnej oferowanej przez inne gminy ze względu na lokalizację geograficzną Rybnika i bliskość innych ośrodków miejskich.
7. Brak instytucji lub podmiotu kultury o profilu stricte artystycznym.
8. Brak szerokiego grona profesjonalnych artystów sprawia, że w Rybniku niezwykle trudno o kulturalny ferment, a kultura nie stanowi źródła pozytywnego

⁹³ DNA MIASTA: Rybnik | Diagnoza stanu miejskiej polityki kulturalnej 2018. W prezentowanych wnioskach zaktualizowano dane dotyczące finansowania kultury.

buntu oraz nie tworzy awangardy zdolnej zapewnić wystarczająco silny powiew świeżości.

9. W Rybniku działa bardzo dużo twórców i animatorów kultury o czym świadczy powstała w 2017 roku publikacja „Rybnik twórcy kultury. Ludzie, inspiracje, działania”. Powstała ona po to, by pokazać lokalnych twórców kultury – pochodzących z Rybnika oraz mieszkających lub pracujących w tym mieście. W publikacji tej przedstawionych zostało ok. 170 twórców i grup artystycznych (część z wpisów poświęcona była zarówno np. zespołowi muzycznemu, jak i poszczególnym jego członkom).
10. W Rybniku organizuje się bardzo dużo przedsięwzięć kulturalnych o różnym charakterze⁹⁴, wśród których wyróżnia się te najbardziej znane jak: Rybnickie Dni Literatury, Rybnicką Jesień Kabaretową „Ryjek”, Ogólnopolski Festiwal Piosenki Artystycznej, Silesian Jazz Meeting oraz Dni Rybnika, Górnośląską Nagrodę Literacką „Juliusz”. Obecna oferta kulturalna jest na wyższym poziomie, niż miało to miejsce jeszcze kilka lat temu. Opinie te odnoszą się zarówno do jakości, jak i ilości wydarzeń. Jednak poziom artystyczny pozostałej części wydarzeń jest poniżej oczekiwań. Wiele z organizowanych wydarzeń nie wnosi nic nowego w życie kulturalne miasta poza tym, że wypełnia czas i daje chwilę rozrywki. Należy więc mieć świadomość konieczności polepszania jakości organizowanych wydarzeń kulturalnych w przyszłości.
11. Kultura jest ważnym elementem rozwoju miasta, zarówno w wymiarze społecznym, jak i wizerunkowym. Najmocniejszą stroną miejskiej kultury są „dobry wizerunek miasta na zewnątrz”, „informowanie o wydarzeniach kulturalnych”, „działalność instytucji kultury” oraz „dostępność ciekawych wydarzeń kulturalnych”.
12. Pojawienie się nowych organizacji pozarządowych otrzymujących granty w konkursach na realizację zadań publicznych. Sektor pozarządowy w Rybniku oparty jest przede wszystkim na kilku doświadczonych i aktywnych organizacjach pozarządowych.

⁹⁴ W 2019 r. w Rybniku zorganizowano ponad 2800 przedsięwzięć kulturalnych o różnym charakterze.

7.5. Podsumowanie – potencjały i wyzwania

- Zasoby dziedzictwa kulturowego materialnego obejmujące m.in. układ urbanistyczny miasta i pojedyncze budynki mieszkalne, obiekty użyteczności publicznej, zabytki sakralne, dawny zamek, układy urbanistyczne i obiekty industrialne podkreślające przemysłowe dziedzictwo miasta, obiekty infrastruktury kolejowej, cmentarze.
- Zróżnicowany stan zachowania poszczególnych zabytków – większość obiektów cechuje się dobrym lub dość dobrym stanem zachowania, pełniąc pierwotne lub nowe funkcje użytkowe.
- W grudniu 2015 roku Rada Miasta podjęła uchwałę o ogłoszenia o podjęciu prac nad utworzeniem parku kulturowego w obszarze śródmieścia Miasta Rybnika.
- Bogata oferta kulturalna miasta obejmująca wydarzenia kulturalne rozpoznawalne w skali kraju budujące markę miasta i jego rozpoznawalność.
- Duża koncentracja podmiotów gospodarczych z branży kultury i rozrywkowej w Rybniku z całego obszaru Aglomeracji Rybnickiej.
- Nierównomierne rozmieszczenie instytucji kultury w przestrzeni miasta (centrum oraz dzielnice południowe).
- Spadek liczby czytelników wypożyczających książki, poziom czytelnictwa na średnim poziomie wojewódzkim.
- Podejmowanie nowych działań kulturalnych wykraczających poza działalność typowo instytucjonalną – murale w przestrzeni miasta, włączenie kultury do procesu rewitalizacji.
- Brak instytucji kultury o profilu artystycznym, dominuje działalność skoncentrowana na edukacji artystycznej.
- Adaptacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych na działalność muzealno-edukacyjną (budynki „Rafał” i „Juliusz” dawnego Szpitala Miejskiego nr 1 oraz Nadszybie i maszynownia szybu „Kościuszko” Zabytkowej Kopalni „Ignacy”).

8. Sport, rekreacja i turystyka

Na podstawie danych GUS BDL liczba klubów sportowych w Rybniku (łącznie z uczniowskimi klubami sportowymi) na dzień 31.12.2018 r. wyniosła 51, co daje wartość 3,7 klubu na 10 tys. ludności w Rybniku i był to poziom wyższy od średniego poziomu wojewódzkiego (3,4 klubu na 10 tys. ludności).

Natomiast zgodnie z wykazem zamieszczonym w Biuletynie Informacji Publicznej Urzędu Miasta Rybnika obejmującym: stowarzyszenia sportowe, których statuty nie przewidują prowadzenia działalności gospodarczej (ewidencję prowadzi Prezydent Miasta Rybnika), stowarzyszenia sportowe, których statuty przewidują prowadzenie działalności gospodarczej (wymagany wpis do Krajowego Rejestru Sądowego), oraz uczniowskie kluby sportowe (ewidencję prowadzi Prezydent Miasta Rybnika), na terenie Rybnika posiada swoją siedzibę 124 klubów sportowych (stan na dzień 1 marca 2021 roku)⁹⁵.

Liczba osób ćwiczących, uprawiających sport wzrosła z 4 338 osób w 2016 roku do 4 657 osób w 2018 roku (dane GUS BDL). Wzrost ten jest zgodny z ogólnym trendem w Polsce i coraz bardziej popularnym zdrowym trybem życia. Zarówno w roku 2016, jak i w roku 2018, 24% liczby osób ćwiczących w sekcjach sportowych stanowiły kobiety. Tendencja ta jest zbliżona do wojewódzkiej, gdyż na 122 801 osób ćwiczących w roku 2016 kobiety stanowiły 25%, natomiast na 127 705 osób w roku 2018 kobiety stanowiły, tak jak w przypadku Rybnika 24% ogólnej liczby ćwiczących w sekcjach sportowych.

Na terenie miasta działają 2 ligi amatorskiego sportu: piłki siatkowej oraz piłki nożnej, skupiające w 2019 roku około 850 zawodników.

Zgodnie ze „Strategią Rozwoju Sportu w Rybniku do 2020 roku”, celem Miasta Rybnika, w odniesieniu do sportu zawodowego, powinno być posiadanie przynajmniej jednej dyscypliny sportu na poziomie najwyższej klasy rozgrywkowej oraz dwóch na zapleczu najwyższych lig, a także posiadanie przedstawicieli w sportach indywidualnych podczas najważniejszych imprez międzynarodowych i przynajmniej jednego przedstawiciela na igrzyskach olimpijskich.

⁹⁵ Część z wymienionych podmiotów jest nieaktywna.

Miasto Rybnik w latach 2015-2020 wspierało głównie:

- sporty drużynowe: żużel⁹⁶; siatkówka mężczyzn; koszykówka mężczyzn; piłka nożna mężczyzn; piłka nożna kobiet;
- sporty indywidualne: judo; szermierka; żeglarstwo; lekkoatletyka.

Wsparcie Miasta otrzymały również dyscypliny, które w najbliższej przyszłości mogą stać się jego wizytówką, a już dziś uczestniczą w ligowych rozgrywkach, a także zajmują się szkoleniem młodzieży.

Szczegółowy opis działalności klubów sportowych znajduje się w corocznych raportach o stanie sportu w Rybniku publikowanych w Biuletynie Informacji Publicznej Urzędu Miasta Rybnika⁹⁷.

Współfinansowanie działalności sportowej z budżetu Miasta Rybnika

Ze względu na ograniczone środki finansowe na wspieranie sportu, nie jest możliwe współfinansowanie z budżetu miejskiego wszystkich, którzy organizują zajęcia sportowe w Rybniku. Jednocześnie realizując swoje cele, Miasto Rybnik chce zapewnić rybniczantom i rybniczankom możliwość uczestnictwa w imprezach sportowych wysokiej rangi, wykorzystać istniejącą bazę, umożliwić trenowanie rybnickiej młodzieży w klubach odpowiednio do tego przygotowanych, budować modę na sport poprzez imprezy rekreacyjno-sportowe.

Poniżej przedstawiono, porównanie udzielonego wsparcia w latach 2017-2020 (kwota dotacji uwzględnia zwroty dokonane do 31.12.2020 r.).

⁹⁶ Żużel traktowany jest również jako sport indywidualny.

⁹⁷ Link: <https://bip.um.rybnik.eu/Default.aspx?Page=59>.

Tabela 24. Współfinansowanie działalności sportowej z budżetu Miasta Rybnika w latach 2017-2020.

	2017 [zł]	2018 [zł]	2019 [zł]	2020 [zł]
Wspieranie i upowszechnianie kultury fizycznej	425 720,00	424 289,40	420 043,80	129 696,00
Tworzenie warunków, w tym organizacyjnych sprzyjających rozwojowi sportu	6 749 790,44	6 012 000,00	5 320 000,00	3 125 300,00

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Sprawozdania z Wieloletniego programu współpracy Miasta Rybnika z organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na lata 2016 – 2020.

Analiza wysokości środków przekazanych w latach 2017-2019 (z uwzględnieniem zwrotów) na zadania zlecone do realizacji podmiotom w trybie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie oraz w trybie ustawy o sporcie wskazuje na stopniowy spadek przekazywanych środków z budżetu miasta.

Na podstawie ustawy z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie, Rada Miasta Rybnika uchwałą nr 214/XIV/2015 z dnia 22 października 2015 r. (tekst jednolity Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego z 25 września 2018 r. poz. 5857) określiła warunki oraz tryb finansowania rozwoju sportu przez Miasto Rybnik. Prezydent Miasta Rybnika w 2019 r. udzielił 25 dotacji celowych 18 klubom sportowym na łączną kwotę 5 320 000 zł. Wysokość środków przeznaczonych na sport osób niepełnosprawnych wyniosła 52 256 zł:

W 2019 r. spadek nastąpił m.in. w wysokości środków zaplanowanych w budżecie miasta na dotacje celowe dla klubów sportowych na podstawie ustawy z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie. Zmniejszyła się również liczba podmiotów składających oferty zarówno do otwartych konkursów ofert jak i w trybie art. 19a ustawy.

W 2020 roku nastąpił kolejny spadek ilości środków przeznaczonych na dofinansowanie działalności sportowej. Podział środków z budżetu Miasta Rybnika wyglądał następująco: 129 696 zł na dofinansowanie realizacji zadań w obszarze wspierania i upowszechniania kultury fizycznej w 2020 roku, 3 125 300 zł na realizację

w 2020 roku zadania z zakresu tworzenia warunków, w tym organizacyjnych, sprzyjających rozwojowi sportu.

W 2021 roku zgodnie z Zarządzeniem nr 79/2021 Prezydenta Miasta Rybnika z dnia 19 lutego 2021 r., podział dotacji na zadania z zakresu tworzenia warunków, w tym organizacyjnych, sprzyjających rozwojowi sportu na łączną kwotę wyniósł 1 410 000 zł. Dodatkowo zgodnie z Zarządzeniem nr 214/2021 Prezydenta Miasta Rybnika z dnia 20 kwietnia 2021 r., podział środków finansowych przeznaczonych na sport osób niepełnosprawnych wyniósł 45 000 zł. Stopniowy spadek wysokości dotacji w kolejnych latach jest krytykowany ze strony części przedstawicieli środowiska sportowego.

W ramach prowadzonej współpracy pozafinansowej podmioty, działające na terenie miasta, miały możliwość nieodpłatnego lub na preferencyjnych warunkach korzystania z obiektów sportowych i pomieszczeń miejskich jednostek organizacyjnych. Przykładowo w 2020 roku Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji w Rybniku udostępnił obiekty sportowe na preferencyjnych warunkach (1 zł/godzinę) 37 klubom sportowym. W 2019 roku było to 39 klubów.

Wyniki sportowe

W 2019 roku w sportach indywidualnych najwyższy poziom w Rybniku prezentowali judocy z Klubu Sportowego „Polonia” i Klubu Sportowego „Kejza Team” Rybnik (seniorzy i kategorie młodzieżowe), szermierze, bokserzy i lekkoatleci Rybnickiego Młodzieżowego Klubu Sportowego (kategorie młodzieżowe), lekkoatleci z Towarzystwa Lekkoatletycznego „ROW” Rybnik, szachiści z Miejskiego Klubu Szachowego w Rybniku, zawodnicy sportów walki, a także żeglarze z Towarzystwa Sportowego „Kuźnia”.

W rybnickich klubach sportowych w sportach drużynowych uprawianych było wiele dyscyplin sportowych olimpijskich i nieolimpijskich. W grach zespołowych dominowały żużel, piłka nożna mężczyzn i kobiet, siatkówka halowa i plażowa męska i żeńska, koszykówka męska i żeńska. Ponadto na wysokim poziomie uprawiany był baseball.

Potrzeby i problemy rozwoju działalności sportowej w świetle badań

W oparciu o dane nadesłane przez kluby sportowe działające w Rybniku partycypujące w grantach na sport, jako największe problemy związane z bieżącym funkcjonowaniem

klubów, wskazały problemy finansowe, które ograniczają możliwość przygotowania zawodników do zawodów, wyjazdów na obóz, itp. Kluby mają również problemy ze zgromadzeniem środków pozwalających na zatrudnienie trenerów i opłaty sędziowskie.

Kolejną kwestią, na którą wskazywały kluby piłkarskie była potrzeba rozbudowy infrastruktury oraz zwiększenia zaangażowania w życie klubu społeczności lokalnej i podmiotów prowadzących działalność gospodarczą.

Działacze klubowi wskazali następujące potrzeby:

- większa współpraca ze specjalistami np. w dziedzinie dietetyki;
- zapewnienie wsparcia rozpoczętych działań;
- potrzeba dopracowania systemu stypendialnego (transfer zawodników do innych miast, ze względu na wyższe stypendia);
- budowa hali sportowej, z możliwością organizacji imprez o charakterze mistrzowskim (o wymiarach olimpijskich);
- rozbudowa infrastruktury sportowej, szczególnie bazy do trenowania w zimie;
- stworzenie internatu dla sportowców, co ułatwiłoby kontraktowanie zawodników spoza Rybnika;
- rozbudowa stadionu przy ul. Gliwickiej (głównie o łoża VIP);
- zwiększenie współpracy pomiędzy rybnickimi klubami.

Infrastruktura sportowa

Jednostką organizacyjną Miasta Rybnika powołaną w celu prowadzenia działalności w dziedzinie sportu, rekreacji ruchowej oraz turystyki poprzez między innymi tworzenie, utrzymanie i udostępnianie bazy sportowo-rekreacyjnej, jest Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji w Rybniku (MOSiR). W skład miejskiej infrastruktury sportowej dostępnej na potrzeby rekreacji i sportu amatorskiego wchodzi:

- 2 pływalnie kryte;
- 2 pływalnie odkryte z basenami rekreacyjnymi i sportowymi;
- 2 kąpieliska odkryte;

- 2 boiska uniwersalne – wielofunkcyjne;
- 19 boisk piłkarskich;
- 3 siłownie zewnętrzne;
- 7 boisk do siatkówki plażowej;
- 4 boiska do gier małych;
- 2 boiska do gier wielkich - baseball;
- 3 sale gimnastyczne;
- hala sportowo-widowiskowa;
- stadion wielofunkcyjny piłkarsko-żużlowy;
- stadion lekkoatletyczny;
- stadion miniżużlowy;
- lodowisko niezadaszone,
- tor rowerowy na Wiśniowcu.

Część z wyżej wymienionych obiektów zgrupowana jest w kilku ośrodkach: ośrodku sportowo-rekreacyjnym „Ruda” wraz ze stadionem miejskim i stadionem lekkoatletycznym, ośrodku w Rybniku-Kamieniu, w dzielnicy Boguszowice Osiedle (hala widowisko-sportowa i pływalnia Akwarium), obiekty przy ul. Powstańców Śląskich (pływalnia „Yntka”, sala gimnastyczna oraz pawilon sportowy „Judo”).

Dodatkowo należy wspomnieć o obiektach na terenie Rybnika zarządzanych przez podmioty prywatne: pływalnia kryta, lotnisko aeroklubowe, driving range (strzelnica golfowa), ośrodki jeździeckie, siłownie i kluby fitness, ośrodki żeglarskie nad Zalewem Rybnickim, korty tenisowe zlokalizowane w kilku dzielnicach miasta i inne obiekty. W ramach rekreacji i sportu amatorskiego wykorzystywane są również obiekty zlokalizowane na terenie szkół.

Ocena jakościowa

W rocznym raporcie o stanie sportu w Rybniku za rok 2019 przedstawiono ocenę sportu w Rybniku z podziałem na mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia. Poniżej przedstawiono najważniejsze wnioski z analizy.

Tabela 25. Analiza SWOT dla rybnickiego sportu (Raport o stanie sportu 2019).

Mocne strony:	Słabe strony:
<ol style="list-style-type: none"> 1. Duża liczba działań podejmowanych przez instytucje miejskie w celu popularyzacji aktywnego spędzania wolnego czasu oraz promowania zdrowego stylu życia 2. Zwiększająca się oferta związana ze współzawodnictwem sportowym dzieci i młodzieży 3. Promocja Marki Rybnik przez sport 4. Duża liczba klubów zrzeszająca rybniczian, które podejmują współpracę z miastem 5. Kadra trenerska i instruktorska z doświadczeniem zawodowym 6. Inwestycje w sportowe obiekty (np. modernizacja stadionu lekkoatletycznego przy ul. Gliwickiej, modernizacja kąpieliska Ruda, modernizacja hali widowiskowo-sportowej w Boguszowicach) 7. Bogate tradycje sportowe 8. Organizowanie na terenie Miasta imprez i wydarzeń sportowych o charakterze lokalnym, regionalnym oraz krajowym 9. Promocja rozpoznawalnych rybnickich sportowców (byłych i obecnych) mogących stanowić wzór do naśladowania na ścieżce sportowego rozwoju 10. Duża liczba klas sportowych 11. Różnorodność dyscyplin sportowych uprawianych przez rybniczian. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mała liczba obiektów sportowych, szczególnie w dzielnicach miasta, spełniających odpowiednie standardy 2. Brak systemowego wsparcia dla klubów i organizacji sportowych w zakresie specjalistycznej opieki medycznej nad zawodnikami 3. Mała liczba szkoleń ukierunkowanych na działalność klubów sportowych 4. Brak spójnej polityki w zakresie rozbudowy infrastruktury sportowej szczególnie w dzielnicach 5. Pogarszający się stan techniczny infrastruktury sportowej 6. Słabe dostosowanie obiektów sportowych do potrzeb osób niepełnosprawnych 7. Brak specjalistycznej bazy sportowej przy szkołach 8. Słabe wyposażenie sprzętowe w obiektach sportowych 9. Bardzo słabo rozwinięta baza zimowych obiektów sportowych 10. Brak monitoringu odnośnie efektywności działalności klas sportowych 11. Słabe wsparcie ze strony „mecenaserów” rybnickiego sportu.

Szanse:	Zagrożenia:
<ol style="list-style-type: none"> 1. Sport jako czynnik miastotwórczy 2. Moda na aktywny i zdrowy styl życia 3. Możliwość korzystania z dotacji na rozwój i rozbudowę obiektów sportowych oraz popularyzację sportu w ramach środków zewnętrznych 4. Coraz większa świadomość społeczna odnośnie potrzeb inwestycyjnych związanych z budowaniem mody na sport 5. Sport jako jedna z form wychowywania dzieci i młodzieży 6. Dążenie do profesjonalizmu w zarządzaniu 7. Współpraca szkół i klubów w zakresie rozwoju sportu dzieci i młodzieży 8. Możliwość realizacji projektów w formule PPP 9. Budowa nowoczesnych obiektów służących rekreacji 10. Modernizacja przyszkolnych obiektów sportowych 11. Promocja Miasta poprzez kulturę fizyczną 12. Popularyzacja turystyki sportowej 13. Organizacja dużych wydarzeń sportowych i wykorzystanie związanych z tym wartości wizerunkowych, promocyjnych, ale także społecznych. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mała aktywność sportowa szczególnie wśród dzieci i młodzieży 2. Mała liczba profesjonalnych menagerów w klubach sportowych 3. Ograniczanie środków budżetowych na realizację zadań w zakresie sportu i rekreacji 4. Konstruowanie budżetów klubów sportowych (prawie wyłącznie) w oparciu o dotacje miejskie 5. Brak zainteresowania lokalnego biznesu wspieraniem klubów sportowych 6. Duża konkurencja w zajęciach pozaszkolnych niesportowych oferowana dzieciom i młodzieży.

Źródło: Raport o stanie sportu 2019.

W „Raporcie z oceny jakości współpracy Miasta Rybnika z podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego oraz podmiotami realizującymi zadanie z zakresu

tworzenia warunków, w tym organizacyjnych, sprzyjających rozwojowi sportu” (2018)⁹⁸ zawierającym wyniki badań ankietowych dotyczących kreowania polityki Miasta Rybnika w obszarze współpracy organizacji pozarządowych z samorządem, najczęstszymi problemami, na które napotykają przedstawiciele samorządu we współpracy z organizacjami są:

- roszczeniowość, zwłaszcza środowiska sportowego;
- brak współpracy pomiędzy klubami sportowymi szkolącymi w tej samej dyscyplinie sportu – raczej patrzeć na siebie w kategorii „konkurenta”, wręcz wrogość;
- brak przejrzystości działania i wydatkowania środków na realizację zleconych zadań (po stronie organizacji pozarządowych);
- bagatelizowanie przepisów prawa;
- słaba jakość składanych sprawozdań;
- na etapie rozliczenia zadania (weryfikacji sprawozdania przez pracownika Urzędu Miasta) wykazywanie postawy pasywnej, co może wynikać z braku znajomości przepisów prawa, zapisów umowy lub niewłaściwego (wrogiego) podejścia strony;
- brak woli współpracy.

W obszarach problemowych wskazano również: niską współpracę wewnątrz sektorową i konkurowanie szczególnie w obszarze sportu pomiędzy organizacjami. Jako rekomendację uznano rozważenie priorytetowego traktowania przez Urząd Miasta Rybnika projektów partnerskich, oraz zastosowanie systemu „zachęt” poprzez przyznawanie dodatkowych punktów przy ocenie tego typu projektów.

W ankiecie skierowanej do organizacji pozarządowych zapytano o zalety i wady w bieżącej współpracy na linii NGO – JST. Do wad zaliczono: nagrody dla zawodników, dofinansowanie zadań możliwe po terminie podpisania umowy a powinno być od „2 stycznia” każdego roku, tak jak w umowach z ministerstwem

⁹⁸ „Raport z oceny jakości współpracy Miasta Rybnika z podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego oraz podmiotami realizującymi zadanie z zakresu tworzenia warunków, w tym organizacyjnych, sprzyjających rozwojowi sportu”, Opolskie Centrum Wspierania Inicjatyw Pozarządowych, 2018. Dostęp: <https://bip.um.rybnik.eu/Default.aspx?Page=201&Id=400>.

sportu. Natomiast jako zaletę wskazano: udział w radzie sportu, możliwość przedstawienia swoich uwag oraz jako dużą zaletę uznano informacje dotyczące wszelkich spraw organizacyjno-sportowych, które przekazywane są na bieżąco przez aplikację Generator eNGO.

Jako propozycje rozwiązań usprawniających współpracę Urzędu Miasta Rybnika z organizacjami uznano: regulamin przyznawania nagród dla zawodników – w przypadku osób niepełnosprawnych powinien być zapis „nagrodę może otrzymać członek danej organizacji sportowej niepełnosprawnych” oraz utworzenie w urzędzie miasta jednostki zajmującej się tylko i wyłącznie sportem młodzieżowym i seniorskim.

Respondenci wskazywali, iż kluczowymi rekomendacjami dotyczące współpracy NGO-JST są:

- ustalenie priorytetów związanych z dofinansowywaniem działań sportowych, zarówno sport kwalifikowany jak i ten niekwalifikowany;
- umożliwienie dostępu organizacjom sportowym (w tym zajmujących się sportem dla dzieci i młodzieży z niepełnosprawnościami) do lekarza sportowego;
- wsparcie organizacji sportowych poprzez zorganizowanie spotkania edukacyjnego podczas którego uzyskają informacje („ścieżka postępowania”) nt. wszystkich możliwych źródeł finansowania ich działań.

Turystyka i rekreacja

Główne zasoby i walory turystyczne:

- szlaki tematyczne: Zabytkowa Kopalnia „Ignacy” na Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego, dwa kościoły na Szlaku Architektury Drewnianej, znakowane szlaki rowerowe i szlaki piesze,
- tereny Parku Krajobrazowego „Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich”, tereny leśne, Zalew Rybnicki wraz ze zbiornikami bocznymi oraz rzeka Ruda,
- infrastruktura sportowa i rekreacyjna, kąpieliska, lotnisko aeroklubowe, drogi i trasy rowerowe, kolej wąskotorowa Rudy – Rybnik-Stodoły, tężnia solankowa w dzielnicy Paruszowiec-Piaski,

- obiekty dziedzictwa przemysłowego, w tym Zabytkowa Kopalnia „Ignacy”, osiedla kolonii robotniczych, infrastruktura kolejowa z I połowy XX wieku,
- historycznie ukształtowany układ urbanistyczny centrum miasta wraz z zabudową z I poł. XX wieku,
- obiekty handlowe i usługowe,
- eventy kulturalne, wydarzenia sportowe i rekreacyjne, ośrodek (przygotowań sportowych) w Kamieniu, Zalew rybnicki,
- tradycje pielgrzymkowe, Bazylika Mniejsza pw. Św. Antoniego z Padwy, sanktuarium św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Rybniku-Chwałowicach.

Turystyka obserwowana w Rybniku w ostatnich latach ze względu na odwiedzane miejsca i cel podróży: turystyka kulturowa, w tym turystyka industrialna, turystyka rekreacyjno-wypoczynkowa, turystyka festiwalowa, turystyka eventowa, turystyka handlowa, turystyka rowerowa, turystyka sportowa (udział w wydarzeniach sportowych oraz udział w obozach sportowych), turystyka pielgrzymkowa. Podejmowane były również działania na rzecz rozwoju tzw. turystyki filmowej związanej z miejscami w których kręcone były sceny do serialu „Diagnoza”.

Działania przyczyniające się do rozwoju obiektów turystycznych oraz infrastruktury okołoturystycznej w ostatnich latach: odtworzenie kolei wąskotorowej na odcinku Paproć-Stodoły, remont budynków nadszybia i maszynowni szybu „Kościuszko” Zabytkowej Kopalni „Ignacy” (w trakcie realizacji), utworzenie muzeum farmacji i medycyny w kompleksie budynków dawnego Szpitala Miejskiego nr 1 zwanego „Juliuszem” (w trakcie realizacji), utworzenie punktu informacji turystycznej „halo! Rybnik”, rozbudowa infrastruktury rowerowej i sportowej, a także organizacja eventów kulturalnych (festiwale, koncerty, „Industriada” i inne) oraz wydarzeń sportowych i rekreacyjnych.

Z perspektywy dalszego rozwoju funkcji turystycznych, dostępności obiektów i ich atrakcyjności mają znaczenie również dostępność obiektów i obszarów, w tym dostępność komunikacyjna, sezonowość, kreowanie popytu na usługi w sferze kultury, oraz obecność w działaniach promocyjnych i informacyjnych podejmowanych przez instytucje miejskiej (budowanie marki) i inne.

W ostatnich latach infrastruktura rekreacyjna rozwijana była głównie w formie mniejszych inwestycji poprzez instrument budżetu obywatelskiego, oraz rozbudowę infrastruktury rowerowej, infrastruktury edukacyjnej (szkolnej i przedszkolnej), a także modernizację placów zabaw zlokalizowanych na terenie osiedli mieszkaniowych.

Związek Gmin i Powiatów Subregionu Zachodniego Województwa Śląskiego z siedzibą w Rybniku opracował strategię komunikacji marketingowej dla obszaru subregionu zachodniego pn. „Kraina Górnej Odry”. Kluczowe zidentyfikowane potencjały obszaru to⁹⁹:

- walory przyrodnicze,
- turystyka rowerowa,
- dziedzictwo kulturowe materialne (zamki, pałace, kościoły, układy urbanistyczne, architektura drewniana i przemysłowa),
- turystyka wodna (spływy kajakowe, żeglarstwo),
- turystyka miejska,
- możliwość aktywnego wypoczynku i rekreacji w bliskiej odległości od Metropolii,
- tożsamość kulturowa (gwara, kulinaria).

Wśród głównych problemów rozwojowych wskazano m.in. inne regiony województwa śląskiego z lepszym potencjałem i rozpoznawalnością marki; niewielką ilość unikalnych obiektów turystycznych o znaczeniu ponadlokalnym; brak rozpoznawalności marki; brak współpracy między podmiotami z branży oraz branżą i samorządami.

⁹⁹ Strategia komunikacji marketingowej obszaru Subregionu Zachodniego Województwa Śląskiego, 2019, Landbrand.

Ustalenia Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Rybnika (2016) w odniesieniu do kształtowania terenów zieleni i terenów sportu i rekreacji

W Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Rybnika (2016) w odniesieniu terenów zieleni urządzonej (parki miejskie i dzielnicowe, skwery, zieleńce) oraz ogólnodostępne tereny sportu i rekreacji ustalono konieczność:

- zachowania (ochrony) istniejących terenów zieleni urządzonej i sportowo-rekreacyjnych;
- zwiększenia liczby i powierzchni parków i innego rodzaju terenów zieleni urządzonej o znaczeniu miejskim, dzielnicowym lub lokalnym oraz równoważenia ich rozmieszczenia w przestrzeni miasta, z wykorzystaniem możliwości zwiększenia powierzchni niektórych istniejących parków, stworzenia nowych parków lub zespołów parków, ściśle z sobą powiązanych pod względem funkcjonalnym i przestrzennym, a także kształtowania niewielkich powierzchniowo terenów zieleni urządzonej i rekreacyjnych w obrębie różnych obszarów, w tym zabudowanych i przeznaczonych pod zabudowę. W celu poprawy możliwości rekreacji, wypoczynku i uprawiania sportu można wykorzystywać na te funkcje różne rodzaje terenów, z koniecznością dostosowania skali ich rekreacyjno-sportowego wyposażenia do ograniczeń w zagospodarowaniu terenów, wynikających w szczególności z ochrony wartości przyrodniczych, zasięgu obszarów szczególnego zagrożenia powodzią, ochrony zabytków oraz niekorzystnych warunków gruntowych, związanych z dawnym, obecnym lub przewidywanym deponowaniem odpadów wydobywczych;

w zakresie terenów zieleni urządzonej i parków spacerowo-wypoczynkowych ustalono:

- możliwość rozwoju funkcji rekreacyjnych (wyposażenie w plenerowe obiekty i urządzenia służące rekreacji, ścieżki piesze i rowerowe) w obrębie istniejących parków spacerowo-wypoczynkowych, a także niektórych zieleńców i skwerów, jeśli nie będzie to sprzeczne z pierwotną funkcją terenów, na których zostały urządzone (dawne cmentarze, miejsca lokalizacji kościołów), z uwzględnieniem

możliwości zwiększenia powierzchni niektórych parków lub ich usługowego wyposażenia (Wiśniowiec, Boguszowice Osiedle);

- rozwój terenów zieleni urządzonej o funkcji reprezentacyjnej, spacerowej i rekreacyjnej w dolinach rzek: wzdłuż śródmiejskiego odcinka doliny Nacyny, co najmniej pomiędzy ul. Władysława Stanisława Reymonta a ul. Wierzbową oraz w dolinie rzeki Rudy pomiędzy ul. Żużłową i Nadbrzeżną z uwzględnieniem ograniczeń wynikających z ochrony wartości przyrodniczych i zagrożenia powodziowego;
- możliwość rozwoju funkcji rekreacyjnych (realizacja urządzeń rekreacyjnych i służących turystyce) w obrębie niektórych kompleksów leśnych, w tym w sąsiedztwie doliny rzeki Rudy, na południe od ul. Wielopolskiej, z wyjątkiem lasów cennych pod względem przyrodniczym (siedliskowym); w przypadku lasów rozproszonych, o powierzchni poniżej 5 ha, zwłaszcza położonych w sąsiedztwie terenów zabudowanych i przeznaczonych pod zabudowę lub stanowiących enklawy w obrębie tych terenów – z możliwością przekształcenia tych lasów w parki typu leśnego;

w zakresie terenów sportowo-rekreacyjnych, wypoczynkowych i innych o podobnym charakterze, jako mających podstawowe znaczenie dla możliwości rekreacji i wypoczynku w mieście, ustalono:

- jakościowy rozwój kompleksu sportowo-rekreacyjnego przy ul. Gliwickiej i jego funkcjonalne powiązanie z sąsiednimi terenami rekreacyjnymi i zieleni urządzonej, w szczególności z parkiem Wiśniowiec, a także z terenami w dolinie Rudy oraz jakościowy rozwój, w tym rehabilitację ośrodka sportowo-rekreacyjnego w Kamieniu;
- zachowanie i rozwój (jakościowy i przestrzenny) ośrodków rekreacyjno-wypoczynkowych nad Zbiornikiem Rybnickim i zbiornikami bocznymi, w tym pomiędzy zbiornikiem, a ul. Rudzką w Chwałęcicach, z zapewnieniem swobodnego dostępu do brzegów zbiorników, jeśli nie jest to ograniczone względami bezpieczeństwa zapory zbiornika lub zainwestowaniem wykluczającym funkcje rekreacyjne określonych odcinków brzegu zbiornika;
- rozwój przestrzenny terenów sportowo-rekreacyjnych, o różnych funkcjach, cechujących się głównie ekstensywnym sposobem użytkowania, zwłaszcza

w północnej części miasta (Stodoły, Chwałęcice, Ochojec, Golejów), powiązanych z kompleksami leśnymi lub wodami oraz z wykorzystaniem gruntów porolnych i zadrzewionych, a także na zrekultywowanych terenach, na których deponowano odpady wydobywcze w różnej formie i w różnym czasie (Niedobczyce-Rymer, Chwałowice, Popielów, Radziejów, Meksyk – pomiędzy nowym i starym przebiegiem ul. Prostej);

- możliwość ukształtowania znacznego obszaru parkowego w rejonie Orzepowic i Nowin, na zachód od ul. Henryka Mikołaja Góreckiego;
- konieczność rehabilitacji zdegradowanych lub niewłaściwie użytkowanych terenów sportowo-rekreacyjnych oraz możliwość przekształcania ogrodów działkowych lub ich części w kierunku ogólnodostępnych terenów zieleni urządzonej.

W Studium (2016) przyjęto, że w odległej perspektywie, możliwe będzie wykorzystanie na cele zieleni urządzonej i rekreacyjno-sportowe terenów, na których są i będą deponowane odpady wydobywcze, w różnej formie prawnej i krajobrazowej, a także składowiska odpadów komunalnych, po uprzedniej rekultywacji tych terenów (Boguszowice Stare, Chwałowice, Brzeziny).

Branża turystyczna, gastronomiczna i rekreacyjna

Zgodnie z danymi GUS BDL, liczba podmiotów gospodarczych związanych z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi w latach 2016-2020 wzrosła z 454 w 2016 roku do 473 w 2020 roku, w tym liczba podmiotów, które zapewniają zakwaterowanie wzrosła z 34 w 2016 roku do 45 w 2020 roku, a liczba podmiotów świadczących usługi związane z wyżywieniem zmieniła się z 420 w 2016 roku do 428 w 2020 roku (ze spadkiem liczby podmiotów 2017-2018).

Inaczej sytuacja wygląda z liczbą podmiotów prowadzących działalność sportową, rozrywkową i rekreacyjną, bowiem na przestrzeni lat 2016-2020 liczba podmiotów ulegała wahaniom: 229 podmioty w 2016 roku, 236 w 2017 roku, 226 w 2018 roku, 230 w 2019 roku oraz 229 w 2020 rok.

Branże hotelarska, gastronomiczna, rozrywkowa, sportowa i rekreacyjna były jednymi z branż, które w 2020 roku w największym stopniu dotknęły ograniczenia w prowadzeniu działalności.

W Rybniku w roku 2019 dostępnych było 6 obiektów noclegowych, w tym cztery to hotele 3-gwiazdkowe, jeden hotel 2-gwiazdkowy oraz jeden obiekt hotelowy.

Liczba udzielony noclegów w okresie 2016-2019 zmalała z 45 703 w 2016 r. do 34 722 w 2019 roku. W 2019 r. stopień wykorzystania miejsc noclegowych wyniósł 26,7%, gdy w 2016 roku wynosił 27,8%. Na przestrzeni lat 2016-2019 obiekty te udzieliły: 9 096 noclegów dla gości zagranicznych w 2016 roku, 9 265 noclegów w 2017 roku, 8 593 noclegów w 2018 roku oraz 8 211 noclegów dla gości z zagranicy w 2019 roku. Poniżej przedstawiono tabelę z liczbą udzielonych noclegów turystom zagranicznym według państwa z których przybyli. Najwięcej noclegów udzielono obywatelom Niemiec, Włoch, Ukrainy i Czech.

Tabela 26. Liczba udzielonych noclegów turystom zagranicznym w Rybniku w latach 2016-2019 według państwa pochodzenia turystów.

Państwo pochodzenia osoby nocującej	2016	2017	2018	2019
Austria	146	104	84	130
Belgia	154	105	77	95
Białoruś	39	82	55	37
Cypr	0	4	16	4
Czechy	343	674	449	538
Dania	82	75	55	22
Estonia	13	34	15	98
Finlandia	18	58	62	63
Francja	579	518	391	284
Grecja	10	275	40	38
Hiszpania	421	159	142	270
Irlandia	90	94	50	87
Japonia	4	7	79	8
Kanada	11	22	14	11
Litwa	131	165	345	277
Luksemburg	1	2	1	1
Łotwa	44	0	15	43
Niderlandy (Holandia)	88	141	144	127
Niemcy	2 914	3 164	2 918	2 298

Państwo pochodzenia osoby nocującej	2016	2017	2018	2019
Norwegia	97	86	62	11
Portugalia	287	67	60	26
Rosja	123	430	207	399
Słowacja	162	161	183	61
Słowenia	35	27	56	33
Stany Zjednoczone Ameryki	173	187	143	155
Szwajcaria	13	8	11	10
Szwecja	98	112	248	121
Ukraina	956	511	460	554
Węgry	91	195	101	61
Wielka Brytania	407	372	524	248
Włochy	633	638	725	653
pozostałe kraje	933	788	861	1 448

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Porównując dostępne dane GUS BDL dotyczące udzielonych noclegów w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w okresie 2016-2019 w powiatach subregionu zachodniego, można zauważyć spadek udzielanych noclegów w Rybniku (z 327,53 udzielonych noclegów na 1000 mieszkańców w 2016 r. do poziomu 251,03 w 2019 r.) i w Żorach (z 568,64 do 513,58), i wzrost w powiecie raciborskim (z 515,63 do 707,28) i powiecie wodzisławskim (z 250,14 do 327,16).

Turystyka obserwowana w Rybniku w ostatnich latach ze względu na odwiedzane miejsca i cel podróży: turystyka kulturowa, w tym turystyka industrialna, turystyka rekreacyjno-wypoczynkowa, turystyka festiwalowa, turystyka eventowa, turystyka handlowa, turystyka rowerowa, turystyka sportowa (udział w wydarzeniach sportowych oraz udział w obozach sportowych), turystyka pielgrzymkowa. Podejmowane były również działania na rzecz rozwoju tzw. turystyki filmowej związanej z miejscami w których kręcone były sceny do serialu „Diagnoza” emitowanego na antenie telewizji TVN w latach 2017-2019.

Działania przyczyniające się do rozwoju obiektów turystycznych oraz infrastruktury okołoturystycznej w ostatnich latach: odtworzenie kolei wąskotorowej na odcinku Paproć-Stodoły, remont budynków nadszybia i maszynowni szybu „Kościuszek”

Zabytkowej Kopalni „Ignacy” (w trakcie), utworzenie muzeum farmacji i medycyny w kompleksie budynków dawnego Szpitala Miejskiego nr 1 zwanego „Juliuszem” (w trakcie), utworzenie punktu informacji turystycznej „halo! Rybnik”, rozbudowa infrastruktury rowerowej i sportowej, a także organizacja eventów kulturalnych (festiwale, koncerty, „Industriada” i inne) oraz wydarzeń sportowych i rekreacyjnych.

Podsumowanie – potencjały i wyzwania

- rosnąca liczba osób uprawiających sport i rekreację, w tym w klubach sportowych – w ostatnich dziesięciu latach nastąpiła istotna zmiana podejścia mieszkańców w zakresie spędzania czasu wolnego na rzecz aktywności sportowej i zdrowego stylu życia;
 - rozwój ogólnodostępnej infrastruktury sportowej i rekreacyjnej zwiększającej jej dostępność, w tym siłowni plenerowych oraz dróg rowerowych, nowe kąpieliska;
 - rosnące zapotrzebowanie na infrastrukturę sportowo-rekreacyjną na terenie miasta;
 - budowanie marki Rybnika w oparciu o wydarzenia i imprezy sportowe,
 - nowa tworzona marka turystyczna „Kraina Górnej Odry” dla obszaru subregionu zachodniego;
 - niewielkie działania wspierające rozwój turystyki jako elementu strategii rozwoju miasta,
- oraz obserwacje wskazane w poprzednich sekcjach rozdziału.

9. Planowanie i zagospodarowanie przestrzenne

Zagospodarowanie przestrzenne i zmiany

- Dane dotyczące terenów przeznaczonych pod zabudowę według ustaleń miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na początek 2016 oraz koniec 2019.

Tabela 27. Zmiany w przeznaczeniu terenów w planach zagospodarowania przestrzennego w Rybniku w latach 2016-2019.

Przeznaczenie terenu	2016 Powierzchnia [ha]	2019 Powierzchnia [ha]	Zmiana powierzchni [ha]
tereny zabudowy staromiejskiej (śródmiejskiej)	9,66	15,80	+6,14
tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej	2 917,24	3 020,10	+102,86
tereny zabudowy mieszkaniowo-usługowej	259,71	299,26	+39,55
tereny zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej	210,65	198,93	-11,72
Suma terenów przeznaczonych pod zabudowę mieszkaniową	3 397,26	3 534,09	+136,83
tereny zabudowy usługowej	618,49	618,56	+0,07
tereny wielkopowierzchniowych obiektów handlowych	78,80	70,96	-7,84
tereny zabudowy produkcyjno-usługowej, składów i magazynów	625,75	638,29	+12,54
Razem	4 720,30	4 861,90	+141,60
tereny sportu i rekreacji	248,76	263,38	+14,62

Źródło: „Analiza zmian w zagospodarowaniu przestrzennym miasta Rybnika w latach 2016-2019”, 2020, Urząd Miasta Rybnika.

- Głównym powodem wprowadzanych zmian w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego była konieczność dostosowania zapisów planów miejscowych do obowiązującego studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego przyjętego w 2016 r. uchwałą nr 370/XXIII/2016 Rady Miasta Rybnika z dnia 30 czerwca 2016 r. w sprawie uchwalenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Rybnika, oraz zapewnienie warunków prawnych oraz przestrzennych dla realizacji planowanych inwestycji. Inny powodem były wnioski składane o zmianę planu.

- Łączna powierzchnia terenów przeznaczonych pod zabudowę w skali całego miasta wynosi:
 - około 3 569 ha w przypadku terenów przeznaczonych pod zabudowę mieszkaniową (różnego rodzaju),
 - ponad 750 ha w przypadku terenów przeznaczonych pod zabudowę usługową,
 - około 635 ha w przypadku terenów przeznaczonych pod zabudowę produkcyjną i produkcyjno-usługową.
- Najwięcej terenów wyznaczonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego pod zabudowę mieszkaniową znajduje się w dzielnicach Niedobczyce (336 ha), Zamysłów (235 ha), Kamień (219 ha), Boguszowice-Stare (216 ha) oraz Ligocie - Ligockiej Kuźni (192 ha). Około 35% tych terenów nie zostało jeszcze zabudowane. W przeważającej części są to tereny przeznaczone pod zabudowę mieszkaniową jednorodzinną, natomiast wolnych terenów przeznaczonych pod zabudowę wielorodzinną jest tylko 20 ha.
- We wszystkich dzielnicach znajdują się niezabudowane tereny przeznaczone pod zabudowę mieszkaniową, najmniej takich terenów jest w dzielnicy Boguszowice-Osiedle (6,8 ha), a najwięcej w Niedobczycach (152 ha). W dzielnicach Niedobczyce, Boguszowice-Stare, Golejów, Gotartowice, Kamień, Kłokocin, Ligota-Ligocka Kuźnia, Meksyk, Niewiadom, Ochojec, Orzepowice, Popielów, Radziejów, Zamysłów i Zebrzydowice rezerwa tychże terenów wynosi ponad 40 ha. W pozostałych dzielnicach rezerwa ta kształtuje się w granicy 20 do 30 hektarów. W przypadku dzielnicy Śródmieście oraz Boguszowice-Stare istnieje największa możliwość rozwoju zabudowy wielorodzinnej.
- Najwięcej terenów usługowych zlokalizowanych jest w dzielnicach Ligota-Ligocka Kuźnia (blisko 79 ha), Śródmieście (63 ha), Niedobczyce (65 ha), Maroko-Nowiny (50 ha) i Rybnik-Północ (42 ha). Około 44% (330 ha) terenów wyznaczonych w planach miejscowych jako tereny usługowe nadal nie zostało zabudowane. Rezerwy terenów przeznaczonych pod zabudowę usługową w poszczególnych dzielnicach kształtują się następująco Ligota-Ligocka Kuźnia (43 ha), Niedobczyce (38,5 ha), Popielów (24 ha), a także Śródmieście, Maroko-Nowiny, Zamysłów, Meksyk, Niewiadom, Radziejów, Chwałowice,

Boguszowice-Stare, Gotartowice, Orzepowice, Wielopole, Golejów i Ochojec (w granicach 10-20 ha). Ponadto w dzielnicach Śródmieście, Niedobczyce, Zamysłów, Gotartowice, Smolna, Rybnik-Północ zlokalizowane są niezabudowane tereny mieszkaniowo-usługowe, w obrębie których istnieje możliwość realizacji usług. Około 57% (147 ha) wynosi rezerwa terenów sportu i rekreacji, których część w ograniczonym zakresie również może zostać przeznaczona pod zabudowę usługową. Największa możliwość rozwoju tych terenów oraz ich rezerwa istnieje w dzielnicy Chwałęcice (35 ha) oraz Stodoły (26 ha).

- W przypadku terenów produkcyjnych oraz produkcyjno-usługowych możemy mówić o rezerwie na poziomie około 33% (207 ha), z czego znaczna część zlokalizowana jest w dwóch rejonach: Rybnicka Kuźnia - Wielopole (103 ha, w tym 14,1 ha w obrębie Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej) i Gotartowice - Kłokocin - Boguszowice-Stare (58 ha). W przeważającej części obszary przeznaczone pod zabudowę produkcyjną lub produkcyjno-usługową cechują się różnego rodzaju ograniczeniami w zagospodarowaniu np. tereny w rejonie Rybnickiej Kuźni i Wielopola znajdują się w zasięgu licznych linii elektroenergetycznych najwyższych napięć, część terenów w rejonie Boguszowic-Starych, Gotartowic i Kłokocina odznacza się urozmaiconą rzeźbą terenu, znacznym zadrzewieniem lub ograniczeniami związanymi z lotniskiem Gotartowice. Wymagają one również budowy dróg i uzbrojenia, w rejonie Chwałowic i Meksyku występują i są prognozowane negatywne skutki wydobywania węgla kamiennego.

Zidentyfikowane problemy i wyzwania w kwestii zagospodarowania przestrzennego

Identyfikowane problemy i wyzwania¹⁰⁰:

- Na terenie Rybnika występuje problem z prawidłowym skomunikowaniem terenów przeznaczonych pod zabudowę z siecią dróg. Częstym problemem jest uzyskanie wystarczającej szerokości dojazdu do działki budowlanej w celu uzyskania

¹⁰⁰ Opracowano m.in. na podstawie „Analizy zmian w zagospodarowaniu przestrzennym miasta Rybnika w latach 2016-2019”, opracowanej przez Miejską Pracownię Urbanistyczną Urzędu Miasta Rybnika.

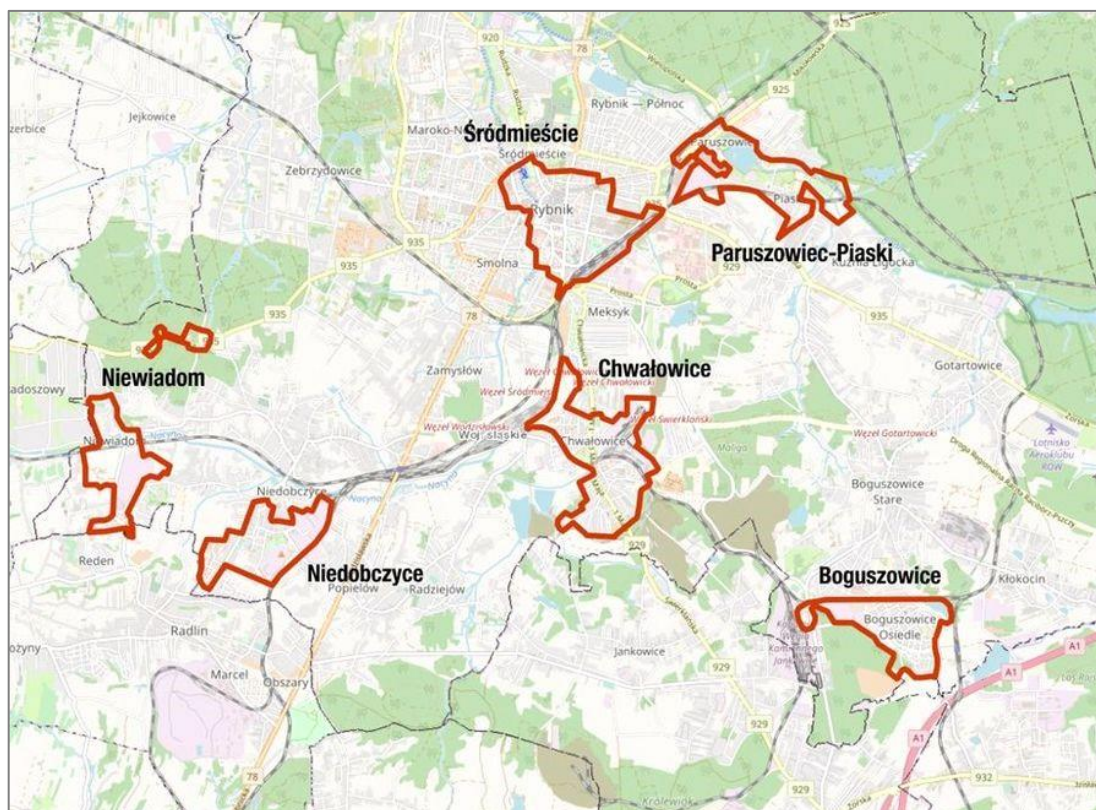
pozwolenia na budowę. W związku z tym zachodzi konieczność uzupełnienia sieci dróg, w miejscach gdzie jest to możliwe, o drogi dojazdowe oraz wewnętrzne w zakresie niezbędnym do prawidłowej obsługi komunikacyjnej z uwzględnieniem planowanej funkcji tych terenów, w sposób zapewniający hierarchiczne powiązanie planowanych dróg z podstawowym układem drogowym miasta.

- W ścisłym centrum miasta i na osiedlach mieszkaniowych wielorodzinnych, a także w okolicy obiektów usługowych, można zaobserwować problem niedoboru miejsc parkingowych. Coraz częściej problem ten zaczyna też pojawiać się w sąsiedztwie budynków jednorodzinnych w zabudowie szeregowej oraz na małych działkach budowlanych, na których brakuje miejsca do parkowania pojazdów.
- W ostatnich latach w Rybniku nastąpił gwałtowny rozwój ilości tras rowerowych. Konieczna jest ścisła współpraca z gminami ościennymi w celu poprawnego skomunikowania tych tras.
- Systemem kanalizacji zbiorowej objęty jest niemal cały obszar miasta z wyłączeniem trzech dzielnic tj. Grabowni, Chwałęcic i Stodół zlokalizowanych w północno-zachodniej części miasta ze względu na zbyt małą koncentrację mieszkańców na 1 kilometr sieci kanalizacyjnej (mniej niż 90 osób na km sieci).
- Występowanie szeregu terenów wymagających ponownego zagospodarowania wcześniej użytkowanych, które utraciły swoje pierwotne funkcje. Sytuacja dotyczy zarówno terenów przemysłowych (pokopalnianych), jak i terenów w obszarze centralnym miasta: teren dawnego Szpitala Miejskiego nr 1 zwanego „Juliuszem”, teren tymczasowego parkingu przy ul. 3 Maja, teren przy ul. Hallera, tereny przy ul. Bolesława Chrobrego („za Ryfamą”), tereny pomiędzy ulicami Jankowicką/Za komendą/Obwiednią Południową, oraz inne działki niezagospodarowane, pojedyncze kamienice-pustostany (od wielu lat nieużytkowane).
- Zróżnicowany poziom jakości przestrzeni publicznych, w szczególności na terenie Śródmieścia.

Rewitalizacja

- Dotychczasowy program rewitalizacji pn. „Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Rybnika do 2020 roku”, przyjęty Uchwałą nr 662/XLIII/2017 Rady Miasta Rybnika w dniu 14 grudnia 2017 r., utracił swoją ważność. Podstawą przyjęcia programu była ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym.
- Wyznaczony w programie obszar zdegradowany i obszar rewitalizacji wymagają ponownej delimitacji, weryfikacji wcześniej wyznaczonych obszarów oraz zdiagnozowanych problemów i ich skali. Zachodzi potrzeba przystąpienia do opracowania nowego programu rewitalizacji (Gminnego Programu Rewitalizacji) zgodnie z wymaganiami określonymi w ustawie z dnia 9 października 2015 roku o rewitalizacji.
- Zasięg obszaru rewitalizacji wskazanego w Lokalnym Programie Rewitalizacji składającego się z 6 podobszarów przedstawiono na poniższym rysunku.

Rysunek 13. Obszar rewitalizacji wyznaczony w Lokalnym Programie Rewitalizacji Miasta Rybnika do 2020 roku.

Źródło: Opracowanie własne.

- Podejmowane były działania partycypacyjne o lokalnym charakterze i wzmacniające poziom lokalnego kapitału społecznego: opracowywano koncepcje zagospodarowania przestrzeni wspólnych osiedli w formule partycypacyjnej, współpracowano przy tworzeniu lokalnych klubów mieszkańców.
- Współpraca przy realizacji zadań rewitalizacyjnych skierowanych do społeczności lokalnej i ze społecznością lokalną podejmowana jest we współpracy instytucji publicznych i organizacji pozarządowych.
- Nastąpiła poprawa sytuacji społecznej na obszarze rewitalizacji (por. Raport z monitoringu śródkresowego za lata 2015-2018 Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Rybnika do 2020 roku), co jest również wynikiem ogólnej poprawy sytuacji społeczno-gospodarczej w Polsce (spadek poziomu bezrobocia, spadek liczby klientów systemu pomocy społecznej).
- Działania rewitalizacyjne podejmowane w ramach projektów miękkich, w tym np. projektu „reWITA” (współfinansowanego ze środków unijnych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2014-2020), wskazują na potrzebę kontynuacji działań rewitalizacyjnych. Weryfikacja skali potrzeb i wyzwań powinna zostać dokonana przy opracowaniu nowego programu rewitalizacji.

Wnioski z raportu „Analiza potrzeb mieszkaniowych miasta Rybnika ze szczególnym uwzględnieniem obszarów rewitalizacji wraz z rekomendacjami i montażem finansowym”¹⁰¹ – podsumowanie w odniesieniu do zasobów mieszkaniowych na obszarze rewitalizacji w Rybniku uzupełnione o zaktualizowane dane statystyczne.

1. Budynki mieszkalne na obszarze rewitalizacji wymagają modernizacji, w szczególności w zakresie docieplenia oraz zapewnienia podstawowej infrastruktury sanitarnej. Wymienianymi przez prawie wszystkich badanych dzielnicami o najgorszym stanie technicznym budynków są Paruszowiec-Piaski i Niedobczyce.

¹⁰¹ Gutta K., Kazem-Bek M., Słupik T., Szemiako Ł., 2018, Analiza potrzeb mieszkaniowych miasta Rybnika ze szczególnym uwzględnieniem obszarów rewitalizacji wraz z rekomendacjami i montażem finansowym, EU-CONSULT sp. z o.o, Gdańsk. Dostęp: <https://www.rybnik.eu/rewitalizacja/dokumenty-do-pobrania/opracowania-i-analizy>.

2. Koszty modernizacji budynków mieszkalnych są wyższe niż standardowe, w związku z faktem, iż część z nich jest objęta ochroną konserwatorską.
3. Wiek budynków mieszkalnych w obszarze rewitalizacji implikuje konieczność inwestowania w ich utrzymanie wyższych kwot, niż w przypadku standardowych obiektów.
4. Część budynków w obszarze rewitalizacji nie spełnia wymagań w zakresie efektywności energetycznej.
5. Poza złym stanem samych budynków mieszkalnych w obszarze rewitalizacji eksperci wskazują także na problem zaniedbanych przestrzeni publicznych oraz braków w infrastrukturze komunikacyjnej.
6. Do najbardziej zaniedbanych pod względem technicznym obiektów mieszkalnych w opinii ekspertów społecznych należą fragmenty obszarów rewitalizacji o zabudowie „z czerwonej cegły”, gdzie budynki nie zostały poddane termomodernizacji.
7. Stan techniczny budynków na obszarze rewitalizacji odbiega od stanu budynków w pozostałych dzielnicach Rybnika, co w szczególności dotyczy zabudowy wielorodzinnej w dawnych koloniach robotniczych (familoków).
8. Wizerunkowo najpotrzebniejszymi zmianami są te dotyczące infrastruktury zewnętrznej, elewacji i przestrzeni publicznej, w tym terenów zieleni wokół budynków.
9. Zdaniem ekspertów społecznych lokalna społeczność koncentruje swoją aktywność społeczną na podwórzach, wokół pomieszczeń gospodarczych. W opinii respondentów te obiekty mają olbrzymi potencjał dla aktywizacji społeczności lokalnej i powinny zostać zmodernizowane i dostosowane do potrzeb społeczno-towarzyskich. Mogą one stanowić centrum społecznych inicjatyw lokalnych.
10. W opinii mieszkańców istotną kwestią jest także zadbanie o podstawową infrastrukturę sanitarną. Także w opinii ekspertów społecznych mieszkania komunalne i lokale socjalne w podobszarach rewitalizacji są w niskim standardzie, wiele z nich nie posiada łazienek oraz centralnego ogrzewania.

11. W opinii mieszkańców i ekspertów społecznych najgorzej skomunikowaną dzielnicą w obszarze rewitalizacji jest Niewiadom, co wynika z położenia dzielnicy oraz relatywnie niewielkiej liczby mieszkańców.
12. Zdaniem ekspertów społecznych w obszarze rewitalizacji brakuje infrastruktury umożliwiającej aktywizację społeczną mieszkańców. W opinii respondentów potrzebne są zarówno obiekty, jak i działania animatorów kultury oraz organizacja wydarzeń i zajęć dla mieszkańców.
13. Zdaniem ekspertów społecznych ważnym elementem poprawy wizerunku obszarów rewitalizacji (w tym zasobów mieszkalnictwa) musi być aktywizacja społeczna mieszkańców, ponieważ obecnie obszary te są negatywnie postrzegane także ze względu na środowisko lokalne.
14. W opinii ekspertów społecznych mieszkańcy obszarów rewitalizacji oceniają swoje warunki mieszkaniowe jako znacznie gorsze, niż w pozostałych obszarach miasta. Dzielnice wchodzące w skład obszaru rewitalizacji są przez ekspertów społecznych (działających poza obszarami rewitalizacji) oceniane zdecydowanie gorzej pod względem stanu technicznego budynków mieszkalnych, niż pozostała część miasta.
15. Zdaniem mieszkańców warunki mieszkaniowe w obszarze rewitalizacji są zdecydowanie gorsze, niż w innych częściach miasta co negatywnie wpływa na jakość życia i możliwości rozwoju mieszkańców tych obszarów.
16. W opinii badanych najgorszy stan budynków mieszkalnych występuje w przypadku obiektów, w których zlokalizowane są lokale socjalne.
17. W opinii badanych infrastruktura przestrzeni publicznych na obszarze rewitalizacji jest słaba. Mieszkańcy wskazują najczęściej na brak ławek, placów zabaw, a także na zły stan chodników i ulic.
18. Zdaniem ekspertów społecznych do konfliktów międzysąsiedzkich dochodzi częściej na obszarach rewitalizacji niż w innych rejonach miasta, a ich źródłem jest najczęściej spożywanie alkoholu i zakłócanie porządku publicznego.
19. Eksperti społeczni wskazują na występowanie polaryzacji jakości życia w poszczególnych obszarach miasta. W obszarach rewitalizacji, gdzie znajduje

się więcej lokali socjalnych, zdaniem badanych występuje więcej zjawisk negatywnych niż w pozostałych częściach miasta.

20. Dla mieszkańców obszaru rewitalizacji w sferze infrastruktury sportowo-rekreacyjnej najbardziej istotne są takie zasoby jak: basen, boiska sportowe, place zabaw, miejsca rekreacji dla dzieci. Badani wskazywali na brak w pobliżu ich miejsca zamieszkania następującego rodzaju infrastruktury sportowo-rekreacyjnej krytych basenów, parków i innych terenów zieleni oraz boisk sportowych.

21. Badani z obszaru rewitalizacji największą wagę w zakresie niedogodności związanych z budynkiem, w którym mieszkają przywiązywali do nieodpowiedniej wentylacji, która powoduje występowanie zawilgocenia i pleśni oraz nieodpowiednich form zastosowanego ogrzewania. W przypadku analizy potencjalnych zmian w infrastrukturze budynku, mieszkańcy obszaru rewitalizacji wskazywali na: zmianę rodzaju ogrzewania mieszkania i wody oraz konieczność docieplenia budynków.

22. Zdaniem respondentów na obszarach rewitalizacji występuje wysoki odsetek osób korzystających z pomocy społecznej, charakteryzujących się niskim poziomem motywacji do poprawy warunków mieszkaniowych. Istotnym działaniem w ramach rewitalizacji jest zatem aktywizacja społeczna, która może polegać również na wzroście atrakcyjności obiektów mieszkalnych, poprzez ich modernizację i na „przyciągnięciu” do danych obszarów ludzi młodych.

Podsumowanie – potencjały i wyzwania

- Obszar całego miasta objęty jest miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.
- Duża liczba zmian w planach zagospodarowania przestrzennego dotyczy niewielkich obszarów, w tym tzw. „planów interwencyjnych”.
- Duże rezerwy terenów pod zabudowę mieszkaniową, w tym na obszarach i terenach górniczych, przede wszystkim pod zabudowę jednorodzinną.
- Niska zwartość miasta – dzielnice które zwiększają liczbę mieszkańców w ostatnich latach cechuje ekstensywna zabudowa.

- Duży poziom rozproszenia zabudowy mieszkaniowej miasta.
- Deficyt miejsc parkingowych na terenie dużych osiedli mieszkaniowych, a powstające miejsca powstają kosztem terenów zieleni.
- Doświadczenie przy podejmowaniu działań rewitalizacyjnych obejmujących różne wyzwania i problemy (społeczne, infrastrukturalne).
- Występowanie dużych obszarów zdegradowanych, głównie na skutek działalności górniczej, wymagające działań rekultywacyjnych.
- Potrzeba opracowania nowego programu rewitalizacji zgodnie z ustawą z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji, wraz z wyznaczeniem obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji.
- Potrzeba kontynuacji rozpoczętych działań rewitalizacyjnych ze społecznością lokalną.
- Wykorzystanie oddolnych inicjatyw mieszkańców w działaniach rewitalizacyjnych oraz współpracy z organizacjami pozarządowymi.
- Zróżnicowany poziom jakości przestrzeni publicznych, w szczególności na terenie Śródmieścia. Potrzeba dostosowywania przestrzeni i obiektów użyteczności publicznej do potrzeb osób z ograniczoną mobilnością.
- Deficyt przestrzeni terenów zieleni na obszarze zurbanizowanym, w tym na obszarze Śródmieścia. Pandemia COVID-19 ukazała wysokie zapotrzebowanie mieszkańców na tereny zieleni urządzonej. Zapotrzebowanie na tereny zieleni urządzonej o znaczeniu miejskim, dzielnicowym lub lokalnym oraz równoważenia ich rozmieszczenia w przestrzeni miasta.

10. Bezpieczeństwo publiczne i zagrożenia naturalne

10.1. Uwarunkowania wynikające z położenia, w tym zagrożenia naturalne

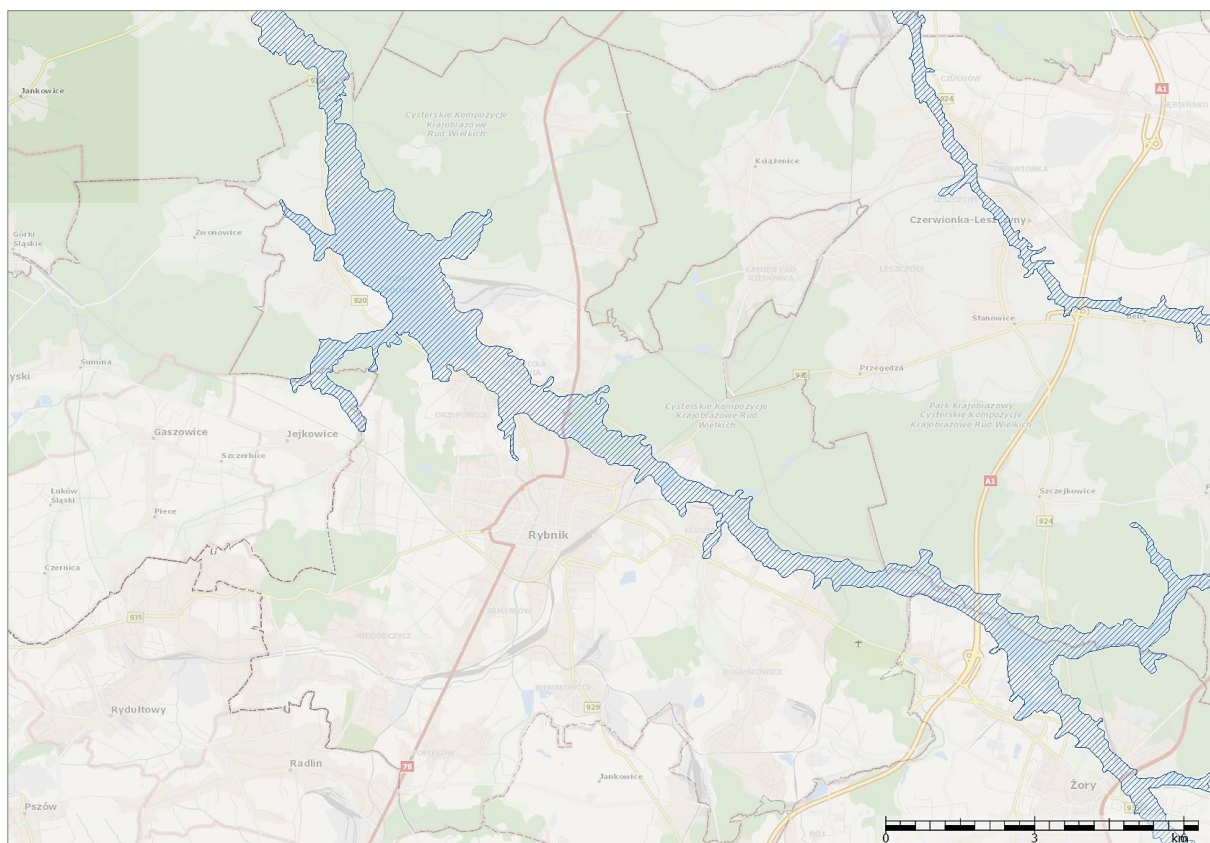
Najważniejsze zagrożenia naturalne występujące na terenie Rybnika to podtopienia oraz powódzie, a także prognozowane osiadanie terenu w wyniku działalności górniczej. Na terenie Rybnika Państwowa Służba Geologiczna nie zidentyfikowała aktywnych osuwisk. Wskazano tereny zagrożone ruchami masowymi na granicy

Rybnika i Czerwionki-Leszczyny, Rybnika i Jejkowic, oraz Rybnika i Świerklan. Są to w większości tereny leśne. Jedynie tereny w dzielnicy Popielów sąsiadujące z gminą Świerklany, są terenami użytkowanymi rolniczo i pod zabudową mieszkaniową.

Szczegółowa ocena stanu bezpieczeństwa przeciwpożarowego i zabezpieczenia przeciwpowodziowego Miasta Rybnika została przedstawiona w uchwale Rady Miasta Rybnika z dnia 25 marca 2021 r. w sprawie oceny stanu bezpieczeństwa przeciwpożarowego i zabezpieczenia przeciwpowodziowego Miasta Rybnika w 2020 roku.

Obszary zagrożone podtopieniami od wód gruntowych na terenie Rybnika zostały przedstawione na poniższej mapie. Zlokalizowane są one w dolinie rzeki Rudy oraz jej dopływów.

Rysunek 14. Obszary zagrożone podtopieniami od wód gruntowych na terenie Rybnika.

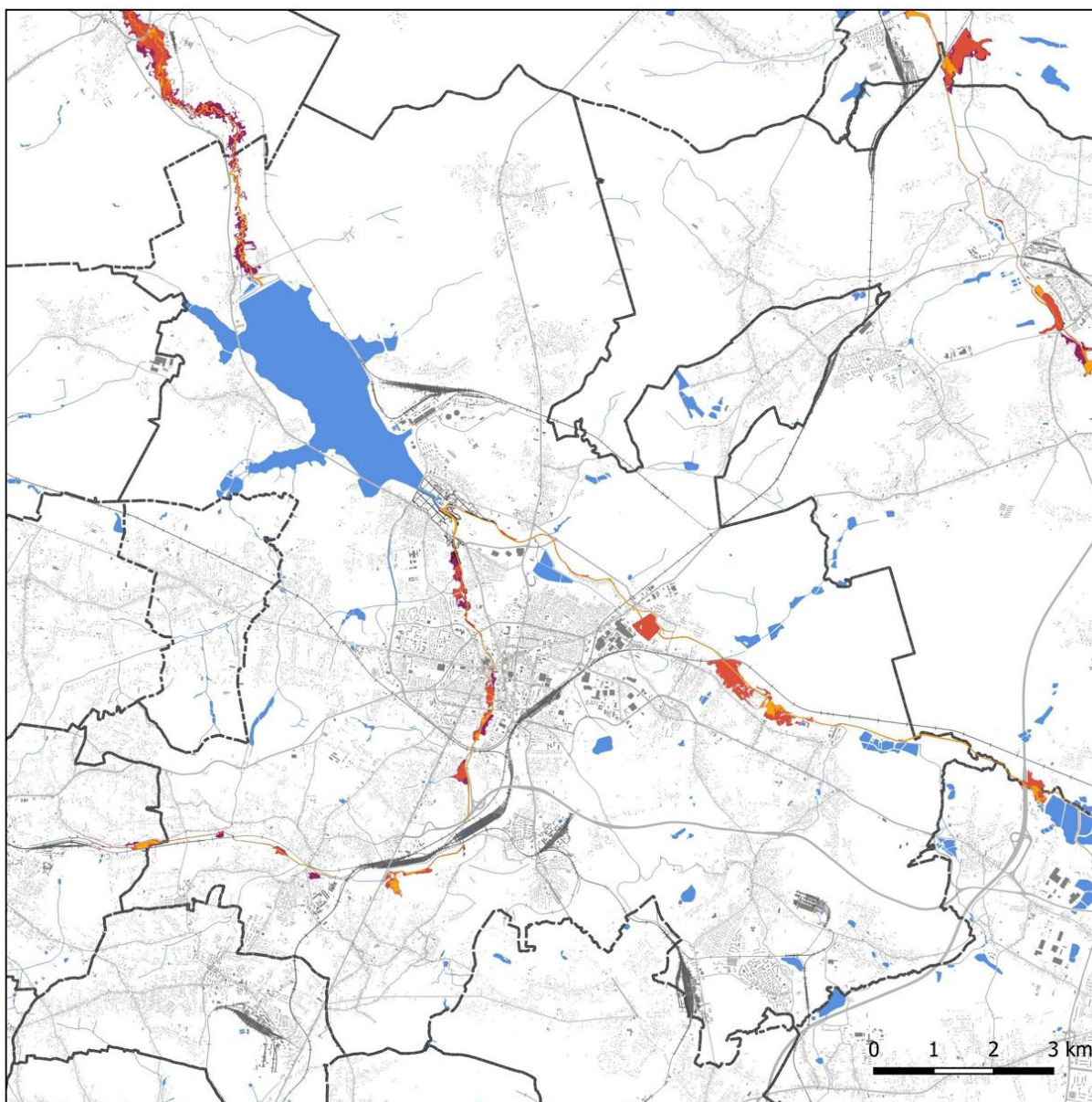

Źródło: Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy. Państwowa Służba Hydrogeologiczna (<http://epsh.pgi.gov.pl/epsh/>).

Obszary szczególnego zagrożenia powodzią, zgodnie z danymi przekazanymi przez Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Gliwicach, wyznaczone dla niektórych odcinków Rudy i Nacyny, określonych we wstępnej ocenie ryzyka powodziowego, dla których sporządzono mapy zagrożenia powodziowego oraz mapy ryzyka powodziowego.

W obrębie Rybnika na mapach zagrożenia powodziowego wyznaczono obszary narażone na niebezpieczeństwo powodzi w dolinie Rudy i Nacyny – przedstawiające obszary, na których prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi jest niskie (0,2%) i wynosi raz na 500 lat lub na których istnieje prawdopodobieństwo wystąpienia zdarzenia ekstremalnego, obszary szczególnego zagrożenia powodzią (na których prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi jest średnie 1% i wynosi raz na 100 lat, obszary, na których prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi jest wysokie 10% i wynosi raz na 10 lat i obszary między linią brzegu a wałem przeciwpowodziowym lub naturalnym wysokim brzegiem, w który wbudowano trasę wału przeciwpowodziowego), a także tereny narażone na zalanie w przypadku zniszczenia lub uszkodzenia wału przeciwpowodziowego (dla przepływu $Q=1\%$). Na mapach ryzyka powodziowego przedstawiono potencjalnie negatywne skutki związane z powodzią.

Rysunek 15. Rybnik – obszary zagrożenia powodziowego.

Obszary zagrożenia powodziowego

- scenariusz całkowitego zniszczenia wału przeciwpowodziowego przy przepływie Q 1%
- scenariusz Q 10% (raz na 10 lat)
- scenariusz Q 1% (raz na 100 lat)
- scenariusz Q 0,2% (raz na 500 lat)
- scenariusz H 0,2% (raz na 500 lat)

- Gminy
- Rzeki
- Drogi
- Koleje

Źródło: Opracowanie własne na podstawie map zagrożenia powodziowego (Hydroportal – Informatyczny System Osłony Kraju <https://wody.isok.gov.pl/>)

Wrażliwość miasta na zmiany klimatu – Adaptacja do zmian klimatu

Zgodnie z przeprowadzoną analizą przedstawioną w „Planie Adaptacji Miasta Rybnika do zmian klimatu do roku 2030”, przyjętym uchwałą nr 98/VI/2019 Rady Miasta Rybnika z dnia 21 marca 2019 r., zidentyfikowano 4 najbardziej wrażliwe sektory miasta na analizowane zjawiska klimatyczne i ich pochodne. Są to:

- Zdrowie publiczne – na bodźce, takie jak fale upałów, koncentrację zanieczyszczeń powietrza oraz smog, szczególnie wrażliwe są dzieci, osoby starsze, chore i ubogie oraz bezdomne.
- Gospodarka wodna – podsystem zaopatrzenia w wodę, podsystem gospodarki ściekowej i infrastruktura przeciwpowodziowa wykazują średnią wrażliwość na 6 rodzajów zjawisk klimatycznych tj. deszcze nawalne, okresy niżówkowe, niedobory wody, powódzie nagłe oraz powódzie od strony rzek, a także burze.
- Gospodarka przestrzenna miasta – komponent planowanie przestrzenne (tereny rozwojowe), który wykazuje średnią wrażliwość na Miejskie Wyspy Ciepła, okresy bezopadowe z wysoką temperaturą, okresy niżówkowe, niedobory wody, powódź od strony rzek, powódzie nagłe, koncentracje zanieczyszczeń oraz smog. O intensywności miejskiej wyspy ciepła (MWC) decydują pokrycie terenu, intensywność zabudowy oraz wzmożona emisja ciepła antropogenicznego.
- Energetyka – podsystem ciepłowniczy, podsystem elektroenergetyczny oraz podsystem gazowy, które wykazują średnią wrażliwością wobec fal zimna, okresów niżówkowych, niedoborów wody, powodzi od strony rzek, silnego i bardzo silnego wiatru oraz burz (w tym burz z gradem).

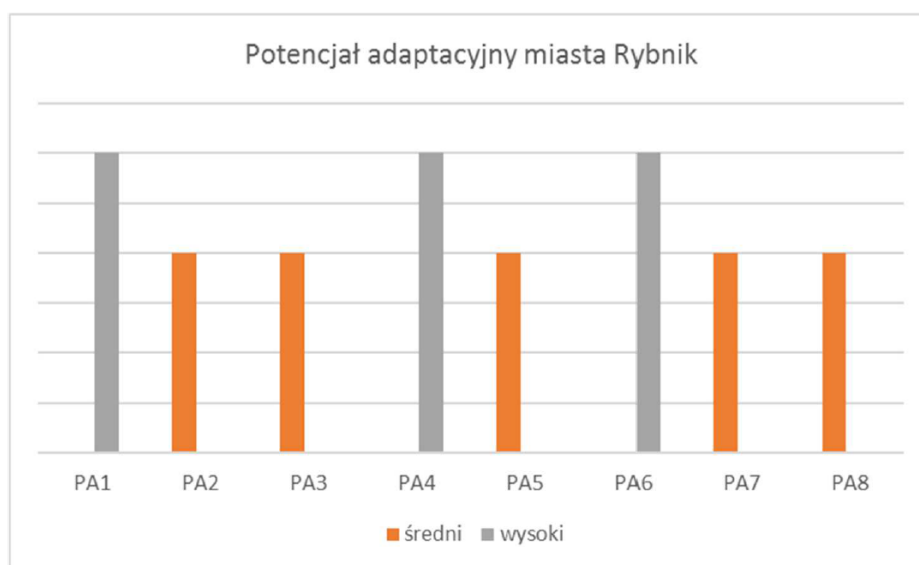
W ocenie Potencjału Adaptacyjnego wyodrębniono następujące kategorie określające potencjał adaptacyjny:

- PA1 – Możliwości finansowe – budżet miasta, dostęp do funduszy zewnętrznych, zdolność mobilizacji środków partnerów prywatnych,
- PA2 – Przygotowanie służb (przeszkolenie służb inżynierskich, medycznych),
- PA3 – Kapitał społeczny – funkcjonowanie organizacji społecznych (pozarządowych, partii politycznych, samorządowych), poziom świadomości społecznej grup lokalnych, gotowość do angażowania się w działania dla miasta,

- PA4 – Mechanizmy informowania i ostrzegania społeczności miasta o zagrożeniach związanych ze zmianami klimatu środowiskowych,
- PA5 – Sieć i wyposażenie instytucji i placówek miejskich w sektorze ochrony zdrowia i edukacji (szpitale, szkoły, przedszkola),
- PA6 – Organizacja i współpraca z gminami sąsiednimi w zakresie zarządzania kryzysowego (dostęp do sprzętu i kadry ratowniczej),
- PA7 – Systemowość ochrony i kształtowania ekosystemów miejskich (infrastruktury błękitno-zielonej),
- PA8 – Istniejące zaplecze innowacyjne: instytuty naukowo-badawcze, uczelnie, firmy ekoinnowacyjne.

Poniżej przedstawiono ocenę potencjału adaptacyjnego miasta Rybnika w 8 wyżej wymienionych kategoriach dokonaną w ramach Planu adaptacji do zmian klimatu.

Rysunek 16. Ocena potencjału adaptacyjnego miasta Rybnika w 8 kategoriach zasobów.

Źródło: Plan Adaptacji Miasta Rybnika do zmian klimatu do roku 2030, Rysunek 3, s. 38

W kategoriach, w których potencjał adaptacyjny oceniono na średnim poziomie w Miejskim Planie Adaptacji wskazano potrzebę podjęcia działań adaptacyjnych, aby wzmocnić możliwości reagowania miasta na zagrożenia związane ze zmianami klimatu.

10.2. Przestępczość

Wyniki uzyskane przez służby kryminalne na terenie Rybnika w latach 2018-2020 – wszczęte postępowania przygotowawcze oraz wykrywalność przestępstw przedstawiono w tabeli poniżej.

Tabela 28. Wszczęte postępowania przygotowawcze przez Policję oraz wykrywalność przestępstw w Rybniku w latach 2018-2020.

	Wszczęte powstępowania przygotowawcze	Wykrywalność
2018	2993	79,7%
2019	3311	80,0%
2020	2856	77,1%

Źródło: Sprawozdanie z działalności Komendy Miejskiej Policji w Rybniku oraz informacje o stanie porządku i bezpieczeństwa publicznego na terenie miasta Rybnika w 2020 roku.

Wyniki uzyskane przez służby kryminalne na terenie Rybnika w latach 2018-2020 – wszczęte postępowania przygotowawcze oraz wykrywalność przestępstw w 7 kategoriach przestępstw uznanych za najbardziej uciążliwe społecznie, przedstawiono w tabeli poniżej.

Tabela 29. Wszczęte postępowania przygotowawcze oraz wykrywalność przestępstw w 7 kategoriach przestępstw uznanych za najbardziej uciążliwe społecznie w Rybniku w latach 2018-2020.

Przestępstwo		2018	2019	2020
Rozbój lub kradzież i wymuszenie rozbójnicze	Wszczęte powstępowania przygotowawcze	31	31	29
	Wykrywalność	77,3%	91,5%	94,4%
Kradzież z włamaniem	Wszczęte powstępowania przygotowawcze	128	137	139
	Wykrywalność	50,2%	48,5%	43,2%
Kradzież cudzej rzeczy	Wszczęte powstępowania przygotowawcze	381	367	363
	Wykrywalność	38,9%	56,9%	56,1%
Kradzież i kradzież z włamaniem samochodu	Wszczęte powstępowania przygotowawcze	21	8	13
	Wykrywalność	31,6%	93,8%	85,7%

Przestępstwo		2018	2019	2020
Bójka i pobicie	Wszczęte powstępowania przygotowawcze	29	26	10
	Wykrywalność	94,2%	80,6%	86,4%
Uszczerbek na zdrowiu	Wszczęte powstępowania przygotowawcze	90	106	71
	Wykrywalność	85,4%	89,8%	87,7%
Uszkodzenie rzeczy	Wszczęte powstępowania przygotowawcze	174	202	169
	Wykrywalność	33,7%	36,8%	31,4%

Źródło: Sprawozdanie z działalności Komendy Miejskiej Policji w Rybniku oraz informacje o stanie porządku i bezpieczeństwa publicznego na terenie miasta Rybnika w 2020 roku.

Pozostałe przestępstwa – gospodarcze i narkotykowe:

Tabela 30. Przestępczość gospodarcza i narkotykowa w Rybniku w latach 2018-2020.

Przestępstwo		2018	2019	2020
Przestępczość gospodarcza	Wszczęte powstępowania	546	535	495
	Wykrywalność	80,4%	86,9%	80,6%
Przestępczość narkotykowa	Wszczęte powstępowania przygotowawcze	75	77	38
	Wykrywalność	98,6%	96,4%	99,1%

Źródło: Sprawozdanie z działalności Komendy Miejskiej Policji w Rybniku oraz informacje o stanie porządku i bezpieczeństwa publicznego na terenie miasta Rybnika w 2020 roku.

Przestępczość nieletnich w liczbach:

Tabela 31. Przestępczość nieletnich w Rybniku w latach 2018-2020.

	2018	2019	2020
Liczba czynów z udziałem nieletnich w przestępstwach stwierdzonych	263	247	146
Liczba nieletnich sprawców czynów o znamionach przestępstw	106	98	71

Źródło: Sprawozdanie z działalności Komendy Miejskiej Policji w Rybniku oraz informacje o stanie porządku i bezpieczeństwa publicznego na terenie miasta Rybnika w 2020 roku.

Zróźnicowanie wewnętrzne występowania przestępstw i wykroczeń

Poniżej przedstawiono liczbę przestępstw i wykroczeń zgłoszonych w latach 2019-2020 w podziale na rejony dzielnicowych.

Tabela 32. Przestępstwa i wykroczenia w Rybniku w latach 2019-2020 według rejonów dzielnicowych.

Nr rejonu dzielnicowego	Główne dzielnice Rybnika wchodzące w rejon	Liczba przestępstw		Liczba wykroczeń	
		2019	2020	2019	2020
1	Śródmieście (Rynek)	130	89	1445	1510
2	Śródmieście (TZR, Kościuszki)	72	41	508	448
3	Śródmieście (Dworek)	64	42	375	314
4	Rybnik-Północ	58	50	194	274
5	Wielopole	56	27	205	269
6	Maroko-Nowiny (Jośki)	41	24	335	190
7	Maroko-Nowiny (Kominka)	36	13	313	290
8	Maroko-Nowiny (Dąbrówki)	62	43	309	250
9	Zebrzydowice, Maroko-Nowiny (Chabrowa)	51	24	352	213
10	Orzepowice	57	29	147	116
11	Stodoły, Chwałęcice, Rybnicka Kuźnia	56	24	511	472
12	Grabownia, Golejów, Kamień, Ochojec	51	22	189	149
13	Smolna	94	46	191	232
14	Niedobczyce	76	40	876	729
15	Niewiadom	37	25	532	484
16	Zamysłów	53	36	205	158
17	Meksyk, Ligota-Ligocka Kuźnia	67	39	183	204
18	Chwałowice (Dolne)	45	22	161	201
19	Chwałowice (Górne)	32	16	121	81
20	Popielów, Radziejów, Zamysłów	39	18	33	52
23	Boguszowice Stare, Kłokocin	59	31	68	100
24	Boguszowice Osiedle (Os. Południe, Kuboszka)	47	29	173	263
25	Boguszowice Osiedle (Lompy, Patriotów)	61	24	423	687
26	Boguszowice Osiedle (Kadetów, Rajska)	59	30	300	328
27	Boguszowice Osiedle (Patriotów, Jastrzębska)	51	23	104	76

Nr rejonu dzielnicowego	Główne dzielnice Rybnika wchodzące w rejon	Liczba przestępstw		Liczba wykroczeń	
		2019	2020	2019	2020
28	Paruszowiec-Piaski	68	33	496	388
29	Gotartowice, Ligota-Ligocka Kuźnia	82	35	199	92

Źródło: Komenda Miejska Policji w Rybniku.

Zauważalny jest ogólny spadek liczby przestępstw w 2020 roku w poszczególnych rejonach przy jednoczesnym wzroście liczby zgłaszanych wykroczeń w niektórych rejonach miasta. Dane pokazują wyraźną koncentrację interwencji w centrum miasta oraz w dzielnicach najliczniej zamieszkałych Boguszowice Osiedle, Niedobczyce, Maroko-Nowiny, Paruszowiec-Piaski.

Procedura „Niebieskie karty”

Procedura "Niebieskie Karty" to instytucjonalne narzędzie służące do przeciwdziałania przemocy w rodzinie. W 2020 roku do Zespołu Interdyscyplinarnego wpłynęło 478 zgłoszeń procedury „Niebieskie Karty” w 369 rodzinach. 82 formularze dotyczące 65 rodzin zostało przeniesionych z 2019 r. Najwięcej procedur prowadzono w dzielnicach: Boguszowice Osiedle, Maroko-Nowiny i Chwałowice.

Dla porównania, w 2016 roku prowadzono 436 procedur „Niebieskie Karty” w 355 rodzinach. Najwięcej zgłoszeń dotyczyło rodzin z dzielnic Boguszowice Osiedle, Maroko-Nowiny, Paruszowiec-Piaski i Chwałowice. W kolejnych latach liczba procedur i rodzin wynosiła odpowiednio: 2017: 470 procedur/ 364 rodzin, 2018: 461 procedur/ 338 rodzin, 2019: 456 procedur/342 rodziny¹⁰². Można zauważyć nieznaczną tendencję wzrostową.

10.3. Bezpieczeństwo w ruchu drogowym

W roku 2020 roku zaistniało ogółem mniej zdarzeń drogowych na terenie miasta Rybnika, zarówno w kategorii wypadków jak również kolizji drogowych. W 2020 roku zaistniało 1094 zdarzeń drogowych, w tym 57 wypadków, co stanowi 5,2% ogółu zdarzeń drogowych. Nastąpił znaczny spadek liczby wypadków i kolizji drogowych, co wynika ze zmniejszonego ruchu na drogach spowodowanego skutkami pandemii

¹⁰² Sprawozdania z działalności Ośrodka Pomocy Społecznej w Rybniku za kolejne lata.

(ograniczenia w prowadzeniu działalności gospodarczej, praca zdalna, nauka zdalna, ograniczenia w poruszaniu się i in.).

Liczbę zdarzeń drogowych na terenie podległym KMP w Rybniku oraz KP Boguszowice w Rybniku w latach 2018 – 2020 przedstawiono w tabeli poniżej.

Tabela 33. Zdarzenia drogowe na terenie podległym Komendy Miejskiej Policji w Rybniku w latach 2018-2020.

Rodzaj zdarzenia	2018	2019	2020
Wypadki	54	60	57
Kolizje	1412	1450	1037
Zabici	1	7	6
Ranni	59	63	58

Źródło: Sprawozdanie z działalności Komendy Miejskiej Policji w Rybniku oraz informacje o stanie porządku i bezpieczeństwa publicznego na terenie miasta Rybnika w 2020 roku.

Liczba zatrzymanych nietrzeźwych kierujących wynosiła odpowiednio w kolejnych latach: 475 osób w 2017 r., 505 osób w 2018 r., 538 w roku 2019, oraz 325 osób w 2020 roku.

Główną przyczyną zaistnienia zdarzeń drogowych w ruchu pojazdów w 2020 roku było: niezachowanie bezpiecznej odległości między pojazdami, nieudzielenie pierwszeństwa przejazdu, nieudzielenie pierwszeństwa pieszemu na przejściu dla pieszych, niedostosowanie prędkości do panujących warunków atmosferycznych.

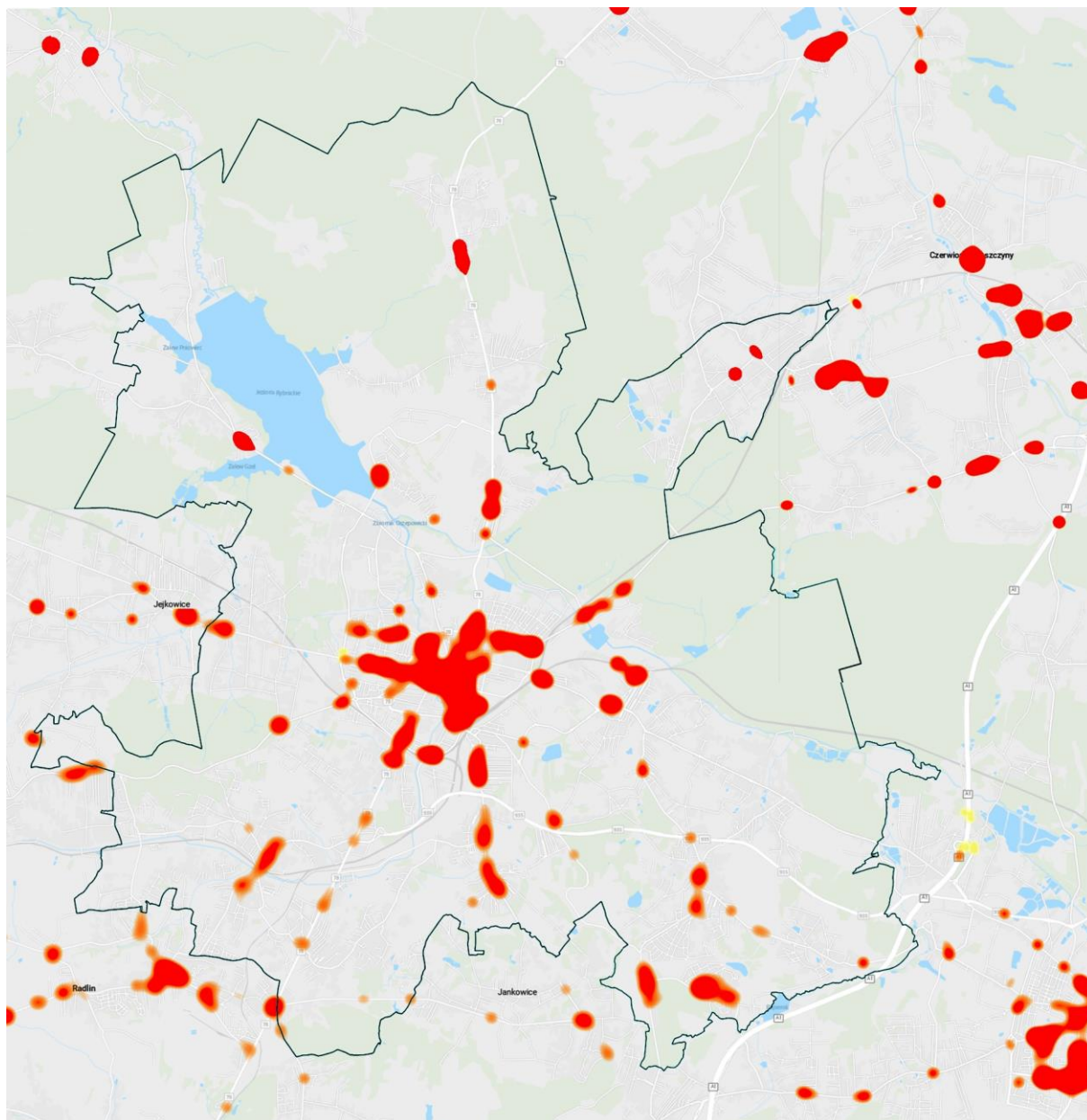
Miejscami najbardziej zagrożonymi zdarzeniami drogowymi w mieście w 2020 r. były ul. Gliwicka – 63 zdarzenia, ul. Wodzisławska – 60 zdarzeń, ul. Raciborska – 51 zdarzeń, ul. Zebrzydowska – 43 zdarzenia, ul. Kotucza – 37 zdarzeń, ul. Budowlanych – 34 zdarzenia, ul. Rudzka 27 zdarzeń.

Dla porównania w 2019 roku miejscami najbardziej zagrożonymi zdarzeniami drogowymi w mieście były ul. Gliwicka – 78 zdarzeń, ul. Źorska – 75 zdarzeń, ul. Wodzisławska – 74 zdarzenia, ul. Raciborska – 70 zdarzeń, ul. Zebrzydowska – 64 zdarzenia, ul. Mikołowska – 62 zdarzenia, ul. Kotucza – 56 zdarzeń¹⁰³.

¹⁰³ Źródło: Sprawozdania z działalności Komendy Miejskiej Policji w Rybniku oraz informacje o stanie porządku i bezpieczeństwa publicznego na terenie miasta Rybnika w 2019 i 2020 roku.

Na poniższej mapie zamieszczono miejsca najczęstszych zdarzeń drogowych na terenie Rybnika odnotowywanych przez Policję, również z udziałem pieszych i rowerzystów.

Rysunek 17. Lokalizacja zdarzeń drogowych odnotowanych przez Policję na terenie Rybnika.

W przedstawionych sprawozdaniach w najbardziej zagrożonych zdarzeniami drogowymi w 2020 roku nie wskazano ulic Mikołowskiej i Źorskiej, które były głównymi drogami dojazdowymi do Autostrady A1. Na początku 2020 roku oddano do użytkowania odcinek Regionalnej Drogi Pszczyna-Racibórz (nowy ślad DW 935 w miejsce ul. Źorskiej), która za zadanie miała odciążyć centrum miasta i przekierować ruch w kierunku A1.

Źródło: Cyfrowe Obserwatorium Bezpieczeństwa Województwa Śląskiego – Historia zdarzeń drogowych i miejsc szczególnie niebezpiecznych (<https://policja.orsip.pl/>).

Widoczna jest szczególna koncentracja zdarzeń w obszarze centralnym miasta, w lokalizacji dużych osiedli, na głównych drogach stanowiących szkielet komunikacyjny miasta, w tym na skrzyżowaniach z drogami podporządkowanymi.

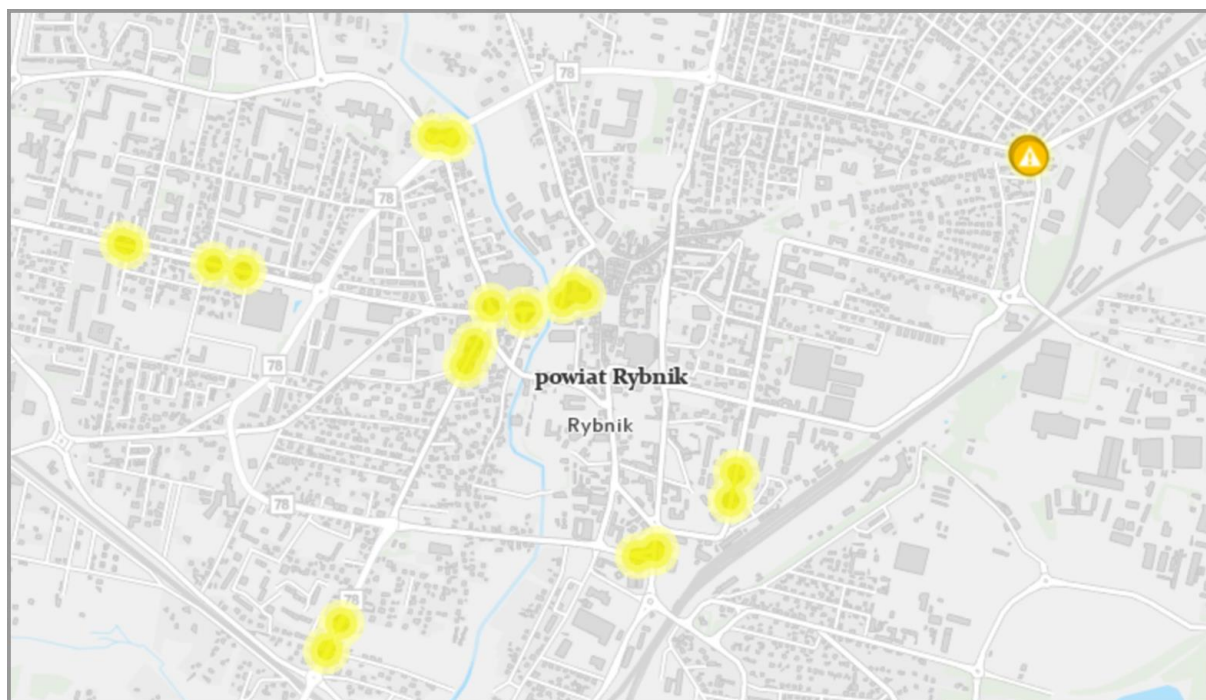
Tabela 34. Zdarzenia drogowe z udziałem pieszych w Rybniku w latach 2018-2020.

	2018	2019	2020
Wypadki	19	20	24
Zabici	0	4	4
Ranni	20	17	21
Kolizje	32	15	17

Źródło: Sprawozdanie z działalności Komendy Miejskiej Policji w Rybniku oraz informacje o stanie porządku i bezpieczeństwa publicznego na terenie miasta Rybnika w 2020 roku.

Poniżej dodatkowo zamieszczono rozmieszczenie miejsc szczególnie niebezpiecznych dla pieszych i rowerzystów w centrum Rybnika. Miejsca szczególnie niebezpieczne wyznaczane były w oparciu o liczbę zdarzeń historycznych (min. 3 zdarzenia), które wystąpiły w bliskiej odległości od siebie (poniżej 100 m).

Rysunek 18. Lokalizacja miejsc szczególnie niebezpiecznych dla pieszych i rowerzystów w centrum Rybnika.

Źródło: Cyfrowe Obserwatorium Bezpieczeństwa Województwa Śląskiego – Historia zdarzeń drogowych i miejsc szczególnie niebezpiecznych (<https://policja.orsip.pl/>).

Pozostałe miejsca szczególnie niebezpieczne dla pieszych na bazie odnotowywanych zdarzeń drogowych z udziałem samochodów i pieszych to ul. Podmiejska (Kuznia Raciborska), ul. Górnośląska (Niedobczyce, w sąsiedztwie Kościoła pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa), ul. Małachowskiego/Strażacka (Boguszowice Stare), ul. Patriotów/Kadetów, ul. Patriotów (przystanek Boguszowice Osiedle, Boguszowice Osiedle). Tutaj należy dodać, że najechania na pieszego Policja odnotowuje na terenie całego miasta, nie tylko w tych ww. miejscach.

Jako miejsce szczególnie niebezpieczne ustalone na bazie zdarzeń drogowych z udziałem rowerów i samochodów wskazano na skrzyżowaniu dróg Mikołowskiej/Wyzwolenia/Sybiraków.

Tabela 35. Liczba zdarzeń drogowych z udziałem rowerzystów w Rybniku w latach 2016-2020 oraz liczbą poszkodowanych i ofiar tych zdarzeń.

Rok	Liczba zdarzeń drogowych z udziałem rowerzystów	Zmarli	Ciężko ranni	Lekko ranni
2016	45	0	3	5
2017	39	0	2	7
2018	59	0	2	5
2019	42	1	2	7
2020	30	0	0	3

Źródło: Dane z Systemu Ewidencji Wypadków i Kolizji Komendy Głównej Policji udostępnione poprzez stronę <http://sewik.pl/>.

Jako przyczyny wskazywano najczęściej nieudzielenie pierwszeństwa przejazdu (122 zdarzenia), nieprawidłowe wyprzedzanie (15 zdarzeń), nieprawidłowe skręcanie (11 zdarzeń), niezachowanie bezpiecznej odległości między pojazdami (11 zdarzeń).

Wraz z popularyzacją rowerów jako środka transportu, jak i zwiększaniem się liczby rowerzystów, rośnie ryzyko zdarzeń drogowych z udziałem rowerzystów. Rozwój infrastruktury drogowej dedykowanej rowerzystom poprawia bezpieczeństwo uczestników ruchu.

10.4. Podsumowanie – potencjały i wyzwania

- utrzymująca się z tendencja wzrostowa procedur „Niebieskie karty” dotycząca przemocy domowej - ponad 450 procedur w ciągu roku,
- spadek ogólnej liczby postępowań prowadzonych przez Policję w sprawie przestępstw i wykroczeń w 2020 roku na terenie Rybnika – zahamowanie trendu wzrostowego co najprawdopodobniej związane jest z ograniczeniami wprowadzanymi w okresie epidemii COVID-19,
- koncentracja interwencji Policji w Śródmieściu oraz w dzielnicach najliczniej zamieszkałych: Boguszowice Osiedle, Niedobczyce, Maroko-Nowiny, Paruszowiec-Piaski,
- koncentracja zdarzeń drogowych (wypadków i kolizji) w obszarze centralnym miasta, w sąsiedztwie dużych osiedli, na głównych drogach stanowiących

szkielet komunikacyjny miasta, w tym na skrzyżowaniach z drogami podporządkowanymi,

- w Rybniku nie funkcjonuje izba wytrzeźwień – osoby z terenu Rybnika dowożone są do Izby wytrzeźwień w Chorzowie na podstawie porozumienia międzygminnego w sprawie powierzenia Miastu Chorzów prowadzenia Izby Wytrzeźwień dla mieszkańców Miasta Rybnika.

11. Polityka społeczna

11.1. Pomoc społeczna

Jednostką organizacyjną Miasta Rybnika powołaną do realizacji zadań pomocy społecznej jest Ośrodek Pomocy Społecznej w Rybniku, który realizuje zadania gminne i powiatowe przewidziane między innymi w ustawie o pomocy społecznej, a także zadania zlecone (rządowe). Poniżej przedstawiono podstawowe dane ilościowe dotyczące realizacji zadań z obszaru pomocy społecznej, w tym liczbę objętych pomocą (na podstawie sprawozdań z działalności Ośrodka Pomocy Społecznej w Rybniku).

W 2020 r. pomocą społeczną (pomocą finansową i pracą socjalną) objętych było 3 421 rodzin (2019 – 3530, 2018 – 3487).

W 2020 r. pomocy finansowej udzielono 2 722 osobom – 1 917 rodzinom (2019 rok: 3 074 osobom – 2 060 rodzinom; 2016 rok: 3 779 osobom – 2361 rodzinom) na łączną kwotę 5,5 mln zł (2019: 6,1 mln zł; 2016: 4,02 mln zł) w formie zasiłków:

- celowych dla 1 352 osób na kwotę 1,04 mln zł, (2019: 1 384 osób na kwotę 1,2 mln zł; 2016: 1831osób/rodzin na kwotę – 1,43 mln zł),
- stałych dla 423 osób na kwotę 2,12 mln zł - dotacja z budżetu państwa (2019: 440 osób na kwotę 2,1 mln zł; 2016: 461 osób na kwotę 2,14 mln zł),
- okresowych dla 229 osób na kwotę 0,27 mln zł - dotacja z budżetu państwa (2019: 279 osób na kwotę 0,34 mln zł; 2016: 353 osób/rodzin na kwotę – 0,45 mln zł).

W latach 2016-2020 liczba rodzin objętych pomocą finansową nieznacznie zmalała. Do głównych przyczyn udzielania pomocy należały: ubóstwo, długotrwała i ciężka choroba, bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu

gospodarstwa domowego, niepełnosprawność oraz bezrobocie. W 2018 r. zauważono, że coraz częściej pomoc udzielana jest jednak z uwagi na niezdolność do pracy wynikającą z niepełnosprawności i wieku.

Pomoc środowiskowa realizuje szerokie spektrum działań mających na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwycięzenie trudnych sytuacji życiowych, poprzez pracowników socjalnych, których nie są w stanie pokonać wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości.

W roku 2020 wsparciem objęto ogółem – 2572 rodzin. Na przestrzeni roku przyjęto 5460 wniosków o pomoc. W 2019 roku przyjęto 6 371 wniosków o pomoc, a w 2018 roku było ich 6 431. Widoczny jest trend spadkowy liczby środowisk objętych wsparciem w kolejnych latach. Prawdopodobnie jest to skutek funkcjonującego Programu Rodzina 500+, jak również odnotowywanego spadku bezrobocia. Dodatkowo należy podkreślić, że rok 2020 był rokiem szczególnym w związku z epidemią wirusa SARS-CoV-2.

W 2019 roku ze wsparcia materialnego skorzystało 2 030 rodzin tj. o 128 rodzin mniej, niż w 2018 roku. Ze wsparcia wyłącznie w formie pracy socjalnej skorzystało 1 150 rodzin (wzrost o 69 rodzin w porównaniu z rokiem wcześniejszym).

Liczba osób i rodzin korzystających wyłącznie ze wsparcia w formie pracy socjalnej stanowi ok. 1/3 liczby korzystających z pomocy klientów Ośrodka Pomocy Społecznej. Wskaźnik ten jest zjawiskiem korzystnym.

Na przestrzeni lat 2016-2019 zmniejszyła się liczba wniosków o pomoc środowiskową. Zmiana proporcji pomiędzy liczbą udzielanych świadczeń materialnych a liczbą udzielonego wsparcia w postaci pracy socjalnej (spadek liczby rodzin korzystających z pomocy materialnej, wzrost liczby rodzin korzystających z pracy socjalnej) jest zjawiskiem korzystnym. Świadczy o stale zwiększającej się ofercie wsparcia pozamaterialnego oferowanego przez Ośrodek Pomocy Społecznej w Rybniku i współpracujące z nim jednostki.

Rybnik na tle miast subregionu

Wśród miast Subregionu Zachodniego oraz 64 miast na prawach powiatu (prócz Warszawy) w Rybniku udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem w 2019 r. wynosił 3,00%

natomiast w 2018 r. 3,30%, gdzie średnia dla analizowanych miast wynosiła odpowiednio 4,00% w 2018 r., a w 2019 r. 3,62%. Mniejszy udział występował w takich miastach Subregionu Zachodniego jak Wodzisław Śląski, Żory, Radlin, Racibórz, Pszów, Jastrzębie-Zdrój, natomiast wyższy niż w Rybniku był w Rydułtowach.

Tabela 36. Udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem – Rybnik na tle miast subregionu zachodniego.

Miasto	2016 [%]	2017 [%]	2018 [%]	2019 [%]
Wodzisław Śląski	2,7	2,5	2,0	1,5
Żory	2,3	1,9	1,9	1,7
Radlin	3,0	3,0	2,5	2,1
Racibórz	2,8	2,7	2,4	2,2
Pszów	3,1	2,7	2,4	2,2
Jastrzębie-Zdrój	3,5	2,7	2,8	2,2
Rybnik	3,8	3,6	3,3	3,0
Rydułtowy	5,2	5,3	5,1	4,1
Subregion Zachodni	3,3	3,0	2,7	2,3
Województwo Śląskie	4,4	3,8	3,4	3,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Widoczny jest wyraźny spadek osób korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w miastach subregionu zachodniego w latach 2016-2019. Porównując tempo zmian w Rybniku, można zauważyć, iż jest ono wolniejsze niż średnie tempo zmian w subregionie zachodnim, jak i województwie.

Inne ustalenia:

- Na skalę ubóstwa i wykluczenia społecznego wpływają różne czynniki, w tym przede wszystkim sytuacja na rynku pracy – skala bezrobocia i bierności zawodowej, a także wysokość płac. Im więcej członków gospodarstwa domowego pracuje i im wyższe są ich dochody z pracy, tym mniejsze ryzyko ubóstwa. Im większa jest natomiast liczba osób będących na utrzymaniu innych członków gospodarstwa, tym to ryzyko jest większe. Na wyżej wskazane czynniki wpływają też charakterystyki społeczno-ekonomiczne oddziałujące na

uzyskiwane dochody i ponoszone wydatki, czy na liczebność gospodarstw, takie jak poziom wykształcenia, miejsce zamieszkania (klasa miejscowości, region), wiek. Większe zagrożenie ubóstwem występuje też często w przypadku osób niepełnosprawnych¹⁰⁴.

- Miejski Dom Pomocy Społecznej w Rybniku przeznaczony jest do osób przewlekłe somatycznie chorych i osób w podeszłym wieku. Osoby niesamodzielne z innych przyczyn (niepełnosprawne, niepełnosprawne intelektualnie, osoby przewlekłe psychicznie chore) kierowane są do placówek poza Rybnikiem. Ponadto w ramach działalności gospodarczej na terenie Rybnika działają 2 placówki zapewniające całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekłe chorym lub w podeszłym wieku¹⁰⁵.
- Ośrodek Interwencji Kryzysowej i Psychoterapii w Rybniku udziela wsparcia psychologicznego w sytuacji narkomanii, alkoholizmu, przemocy w rodzinie, patologii wśród dzieci i młodzieży; kryzysów związanych z funkcjonowaniem w grupie społecznej, trudności adaptacyjnych, kryzysów związanych z sytuacją zdrowotną, a także prowadzi całodobowe schronisko „Przytulisko” dla Kobiet i Kobiet z Dziećmi przeznaczone dla osób znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej i szukających schronienia. Czas pobytu w schronisku wynosi do 3 miesięcy.
- Od maja 2021 r. w strukturze Ośrodka Pomocy Społecznej w Rybniku funkcjonuje Dom dla Matek z Małoletnimi Dziećmi i Kobiet w Ciąży, w którym schronienie będą mogły znaleźć matki z małoletnimi dziećmi oraz kobiety w ciąży dotknięte przemocą lub znajdujące się w innej sytuacji kryzysowej, a także ojcowie z małoletnimi dziećmi albo inne osoby sprawujące opiekę prawną nad dziećmi. W budynku przewiduje się pobyt maksymalnie 15 mieszkańców.
- Poprawa w dostępie do świadczonych usług społecznych poprzez deinstytucjonalizację usług świadczonych na terenie miasta.

¹⁰⁴ Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2030, s. 55.

¹⁰⁵ Wykaz zarejestrowanych placówek zapewniających całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekłe chorym lub w podeszłym wieku prowadzonym w ramach działalności statutowej lub gospodarczej w województwie śląskim – Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach (<https://www.katowice.uw.gov.pl/wydzial/wydzial-rodziny-i-polityki-spolecznej/wykazy-i-rejestry>).

11.2. Bezdomność

Diagnoza stanu

W 2020 r. pomoc, niezależnie od rodzaju udzielonego świadczenia, uzyskało 418 rodzin (432 osoby). Pomocy w formie wyłącznie pracy socjalnej udzielono 108 rodzinom. W 2019 r. wsparciem objęto 393 osoby bezdomne z 378 rodzin (w 2016 r. 509 osób bezdomnych z 447 rodzin). W 2019 r. 149 rodzin (156 osób w tych rodzinach) skorzystało wyłącznie z pracy socjalnej (w 2016 r. 148 rodzin).

Przyczyną bezdomności u większości rodzin było uzależnienie od środków odurzających oraz nadużywanie alkoholu, rozpad więzi rodzinnych, konflikty w rodzinie, brak możliwości powrotu do rodziny oraz brak zatrudnienia i stałego źródła dochodu.

Wsparcie instytucjonalne oraz w środowisku lokalnym

Na terenie Rybnika działają:

- Schronisko dla bezdomnych mężczyzn prowadzone przez Stowarzyszenie im. Św. Jana Pawła II – Pomoc Potrzebującym – Rybnicki Bank Drugiej Ręki, w którym zabezpieczono 60 miejsc dla osób z terenu Rybnika, w tym 10 miejsc dla osób bezdomnych z usługami opiekuńczymi,
- Schronisko dla bezdomnych kobiet i mężczyzn prowadzone przez Chrześcijańskie Stowarzyszenie Dobroczynne Oddział Terenowy w Rybniku – Niewiadomiu, w którym zapewniono 11 miejsc dla kobiet i 30 miejsc dla mężczyzn,
- Ogrzewalnia dla bezdomnych na 20 miejsc, prowadzona wcześniej przez organizację pozarządową na zlecenie Miasta Rybnika, a od 2020 roku przez Ośrodek Pomocy Społecznej – Zespół ds. bezdomności. W roku 2020 skorzystało z niej łącznie 265 osób.

Oprócz powyżej wskazanych miejsc bezdomni uzyskują schronienie również poza Rybnikiem w schroniskach dla osób bezdomnych, na podstawie umów zawartych z Towarzystwem Pomocy im. Św. Brata Alberta w Przegędzy oraz Stowarzyszeniem Przyjaciół Człowieka „Tęcza” w Raciborzu.

Dodatkowo na terenie Rybnika działają:

- jedno mieszkanie chronione treningowe dla bezdomnych kobiet na 6 miejsc prowadzone przez Ośrodek Pomocy Społecznej w Rybniku,
- cztery mieszkania wspomagane treningowe dla bezdomnych kobiet i matek z dziećmi na 22 miejsca prowadzone przez Ośrodek Pomocy Społecznej w Rybniku,
- trzy mieszkania chronione dla bezdomnych mężczyzn na 11 miejsc prowadzone przez Ośrodek Pomocy Społecznej w Rybniku.
- od maja 2021 r. w strukturze Ośrodka Pomocy Społecznej w Rybniku funkcjonuje Dom dla Matek z Małoletnimi Dziećmi i Kobiet w Cięży, w którym schronienie będą mogły znaleźć matki z małoletnimi dziećmi oraz kobiety w ciąży dotknięte przemocą lub znajdujące się w innej sytuacji kryzysowej, a także ojcowie z małoletnimi dziećmi albo inne osoby sprawujące opiekę prawną nad dziećmi. W budynku przewiduje się pobyt maksymalnie 15 mieszkańców.

Na realizację zadania publicznego polegającego na: „Zapewnieniu schronienia wraz z wyżywieniem w schronisku (w tym z usługami opiekuńczymi) dla osób bezdomnych z terenu Miasta Rybnika” na rok 2019 przeznaczono 1 624 250 zł (zawarto 6 umów).

W dziale Pomoc Społeczna budżetu Miasta Rybnika nastąpił wzrost wydatków bieżących na pomoc dla bezdomnych o 89,11% z 932 898 zł w 2016 r. do 1 764 250 zł w 2019 r.

Na realizację zadania polegającego na zapewnieniu schronienia wraz z wyżywieniem w schronisku (w tym z usługami opiekuńczymi) dla osób bezdomnych z terenu Miasta Rybnika na 2020 r. przeznaczono 1 603 080 zł (zawarto 5 umów), natomiast na zapewnienie miejsca pobytu w domu dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży z terenu Miasta Rybnika na 2020 r. przeznaczono 102 480 zł (zawarto 1 umowę).

Wnioski:

- Liczba osób bezdomnych, którym Ośrodek Pomocy Społecznej w Rybniku udzielał wsparcia w ostatnich latach kształtowała się na poziomie ok. 400-500 osób z ok. 400-450 rodzin – liczba utrzymuje się na podobnym poziomie z wahaniami w kolejnych latach

- Rozwój usług wsparcia w środowisku lokalnym (mieszkania chronione treningowe)
- Część osób bezdomnych z Rybnika uzyskuje wsparcie w placówkach poza Rybnikiem
- Przyczyną bezdomności u większości rodzin było uzależnienie od środków odurzających oraz nadużywanie alkoholu, rozpad więzi rodzinnych, konflikty w rodzinie, brak możliwości powrotu do rodziny oraz brak zatrudnienia i stałego źródła dochodu.

11.3. Wsparcie osób z niepełnosprawnościami

W prowadzonej przez Dział Pomocy Osobom Niepełnosprawnym Ośrodka Pomocy Społecznej w Rybniku Bazy Danych Osób Niepełnosprawnych, na koniec 2020 roku zarejestrowanych było 7 145 osób, z czego 6 671 to dorośli (3 657 stanowiły kobiety, 3014 mężczyźni), 474 osoby to dzieci i młodzież do 18 roku życia¹⁰⁶.

W odniesieniu do niepełnosprawności należy mieć również na uwadze niepełnosprawność biologiczną¹⁰⁷, która nie jest ujmowana w powyższej statystyce. Niepełnosprawność wpływa na wiele obszarów życia osoby i jej rodziny, tj. na jej sytuację materialną, społeczną, zawodową czy też zdrowotną.

Osoby z niepełnosprawnościami – główne przyczyny niepełnosprawności

Powiatowy Zespół do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności w Rybniku w 2019 r. wydał 2 701 orzeczeń zaliczających mieszkańców Miasta Rybnika do osób z niepełnosprawnościami, w tym: 2 322 orzeczenia o stopniu niepełnosprawności, tj. dla osób powyżej 16 roku życia, oraz 379 orzeczeń o niepełnosprawności, tj. dla osób poniżej 16 roku życia.

Poniżej w tabelach zaprezentowano dane o łącznej liczbie wydanych orzeczeń w latach 2018-2020 w odniesieniu do osób poniżej i powyżej 16 roku życia ze wskazaniem przyczyn niepełnosprawności.

¹⁰⁶ Sprawozdanie z działalności za 2020 rok. Ośrodek Pomocy Społecznej w Rybniku.

¹⁰⁷ Osoba niepełnosprawna biologicznie – osoba, która odczuwa ograniczenie sprawności w wykonywaniu czynności podstawowych dla swojego wieku, ale nie posiada prawnego orzeczenia niepełnosprawności [Słownik pojęć stosowanych w statystyce publicznej – dostęp: <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/>].

Tabela 37. Liczba wydanych orzeczeń według przyczyn niepełnosprawności osobom do 16 roku życia w latach 2018-2020.

Przyczyny niepełnosprawności	Łączna liczba orzeczeń w latach 2018-2020	Udział orzeczeń w liczbie ogółem
01-U – upośledzenia umysłowe	30	2,6%
02-P – choroby psychiczne	91	8,0%
03-L – zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu	68	6,0%
04-O – choroby narządu wzroku	28	2,5%
05-R – upośledzenia narządu ruchu	84	7,4%
06-E – epilepsja	31	2,7%
07-S – choroby układów oddechowego i krążenia	63	5,5%
08-T – choroby układu pokarmowego	8	0,7%
09-M – choroby układu moczowo-płciowego	25	2,2%
10-N – choroby neurologiczne	370	32,5%
11-I – inne, w tym schorzenia: endokrynologiczne, metaboliczne, zaburzenia enzymatyczne, choroby zakaźne i odzwierzęce, zeszpecenia, choroby układu krwiotwórczego	106	9,3%
12-C – całościowe zaburzenia rozwojowe	236	20,7%
RAZEM	1 140	100,0%

Źródło: Elektroniczny Krajowy System Monitoringu Orzekania o Niepełnosprawności [za:] Powiatowy Zespół ds. Orzekania o Niepełnosprawności w Rybniku.

Najczęstsze przyczyny niepełnosprawności u osób do 16 roku życia to choroby neurologiczne (10-N) 370 osób, całościowe zaburzenia rozwojowe (12-C) 236 osób oraz inne, w tym schorzenia: endokrynologiczne, metaboliczne, zaburzenia enzymatyczne, choroby zakaźne i odzwierzęce, zeszpecenia, choroby układu krwiotwórczego (11-I) 106 osób.

W 2019 roku spośród orzeczeń o stopniu niepełnosprawności najliczniejszą grupę stanowiły osoby zaliczone do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności – 1 057 wydanych orzeczeń. Do znacznego stopnia niepełnosprawności zaliczonych zostało 851 osób. Najmniej wydano orzeczeń z lekkim stopniem niepełnosprawności – 315.

Tabela 38. Liczba wydanych orzeczeń według przyczyn niepełnosprawności, stopnia niepełnosprawności i wieku osobom powyżej 16 roku życia w latach 2018-2020.

Przyczyny niepełnosprawności	Stopień niepełnosprawności znaczny	Stopień niepełnosprawności umiarkowany	Stopień niepełnosprawności lekki	Wiek 16-25 lat	Wiek 26-40 lat	Wiek 41-60 lat	Wiek 60+ lat	Udział orzeczeń w liczbie ogółem
01-U	22	29	10	36	16	8	1	1,0%
02-P	175	463	173	72	254	267	218	13,2%
03-L	65	11	81	20	6	52	99	2,9%
04-O	23	20	19	6	10	23	23	1,0%
05-R	324	1 089	358	58	143	637	933	28,9%
06-E	1	23	52	23	23	28	2	1,2%
07-S	432	404	44	37	39	227	577	14,4%
08-T	213	135	5	14	27	112	180	5,4%
09-M	257	62	8	5	23	81	218	5,3%
10-N	480	375	77	68	102	261	501	15,2%
11-I	363	271	26	63	74	219	304	10,8%
12-C	5	11	18	30	4	0	0	0,6%
RAZEM	2 360	2 893	871	432	721	1915	3 056	100,0%

Uwaga: oznaczenia przyczyn niepełnosprawności (kody 01-U – 12-C) prezentuje Tabela 37.

Źródło: Elektroniczny Krajowy System Monitoringu Orzekania o Niepełnosprawności [za:] Powiatowy Zespół ds. Orzekania o Niepełnosprawności w Rybniku.

W latach 2018-2020 wśród osób powyżej 16 roku życia najczęstszą przyczyną niepełnosprawności były upośledzenia narządu ruchu (1 771 osób). Na dalszych miejscach były choroby neurologiczne (932 osoby) oraz choroby układu oddechowego i krążenia (07-S) 880 osób.

Najczęstsze przyczyny niepełnosprawności wśród osób powyżej 16 roku życia w 2019 roku to:

- upośledzenie narządu ruchu – 642 wydane orzeczenia (ok. 28%),
- choroby neurologiczne – 335 orzeczeń (ok.14%),

- choroby układu oddechowego i krążenia – 320 orzeczeń (ok.14%).

Porównując lata 2018 i 2019 zauważono, iż w 2019 r. wydano o 36 orzeczeń o niepełnosprawności mniej niż w 2018 r. oraz 338 orzeczeń o stopniu niepełnosprawności więcej niż w 2018 r.

Z uwagi na przyczynę niepełnosprawności można stwierdzić, że w dalszym ciągu wiodącymi są schorzenia ruchowe i neurologiczne w przypadku osób powyżej 16 roku życia. W 2019 r. wzrosła liczba osób ze schorzeniem układu oddechowego i krążenia. Choroby psychiczne są czwartą przyczyną niepełnosprawności wśród rybniczian po 16 roku życia (w 2018 r. choroby psychiczne zajmowały trzecie miejsce pod względem liczby wydanych orzeczeń).

W przypadku orzeczeń wydanych dla osób poniżej 16 roku życia najczęstszymi schorzeniami są choroby neurologiczne oraz całościowe zaburzenia rozwojowe. Wzrosła jednak liczba orzeczeń o symbolu 11-I (tj. inne schorzenia, w tym: endokrynologiczne, metaboliczne, zaburzenia enzymatyczne, choroby zakaźne i odzwierzęce, choroby układu krwiotwórczego i inne).

Z analizy powyższych danych wynika, że spośród osób niepełnosprawnych powyżej 16 roku życia największa grupa posiada umiarkowany stopień niepełnosprawności – 2 893 osoby. Znacznym stopniem niepełnosprawności legitymuje się 2 360 osób niepełnosprawnych, natomiast 871 osób lekkim stopniem.

W latach 2018-2020 więcej orzeczeń o stopniu niepełnosprawności wydano kobietom – 3 250, to jest o 376 więcej orzeczeń niż mężczyznom. W odmienny sposób wygląda udział w orzeczeniach o niepełnosprawności dotyczących osób poniżej 16 roku życia – w tej grupie 35,4% stanowią dziewczynki, natomiast chłopcy 64,6%.

Z analizy Powiatowego Zespołu ds. Orzekania i Niepełnosprawności w Rybniku wynika, że w zakresie wydawanych orzeczeń w dłuższym okresie czasu, osoby niepełnosprawne, które uzyskały orzeczenia charakteryzują się niższym poziomem wykształcenia i niską aktywnością zawodową. Najwięcej wśród niepełnosprawnych Rybniczian stanowią osoby mające wykształcenie zasadnicze, a najmniej osób posiada wyższe wykształcenie. Niewielki odsetek osób legitymujących się orzeczeniem o stopniu niepełnosprawności pozostaje w zatrudnieniu.

Wsparcie instytucjonalne

W ramach wsparcia instytucjonalnego na terenie Miasta Rybnika działają dwa ośrodki wsparcia – środowiskowe domy samopomocy:

- Środowiskowy Dom Samopomocy „Cogito Noster” w Rybniku – ośrodek typu A, udzielający wsparcia osobom przewlekle psychicznie chorym (40 miejsc), działający w formie jednostki organizacyjnej miasta. W 2020 r. wsparciem psychologicznym i terapeutycznym objęte były 54 osoby, przez 5 dni w tygodniu, w godzinach pracy placówki W 2019 r. skorzystało z różnych form wsparcia dziennego 54 uczestników oraz 15 osób w ramach grup wsparcia dla rodzin.

W strukturze Domu funkcjonuje również Zespół Psychiatrii Środowiskowej świadczący usługi terapeutyczno-edukacyjne dla osób z zaburzeniami psychicznymi w miejscu zamieszkania klienta. Od marca 2020 r. Zespół Psychiatrii Środowiskowej udzielał telefonicznego wsparcia psychologicznego mieszkańcom Miasta Rybnika pozostającym w izolacji podczas kwarantanny. Zespół przeprowadził 360 konsultacji w ramach pomocy psychologicznej oraz wsparcia terapeutycznego minimalizującego skutki odosobnienia i poczucia lęku w związku z epidemią.,

- Środowiskowy Dom Samopomocy przy ul. Karłowicza 48 – ośrodek typu B, udzielający wsparcia osobom z niepełnosprawnością intelektualną (56 miejsc), prowadzony na zlecenie miasta przez Stowarzyszenie „Oligos” w Rybniku. W 2020 r. skorzystało z różnych form wsparcia dziennego 54 uczestników.

Ponadto, ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych oraz budżetu Miasta Rybnika dofinansowywana jest działalność Warsztatów Terapii Zajęciowej Nr 1 i 2, prowadzonych przez Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną Koło w Rybniku.

Wysokość dotacji udzielanych organizacjom pozarządowym z budżetu Miasta Rybnika na działalność na rzecz osób niepełnosprawnych prezentuje Tabela 41.

Dodatkowo na terenie Rybnika działają:

- dwa mieszkania chronione treningowe dla osób niepełnosprawnych intelektualnie dla osób ze znacznym lub umiarkowanym stopniem niepełnosprawności,
- mieszkanie chronione/treningowe dla osób po kryzysie psychiatrycznym funkcjonujące w strukturze Środowiskowego Domu Samopomocy „Cogito Noster” (w ramach programu „Za życiem”).

11.4. Osoby starsze

Na terenie Rybnika na koniec 2020 roku zamieszkiwało 35 328 osób w wieku 60 lat i więcej, w tym 25 956 w wieku 65+¹⁰⁸. Prognozy demograficzne GUS wskazują na przewidywany stały wzrost liczby oraz udziału osób w wieku 60 lat i starszych w populacji miasta w dłuższym horyzoncie czasowym.

Z tej perspektywy istotne jest zwrócenie uwagi na potrzeby i wyzwania osób starszych, w szczególności aktywności społecznej, a także istniejące wsparcie instytucjonalne kierowane do seniorów.

Potrzeby i wyzwania – seniorzy w świetle badań jakościowych

W 2019 roku przeprowadzono wśród rybnickich seniorów badania aktywności społecznej w ramach projektu „Halo Aktywni 60+ - Innowacyjne formy włączenia społecznego osób starszych z wykorzystaniem doświadczeń programu «Let us be active!»”¹⁰⁹. Poniżej ujęto jego wyniki, w tym opinie seniorów w temacie kontaktów społecznych, spędzania czasu, dostępu do informacji oraz innych potrzeb seniorów:

- Samotne mieszkanie oraz problemy zdrowotne mogą mieć znaczący wpływ na osamotnienie i wykluczenie społeczne seniorów. Jest to grupa, do której najtrudniej jest dotrzeć z ofertą i informacją o dostępnych usługach. Ankieterzy prowadzący badanie wskazywali, że osoby mieszkające samotnie, które nie

¹⁰⁸ Dane Urzędu Miasta Rybnika – rejestr PESEL.

¹⁰⁹ „Raport z badań w działaniu prowadzonych przez rybnickich seniorów w ramach projektu Halo aktywni 60+ - Innowacyjne formy włączenia społecznego osób starszych z wykorzystaniem doświadczeń programu «Let us be active!»”, Centrum Doradztwa Strategicznego s.c. D. Bieńkowska, C. Ułasiński, J. Szymańska, M. Widuch, Kraków, 2019. W badaniu wzięło udział 225 seniorów.

mają w swoim otoczeniu „drugiego człowieka”, by porozmawiać czy spędzić swój wolny czas, często obawiają się wyjść z domu, nie orientują się w ofercie dedykowanej seniorom (nie wiedzą, gdzie ją znaleźć).

- Wśród osób, które wskazały, że mieszkają z innymi członkami rodziny, najwięcej, bo aż 80% z nich przyznało, że częścią ich wspólnego gospodarstwa domowego jest mąż / żona (parter życiowy / partnerka życiowa).
- Poza kontaktami z domownikami seniorzy utrzymują także relacje z innymi grupami. Najczęściej są to regularne kontakty z rodziną (97% badanych). 80% badanych seniorów rozmawia z członkami rodziny telefonicznie, 74% jest odwiedzanych przez rodzinę w domu, a 48% spotyka się z nimi także poza domem. Ankietowani przyznali jednak, że coraz mniej osób młodych kontaktuje się ze starszymi ludźmi. Nie utrzymują oni kontaktu nawet telefonicznie.

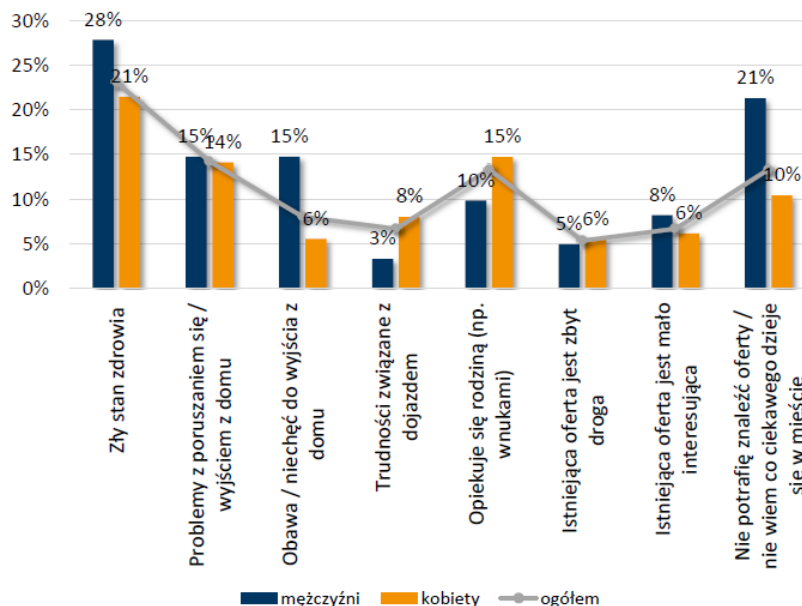
Bardzo duża grupa badanych osób (93%) przyznała, że utrzymuje regularne kontakty z przyjaciółmi. Z tą grupą rybnicy seniorzy najchętniej spotykają się poza domem (77%). 64% seniorów utrzymuje z przyjaciółmi regularne kontakty telefoniczne, a jedynie 46% badanych zaprasza przyjaciół/znajomych do swojego domu.

Najmniej liczna grupa osób (71% badanych), przyznała, że utrzymuje regularne kontakty z sąsiadami. Zacieśnianie więzi sąsiedzkich może być w związku z tym jednym z celów polityki senioralnej miasta.

- Stały kontakt z różnymi grupami społecznymi powoduje także, że poczucie samotności wśród seniorów nie jest bardzo duże. 37% badanych przyznało, że nie zdarza im się odczuwać samotności nigdy, a 28% przyznało, że odczuwa ją rzadko. Jednakże prawie jeden na czterech badanych seniorów, pomimo wydawać by się mogło dość regularnych kontaktów z różnymi grupami przyznaje, że czasem odczuwa samotność, a 8% badanych uczucie samotności towarzyszy często.

- W badaniu 49% seniorów określiło siebie jako osoby nieaktywne społecznie. Ze względu na postawy i motywacje można wśród nich wyszczególnić osoby samotne i nieśmiałe (które chciałyby włączyć się w życie społeczne, jednak nie wiedzą, jak to zrobić) oraz osoby pozostające w domu z powodu choroby, niepełnosprawności lub obowiązków związanych z opieką nad chorym członkiem rodziny (które nie mają możliwości podjęcia interesującej ich aktywności); oraz osoby niezainteresowane ofertą senioralną (niekiedy osoby posiadające grono znajomych, w pełni samodzielne, spotykające się we własnym gronie, nie potrzebujące nowych znajomości czy nowych ofert spędzania czasu wolnego; często są to osoby, którym odpowiada obecny styl życia i nie chcą go zmieniać).
- Poniżej na wykresie wskazano najczęściej podawane powody braku aktywności społecznej seniorów:

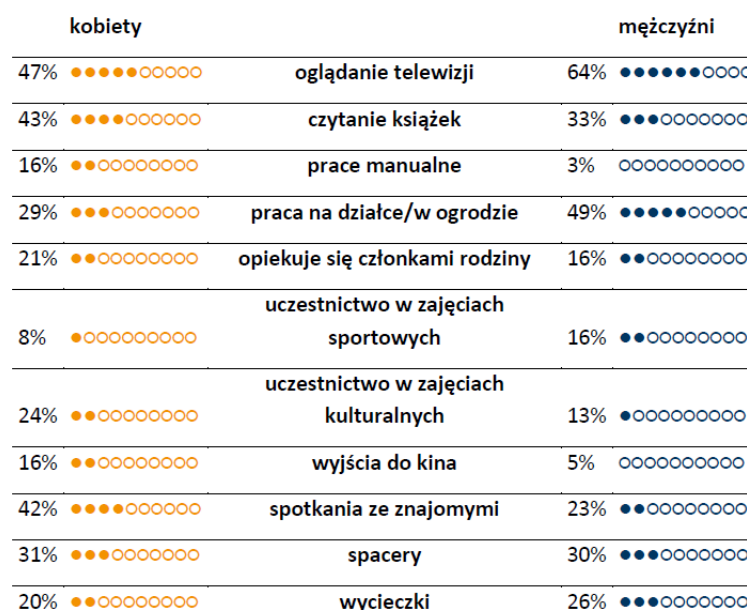
Rysunek 19. Przyczyny niskiej aktywności społecznej seniorów w Rybniku w podziale na płeć (badanie w ramach projektu „Halo Aktywni 60+”).

Źródło: „Raport z badań w działaniu prowadzonych przez rybnickich seniorów w ramach projektu Halo aktywni 60+ – Innowacyjne formy włączenia społecznego osób starszych z wykorzystaniem doświadczeń programu «Let us be active!»”, Wykres 12. Badania PAPI z seniorami (n=225).

- Jedna na osiem osób w wieku 60+ (wśród ankietowanych) jest jeszcze aktywna zawodowo. Przy czym częściej pracującymi osobami są mężczyźni – wg badania pracuje prawie po czwarty mężczyzna (23%) i jedynie co jedenasta kobieta (9%). Jest to również związane z różnym wiekiem emerytalnym wśród kobiet i mężczyzn.
- Dwie z trzech najpopularniejszych form spędzania czasu wolnego są aktywnościami, które można realizować bez wychodzenia z domu, co ogranicza konieczność ruchu wśród seniorów i może być uznawane za zjawisko niekorzystne. Wśród Rybnickich seniorów uczestniczących w badaniu 51% przyznała, że swój wolny czas spędza oglądając telewizję. Drugim najpopularniejszym hobby okazało się czytanie książek (40%), a 36% ankietowanych w wolnym czasie spotyka się ze znajomymi, zaspokajając tym samym potrzebę kontaktu i rozmowy z innymi ludźmi. Względnie niewielka liczba ankietowanych seniorów korzysta z aktywności zorganizowanych, często płatnych. Na wycieczki (22%) wyjeżdża tylko co piąta osoba, podobna liczba osób bierze udział w zajęciach kulturalnych (21%). Najmniejszą popularnością cieszą się z kolei zorganizowane zajęcia sportowe (11%). Chcąc spędzać czas aktywnie fizycznie seniorzy chętniej pracują na działce (35%) lub chodzą na spacer (31%).
- Widoczne jest również zróżnicowanie powyższych aktywności społecznych ze względu na płeć.

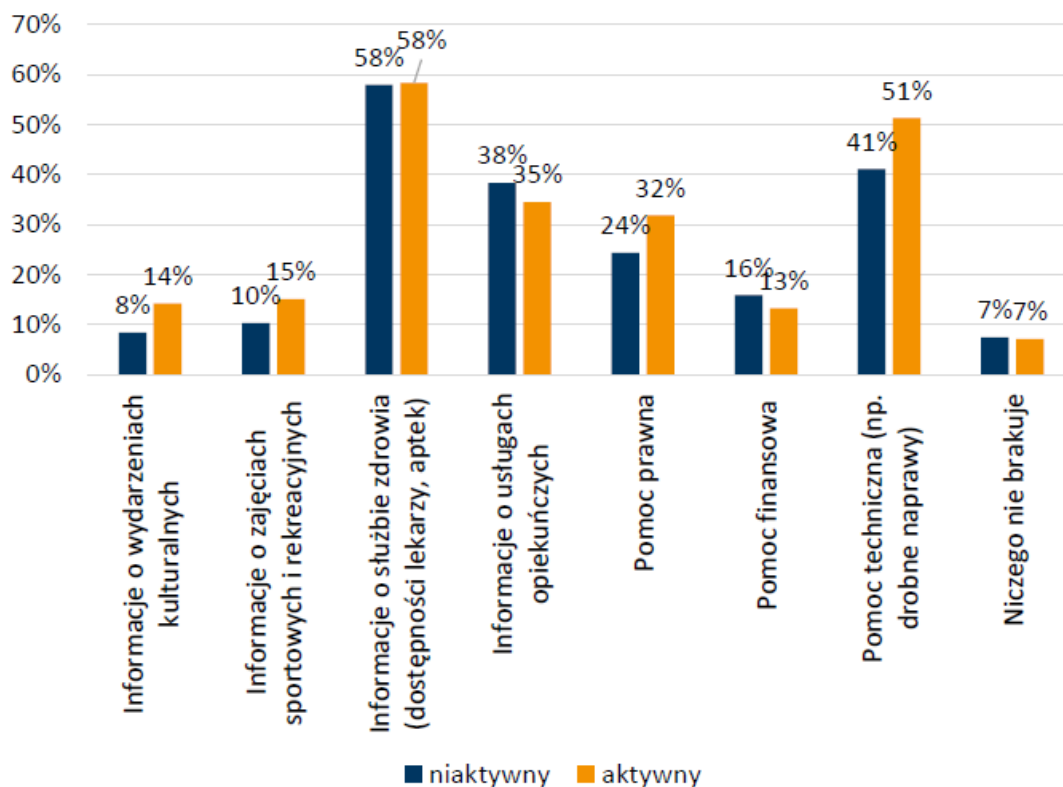
Rysunek 20. Sposoby spędzania czasu wolnego przez osoby w wieku 60+ mieszkające w Rybniku w podziale na płeć (badanie w ramach projektu „Halo Aktywni 60+”).

Źródło: „Raport z badań w działaniu prowadzonych przez rybnickich seniorów w ramach projektu Halo aktywni 60+ – Innowacyjne formy włączenia społecznego osób starszych z wykorzystaniem doświadczeń programu «Let us be active!»”, Wykres 17. Badania PAPI z seniorami (n=225).

- Według większości rybnickich seniorów dość łatwo jest zdobyć informację na temat dostępnej oferty (aż 60% badanych przyznało, że informacja potrzebna osobom starszym jest dla nich dostępna). Z drugiej strony prawie co czwarty senior (23% badanych) uznał, że potrzebnych mu informacji znaleźć nie potrafi. Część osób przyznała, że w ogóle nie wie, gdzie można szukać informacji.
- Jeśli chodzi o typ informacji, jakich najbardziej brakuje seniorom są to informacje na temat służby zdrowia (dostępność lekarzy, aptek).

Rysunek 21. Najbardziej brakujące informacje dla seniorów w mieście Rybniku w podziale na osoby aktywne i nieaktywne (badanie w ramach projektu „Halo Aktywni 60+”).

Źródło: „Raport z badań w działaniu prowadzonych przez rybnickich seniorów w ramach projektu Halo aktywni 60+ – Innowacyjne formy włączenia społecznego osób starszych z wykorzystaniem doświadczeń programu «Let us be active!»”, Wykres 19. Badania PAPI z seniorami (n=225).

- Ankietowanych zapytano także, w jakich sprawach chcieliby skorzystać z usług w przypadku utworzenia centrum telefonicznego dedykowanego seniorom. Najwięcej osób (57%) chciałoby, aby w Centrum były aktualne informacje na temat oferty spędzania czasu wolnego dla seniorów. Na drugim miejscu znalazły się informacje na temat zdrowia (43%), Co trzeci badany (33%) chciałby natomiast porozmawiać o swoim życiu codziennym (potrzeba rozmowy z drugim człowiekiem, wyżalenie się, rozmowa na temat wnuków itp.). Seniorzy także chętnie uzyskaliby informację na temat oferty turystycznej (34%), czy rozmawiali na o kulinariach (24%, w tym np. wymiana przepisami). Wśród innych tematów, na które seniorzy chcieliby rozmawiać znalazły się uprawa

roślin, dyskusje na temat kultury, sztuki czy książek, rozmowy o aktualnych wydarzeniach w mieście.

- Wśród innych potrzeb seniorzy wskazywali:
 - niewystarczającą dostępność usług Miejskiego Domu Pomocy Społecznej – ograniczona liczba miejsc, długi czas oczekiwania. Respondenci zwracali uwagę na proces starzenia się społeczeństwa.
 - kwestię wiarygodności informacji zamieszczanych w Internecie. Przez nadmiar informacji dostępnych w różnych źródłach, niekiedy nie wiedzą, które z nich są prawdziwe, na przykład dotyczące służby zdrowia,
 - brak informacji dla seniorów potrzebujących pomocy w niewielkich naprawach i codziennych obowiązkach: gdzie i od kogo mogą takie wsparcie uzyskać (w tym informacji o możliwości skorzystania z pomocy sąsiedzkiej).
 - potrzebę działań, które zwiększyłyby dostępność ofert dla seniorów, zwłaszcza dla osób z niepełnosprawnościami. Wśród podawanych barier uczestnictwa w wydarzeniach skierowanych do seniorów jest niewiedza bądź obawy samych zainteresowanych dotyczące dostępności miejsca/budynku/oferty, sposobu dotarcia na miejsce, odpłatności itp.

Wsparcie instytucjonalne

Na terenie miasta funkcjonuje Miejski Dom Pomocy Społecznej w Rybniku, posiadający 150 miejsc dla osób w podeszłym wieku i przewlekle somatycznie chorych. Na dzień 31 grudnia 2020 r. w Domu przebywało 138 mieszkańców, w tym 92 kobiety. W ciągu roku kalendarzowego łącznie mieszkało tam 176 osób. Średnia wieku mieszkańców wynosiła 77 lat, a 68 mieszkańców (w tym 55 kobiet) było w wieku 80 lat i więcej. W 2020 r. wydano 35 decyzji kierujących do MDPS, umieszczono w nim 26 osób.

Ponadto na terenie Rybnika utworzono w ramach Wieloletniego Programu „Senior+” na lata 2015-2020:

- Dzienny Dom „Senior+” przy ul. Konarskiego, z pobytu w 2019 r. skorzystały 33 osoby, a w 2020 roku 26 osób.

- Klub Senior+ przy ul. Orzeszkowej, w zajęciach klubu w 2019 r. uczestniczyło 210 osób. W 2020 roku w programie uczestniczyło 163 osoby.

Prowadzenie tych placówek Miasto Rybnik zleciło organizacjom pozarządowym w trybie otwartych konkursów ofert na realizację zadania publicznego, zgodnie z ustawą z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie.

Inne działania podejmowane przez Ośrodek Pomocy Społecznej w Rybniku w ostatnich latach inicjowane m.in. poprzez realizację projektów z udziałem środków unijnych, oraz w związku z zaistniałymi potrzebami w 2020 roku wynikającymi z rozwoju epidemii Covid-19¹¹⁰:

- Rybnicki Telefon Seniora działający od 7 września 2020 r.
- Grupy wsparcia organizowane przez Zespół Grupowej Metody Pracy Socjalnej Ośrodka Pomocy Społecznej w Rybniku.
- Projekt „System wsparcia rybnickich seniorów” obejmujący m.in. uruchomienie nowego Klubu Seniora przy ulicy Floriańskiej 24, realizację usług sąsiedzkich, opiekuńczych lub specjalistycznych w miejscu zamieszkania dla osób niesamodzielných ze względu na wiek, chorobę i niepełnosprawność, oraz dowóz posiłków.
- Program „Wspieraj seniora” w ramach Solidarnościowego Korpusu Wsparcia Seniorów w okresie od 20 października do 31 grudnia 2020 r. (pomoc w dostarczeniu niezbędnych produktów do domu seniora, by ograniczyć konieczność wychodzenia osób starszych na zewnątrz podczas pandemii) we współpracy z wolontariuszami zaangażowanymi przez Centrum Rozwoju Inicjatyw Społecznych CRIS. 39 osób w wieku 70+ zostało objętych wsparciem przy udziale 29 wolontariuszy.
- wolontariat na rzecz seniorów w okresie marzec – listopad 2020 r. we współpracy m.in. z organizacjami pozarządowymi, radami dzielnic oraz organizacjami religijnymi. 80 osób skorzystało ze wsparcia wolontariatu przy udziale 40 wolontariuszy.

¹¹⁰ Sprawozdania z działalności Ośrodka Pomocy Społecznej w Rybniku.

Działania te, a także inne inicjatywy podejmowane przez organizacje pozarządowe lub instytucje religijne, przyczyniają się do zaspokajania potrzeb seniorów oraz pobudzania ich aktywności społecznej. Szczególnym przykładem organizacji realizującej potrzeby seniorów jest Uniwersytet Trzeciego Wieku w Rybniku działający w formie stowarzyszenia.

Reprezentantem tej grupy społecznej jest Rybnicka Rada Seniorów¹¹¹ utworzona na podstawie uchwały nr 628/XLI/2013 Rady Miasta Rybnika z dnia 18 grudnia 2013 r. w sprawie powołania Rybnickiej Rady Seniorów, będącą organem konsultacyjnym, doradczym i inicjatywnym dla władz Miasta Rybnika.

Inne obserwacje dotyczące wyzwań dotyczących osób starszych:

- wzrost liczby ofert kierowanych do osób starszych ze strony podmiotów usługowych, jak i publicznych. Dotyczy to zniżek w cenie usług i produktów (np. dla posiadaczy Karty Seniora), jak i specjalnej oferty tematycznej (np. instytucji kulturalnych). Jednakże informacje te najczęściej są rozproszone, co nastręcza trudności w dostępie do nich (patrz badania dotyczące potrzeb seniorów).
- zagrożenie ubóstwem energetycznym związane z zamieszkiwaniem w relatywnie dużych budynkach jednorodzinnych tylko 1-2 osób starszych,
- zagrożenie ubóstwem ekonomicznym wynikające z przeznaczania na leki znacznej części swojego dochodu lub nawet rezygnacji z leczenia z powodu niewystarczających środków finansowych. Ubóstwo ekonomiczne wiąże się więc z deprawacją w innych obszarach życia (zdrowie, wypoczynek, rozrywka, edukacja), ograniczając możliwości osób o niskich dochodach
- Wraz ze stopniowym spadkiem liczby mieszkańców, wzrostem liczby osób w wieku 65+, będzie również wzrastała liczba gospodarstw domowych 1-2 osobowych w tym wieku, również w budynkach jednorodzinnych. Zmiany demograficzne i ekonomiczne mogą przyczynić się do zapotrzebowania na rozwój mieszkalnictwa społecznego, w tym mieszkalnictwa wspieranego na rzecz osób starszych. W Rybniku dotychczas nie funkcjonowały mieszkania dedykowane seniorom.

¹¹¹ <https://www.rybnik.eu/dla-mieszkancow/rybnicka-rada-seniorow/aktualnosci>.

- konieczność wsparcia seniorów w zakresie zaspokajania dóbr i usług pierwszej potrzeby – rok 2020 i również początek 2021 przebiegające w cieniu epidemii Covid-19 unaocznily rosnące potrzeby wsparcia seniorów w zaspokajaniu dóbr i usług pierwszej potrzeby. Przy prognozowanym stopniowym wzroście liczby osób starszych w najbliższych latach zapotrzebowanie na tego rodzaju usługi, wsparcie wolontariuszy i pomoc sąsiedzką może wzrastać. Dotyczy to również oczekiwanego wsparcia ze strony instytucji publicznych, np. w formie klubów/domów seniora.
- Przewidywany wzrost zapotrzebowania na wsparcie dla opiekunów osób zależnych w świadczeniu długotrwałej i bezpośredniej opieki nad dorosłym niesamodzielnym członkiem rodziny, w tym seniorów (opieka wytchnieniowa). Bardzo często wśród seniorów znajdują się osoby samotne oraz niesamodzielne, dlatego grupa ta stanowi jedną z kluczowych grup potencjalnie wymagających wsparcia osób trzecich (por. badania dotyczące potrzeb seniorów). W perspektywie najbliższych lat wzrastało będzie zapotrzebowanie na usługi wspierające, a zatem znacząco wzrosną także koszty ich świadczenia, co generowało będzie potrzebę przemodelowania formy świadczenia usług oraz poszukiwania metod optymalizacji rosnących kosztów obsługi osób wymagających wsparcia¹¹².
- Rozwój usług elektronicznych w kolejnych obszarach będzie w większym stopniu wymagał wzrostu kompetencji cyfrowych osób starszych – dotyczy to zarówno nabywania (niezbędnych) produktów drogą on-line, załatwiania w ten sposób niektórych spraw bytowych, administracyjnych, jak również umożliwienia kontaktów społecznych za pomocą środków komunikacji elektronicznej.
- Zwiększa się liczba osób z niepełnosprawnościami wśród seniorów będących klientami Ośrodka Pomocy Społecznej, głównie w wyniku niepełnosprawności ruchowej¹¹³.

¹¹² Podsumowanie badań i analiz dla Miasta Rybnik (zagadnienia do opracowania diagnozy na potrzeby opracowania LPOW) zrealizowanego w ramach projektu „Model tworzenia lokalnych programów opieki wytchnieniowej”, Rybnik- Wrocław, 2020, Fundacja Imago.

¹¹³ Tamże, s. 11.

- Niezbędne wydają się też działania na rzecz pobudzania aktywności społecznej i zawodowej osób starszych – promowanie zachowań prozdrowotnych, w tym aktywności fizycznej i zdrowego trybu życia dla wydłużenia aktywności zawodowej i utrzymania dobrego stanu zdrowia¹¹⁴. Seniorzy ze względu na zagrożenie ubóstwem lub ubóstwo, niepełnosprawność ruchową, ograniczoną mobilność, brak aktywności zawodowej, lub inne powody znajdują się wśród grup zagrożonych wykluczeniem społecznym.
- Działania długofalowe wskazane wobec osób starszych określone w Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2030 wskazują na konieczność dostosowania infrastruktury, systemu ochrony zdrowia i rynku pracy do potrzeb i możliwości osób starszych¹¹⁵.

11.5. Wspieranie rodziny i system pieczy zastępczej

Zadania w zakresie wspierania rodziny realizuje Ośrodek Pomocy Społecznej w Rybniku, który w ramach Zespołu Asysty Rodzinnej w 2020 roku zatrudniał 13 asystentów rodziny. Pod opieką asystentów rodziny w 2020 roku było 191 rodzin, w 2019 r. było to 214 rodzin, a w 2018 roku 175 rodzin.

Ze wsparcia asystenta rodziny w ramach ustawy o wsparciu kobiet w ciąży i rodzin „Za życiem” skorzystało 28 rodzin, w których wychowywały się dzieci, u których zdiagnozowano ciężkie i nieodwracalne upośledzenie lub nieuleczalną chorobę zagrażającą życiu.

Wspieranie rodziny realizowane jest także poprzez pomoc w opiece i wychowaniu dzieci, w ramach której na terenie miasta funkcjonuje 9 placówek wsparcia dziennego – zadanie publiczne powierzone do realizacji w latach 2018-2020 organizacjom pozarządowym: Stowarzyszeniu na rzecz pomocy i wspierania dzieci i młodzieży „Uskrzydleni” oraz Stowarzyszeniu „17-tka”, na podstawie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie. Koszt realizacji zadania wyniósł 1 859 000 zł (rocznie).

¹¹⁴ Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2030, s. 78.

¹¹⁵ Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2030, s. 125.

Zadania w zakresie pieczy zastępczej, zarówno instytucjonalnej, jak i rodzinnej realizowane są przez Ośrodek Pomocy Społecznej oraz Ośrodek Rodzinnej Pieczy Zastępczej w Rybniku, a także placówki opiekuńczo-wychowawcze.

W ramach instytucjonalnej pieczy zastępczej na terenie Rybnika funkcjonuje 6 placówek opiekuńczo-wychowawczych:

- Dom Dziecka na 11 miejsc, w tym 2 dla małoletnich matek z dziećmi,
- Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza „Przystań” na 14 miejsc,
- Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza Mieszkanie Nr 1 na 12 miejsc,
- Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza Mieszkanie Nr 2 na 10 miejsc,
- Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza Mieszkanie Nr 3 na 12 miejsc,
- Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza Mieszkanie Nr 4 na 14 miejsc.

W ramach procesu reorganizacji Domu Dziecka wyodrębniono z dniem 1 stycznia 2018 r. Placówkę Opiekuńczo-Wychowawczą Mieszkanie nr 3 w Rybniku, a następnie z dniem 1 stycznia 2021 r. Placówkę Opiekuńczo-Wychowawczą Mieszkanie nr 4.

W ramach rodzinnej pieczy zastępczej na terenie Rybnika w 2019 r. funkcjonowało łącznie 172 formy rodzinnej pieczy zastępczej:

- rodziny zastępcze spokrewnione – 111,
- rodziny zastępcze niezawodowe – 40,
- rodziny zastępcze zawodowe – 6,
- rodziny zastępcze zawodowe pełniące funkcję pogotowi rodzinnych – 6,
- rodzinne domy dziecka – 9.

W związku z realizacją zadań pieczy zastępczej podpisano 32 umowy z osobami do pomocy przy sprawowaniu opieki nad dziećmi i przy pracach gospodarskich, z czego z 14 osobami do pomocy w rodzinach zastępczych zawodowych, z 13 osobami w rodzinnych domach dziecka i z 5 osobami w rodzinach zastępczych niezawodowych.

Rodziny zastępcze były objęte wsparciem 11 koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej zatrudnionych przez wykonujący zadania organizatora rodzinnej pieczy zastępczej Ośrodek Rodzinnej Pieczy Zastępczej w Rybniku.

Z pomocy w usamodzielnianiu udzielonej osobom opuszczającym pieczę zastępczą skorzystały 104 osoby. Funkcjonowały 2 mieszkania chronione przeznaczone dla osób usamodzielnianych, dysponujące 10 miejscami. Z tej formy wsparcia skorzystało 8 osób.

Dodatkowo w trybie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie w obszarze wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej w 2019 r. miasto zleciło realizację zadań publicznych na łączną kwotę 50 000 zł.

11.6. Ochrona zdrowia

Stan zdrowia mieszkańców

Mieszkańcy Rybnika, podobnie jak w całym województwie śląskim, żyją coraz dłużej. Rośnie liczba osób w wieku podeszłym i starym. Stan zdrowia populacji w okresie 2016-2019 nieznacznie się poprawiał (zmałała liczba osób chorujących przewlekłe). W 2019 roku 24 806 osób dorosłych i 1 775 osób w wieku 0-18 lat było pod opieką lekarza Podstawowej Opieki Zdrowotnej (schorzenia wymagające opieki czynnej). Stanowi to odpowiednio 2 223,4 i 669,1 osób na 10 000 ludności poszczególnych grup wiekowych, co jest wynikiem poniżej średniej wojewódzkiej wynoszącej odpowiednio 2 384,1 i 1 494,9 osoby na 10 000 ludności¹¹⁶.

Wśród osób dorosłych dominowały następujące schorzenia: choroby układu krążenia i układu mięśniowo-kostnego, cukrzyca i przewlekłe choroby układu trawiennego. W okresie tym wzrosła liczba chorych na choroby nowotworowe i tarczycy. Wśród dzieci i młodzieży wśród chorób przewlekłych dominowały schorzenia w zakresie chorób alergicznych, zniekształcenia kręgosłupa, wad wzroku, zaburzeń rozwoju oraz związanych z nadwagą i otyłością¹¹⁷. Znaczący, negatywny wpływ na zdrowie ma zła jakość powietrza – nadmierne stężenie PM_{2,5} i B(a)P (długotrwałe narażenie na działanie pyłu zawieszonego skutkuje skróceniem średniej długości życia).

¹¹⁶ Źródło: „Zdrowie mieszkańców Województwa Śląskiego w liczbach. 2019.”, „Zdrowie mieszkańców Województwa Śląskiego w liczbach. 2017.” – raporty opracowane przez Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach – Wydział Zdrowia Oddział ds. Monitorowania, Analiz i Statystyki Medycznej. Dostęp: <https://www.katowice.uw.gov.pl/wydzial/wydzial-zdrowia/>. Dane o stanie zdrowia w województwie śląskim – osoby ze schorzeniami wymagającymi opieki czynnej.

¹¹⁷ Tamże.

Analizując współczynnik chorobowości szpitalnej (współczynnik hospitalizacji ze względu na oddział szpitalny w którym był hospitalizowany pacjent) dla mieszkańców Rybnika wynika, iż w przypadku oddziałów chirurgicznego ogólnego, oddział neonatologicznego, pediatrycznego i ginekologiczno-położniczego, przekraczał on poziom średni dla województwa śląskiego. Przy czym w świetle danych Narodowego Funduszu Zdrowia, hospitalizacja pacjentów z Rybnika i powiatu rybnickiego odbywała się od 15,8% (zakres neurologiczny) do 57,4% (chirurgia ogólna), a nawet 100% (zakres gruźlicy i chorób płuc) przypadków poza powiatem. W placówkach szpitalnych na terenie Rybnika i powiatu rybnickiego pacjenci spoza powiatu stanowili od 9,5% (choroby wewnętrzne) do 60,8% pacjentów (chirurgia dziecięca)¹¹⁸.

Głównymi przyczynami zgonów są choroby układu krążenia (w okresie 2016-2019 – 39,1% zgonów) i nowotwory (27,8%), a także choroby układu oddechowego (8,5%). Poniżej przedstawiono dane dotyczące głównych przyczyn zgonów w Rybniku w latach 2016-2019 (dane skumulowane) na tle województwa śląskiego i Polski. W tabeli nie ukazano chorób, których udział w zgonach był niższy niż 1%¹¹⁹.

Tabela 39. Główne przyczyny zgonów w Rybniku w latach 2016-2019 na tle województwa śląskiego i Polski.

Klasyfikacja ICD-10	Przyczyny zgonów	Rybnik	Śląskie	Polska
C00-D48	Nowotwory	27,84%	27,77%	26,68%
E00-E90	Zaburzenia wydzielania wewnętrznego, stanu odżywienia i przemiany metabolicznej	4,24%	2,99%	2,35%
G00-G99	Choroby układu nerwowego	2,52%	2,00%	1,57%
H60-H95	Choroby ucha i wyrostka sutkowatego	0,00%	0,00%	10,40%
I00-I99	Choroby układu krążenia	39,09%	43,11%	32,46%

¹¹⁸ „Mapa potrzeb zdrowotnych w zakresie leczenia szpitalnego dla woj. śląskiego”, Ministerstwo Zdrowia, 2018.

¹¹⁹ Dotyczy to następujących grup chorób (zgodnie z ICD-10): A00-B99 Choroby zakaźne i inwazyjne, D50-D89 Choroby krwi, narządów krwiotwórczych i niektóre inne choroby przebiegające z udziałem mechanizmów autoimmunologicznych, F01-F99 Zaburzenia psychiczne i zaburzenia zachowania, L00-L99 Choroby skóry i tkanki podskórnej, M00-M99 Choroby układu kostno-stawowego, mięśniowego i tkanki łącznej, O00-O99 Ciąża, poród i połóg, P00-P96 Stany rozpoczynające się w okresie okołoporodowym; Q00-Q99 Wady rozwojowe wrodzone, zniekształcenia i aberracje chromosomowe.

Klasyfikacja ICD-10	Przyczyny zgonów	Rybnik	Śląskie	Polska
J00-J99	Choroby układu oddechowego	8,48%	4,71%	5,81%
K00-K93	Choroby układu trawiennego	5,48%	5,28%	3,14%
N00-N99	Choroby układu moczowo-płciowego	0,49%	0,82%	0,75%
R00-R99	Objawy, cechy chorobowe oraz nieprawidłowe wyniki badań laboratoryjnych i klinicznych	5,76%	6,30%	6,99%
V01-Y98	Zewnętrzne przyczyny zgonu	4,75%	4,88%	1,23%

Oznaczenie: ICD-10 – Międzynarodowa Statystyczna Klasyfikacja Chorób i Problemów Zdrowotnych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Baza Demografia GUS.

W stosunku do przyczyn zgonów odnotowywanych w województwie śląskim i całej Polsce należy odnotować, iż choroby układu krążenia są dominującą przyczyną zgonów zarówno w Polsce, jak i województwie śląskim. Tego rodzaju schorzenia są częstszym powodem zgonów w Rybniku niż średnio w Polsce, ale rzadszym niż w województwie śląskim. Choroby układu oddechowego w Rybniku częściej są przyczyną zgonów niż w województwie i całej Polsce.

Analizując przyczyny zgonów ze względu na płeć w analizowanym okresie, można zauważyć, iż główną przyczyną zgonów są choroby układu krążenia. Jest tak w przypadku 43,2% kobiet i 35,4% mężczyzn. Na drugim miejscu są nowotwory – 25,9% zgonów kobiet i 29,5% u mężczyzn. Na kolejnym miejscu są zgony ze względu na choroby układu oddechowego: 7,9% kobiety, 9,0% mężczyźni.

Dostępność do usług medycznych

Zgodnie z Rejestrem Podmiotów Wykonujących Działalność Leczniczą¹²⁰, w Rybniku działają dwa szpitale publiczne – Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej Wojewódzki Szpital Specjalistyczny Nr 3 wraz ze stacją pogotowia ratunkowego w dzielnicy Orzepowice, udzielający usług medycznych w 17 specjalizacjach oraz Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej Państwowy Szpital dla Nerwowo i Psychicznie Chorych (Rybnik-Północ, ul. Gliwicka), świadczący usługi w zakresie

¹²⁰ Rejestr Podmiotów Wykonujących Działalność Leczniczą: <https://rpwdl.ezdrowie.gov.pl/>.

psychiatrii i psychoterapii, neurologii i neurochirurgii oraz rehabilitacji, oraz dwa podmioty lecznicze prowadzące leczenie stacjonarne jednego dnia: Lift-Med II (Śródmieście, ul. Cegielniana), szpital wraz z poradniami świadczący usługi w zakresie 13 specjalizacjach, oraz Lensclinic 2 (Rybnik-Północ, ul. Mikołowska) świadczący usługi w zakresie okulistyki.

W Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Rybnika (2016) wskazano na brak podmiotów oferujących świadczenia wysokospecjalistyczne, jednak analizując rzeczywistą dostępność do służby zdrowia należy uwzględnić sąsiedztwo placówek klinicznych i szpitali specjalistycznych w Gliwicach, Zabrze i Katowicach, a także w innych ośrodkach (m.in. Jastrzębie-Zdrój i Żory).

Wśród miast Subregionu Zachodniego oraz 64 miast na prawach powiatu (prócz Warszawy) w przypadku liczby przychodni na 10 tys. mieszkańców Rybnik w 2019 r. jest jednym z 13 miast z najniższą wartością tego wskaźnika (5 przychodni na 10 tys. mieszkańców). W przypadku miast Subregionu Zachodniego tylko Pszów (3 przychodnie na 10 tys. mieszkańców) posiada mniej przychodni od Rybnika.

Tabela 40. Przychodnie – Rybnik na tle miast subregionu zachodniego.

Miasto/Region	Przychodnie		Przychodnie na 10 tys. mieszkańców	
	2016	2019	2016	2019
Pszów	4	4	3	3
Rybnik	72	71	5	5
Racibórz	33	33	6	6
Rydułtowy	12	12	6	6
Jastrzębie-Zdrój	53	50	5	6
Żory	34	37	6	6
Radlin	13	13	7	7
Wodzisław Śląski	50	46	10	10
Subregion Zachodni	343	336	5	5
Województwo Śląskie	2873	2797	6	6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

W Rybniku w 2019 r. funkcjonowało 71 przychodni ogółem.

Niekorzystnie przedstawia się sytuacja w zakresie dostępności do aptek (35 placówek na koniec 2019 r., głównie skupione w centrum) – na aptekę przypada duża liczba osób (około 3,9 tys.), znacznie więcej niż w kraju (3,1 tys.) i w województwie śląskim (3,1 tys.).

Państwowe Ratownictwo Medyczne: stacja pogotowia ratunkowego Wojewódzkiego Pogotowia Ratunkowego w Katowicach¹²¹ zlokalizowana jest w Rybniku przy ul. Energetyków 46. Natomiast zespoły ratownictwa medycznego stacjonują w Rybniku (ul. Energetyków 46), Świerklanach (ul. Kościelna 85) i Czerwionce-Leszczyny (ul. 3 Maja 36c).

Na terenie Miasta Rybnika działa Ośrodek Leczniczo-Rehabilitacyjny dla Dzieci Niepełnosprawnych Ruchowo i Umysłowo im. Jana Pawła II, będący podmiotem leczniczym (jedyne podmioty lecznicze będące jednostką organizacyjną miasta).

W Ośrodku prowadzona jest rehabilitacja lecznicza, w ramach której realizowany jest program kompleksowej rehabilitacji dzieci wymagających intensywnego usprawniania oraz stymulacji rozwoju.

Ogółem w 2019 r. z terenu Rybnika przyjęto na terapię i rehabilitację 1 091 mieszkańców w wieku od 0 do 18 roku życia. W 2019 r. w wyniku porozumień podpisanych przez Miasto Rybnik z ościennymi gminami (Gaszowice, Świerklany, Jankowice, Jejkowice, Czerwionka- Leszczyny, Lyski) ze świadczeń rehabilitacyjnych skorzystało 124 mieszkańców tych gmin. Łączne wydatki na realizację zadań statutowych jednostki wyniosły 2,76 mln zł.

Dodatkowo w ramach promocji i ochrony zdrowia realizowano działania w obszarze przeciwdziałania uzależnieniom i patologiom społecznym.

Na terenie Rybnika nie funkcjonuje stacjonarne hospicjum. Prowadzone są jedynie usługi w formie domowego hospicjum realizowane przez podmioty lecznicze w ramach usług finansowanych przez Narodowy Fundusz Zdrowia, oraz 1 niemedyczne hospicjum domowe prowadzone przez stowarzyszenie. Rada Miasta Rybnika w 2018 r. podjęła uchwałę intencyjną w sprawie budowy hospicjum stacjonarnego. W listopadzie 2019 r. ogłoszono wyniki na koncepcję urbanistyczno-architektoniczną, w listopadzie 2020 r. Miasto Rybnik otrzymało dotację w wysokości 10 mln zł

¹²¹ Źródło: <https://wpr.pl/news/12/wykaz-spr-wpr-w-katowicach>.

z Rządowego Funduszu Inicjatyw Lokalnych na realizację zadania. Planowany termin realizacji inwestycji: październik 2021 – maj 2023¹²².

Poniżej przedstawiono wysokość udzielonych dotacji organizacjom pozarządowym z budżetu Miasta Rybnika w obszarze promocji i ochrony zdrowia, przeciwdziałania uzależnieniom i patologiom społecznym oraz działalność na rzecz osób niepełnosprawnych w latach 2018-2020.

Tabela 41. Porównanie udzielonego wsparcia z budżetu Miasta Rybnika organizacjom pozarządowym w latach 2018-2020 w obszarach: promocji i ochrony zdrowia, przeciwdziałania uzależnieniom i patologiom społecznym oraz na działalność na rzecz osób niepełnosprawnych.

Obszar	2018	2019	2020
promocja i ochrony zdrowia	48 095,00 zł (4 umowy)	36 042,92 zł (4 umowy)	56 545,69 zł (6 umów)
przeciwdziałania uzależnieniom i patologiom społecznym	556 395,77 zł (27 umów)	564 560,81 zł (25 umów)	490 040,86 zł (18 umów)
działalność na rzecz osób niepełnosprawnych	82 570,00 zł (8 umów)	88 050,00 zł (9 umów)	32 369,25 zł (5 umów)

Źródło: Sprawozdanie z realizacji programu współpracy Miasta Rybnika z organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na 2020.

Rok 2020 w sektorze ochrony zdrowia upłynął pod znakiem pandemii COVID-19 wywołanej wirusem SARS-CoV-2. Wprowadzane w tym czasie zmiany w funkcjonowaniu placówek zdrowia oraz stosowanych procedur wraz z rozwojem epidemii wpłynęły w istotny sposób na funkcjonowanie służby zdrowia w 2020 i 2021 roku, dostępność do usług zdrowotnych i w efekcie na ich liczbę. Na chwilę obecną trudno określić w jaki sposób podmioty działające w służbie zdrowia będą funkcjonowały po zakończeniu epidemii – na ile wprowadzane zmiany organizacyjne i stosowane procedury będą miały trwały charakter. W tym również kontekście dane

¹²² <https://www.rybnik.eu/dla-mieszkancow/aktualnosci/aktualnosc/dotacja-na-budowe-hospicjum>.

dotyczące lat 2020-2021 w znaczący sposób będą odbiegać od obserwowanych trendów w latach poprzednich.

W ramach badań realizowanych w projekcie „Rybnik 360 Deep Demonstration” w odniesieniu do służby zdrowia zgłoszone zostały następujące opinie:

- nierównomierny dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej – lekarze rodzinni powinni znajdować się w dzielnicach, zaś w centrum miasta przychodnie specjalistyczne,
- zbyt mała liczba personelu w przychodniach świadczących usługi finansowanych z umów z Narodowym Funduszem Zdrowia,
- ograniczony dostęp do lekarzy specjalistów, w tym pediatrów,
- mała liczba nocnych punktów opieki medycznej,
- mała liczba programów profilaktycznych finansowanych ze środków publicznych np. szczepień ochronnych dla seniorów,
- brak hospicjum stacjonarnego.

11.7. Zasoby i warunki mieszkaniowe

Sytuację mieszkaniową ukazano w odniesieniu do zasobu mieszkaniowego na terenie Rybnika z ukazaniem jego wielkości, struktury oraz głównych procesów kształtujących jego jakość i strukturę (dostępność infrastruktury, nowe budownictwo oraz transakcje na rynku nieruchomości). Informacje o Rybniku ukazano w odniesieniu do obszarów funkcjonalnych jako najbliższego otoczenia oraz kierunków migracji.

Sytuacja mieszkaniowa w Rybniku

Zasób mieszkaniowy Rybnika na koniec 2019 roku liczył 20 601 budynków mieszkalnych¹²³, w tym 18 723 budynków mieszkalnych jednorodzinnych i 1 878 budynków wielorodzinnych¹²⁴.

Zasób ten obejmuje zarówno domy jednorodzinne, budynki mieszkalne wielorodzinne stanowiące własność prywatną, budynki wspólnot mieszkaniowych, budynki

¹²³ Dane GUS BDL.

¹²⁴ Wartości przybliżone.

w zasobach spółdzielni mieszkaniowych oraz budynki będące własnością Miasta Rybnika czy też zakładów pracy.

W budynkach mieszkalnych na koniec 2019 r. znajdowało się 48 940 mieszkań. Średnia powierzchnia mieszkania wynosi 75,8 m² i tym samym mieszkania rybnickie są jednymi z większych mieszkań wśród wszystkich miast regionu. Pod względem liczby izb w mieszkaniach Rybnik plasuje się powyżej średniej wojewódzkiej (przeciętne mieszkanie w Rybniku liczy 4 izby).

Tabela 42. Struktura form własności mieszkań w Rybniku w 2015 i 2018¹²⁵ r.

Forma własności mieszkania	2015		2018	
	[Liczba]	[%]	[Liczba]	[%]
Zasoby gminne (komunalne)	4 918	10,4%	4 694	9,7%
Zasoby spółdzielni mieszkaniowych	10 031	21,1%	9 773	20,2%
Zasoby zakładów pracy	528	1,1%	475	1,0%
Zasoby osób fizycznych	31 931	67,3%	33 519	69,1%
Zasoby w budynkach objętych wspólnotami mieszkaniowymi	4 634	9,8%	5 813	12,0%
Zasoby osób fizycznych w budynkach objętych wspólnotami mieszkaniowymi	3 168	6,7%	4 508	9,3%
Zasoby innych podmiotów	39	0,1%	13	Poniżej 0,1%
Mieszkania łącznie	47 447	100,0%	48 474	100,0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Widoczny jest stopniowy spadek liczby mieszkań w zasobie komunalnym (głównie na skutek sprzedaży mieszkań), w zasobie spółdzielni mieszkaniowych. Następował wzrost liczby mieszkań w zasobach wspólnot mieszkaniowych i osób fizycznych. Rozwój budownictwa w ostatnich latach następował głównie w wyniku budownictwa jednorodzinnego oraz budynków wielorodzinnych stawianych przez deweloperów.

¹²⁵ Rok 2018 to ostatnie dostępne dane w takim ujęciu.

Tabela 43. Nowe budynki mieszkalne oddane do użytkowania w Rybniku w latach 2016-2020.

	2016	2017	2018	2019	2020
Budynki mieszkalne ogółem	241	232	265	290	252
Budynki jednorodzinne	231	213	259	264	242
Budynki wielorodzinne	10	19	6	26	10
w tym budynki przeznaczone na sprzedaż lub wynajem:					
Budynki jednorodzinne	18	22	50	33	53
Budynki wielorodzinne	8	19	6	25	10

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

W 2019 roku zasób komunalny powiększył się o nowy budynek wielorodzinny zlokalizowany przy ul. Kadłubka 8a (Niedobczyce). W przypadku pozostałych budynków wielorodzinnych inwestorami byli deweloperzy. W 2020 r. rozpoczęto budowę dwóch nowych budynków wielorodzinnych komunalnych przy ul. Kolejowej (Meksyk, bliskie sąsiedztwo dzielnicy Śródmieście).

Wyposażenie budynków w media jest porównywalne z sytuacją budynków w okolicznych miastach. Mieszkańcy niemal wszystkich budynków mają możliwość korzystania z prądu i bieżącej wody użytkowej. Podłączonych do wodociągów jest 97,6% budynków mieszkalnych, a do kanalizacji sanitarnej 85,2% budynków mieszkalnych. W praktyce oznacza to, że 97,2% mieszkańców korzysta z wodociągów, 79,0% z kanalizacji sanitarnej, a 57,9% z gazu¹²⁶.

Najczęściej stosowanym źródłem ogrzewania budynków jednorodzinnych jest paliwo stałe. Z kolei budynki wielorodzinne najczęściej korzystają z własnych kotłowni opalanych paliwem stałym lub są podłączone do sieci ciepłowniczej. W nowych budynkach wielorodzinnych wykorzystywane jest ogrzewania gazowe. Z instalacji gazowej jako źródła ogrzewania mieszkania korzysta 31,4% gospodarstw na terenie Rybnika¹²⁷.

¹²⁶ Dane GUS BDL.

¹²⁷ Dane GUS BDL.

Tabela 44. Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę – Rybnik na tle miast subregionu zachodniego.

Miasto	2016 [m ² /osoba]	2017 [m ² /osoba]	2018 [m ² /osoba]	2019 [m ² /osoba]
Żory	23,8	24,2	24,5	25,1
Jastrzębie-Zdrój	24,6	24,9	25,2	25,5
Radlin	25,0	25,3	25,7	26,
Wodzisław Śląski	25,1	25,6	25,9	26,3
Racibórz	25,7	25,9	26,2	26,4
Pszów	25,8	26,1	26,4	26,8
Rybnik	25,9	26,2	26,5	26,9
Rydułtowy	26,7	26,9	27,2	27,5
Subregion Zachodni	26,5	26,8	27,1	27,5
Województwo śląskie	27,2	27,5	27,9	28,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

W Rybniku w 2019 r. przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania była nieco poniżej średniej wśród wszystkich analizowanych miast, jednak wśród miast Subregionu Zachodniego była drugim najwyższym wynikiem po Rydułtowach.

W Rybniku (3,56) liczba mieszkań oddanych do użytkowania na 1000 mieszkańców jest mniejsza od średniej 4,91 dla miast na prawach powiatu. Natomiast liczba mieszkań oddawanych do użytkowania w przeliczeniu na 1000 mieszkańców wśród miast Subregionu Zachodniego jest drugą najwyższą wartością tuż po Żorach.

Tabela 45. Mieszkania oddane do użytkowania na 1000 mieszkańców – Rybnik na tle miast subregionu zachodniego.

Miasto	2016	2017	2018	2019
Pszczów	1,06	1,06	0,79	0,87
Rydułtowy	0,78	1,20	1,62	0,98
Racibórz	0,69	0,78	1,79	1,02
Jastrzębie-Zdrój	1,79	1,66	1,67	1,69
Wodzisław Śląski	1,28	2,52	1,50	1,86
Radlin	1,40	1,96	2,02	2,20
Rybnik	2,82	2,98	2,45	3,56
Żory	3,56	5,40	3,95	6,32
Subregion Zachodni	2,24	2,54	2,25	2,68
Śląskie	2,42	2,69	2,75	3,10

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Dodatkowo, gdy spojrzymy na udostępnione dane dotyczące zmian liczby mieszkańców w Aglomeracji Rybnickiej oraz kierunków migracji z Rybnika w ostatnich latach, zauważymy, że gminy wiejskie i miejsko-wiejskie wchodzące w obszar Aglomeracji Rybnickiej oraz gminy otaczające Rybnik z reguły posiadają duże wyższe wartości powyższego wskaźnika. Porównanie poniżej:

Tabela 46. Mieszkania oddane do użytkowania na 1000 mieszkańców – otoczenie funkcjonalne Rybnika – gminy wiejskie i miejsko-wiejskie.

Gmina	2016	2017	2018	2019
Pilchowice	5,3	5,0	5,7	5,9
Kuźnia Raciborska	1,3	1,1	1,7	1,0
Czerwionka-Leszczyny	2,1	1,9	2,0	1,8
Gaszowice	3,3	3,1	3,4	4,7
Jejkowice	4,9	3,4	2,7	3,9
Lyski	2,8	3,7	2,7	3,8
Świerklany	4,6	3,2	4,3	3,9
Godów	3,9	3,6	2,5	3,6
Marklowice	3,3	3,1	3,5	3,7
Mszana	4,5	4,3	3,5	3,0
Pawłowice	1,8	2,7	3,0	2,4
Suszec	4,2	4,0	4,2	6,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Istotną częścią rynku nieruchomości są transakcje dotyczące kupna/sprzedaży lokali mieszkalnych. Poniżej przedstawiono liczbę lokali mieszkalnych w latach 2016-2019 w Rybniku i innych powiatach subregionu zachodniego.

Tabela 47. Liczba sprzedanych lokali mieszkalnych w latach 2016-2019 w Rybniku i innych powiatach subregionu zachodniego.

Powiat/Miasto na prawach powiatu	2016	2017	2018	2019
Subregion Zachodni	1 287	1 522	1 706	1 696
Powiat raciborski	330	331	384	428
Powiat rybnicki	96	122	127	127
Powiat wodzisławski	213	221	219	232
Powiat m. Jastrzębie-Zdrój	129	144	254	242
Powiat m. Rybnik	327	472	489	474
Powiat m. Żory	192	232	233	193

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Transakcje w Rybniku stanowiły 28-31% wszystkich transakcji w subregionie zachodnim w analizowanym okresie. W strukturze sprzedawanych w Rybniku mieszkań dominowały mieszkania 3 izbowe (w 2019 roku 40,3%, a w latach wcześniejszych od 37,1% do 40,1%), a w dalszej kolejności posiadające 4 izby i więcej (w 2019 r. 33,8% transakcji, a w latach wcześniejszych od 31,1% w 2017 roku do 41,3% w 2018 roku). Mieszkania dwuizbowe były obecne w 22,2% transakcji w 2019 r. (w latach wcześniejszych 16,0%-26,1% transakcji), a mieszkania jednoizbowe w nie więcej niż 5% transakcji (w 2019 r. było to 3,8% transakcji).

Jako dopełnienie informacji przedstawiono średnie ceny sprzedaży mieszkań

Tabela 48. Średnia cena za 1 m² lokali mieszkalnych sprzedawanych w latach 2016-2019 w Rybniku i innych powiatach subregionu zachodniego.

Powiat/Miasto na prawach powiatu	2016 [zł/m ²]	2017 [zł/m ²]	2018 [zł/m ²]	2019 [zł/m ²]
Śląskie	2 541	2 717	2 866	3 271
Subregion Zachodni	2 063	2 222	2 355	2 586
Powiat raciborski	1 318	1 531	1 765	1 801
Powiat rybnicki	1 507	1 753	1 765	2 063
Powiat wodzisławski	1 866	1 926	1 975	2 268
Powiat m. Jastrzębie-Zdrój	2 312	2 085	2 262	2 631
Powiat m. Rybnik	2 606	2 751	2 835	3 121
Powiat m. Żory	2 658	2 646	2 880	3 449

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Zauważalny jest trend wzrostowy dotyczący średnich cen sprzedaży w analizowanym okresie. Jednocześnie można zauważyć, że w 2019 r. średnia cena sprzedaży mieszkań w Rybniku w przeliczeniu na 1 m² była niższa niż w sąsiednich Żorach oraz niższa niż średnie ceny transakcji w województwie śląskim.

Stan techniczny zasobu mieszkaniowego gminy

Stan techniczny budynków mieszkalnych w zasobie komunalnym na koniec 2020 r. wyglądał następująco¹²⁸:

- 3,8% budynków – stan zły (2018 r.: 5%),
- 4,9% budynków – stan nieodpowiedni (2018 r.: 15%),
- 38,2% budynków – stan średni (2018 r.: 51%),
- 41,9% budynków – stan zadowalający (2018 r. 19%),
- 11,2% budynków – stan dobry (2018 r. 10%).

Na skutek dokonanych remontów i inwestycji nastąpiła poprawa stanu technicznego zasobu mieszkaniowego – analiza porównawcza w stosunku do 2018 roku wskazuje, że w 2020 roku wzrosła liczba budynków, których stan oceniono jako zadowalający oraz dobry, tym samym zmalała liczba budynków w stanie złym, nieodpowiednim i średnim.

Zaspakajanie potrzeb mieszkaniowych

W 2020 r. złożono łącznie 271 nowych wniosków o przydział lokalu mieszkalnego z czego 158 zostało rozpatrzonych pozytywnie (86 wniosków gospodarstw jednoosobowych, 29 dwuosobowych, 19 trzyosobowe i 24 czteroosobowe i większe). Natomiast w 2019 roku złożono łącznie 497 nowych wniosków o przydział lokalu mieszkalnego z czego 348 zostało rozpatrzonych pozytywnie (187 wniosków gospodarstw jednoosobowych, 69 dwuosobowych, 53 trzyosobowe i 39 czteroosobowe i większe).

Wnioski dotyczyły przyznania lokalu na najem socjalny, na czas nieoznaczony oraz do remontu przez przyszłego najemcę. Miasto Rybnik w swoim zasobie nie dysponuje wystarczającą liczbą lokali potrzebnych do zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych osób o niskich dochodach.

Ze zgłaszanych wniosków wynika, że największe zapotrzebowanie dotyczy przede wszystkim lokali z przeznaczeniem na najem socjalny. Pod względem wielkości mieszkań z analizy składanych wniosków wynika, że największe potrzeby dotyczą

¹²⁸ Źródło: Raport z realizacji Wieloletniego programu gospodarowania zasobem mieszkaniowym oraz zasobem tymczasowych pomieszczeń Gminy na lata 2019-2023 za 2020 rok.

mieszkań jednopokojowych. Istnieje również problem braku lokali dla rodzin wielodzietnych o większej powierzchni mieszkalnej. Na liście rocznej w 2020 roku oczekiwało 38 gospodarstw jednoosobowych oraz 17 rodzin wielodzietnych tj. od 5 do 7 osób (w 2019 r. 47 gospodarstw jednoosobowych). Na liście znajdowały się również 22 rodziny wielodzietne (od 5 do 7 osób)¹²⁹.

Przy planowaniu rozbudowy mieszkaniowego zasobu gminy należy uwzględnić potrzeby wynikające z posiadanych danych o potencjalnych najemcach oraz zmiany w sytuacji demograficznej (w tym wzrost liczby seniorów).

Na początku 2020 r. Miasto Rybnik utworzyło Towarzystwo Budownictwa Społecznego „Twój Dom” sp. z o.o. (spółka komunalna) w celu realizacji programu budownictwa społecznego na terenie Rybnika w formule TBS (SIM¹³⁰) przyczyniające się zwiększenia liczby dostępnych cenowo mieszkań na wynajem.

Zaległości w opłatach za mieszkanie

Poziom zadłużenia najemców lokali mieszkaniowych w zasobie komunalnym na koniec 2020 r. wyniósł 49 914 115,76 zł, wobec zadłużenia w 2018 r. wynoszącego 49 525 681,68 zł. Zadłużenie obejmuje należność główną i odsetki. W celu odzyskania zaległości Gmina stosuje różnorodne systemy mobilizacji zadłużonych lokatorów do spłaty zobowiązań. Stosowane formy wsparcia najemców łączą w różnych konfiguracjach następujące opcje: odpracowanie zaległości czynszowych, rozłożenie/odroczenie długu na raty, obniżenie czynszu. Dodatkową formą pomocy w utrzymaniu dotychczas zajmowanych lokali był przyjęty uchwałą nr 701/XLV/2019 Rady Miasta Rybnika z dnia 15 lutego 2018 r. „Program restrukturyzacji zadłużenia osób korzystających z lokali wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu Miasta Rybnika obowiązujący w latach 2017-2020”, w wyniku realizacji którego do budżetu miasta wpłynęło 700 262,13 zł. W 2020 r. w ramach odpracowywania należności 77 osób odpracowało dług w wysokości 242 014 zł. W 2018 r. była to kwota 581 042 zł.

¹²⁹ Raport o stanie miasta za 2019 rok.

¹³⁰ Wraz z wejściem w życie ustawy z dnia 10 grudnia 2020 r. o zmianie niektórych ustaw wspierających rozwój mieszkalnictwa (Dz.U. 2021 poz. 11), wprowadzono nową nazwę dla inicjatyw mieszkaniowych znanych dotychczas pod nazwą Towarzystwo Budownictwa Społecznego (TBS). Od 19 stycznia br. wszystkie nowo tworzone podmioty noszą nazwę Społecznej Inicjatywy Mieszkaniowej (SIM). Dotychczas powstałe TBS-y mogą zachować swoją nazwę lub zmienić ją na SIM.

W 2020 r. wpłynęły 62 nowe wyroki o eksmisję lokali mieszkalnych. Łącznie niewykonanych jest 269 wyroków eksmisyjnych.

W zasobach mieszkaniowych innych podmiotów zadłużenie wynosiło na koniec 2018 r. (ostatnie dostępne dane GUS BDL): zasoby spółdzielni mieszkaniowych 9 006,5 tys. zł, zasoby zakładów pracy: 478,6 tys. zł, mieszkania osób fizycznych w budynkach objętych wspólnotami mieszkaniowymi: 983,0 tys. zł. Łącznie było to ok. 10,5 mln zł. W 2016 r. zadłużenie wynosiło 8,0 mln zł., a więc nastąpił wzrost wartości o blisko 31%. Zadłużenie na koniec 2018 r. dotyczyło 7377 mieszkań.

Zasoby mieszkaniowe w Rybniku w świetle badań jakościowych

Wnioski z raportu „Analiza potrzeb mieszkaniowych miasta Rybnika ze szczególnym uwzględnieniem obszarów rewitalizacji wraz z rekomendacjami i montażem finansowym”¹³¹ w odniesieniu do zasobów mieszkaniowych w Rybniku uzupełnione o zaktualizowane dane statystyczne.

1. Rybnik jest miastem o przeciętnej wartości wskaźnika gęstości zaludnienia (w skali innych miast województwa śląskiego). Na 1 km² powierzchni miasta przypada przeciętnie 931 mieszkańców, przy czym należy zaznaczyć, że wpływ ma na to również relatywnie duża lesistość miasta i obecność dużego zbiornika wodnego w powierzchni ogółem miasta.
2. Wartość wskaźnika liczby mieszkań na 1000 mieszkańców na przestrzeni lat 2012-2016 wzrosła w Rybniku o blisko 4%. W 2016 roku na 1000 mieszkańców przypadały 343 mieszkania. Pomimo tendencji wzrostowej wskaźnika jego wartość jest niższa od mediany dla wszystkich miast województwa śląskiego (379). Zaznaczyć przy tym należy, że specyfiką Rybnika jest występowanie lokali o dużej powierzchni, zamieszkiwanych przez rodziny wielopokoleniowe. W 2019 r. na 1000 mieszkańców przypadało 354,40 mieszkania.
3. W roku 2016 w Rybniku powierzchnia użytkowa mieszkania wynosiła 75,5 m², co od mediany dla wszystkich miast w województwie było wartością wyższą aż o 4,8 m². Rybnik charakteryzuje się zatem występowaniem mieszkań

¹³¹ Gutta K., Kazem-Bek M., Słupik T., Szemiako Ł., 2018, Analiza potrzeb mieszkaniowych miasta Rybnika ze szczególnym uwzględnieniem obszarów rewitalizacji wraz z rekomendacjami i montażem finansowym, EU-CONSULT sp. z o.o, Gdańsk. Dostęp: <https://www.rybnik.eu/rewitalizacja/dokumenty-do-pobrania/opracowania-i-analizy>.

o stosunkowo dużej powierzchni użytkowej. W 2019 r. powierzchnia ta wynosiła 76,0 m².

4. W roku 2016 zasoby mieszkaniowe miasta Rybnika stanowiły przede wszystkim zasoby osób fizycznych (32 503 mieszkania, tj. ok. 61% ogólnej liczby mieszkań) oraz spółdzielni (9 892, tj. ok. 19% ogólnej liczby mieszkań). Zasoby mieszkaniowe w budynkach objętych wspólnotami mieszkaniowymi wyniosły 5 357 mieszkań (ok. 10%). Zasoby gminne (mieszkania komunalne) wyniosły 4 849 mieszkań (ok. 9%). Ponadto w zestawieniach statystycznych odnotowano 525 mieszkań należących do zakładów pracy (ok. 1%) oraz 25 mieszkań należących do zasobów innych podmiotów (0,05%).
5. Zdecydowanie najwyższa przeciętna powierzchnia mieszkania charakteryzuje mieszkania będące własnością osób fizycznych (87,88 m²). Najmniejszą przeciętną powierzchnią mieszkania charakteryzują się zasoby gminne, gdzie przeciętna powierzchnia mieszkania wynosi jedynie 45,26 m².
6. Wyposażenie mieszkań w instalację wodociągową w Rybniku jest na wysokim poziomie. Aż 99,51% mieszkań posiada podłączenie do sieci wodociągowej, a 97,8% wyposażona jest w łazienkę.
7. Zdaniem większości mieszkańców Rybnika biorących udział w badaniu, występowanie dużych firm i przedsiębiorstw wpływa pozytywnie na obszar ich najbliższego sąsiedztwa. Powoduje, że zainteresowanie rejonem zamieszkania jest większe, rejon wydaje się bardziej atrakcyjny, łatwiejszy jest też dostęp do miejsc pracy zlokalizowanych w pobliżu miejsca zamieszkania.
8. Najwyższy poziom dostępności do usług ochrony zdrowia scharakteryzowany został dla aptek i punktów aptecznych oraz przychodni/ ośrodków zdrowia, natomiast jako najmniej dostępne na obszarze rewitalizacji oceniono szpitale. Analogiczną strukturą odpowiedzi charakteryzuje się pytanie dotyczące czasu pracy placówek ochrony zdrowia, gdzie najlepiej ocenione zostały apteki i punkty apteczne oraz przychodnie/ ośrodki zdrowia.
9. Do najczęściej wskazywanych zalet miejsca zamieszkania należą: dobre relacje z sąsiadami, dostęp do infrastruktury komunikacyjnej, dostęp do punktów usługowych i niski poziom hałasu oraz duża ilość terenów zieleni. Z kolei do najczęściej deklarowanych wad w ujęciu całego miasta należą: zanieczyszczone powietrze, niska jakość przestrzeni publicznych, niski standard budynków oraz niewystarczająca oferta kulturalna. W opinii

mieszkańców spośród wszystkich dzielnic Rybnika najwyższa dostępność wydarzeń kulturalnych jest w centrum.

10. Najbardziej istotne dla mieszkańców Rybnika uczestniczących w badaniu, w kontekście elementów zasobów technicznych zlokalizowanych w sąsiedztwie miejsca zamieszkania są: ogródki, ławki oraz parking, natomiast wśród brakujących elementów zdiagnozowano: wybiegi dla psów, parkingi dla rowerów, siłownie zewnętrzne oraz trasy rowerowe. Zdiagnozowane potrzeby dotyczą zabudowy wielorodzinnej.
11. Najbardziej pożądane obiekty usługowe w sąsiedztwie zamieszkania to: sklepy oraz restauracje i kawiarnie. Ich aktualna dostępność jest pozytywnie oceniana przez większość mieszkańców Rybnika.
12. Zdaniem badanych głównymi problemami komunikacji publicznej w Rybniku jest zbyt niska częstotliwość kursowania autobusów w godzinach wieczornych oraz niewystarczające połączenia między dzielnicami. Jednocześnie respondenci wskazali, iż połączenia dzielnic z centrum, co do zasady, są na dobrym poziomie i zaspokajają (z wyjątkiem dzielnicy Paruszowiec-Piaski) potrzeby mieszkańców w zakresie infrastruktury komunikacyjnej.
13. Trudno jednoznacznie ocenić atrakcyjność oferty mieszkaniowej Rybnika. Zdaniem ekspertów społecznych¹³² jest ona oparta głównie na mieszkaniach deweloperskich położonych poza centrum miasta. W opinii badanych na rybnickim rynku mieszkaniowym dominują mieszkania o relatywnie wysokiej cenie (w porównaniu do innych miast regionu). W opinii respondentów na rynku mieszkaniowym w Rybniku brakuje tańszych mieszkań o niższym metrażu dla ludzi młodych „na start”. Zdaniem respondentów do podstawowych czynników, na które klienci zwracają uwagę przy zakupie mieszkania, należą wiek budynku, powierzchnia mieszkania oraz standard wyposażenia.
14. Rybnik w opinii badanych charakteryzuje się stosunkowo wysokimi opłatami za wodę i ogrzewanie. Zdaniem ekspertów społecznych najwyższe opłaty ponoszą mieszkańcy budynków będących własnością spółdzielni mieszkaniowych. W opinii badanych czynsz w lokalach komunalnych i socjalnych jest na

¹³² Do grupy ekspertów społecznych w badaniu zaliczono osoby pracujące w branży mieszkaniowej, przedstawicieli deweloperów, agencji nieruchomości, a także przedstawicieli działów JST związanych z mieszkalnictwem.

umiarkowanym poziomie. Ich zdaniem badanych opłaty czynszowe są uzależnione od standardu mieszkania nie będąc wygórowanymi, w porównaniu do opłat w innych miastach regionu.

15. W opinii badanych najgorszy stan techniczny budynków mieszkalnych dotyczy familoków i starej zabudowy obecnej na obszarach rewitalizacji. Zdaniem respondentów w pozostałych częściach Rybnika stan budynków mieszkalnych jest dobry. Stan techniczny budynków mieszkalnych na terenie Rybnika poprawia się, jednakże obszary rewitalizacji w opinii ekspertów do tej pory były „zapomnianymi dzielnicami” i stan obiektów mieszkalnych jest tam najgorszy.
16. Infrastruktura telekomunikacyjna oceniona została pozytywnie przez większość uczestników badania.
17. Zdaniem mieszkańców najważniejsze media, w jakie powinien być wyposażony budynek to: gaz, prąd, ciepła woda. Preferowany przez respondentów sposób ogrzewania mieszkania to ogrzewanie miejskie z sieci zdalacielnej lub ogrzewanie gazowe.
18. W przypadku dostosowywania lokali do potrzeb osób starszych/chorych/niepełnosprawnych wskazywano przede wszystkim na zniwelowanie barier architektonicznych, budowę wind, podjazdów i poręczy.
19. Badani wskazywali na potrzebę udzielania wsparcia przede wszystkim takim grupom społecznym jak: bezrobotni, osoby ubogie, samotne, starsze, dzieci i młodzież.

Uzupełniając, w ramach badań w projekcie „Rybnik 360 Deep Demonstration” uzyskano również następujące opinie:

20. Wśród mieszkańców, 25% ankietowanych wśród preferowanych kierunków wydatkowania środków na rozwój Rybnika, wskazało rozwój mieszkalnictwa, w tym budownictwo społeczne i komunalne, uzbrojenie nowych terenów mieszkaniowych
21. W opinii młodzieży, 45% badanych osób uważa, że Rybnik jest miastem w którym można łatwo zaspokoić potrzeby mieszkaniowe. 16% osób się nie zgadzało, a 39% osób nie miało zdania.

Obserwacje na bazie działań podejmowanych w projekcie „ALT/BAU – Alternative Building Activation Units” realizowanym przez Miasto Rybnik w ramach programu Urbact III – Transfer Networks:

22. Działania podejmowane w ramach projektu służące m.in. identyfikacji pustostanów w zasobach mieszkaniowych wskazują, że na terenie Śródmieścia i terenach przylegających może występować kilkadziesiąt budynków mieszkaniowych w zasobie prywatnym niezamieszkałych w całości lub w znaczącej części mieszkań w budynku, czyli występują pustostany w zasobie mieszkaniowym prywatnym.

11.8. Podsumowanie – potencjały i wyzwania

- spadek liczby osób i rodzin korzystających z pomocy społecznej w kolejnych latach;
- obecność szpitali specjalistycznych na terenie miasta, wraz ze Szpitalnym Oddziałem Ratunkowym;
- relatywna bliskość do świadczeń medycznych specjalistycznych zlokalizowanych na terenie Metropolii GZM;
- obecność ratownictwa medycznego na terenie Rybnika;
- zachowanie seniorów przez jak najdłuższy czas w zdrowiu, aktywności i samodzielności, oraz sprawnie funkcjonujących w swoim środowisku, jest jednym z kluczowych wyzwań w kontekście starzenia się społeczeństwa;
- przewidywany wzrost zapotrzebowania na usługi medyczne skierowane do seniorów (tzw. srebrna gospodarka) – opieka geriatryczna;
- funkcjonowanie Domu Seniora i klubów seniora w dzielnicach miasta;
- brak hospicjum stacjonarnego na terenie miasta;
- duża populacja osób z niepełnosprawnościami;
- rosnąca liczba świadczonych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania;
- zapotrzebowanie na instytucjonalne formy opieki nad osobami starszymi,
- rozwój opieki wytchnieniowej w Rybniku;
- głównymi przyczynami zgonów wśród mieszkańców są choroby układu krążenia i nowotwory. Choroby układu oddechowego będące trzecią przyczyną zgonów wśród rybniczian występują wyraźnie częściej niż w Polsce i województwie śląskim;
- zróżnicowany dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej w dzielnicach;
- sieć placówek wspierających osoby z niepełnosprawnościami;
- niska aktywność zawodowa osób z niepełnosprawnościami;

- brak Zakładu Aktywności Zawodowej jako elementu wchodzenia na rynek pracy dla osób z niepełnosprawnościami;
- w Rybniku funkcjonuje 9 podmiotów posiadających status przedsiębiorstwa społecznego, w tym 1 spółdzielnia socjalna zatrudniająca osoby z niepełnosprawnościami,
- wzrost poziomu zaległości w opłatach za mieszkanie wśród najemców z zasobu komunalnego i innych właścicieli;
- zauważalna obecność pustostanów w zasobach mieszkaniowych w centrum miasta;
- utworzenie na początku 2020 r. Towarzystwa Budownictwa Społecznego „Twój Dom” sp. z o.o. w celu realizacji programu budownictwa społecznego na terenie Rybnika;
- duża liczba budynków (mieszkalnych) niespełniających standardów energetycznych;
- poprawa w dostępie do świadczonych usług społecznych poprzez deinstytucjonalizację usług świadczonych na terenie miasta (w szczególności psychiatrii środowiskowej).

12. Edukacja i wychowanie

Infrastruktura edukacyjna i przedszkolna oraz żłobki

Miasto Rybnik rozpoczynając rok szkolny 2020/2021 prowadziło 70 oświatowych jednostek budżetowych¹³³:

1. 24 przedszkola,
2. 13 zespołów szkolno-przedszkolnych,
3. 17 szkół podstawowych,
4. 3 licea ogólnokształcące,
5. 6 zespołów szkół ponadpodstawowych,

¹³³ Szczegółowe wykazy placówek oświatowych w roku szkolnym 2020/2021 i latach wcześniejszych zamieszczone są w raportach o stanie oświaty za kolejne lata publikowanych na stronie internetowej <https://edukacja.rybnik.eu/>.

6. 3 zespoły szkół specjalnych,
7. Rybnickie Centrum Edukacji Zawodowej,
8. Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna,
9. Zespół Edukacyjno-Artystyczny Przygoda,
10. Młodzieżowy Dom Kultury.

W roku szkolnym 2020/2021 do rybnickich placówek oświatowych prowadzonych przez Miasto Rybnik uczęszczało 21 896 uczniów (na rozpoczęcie roku szkolnego), w tym do:

1. 42 przedszkoli, w tym dwóch szkół podstawowych z oddziałami przedszkolnymi – 4916 dzieci, w 214 oddziałach (w tym dwa przedszkola specjalne),
2. 34 szkół podstawowych – 10522 uczniów, w 558 oddziałach, (w tym dwie szkoły specjalne), w tym pierwszoklasistów – 1297 uczniów, w 74 oddziałach,
3. 5 liceów ogólnokształcących – 2252 uczniów, w 86 oddziałach (w tym jedno specjalne),
4. 5 techników – 3434 uczniów, w 129 oddziałach,
5. 5 branżowych szkół I stopnia – 486 uczniów, w 31 oddziałach, (w tym jedna szkoła specjalna),
6. 2 branżowych szkół II stopnia – 24 uczniów, w 2 oddziałach, (w tym jedna szkoła specjalna),
7. 1 szkoły przysposabiającej do pracy – 43 uczniów, w 10 oddziałach,
8. 1 liceum ogólnokształcącego dla dorosłych – 144 uczniów, w 5 oddziałach,
9. 1 szkoły podstawowej dla dorosłych – 38 uczniów, w 2 oddziałach,
10. 1 ośrodka rewalidacyjno-wychowawczego – 37 uczniów, w 7 oddziałach.

Specyficzne oddziały w szkołach i przedszkolach ogólnodostępnych:

1. klasy sportowe – 18:
 - 16 w szkołach podstawowych,
 - 2 w liceach ogólnokształcących,
2. klasy mistrzostwa sportowego – 12:

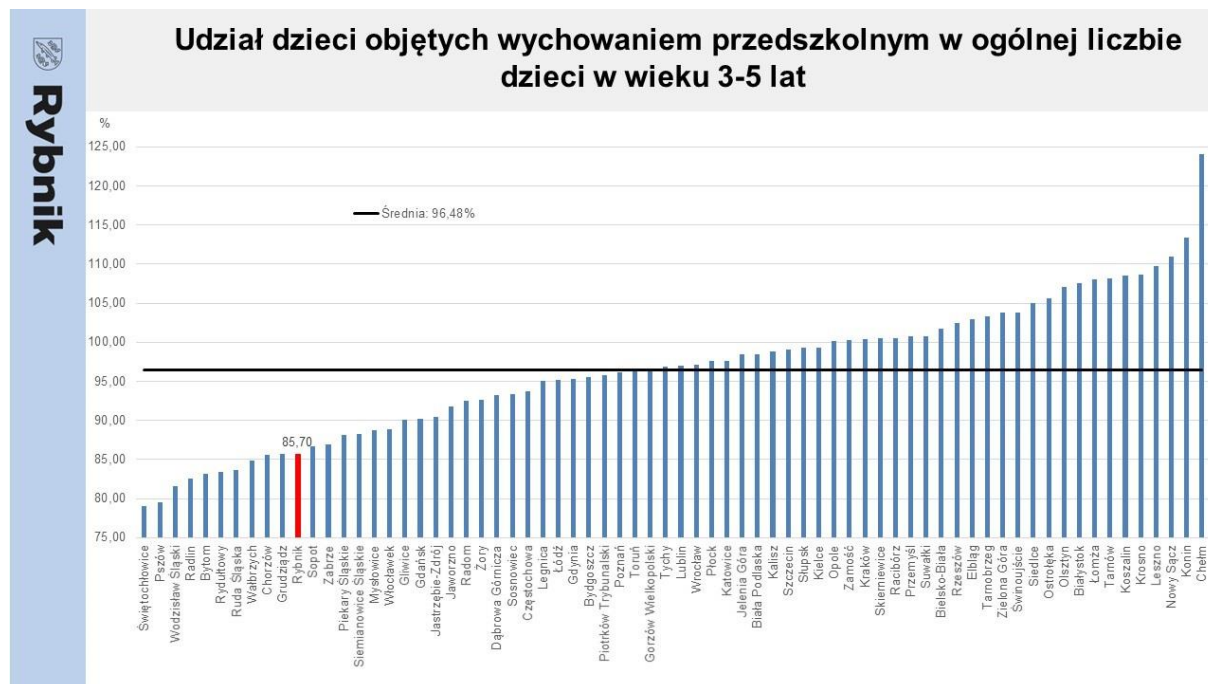
- 5 w szkołach podstawowych,
 - 3 w liceach ogólnokształcących,
 - 4 w technikach,
3. klasy dwujęzyczne – 24 klasy w liceach ogólnokształcących
4. oddziały integracyjne – 44:
- 8 w przedszkolach,
 - 32 w szkołach podstawowych,
 - 4 w liceach ogólnokształcących.

Ponadto na terenie miasta działa Młodzieżowy Dom Kultury (1 080 wychowanków) oraz Ognisko Pracy Pozaszkolnej „Zespół Przygoda” w Zespole Edukacyjno-Artystycznym Przygoda (1 253 wychowanków).

Z analizy udziału rybnickich dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w ogólnej liczbie dzieci w Rybniku w wieku 3-5 lat na tle 70 miast referencyjnych (miast Subregionu Zachodniego oraz 64 miast na prawach powiatu prócz Warszawy) wynika, że Rybnik jest na 11 pozycji wśród miast z najniższą wartością tego wskaźnika.

Poniżej zamieszczono porównanie udziału dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w ogólnej liczbie dzieci w wieku 3-5 lat w rybniku na tle innych miast.

Rysunek 22. Udział dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w ogólnej liczbie dzieci w wieku 3-5 lat – Rybnik na tle innych miast.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL

Na dzień 31.12.2020 r. na terenie Rybnika funkcjonowały 3 żłobki miejskie, które dysponowały 156 miejscami (żłobek miejski „Wesoła Rybka” oferujący 96 miejsc, żłobek miejski nr 2 oferujący 20 miejsc i żłobek miejski nr 3 oferujący 40 miejsc), żłobki prywatne z 338 miejscami, kluby dziecięce z 52 miejscami, a opiekunowie dzienni obejmowali opieką 25 dzieci.

Wyniki sprawdzianów i egzaminów

Średnie wyniki rybnickich uczniów szkół podstawowych na tle średnich wyników w województwie śląskim przedstawiono w następującej tabeli.

Tabela 49. Średnie wyniki rybnickich uczniów szkół podstawowych na tle średnich wyników w województwie śląskim.

Rok	Obszar	Język Polski	Matematyka	Język angielski
2016	Rybnik	72,30%	55,30%	73,10%
	Śląskie	69,47%	52,22%	71,49%
2017 – 2018	Brak egzaminów w szkołach podstawowych w wyniku zmian wprowadzonych reformą edukacji.			
2019	Rybnik	63,73%	45,69%	58,80%
	Śląskie	64,12%	44,74%	60,23%
2020	Rybnik	56,72%	45,50%	55,08%
	Śląskie	59,29%	45,67%	55,24%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Jaworznie.

Średnie wyniku sprawdzianu w latach 2019-2020 były z reguły zbliżone do wyniku średniego w województwie, jednakże uzyskując wartość nieznacznie mniejszą.

Dodatkowa analiza wskazuje, na duże zróżnicowanie w wynikach egzaminu osiąganych w poszczególnych szkołach prowadzonych przez Miasto Rybnik: W szczególności wyniki w 2020 r. cechowała następująca rozpiętość:

- język polski 44,72%-72,24% (średnia dla Rybnika 56,72%),
- matematyka 29,75-57,98% (średnia 45,50%),
- język angielski 36,21-72,40% (średnia 55,08%).

Spółeczna Szkoła Podstawowa oraz Szkoła Podstawowa w Zespole Szkół Urszulańskich osiągały wyższe wyniki (odpowiednio: SSP: 68,33%, 63,25%, 85,25% i SPU 75,04%, 74,30%, 79,80%), jednakże nie są to szkoły obwodowe.

Średnie wyniki rybnickich maturzystów porównywalne są do średnich wyników w województwie śląskim, przy czym wyniki z języka angielskiego i matematyki utrzymywały się przez cały okres na wyższym poziomie. W 2020 r. średnik wynik z języka polskiego w Rybniku był wyższy o 3,43 pkt procentowego niż średnia wojewódzka, z matematyki o 0,14 punktu procentowego wyższy od średniej wojewódzkiej, a wynik z języka angielskiego wyższy o 1,90 pkt procentowego.

Tabela 50. Średnie wyniki z przedmiotów maturalnych rybnickich uczniów liceów i techników na tle średnich wyników w województwie śląskim.

Przedmiot maturalny	Obszar	2016	2017	2018	2019	2020
Język Polski	Rybnik	58,86%	62,62%	56,09%	50,47%	57,60%
	Śląskie	60,00%	57,53%	57,65%	52,99%	54,17%
Matematyka	Rybnik	56,09%	55,15%	55,78%	57,88%	50,76%
	Śląskie	54,70%	53,58%	54,76%	57,24%	50,62%
Język angielski	Rybnik	72,60%	74,77%	75,31%	74,82%	74,25%
	Śląskie	72,12%	72,96%	74,41%	73,67%	72,35%
Zdawalność	Rybnik	76,08%	79,41%	78,86%	77,64%	73,01%
	Śląskie	77,63%	77,17%	79,06%	79,70%	73,66%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Okręgowej Komisji Egzaminacyjnej w Jaworznie.

Jedną z form oceny jakościowej poszczególnych szkół są rankingi. Poniżej przedstawiono pozycję rybnickich liceów w rankingu szkół opracowanym przez miesięcznik „Perspektywy”.

Tabela 51. Pozycje rybnickich liceów ogólnokształcących w rankingu miesięcznika „Perspektywy” w latach 2016-2020 – ranking ogólnopolski i wojewódzki.

Liceum Ogólnokształcące	Ranking	2016	2017	2018	2019	2020
II LO z Oddziałami Dwujęzycznymi im A. Frycza Modrzewskiego	Śląskie	4	9	4	6	4
	Polska	58	107	80	83	57
I LO z Oddziałami Dwujęzycznymi im. Powstańców Śląskich	Śląskie	16	26	18	16	17
	Polska	140	235	177	153	173
IV LO im. Mikołaja Kopernika	Śląskie	100	92	89	76	61
	Polska	500+	500+	734	639	615
Publiczne LO Sióstr Urszulanek Unii Rzymskiej	Śląskie	17	27	15	14	24
	Polska	164	207	152	126	217

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rankingu Liceów i Techników, „Perspektywy”, dostęp: <http://perspektywy.pl/>.

W skali wojewódzkiej 3 licea rybnickie uzyskały bardzo dobre pozycje w kolejnych latach. Natomiast w skali ogólnopolskiej są to pozycje w pierwszej, drugiej i trzeciej setce liceów.

Rybnickie technika w rankingu szkół opracowanym przez miesięcznik „Perspektywy”.

Tabela 52. Pozycje rybnickich techników w rankingu miesięcznika „Perspektywy” w latach 2016-2020 – ranking ogólnopolski i wojewódzki.

Technikum	Ranking	2016	2017	2018	2019	2020
Technikum nr 1 im. S. Staszica w Zespole Szkół Technicznych	Śląskie	19	21	20	21	11
	Polska	126	137	128	153	83
Technikum nr 2 w Zespole Szkół Mechaniczno-Elektrycznych	Śląskie	15	42	12	22	30
	Polska	76	277	62	157	187
Technikum nr 3 im. Władysława Grabskiego w Zespole Szkół Ekonomiczno-Usługowych	Śląskie	31	37	24	34	23
	Polska	181	249	146	278	161
Technikum nr 4 w Zespole Szkół Budowlanych	Śląskie	77	12	43	47	90
	Polska	300+	67	254	403	300+

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rankingu Liceów i Techników, „Perspektywy”, dostęp: <http://perspektywy.pl/>.

Podobnie jak w przypadku liceów, trzy rybnickie technika uzyskały bardzo dobre pozycje w rankingu wojewódzkim. W skali krajowej są to dalsze miejsca w pierwszej i drugiej setce rankingu.

Szkoły wyższe w Rybniku

Uczelnie wyższe w Rybniku: Politechnika Śląska – Centrum Kształcenia Ustawicznego, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach – Wydział Biznesu, Finansów i Administracji, Wyższa Szkoła Biznesu i Nauk o Zdrowiu – Filia w Rybniku.

Obserwowany jest stopniowy zanik funkcji akademickich miasta, co wynika m.in.

- ze spadku liczby osób studiujących w Polsce (spadek ogólnej liczby osób w wieku 19-25),
- polityki uczelni wyższych w zakresie swojego rozwoju i prowadzonych kierunków kształcenia i filii,

- rozwoju uczelni wyższych w swoich macierzystych ośrodkach.

Podjęte zostały inicjatywy przez Miasto Rybnik dotyczące wzmocnienia potencjału akademickiego miasta: inicjatywa powołania wyższej szkoły zawodowej o profilu medycznym¹³⁴, oraz powołania Centrum Projektowego Fraunhofera przy Politechnice Śląskiej z siedzibą w Rybniku¹³⁵.

Wyzwania w zakresie kierunków kształcenia, szkolnictwa zawodowego, przedsiębiorczości i innowacyjności

Kluczowe wyzwania stojące przed szkolnictwem zawodowym (na różnych poziomach edukacji) w najbliższych latach wynikają przede wszystkim z postępującej transformacji gospodarczej regionu i miasta, szczególnie związanej z transformacją przemysłu górniczego i zapowiadanym procesem sprawiedliwej transformacji. Pojawiają się również symptomy wskazujące na rosnące zapotrzebowanie pracowników w tzw. białej, srebrnej i zielonej gospodarce.

W świetle dostępnych analiz, jednym z kluczowych czynników pozwalających na odpowiednią adaptację do zmian strukturalnych w gospodarce jest podnoszenie poziomu przedsiębiorczości i budowania potencjału innowacyjności w lokalnym ekosystemie gospodarczym. Odnosi się to również do stwarzania odpowiednich warunków osobom młodym będących jeszcze na etapie kształcenia w szkołach ponadpodstawowych, które dopiero wkroczą na rynek pracy lub będą kontynuować kształcenie na studiach wyższych.

W tym kontekście należy odnotować inicjatywy realizowane na terenie Rybnika, które promują osiągnięcia naukowe, nauki STEM (ang. Science, Technology, Engineering, Mathematics – nauki przyrodnicze, technologia, inżynieria oraz matematyka) i zachęcają do eksperymentowania i innowacyjności: Festiwal Nauki oraz „Robotic Tournament” (organizowany przez Zespół Szkół Technicznych).

¹³⁴ Więcej informacji o inicjatywie powołania wyższej szkoły zawodowej: <https://www.rybnik.eu/dla-mieszkancow/aktualnosci/aktualnosc/wyzsza-szkola-o-profilu-medycznym-w-rybniku>.

¹³⁵ Więcej informacji o inicjatywie powołania Centrum Projektowego Fraunhofera: <https://www.rybnik.eu/dla-mieszkancow/aktualnosci/aktualnosc/centrum-fraunhofera-w-rybniku>.

Edukacja a COVID-19

Rok 2020 i początek 2021 roku przebiegały przy licznych ograniczeniach w zakresie tradycyjnego stacjonarnego prowadzenia nauki i przejściu na zdalne nauczanie. Był to proces adaptacji do zmian zarówno uczniów jak i nauczycieli, okres „rewolucji technologicznej” oraz nabycie praktycznych umiejętności wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych podczas lekcji. Wypowiedzi ekspertów dotyczące wpływu pandemii SARS-COV-2 na edukację¹³⁶, wskazują m.in. na zagrożenia dotyczące możliwego spadku poziomu nauczania oraz osiąganych wyników egzaminów końcowych, pogłębianie się dysproporcji społecznych i problemów społecznych (np. różnice w dostępie do sprzętu komputerowego, izolacja, zawieszenie kontaktów społecznych dzieci), zagrożenie „wypadnięcia” części uczniów z procesu dydaktycznego. Na chwilę obecną brak dokładnych analiz dotyczących skutków pandemii na wyniki osiągane przez uczniów.

Podsumowanie – potencjały i wyzwania

- Relatywnie niski udział dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w ogólnej liczbie dzieci w wieku 3-5 lat w porównaniu do innych dużych miast.
- W ostatnich latach nastąpiło zwiększenie liczby miejsc w żłobkach, w tym żłobkach publicznych.
- Liczne zmiany w strukturze systemu edukacji w ostatnich latach.
- Średni poziom nauczania w rybnickich szkołach podstawowych i szkołach ponadpodstawowych mierzony wynikami sprawdzianu oraz egzaminu maturalnego.
- Wyniki sprawdzianów po szkole podstawowej w Rybniku są na poziomie zbliżonym do średniej wojewódzkiej – jednocześnie widoczne jest bardzo duże zróżnicowanie pomiędzy wynikami poszczególnych szkół.
- Wyniki egzaminów maturalnych w Rybniku są na poziomie zbliżonym do średniej wojewódzkiej – jednocześnie widoczne jest bardzo duże zróżnicowanie

¹³⁶ Por. Grzywna P., Turska-Kawa A., Stępień-Lampa N., 2020, „Obawy rodziców i nauczycieli wobec nowych form edukacji w okresie pandemii SARS-CoV-2. Studium województwa śląskiego.”, Stowarzyszenie Biznes – Nauka – Samorząd „Pro Silesia”, Katowice.

między poszczególnymi szkołami – znacznie lepsze wyniki osiągane są w liceach niż technikach¹³⁷.

- Rybnickie 3 licea oraz 3 technika posiadają znaczącą pozycję w rankingu wojewódzkim.
- Atrakcyjność oferty szkół ponadpodstawowych dla uczniów spoza Rybnika, głównie powiatu rybnickiego.
- Postępująca modernizacja placówek edukacyjnych, przede wszystkim w zakresie termomodernizacji budynków oraz zmiany źródeł ciepła na niskoemisyjne.
- Spadek funkcji akademickiej miasta – spadek liczby studentów.
- Inicjatywy w celu wzmocnienia funkcji akademickiej miasta: powołania wyższej szkoły zawodowej o profilu medycznym oraz Centrum Fraunhofera w Rybniku przy udziale władz regionu oraz partnerów społecznych.
- Transformacja gospodarcza miasta i regionu powodować będzie konieczność adaptacji kierunków kształcenia zawodowego. Istotna będzie w tym zakresie współpraca placówek edukacyjnych z pracodawcami oraz ciągły proces monitorowania zapotrzebowania na nowe zawody.
- Potrzeba wzmocnienia innowacyjności oraz rozwoju przedsiębiorczości wśród młodzieży.
- Obecność wydarzeń popularno-naukowych skierowanych do młodzieży promujących nauki przyrodnicze, technologię, inżynierię oraz matematykę, a także innowacyjność.
- Rozwój usług opiekuńczych dla dzieci oraz upowszechnienie edukacji przedszkolnej są istotne z punktu widzenia aktywizacji zawodowej kobiet jak i wyrównywania szans edukacyjnych dzieci.

13. Kapitał społeczny i partycypacja społeczna

Aktywność obywateli jest podstawowym warunkiem partycypacji społecznej, rozumianej jako aktywne uczestnictwo w życiu społecznym oraz udział ludności w podejmowaniu decyzji politycznych i ekonomicznych, współpraca między

¹³⁷ Tutaj należy pamiętać, że uczniowie techników ostatnich klas obok egzaminów maturalnych przystępują (przede wszystkim) do egzaminów zawodowych, co oznacza konieczność przygotowania się do większej liczby egzaminów.

instytucjami, a społeczeństwem na rzecz tworzenia inicjatyw odpowiadającym potrzebom różnych grup społecznych.

Istotny wpływ na dialog obywatelski i partycypację społeczną mają organizacje pozarządowe, które wyrażają interes poszczególnych grup społecznych, znają ich potrzeby i realizują cele społeczne będąc niezależnymi od władzy publicznej.

Przejawami wysokiego poziomu kapitału społecznego danej społeczności są wysoki stopień samoorganizowania się jej członków, tworzenie różnego rodzaju grup i stowarzyszeń, angażowanie się w realizację ważnych dla danej zbiorowości zadań związanych z rozwiązywaniem występujących problemów, wzajemna pomoc, i inne.

Poza działaniami podejmowanymi pod szyldem organizacji pozarządowych, można podać następujące przykłady zdolności do samoorganizacji mieszkańców Rybnika podejmowane w ostatnich latach:

- wolontariat (indywidualny, grupowy, pracowniczy)¹³⁸,
- filantropia i zbiórki społeczne,
- działalność akcyjna związana z rozwiązywaniem pojawiających się problemów, np. na rzecz ochrony środowiska naturalnego, oraz tworzenie partnerstw w tym celu, np. akcja „Karny kopciuch”,
- wnioski dotyczące zadań w ramach inicjatywy lokalnej i projekty składane do budżetu obywatelskiego,
- pomoc sąsiedzka, np. w trakcie pandemii COVID-19,
- empatia i wynikające z niej działania prospołeczne,
- zgromadzenia publiczne,
- renesans lokalności np. w postaci tworzonych przy udziale mieszkańców Centrów Aktywności Lokalnej oraz wydarzeń odwołujących się do lokalnego dziedzictwa.

Wyzwania dotyczące budowania kapitału społecznego wskazane w Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2030:

- Jednym z przejawów deficytów w obszarze kapitału społecznego jest niewielkie zaangażowanie Polaków w działania wolontariackie. Wolontariat to, z jednej strony wyraz postawy altruistycznej, chęć poświęcania swojego wolnego czasu

¹³⁸ Por. <https://www.rybnik.eu/dla-mieszkancow/aktualnosci/aktualnosc/remigiusz-michalik-wolontariuszem-roku>.

na rzecz innych i dobra wspólnego, a z drugiej realna wartość dodana dla gospodarki narodowej w obszarze kosztów pracy.

- Mimo korzystnych zmian w sytuacji społeczno-ekonomicznej Polaków, wciąż istnieje znacząca grupa osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Efektywne wspieranie tych osób wymaga nie tylko koncentracji na doskonaleniu istniejących instrumentów sprzyjających inkluzji społecznej, ale również na wdrażaniu nowych rozwiązań, w tym realizowanych w sektorze ekonomii społecznej.
- Społeczny wymiar sportu, nauki i edukacji – poprawia się wykorzystanie potencjału sportu na rzecz budowania kapitału społecznego. Sport, jako narzędzie budowy kapitału społecznego, obejmuje nie tylko uczestników współzawodnictwa sportowego, lecz także osoby zaangażowane, choćby pośrednio; W systemie edukacji szczególnie ważne jest kształtowanie u uczniów postaw ukierunkowanych na kooperację, przedsiębiorczość i kreatywność, które sprzyjać będą ich aktywnemu i skutecznemu uczestnictwu w życiu społeczno-gospodarczym na dalszych etapach rozwoju; Jednym z istotnych narzędzi integracji społecznej jest edukacja włączająca. Idea edukacji włączającej jest bowiem ściśle związana z procesem integracji społecznej i promowaniem idei pełnego włączenia osób z niepełnosprawnością w nurt życia społecznego, zawodowego czy kulturalnego.

Wsparcie i integracja cudzoziemców

W zakresie budowania kapitału społecznego należy wspomnieć o rosnącej liczbie cudzoziemców przebywających i mieszkających na terenie Rybnika oraz podejmujących tu zatrudnienie. Szczególnie dotyczy to społeczności ukraińskiej, która jest najbardziej liczna. Wspomnieć należy tutaj o następujących kwestiach:

- Podane w dokumencie liczby opisujące wielkość społeczności ukraińskiej znacznie się różnią, a w przestrzeni medialnej wskazywane są liczby ponad dwukrotnie wyższe¹³⁹.

¹³⁹ Por. <https://www.rybnik.eu/dla-mieszkancow/aktualnosci/aktualnosc/o-rybniku-po-ukrainsku> i <https://praca.nowiny.pl/news/ukraincy-coraz-lepiej-integruja-sie-z-polakami-w-regionie/>.

- W 2018 roku stowarzyszenie „17-tka” rozpoczęło działania pod szyldem „28 dzielnica” skierowane do społeczności ukraińskiej mające na celu jej integrację oraz szeroko rozumiane wsparcie.
- W rybnickich szkołach ze wsparcia językowego korzysta ok. 60 dzieci pochodzących z Ukrainy.
- Organizowany festiwal „Dni ukraińskie” oraz podstrona w języku ukraińskim serwisu miejskiego Rybnik.eu.

Wdrożone Instrumenty partycypacji społecznej

Wdrożone przez Miasto Rybnik instrumenty konsultacji społecznych (poza procedurami wynikającymi bezpośrednio z przepisów szczególnych określonych ustawami, np. w zakresie konsultowania dokumentów dotyczących planowania i zagospodarowania przestrzennego):

- uchwała Nr 767/LV/2010 Rady Miasta Rybnika z dnia 29 września 2010 r. w sprawie: szczegółowego sposobu konsultowania z organizacjami pozarządowymi i podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie projektów aktów prawa miejscowego w dziedzinach dotyczących działalności statutowej tych organizacji (t.j. Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego z 2016 r. poz. 3643),
- uchwała nr 791/XLVII/2006 Rady Miasta Rybnika z dnia 28 czerwca 2006 r. w sprawie: ustalenia zasad i trybu przeprowadzania konsultacji z mieszkańcami Miasta Rybnika,
- uchwała nr 116/VIII/2019 Rady Miasta Rybnika z dnia 11 kwietnia 2019 roku w sprawie budżetu obywatelskiego Miasta Rybnika (t.j. Dziennik Urzędowy Województwa Śląskiego z 2021 r. poz. 1803).

Inne stosowane narzędzia w zakresie partycypacji społecznej w ostatnich latach w formie interakcji pomiędzy samorządem lokalnym a mieszkańcami i innymi interesariuszami:

- informowanie o działaniach i zamiarach władz lokalnych,
- motywowanie mieszkańców do wspólnego działania – kampania i działania informujące np. w zakresie wdrażania przepisów uchwały antysmogowej,

- budżet obywatelski z pulą środków finansowych na projekty o znaczeniu lokalnym i ogólnomiejskim,
- ciała doradcze i opiniujące powołane przez Radę Miasta lub Prezydenta Miasta,
- platforma „Generator eNGO” w komunikacji z organizacjami pozarządowymi,
- uruchomienie „Halo! Rybnik” pełniącego funkcje punktu informacji turystycznej i miejskiej oraz miejsce organizacji spotkań konsultacyjnych poza siedzibą Urzędu,
- aplikacja na urządzenia mobilne „Akcja-Reakcja” umożliwiające zgłaszanie usterek i nieprawidłowości wymagających naprawy lub innej interwencji,
- konkursy architektoniczne dotyczące zagospodarowania przestrzeni publicznych oraz ważnych inwestycji publicznych,
- opracowanie koncepcji zagospodarowania przestrzeni wspólnych na terenie osiedli na obszarze rewitalizacji.

Obserwacje w zakresie identyfikowanych wyzwań i potrzeb w obszarze mechanizmów partycypacji społecznej:

- Uchwała nr 791/XLVII/2006 Rady Miasta Rybnika w możliwych formach konsultacji nie uwzględnia konsultacji w formie elektronicznej, co w świetle postępującej informatyzacji, jak również ograniczeń w dostępności urzędu w dobie pandemii, należy uznać za wadę i utrudnienie.
- Aplikacja „Akcja-Reakcja” jest jedną z kilku aplikacji miejskich. Zauważalny jest trend w miastach w kierunku integracji różnych aplikacji miejskich w jedną.
- Trudności w funkcjonowaniu ciał doradczych: Społeczna Rada ds. dziedzictwa Kulturowego Miasta Rybnika nie została powołana na drugą kadencję, większość pań wchodzących w skład Rybnickiej Rady Kobiet zrezygnowała z członkostwa w październiku 2020 roku.
- Część dużych miast w Polsce posiada wdrożone platformy internetowe dedykowane komunikacji z mieszkańcami, konsultacjom oraz zbieraniu uwag i opinii.
- Trend w dużych miastach w kierunku poszukiwania mniej tradycyjnych form konsultacji i większego otwarcia się miast na komunikację z mieszkańcami

i innymi użytkownikami miasta (koncepcja Human smart city – Inteligentne miasto współtworzone przez mieszkańców).

Ponadto w ramach badań prowadzonych w projekcie „Rybnik 360 Deep Demonstration” zidentyfikowano następujące potrzeby w obszarze komunikacji pomiędzy administracją lokalną a mieszkańcami miasta, przedsiębiorcami, organizacjami pozarządowymi i innymi interesariuszami (w kontekście transformacji gospodarczej miasta):

- Wyzwanie: Komunikować odpowiednim grupom mieszkańców w jasny, spójny i łatwo dostępny sposób strategię, plany i działania Urzędu.
- Wyzwanie: Zwiększyć świadomość mieszkańców dotyczącą roli, możliwości i ograniczeń samorządu.
- Wyzwanie: Zreformować Rady Dzielnic – niewielka wiedza mieszkańców o roli i funkcjonowaniu rad dzielnic, bierny stosunek mieszkańców do rad, niska frekwencja i zainteresowanie obradami, a także w części odczucie, iż rady stanowią grupę osób wzajemnie się popierających.
- Wyzwanie: Budować u mieszkańców wizję gospodarki niezależnej od węgla jako możliwej i pożądanej (przedstawiać społeczeństwu różnorodne korzyści z transformacji).
- Wyzwanie: Zwiększyć zdolności Urzędu Miasta Rybnika do inicjowania i negocjowania procesów transformacyjnych.

13.1. Liczba i działalność organizacji pozarządowych

Do podstawowych przejawów społecznego zaangażowania zalicza się członkostwo w różnego rodzaju organizacjach społecznych, formalnych i nieformalnych grupach, czy stowarzyszeniach.

W rejestrze stowarzyszeń, innych organizacji społecznych i zawodowych, fundacji oraz samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej Krajowego Rejestru Sądowego figuruje 406 podmiotów z siedzibą w mieście Rybniku (stan na dzień 15 marca 2021 r.).

W rejestrze REGON na koniec 2020 roku ujętych było 80 fundacji, oraz 319 stowarzyszeń i organizacji społecznych. Liczba podmiotów stopniowo wzrastała:

w 2016 r. ujętych było 57 fundacji i 305 stowarzyszeń i organizacji społecznych, a w 2019 r. 73 fundacje i 319 stowarzyszeń i organizacji społecznych.

W bazie organizacji pozarządowych zamieszczonej w Biuletynie Informacji Publicznej Urzędu Miasta Rybnika ujętych zostało 418 organizacji, w tym: 105 organizacji sportowych, 19 uczniowskich klubów sportowych, 15 Ochotniczych Straży Pożarnych, 190 stowarzyszeń pozostałych, 74 fundacji, 30 stowarzyszeń zwykłych (stan na dzień 15 marca 2021 r.).

W latach 2018-2020 realizowane było zadanie publiczne pn. „Prowadzenie Centrum Organizacji Pozarządowych na terenie Miasta Rybnika” współfinansowane z budżetu Miasta Rybnika.

Porównując liczbę organizacji pozarządowych w Rybniku do innych miast uzyskamy wynik 28 organizacji na 10 tys. mieszkańców w Rybniku (dane GUS BDL na koniec 2019 roku), co jest równe średniemu wynikowi w województwie śląskim, ale niższym niż średnio w Polsce (38 organizacji na 10 tys. mieszkańców). W Żorach wartość tego wskaźnika wynosi 26 organizacji, a w Jastrzębiu-Zdroju 25 organizacji. Wyższa względna liczba organizacji pozarządowych niż w Rybniku w województwie jest w Bielsku-Białej (37), Gliwicach (39), Częstochowie (42), i Katowicach (54). Widoczna jest zatem koncentracja organizacji trzeciego sektora w dużych ośrodkach miejskich. Poza miastami na prawach powiatu widać duże nasycenie organizacjami pozarządowymi we wszystkich miastach powiatu cieszyńskiego i żywieckiego, w których funkcjonuje od 43 (Ustroń) do 52 organizacji na 10 tys. mieszkańców (Cieszyn, Szczyrk). Najniższy poziom w miastach osiągnął jest w Pszowie (13 organizacji na 10 tys. mieszkańców).

Wsparcie organizacji w formie darowizn oraz 1% podatku PIT

W rejestrze Organizacji Pożytku Publicznego, prowadzonym przez Dyrektora Narodowego Instytutu Wolności (stan na dzień 12 marca 2021 r.), znajduje się 37 organizacji z siedzibą w Rybniku uprawnionych do otrzymywania 1% podatku PIT.

Tabela 53. Liczba podatników w Rybniku udzielających wsparcia w formie darowizn oraz w ramach 1% na rzecz Organizacji Pożytku Publicznego.

Rodzaj wsparcia	2016 [zł]	2017 [zł]	2018 [zł]
Wsparcie organizacji prowadzących Działalność Pożytku Publicznego (darowizny) – liczba podatników	686	768	1 222
Wsparcie na cele kultu religijnego (darowizny) – liczba podatników	633	663	660
Wsparcie na cele krwiodawstwa (darowizny) – liczba podatników	1 099	1 070	1 010
Wsparcie na darowizny wynikające z odrębnych ustaw – liczba podatników	91	109	118
Wsparcie w ramach 1% na Organizacje Pożytku Publicznego – liczba podatników	51 472	52 412	51 907

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów, system POLTAX [za:] Monitor Rozwoju Lokalnego – Narzędzie do analiz pogłębianych (<https://monitormiasta.pl/>).

Widoczny jest stopniowy wzrost liczby podatników (mieszkańców) udzielających wsparcia zarówno w formie darowizn, jak i w ramach 1% przy rozliczeniu rocznym PIT. Jednak robi tak mniej niż 1% podatników. Wsparcie Organizacji Pożytku Publicznego w ramach 1% podatku PIT wspierało w tym okresie ok. 64% podatników.

Poniżej zaprezentowano wysokość udzielonego wsparcia (wartość rzeczywistego odliczenia od dochodu dokonana przez osoby fizyczne w ramach rozliczania rocznego podatku PIT).

Tabela 54. Wartość wsparcia w formie darowizn oraz w ramach 1% na rzecz Organizacji Pożytku Publicznego (wartość rzeczywistego odliczenia od dochodu dokonana przez osoby fizyczne).

Rodzaj wsparcia	2016 [zł]	2017 [zł]	2018 [zł]
Wartość wsparcia organizacji pożytku publicznego	451 153,97	561 516,02	712 549,26
Wartość wsparcia na cele kultu religijnego	581 354,52	652 109,05	721 536,36
Wartość wsparcia na cele krwiodawstwa	261 162,53	242 694,24	219 287,46
Wartość wsparcia na darowizny wynikające z odrębnych ustaw	84 642,21	155 254,04	126 333,82
Wartość wsparcia w ramach 1% na OPP	2 012 223,17	2 157 866,77	2 431 767,26

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów, system POLTAX [za:] Monitor Rozwoju Lokalnego – Narzędzie do analiz pogłębianych (<https://monitormiasta.pl/>).

Widoczny jest stopniowy wzrost udzielanego wsparcia w formie darowizn, jak i w ramach 1% podatku PIT na rzecz Organizacji Pożytku Publicznego. Wyjątkiem są darowizny na cele krwiodawstwa, które zmalały. Można również zauważyć iż średnie wysokości darowizn przypadające na 1 podatnika na cele kultu religijnego (1 093,24 zł) są blisko dwukrotnie wyższe niż darowizny na cele wspierania organizacji pożytku publicznego (583,10 zł). Średnia wartość przekazanego 1% podatku wyniosła w 2018 roku 46,85 zł.

Ocena jakości współpracy międzysektorowej Miasta Rybnika z organizacjami pozarządowymi

Wnioski z „Raportu z oceny jakości współpracy Miasta Rybnika z podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego oraz podmiotami realizującymi zadanie z zakresu tworzenia warunków, w tym organizacyjnych, sprzyjających rozwojowi sportu” opracowanego w 2018 roku przez Opolskie Centrum Wspierania Inicjatyw Pozarządowych:

- W Rybniku występuje wiele form współpracy, w tym finansowa i pozafinansowa, m.in. dotacje na zadania publiczne, inicjatywa lokalna, budżet obywatelski, możliwość korzystania z lokali, wsparcie szkoleniowe.
- Regularnie uchwalany jest roczny program współpracy, który określa zasady przeprowadzania konkursów, inne tryby realizacji zadań publicznych oraz obszary priorytetowe współpracy.
- Inicjatywy lokalna jest stosunkowo mało znana i rozpowszechniona wśród przedstawicieli rybnickiego trzeciego sektora. Znaczenie bardziej rozpoznawalny budżet obywatelski, który jest znacznie bardziej promowany.
- Samorząd wspiera organizacje w formie pozafinansowej, choć pełen zakres nie jest w pełni znany organizacjom szczególnie w obszarze wsparcia proponowanego przez MOSiR.
- W urzędzie nie funkcjonuje stanowisko pełnomocnika ds. organizacji pozarządowych, nie istnieje również Rada Działalność Pożytku Publicznego, funkcjonuje Rada Sportu.
- Analiza potrzeb organizacji wskazuje na potrzebę bardziej przejrzystej struktury, tzn. jasne wskazanie osoby lub wydziału odpowiedzialnego za wzmacnianie i koordynację współpracy międzysektorowej we wszystkich jej aspektach.
- Mniej rozwinięta jest współpraca w zakresie tworzenia polityk publicznych. W mieście funkcjonuje przyjęty uchwałą Rady Miasta tryb konsultowania z organizacjami pozarządowymi projektów aktów prawa miejscowego w dziedzinach dotyczących działalności statutowej tych organizacji. Obecna forma konsultacji polega głównie na zgłaszaniu uwag do projektów uchwał w formie pisemnej lub elektronicznej. Spotkania konsultacyjne organizowane są sporadycznie. Powinno się rozważyć bardziej włączający proces tworzenia prawa miejscowego.
- Problemem większości organizacji uczestniczących w badaniu jest stosunkowo niski stopień profesjonalizacji: brak kwalifikacji, wypracowanych systemów działań, wiedzy i doświadczenia w zakresie tworzenia i współdecydowania o politykach publicznych, a także realizacji zadań publicznych co wydaje się

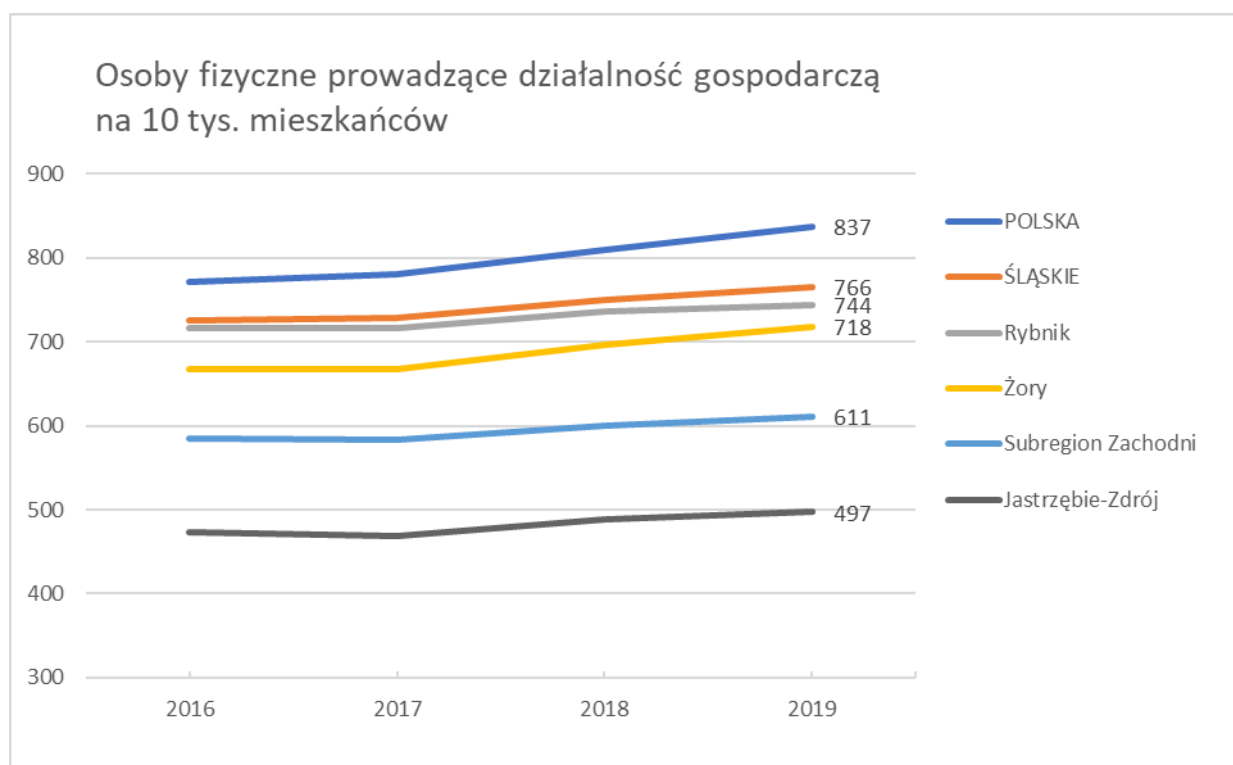
szczególnie ważne przy planowanych zmianach w tym obszarze – kierunek rozliczania za rezultaty. Funkcjonuje kilka ciał opiniotwórczo – konsultacyjnych, w tym Rada Sportu, które stwarzają możliwość wzmocnienia głosu trzeciego sektora.

- Zauważalna jest postępująca integracja środowiska pozarządowego połączona z działaniami edukacyjnymi oraz promocją konsultacji społecznych.
- Z przeprowadzonej diagnozy wynika, że sektor rybnickich organizacji jest stosunkowo mocno rozproszony i nie podejmuje wiele wspólnych inicjatyw. Wydaje się być za zasadne promowanie projektów partnerskich oraz rozwijanie wewnątrzsektorowej współpracy co może poprawić jakość realizowanych przez organizacje pozarządowe działań.

Przedsiębiorczość mieszkańców

Przedsiębiorczość mieszkańców jest uwzględniana również jako miara aktywności społecznej. Poniżej przedstawiono porównanie Rybnik na tle innych miast i regionu:

Rysunek 23. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 10 tys. mieszkańców – Rybnik na tle innych miast i regionu.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w Rybniku wzrosła z 716 w 2016 r. do 744 w 2019 r. Jest to relatywnie dobry wynik wśród miast subregionu zachodniego, jednak znacznie niższy od poziomu wojewódzkiego i wartości średniej dla Polski. Wartości tego wskaźnika bardzo często są niższe na obszarach tradycyjnych okręgów przemysłowych zdominowanych przez duże zakłady przemysłowe.

13.2. Aktywność obywatelska mieszkańców

Frekwencja wyborcza w wyborach powszechnych

W ostatnich 3 latach przeprowadzono wybory samorządowe (2018 rok), wybory do Parlamentu Europejskiego (2019 rok), wybory parlamentarne (2019 rok) oraz wybory Prezydenta RP (2020 rok). Poniżej przedstawiono informacje o frekwencji wyborczej oraz jej przestrzennym zróżnicowaniu w podziale na dzielnice i obwody do głosowania (dane Państwowej Komisji Wyborczej – <https://wybory.gov.pl/>):

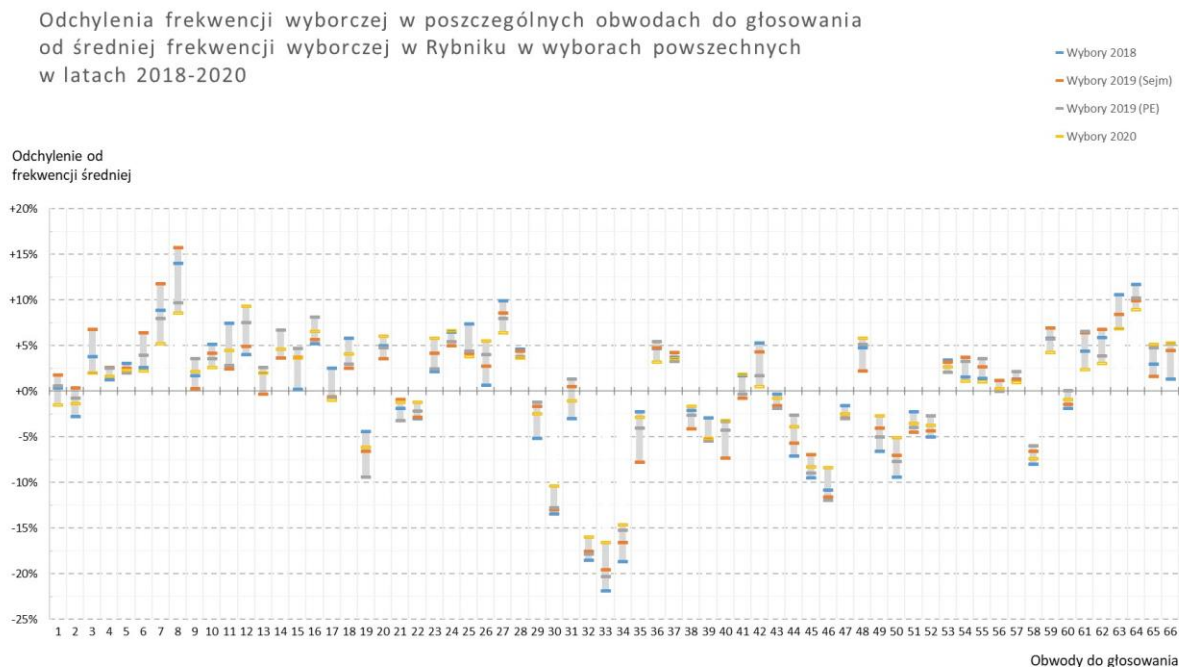
- wybory samorządowe w 2018 roku:
 - Frekwencja w Rybniku w wyborach Prezydenta Miasta – 49,75%,
 - frekwencja w województwie śląskim – 44,47%,
 - frekwencja w Polsce – 48,83%.
 - Najwyższy odsetek 61% głosujących odnotowano w dzielnicy Zamysłów (2 obwody), natomiast najniższy 34,7% w dzielnicy Boguszowice Osiedle (5 obwodów).
- wybory do Parlamentu Europejskiego w 2019 r.:
 - frekwencja w Rybniku – 45,83%,
 - frekwencja w województwie śląskim – 45,86%,
 - frekwencja w Polsce – 45,68%.
 - Najwyższą frekwencją na poziomie 54,4% wykazała się dzielnica Rybnik-Północ (4 obwody), natomiast najniższą 32,7% dzielnica Boguszowice-Osiedle (5 obwodów).
- wybory do Sejmu RP i Senatu RP w 2019 r.:
 - frekwencja w Rybniku wyniosła 62,49%,
 - frekwencja w województwie śląskim – 62,25%,
 - frekwencja w Polsce – 61,74%.

- Najwyższą liczbę oddanych głosów odnotowano w dzielnicy Zamysłów 71,2%, natomiast najniższą 49,7% w dzielnicy Boguszowice Osiedle (5 obwodów).
- wybory Prezydenta RP w 2020 r.:
 - Frekwencja w Rybniku wyniosła 64,49% w I turze oraz 66,82% w II turze.
 - Frekwencja w województwie śląskim wyniosła 64,32% w I turze i 66,91% w II turze.
 - Frekwencja ogólnokrajowa w I turze wyniosła 64,51% I oraz 68,18% w II turze głosowania.
 - Najwyższa frekwencja w podziale na dzielnice Rybnika przypadła zarówno w I jak i II turze dzielnicy Zamysłów (I tura – 73,7%, II tura – 74,8%), natomiast najniższa frekwencja w obydwu turach była w dzielnicy Boguszowice Osiedle (w I turze – 52,4%, w II turze – 55,3%).

Udział mieszkańców Rybnika w wyborach powszechnych charakteryzuje się średnim poziomem zbliżonym do wyników w Polsce i województwie śląskim.

Poniżej przedstawiono zróżnicowanie frekwencji wyborczej w poszczególnych obwodach do głosowania w stosunku do średniego wyniku na poziomie całego miasta (wartość ujemna oznacza wartość niższą niż wynik ogólnomiejski, a wartość dodatnia wyższą frekwencję):

Rysunek 24. Zróźnicowanie poziomu frekwencji wyborczej w poszczególnych obwodach do głosowania w Rybniku w stosunku do wyniku średniego w wyborach powszechnych przeprowadzanych w latach 2018-2020.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej - <https://wybory.gov.pl/>.

Analiza powyższych wyników wskazuje na występowanie w części obwodów wyborczych utrwalonego znacznie niższego poziomu aktywności obywatelskiej mierzonej udziałem w wyborach powszechnych. W przypadku niektórych obwodów wyniki są o 10-20 punktów procentowych niższe od średniej dla miasta.

W Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Rybnika (2016), w części odnoszącej się do wyników frekwencji wyborczej w wyborach powszechnych przeprowadzanych przed 2016 rokiem, wskazano również na powyższe zróźnicowanie w odniesieniu do większości widocznych powyżej obszarów. Jako powód wskazano kumulację zjawisk wykluczenia społecznego. „Różnica ta wynika głównie z powodu niezmiennej, wyraźnie mniejszej od średniej dla miasta frekwencji w obwodach głosowania obejmujących znaczną część Boguszwic Osiedla, mieszczącą budynki, w których skupiają się lokale socjalne (ul. J. Lompy, Patriotów, Astronautów, J. Śniadeckiego). Istotne jest to, że choć frekwencja wyborcza w innych częściach Rybnika, w których kumulują się zjawiska wykluczenia społecznego (Rymer, Paruszowiec) jest równie niska, co w Boguszwicach Osiedlu,

to jednak wynika ona z niskiej aktywności relatywnie niewielkich, kilkusetosobowych zbiorowości, nie tworzących tak dużych skupisk, jak w przypadku Boguszowic Osiedla [...]”¹⁴⁰. Zaobserwowane już kilka lat wcześniej tendencje bierności społecznej, w dalszym ciągu stanowią nierozwiązany problem, którego rozwiązania należy wprowadzić w kolejnych latach i w ramach kolejnych przedsięwzięć rewitalizacji społecznej¹⁴¹. Dodatkowo można zaobserwować niższą frekwencję (o ponad 5 punktów procentowych) w następujących obwodach: 19 (dzielnica Stodoły), 39 (fragment dzielnicy Chwałowice), 50 (fragment dzielnicy Niewiadom), 58 (Maroko).

Zaangażowanie mieszkańców w głosowanie nad projektami zgłoszonymi do Budżetu Obywatelskiego.

Do dnia 31 grudnia 2020 roku przeprowadzono 8 edycji budżetu obywatelskiego w Rybniku. Porównując poziom zaangażowania mieszkańców w głosowaniu nad zgłoszonymi projektami zauważalny jest istotny wzrost, który dokonał się w głosowaniu w 2019 roku (Budżet Obywatelski 2020), kiedy liczba głosujących wzrosła z 13,1 tys. do 23,5 tys.. W 2020 roku głosowało 18,5 tys. osób. Zmiana dotyczyła również formy głosowania: w 2018 roku głosujący elektronicznie (przez internet) stanowili 32% głosujących, a w kolejnych latach to ponad 99%. Oznacza to również odpowiednio spadek liczby osób wybierających papierową formę głosowania. Warto zaznaczyć, że rok 2020, z uwagi na epidemię COVID-19, był mniej aktywnym rokiem pod kątem partycypacji społecznej, co widać w liczbie złożonych projektów (65), w liczbie złożonych kart do głosowania (18 500) oraz w liczbie realizowanych projektów, szczególnie tych „miękkich”.

¹⁴⁰ Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Rybnika (2016), s. 106.

¹⁴¹ Raport „Monitoring Śródkresowy Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Rybnika do 2020 roku”, s. 39.

Tabela 55. Liczba osób uczestniczących w głosowaniach nad projektami zgłoszonymi do budżetu obywatelskiego w Rybniku w latach 2017-2020.

	Głosowanie w 2017 roku	Głosowanie w 2018 roku	Głosowanie w 2019 roku	Głosowanie w 2020 roku
Łączna liczba głosujących (liczba oddanych kart)	13118	13554	23508	18500
Głosujący tradycyjnie (papierowa karta do głosowania)	4018	4323	23296	18444
Głosujący przez internet (formularz elektroniczny)	9100	9231	212	56
Liczba głosów oddanych na projekty o znaczeniu lokalnym	8776	11042	22609	17138
Liczba głosów oddanych na projekty o znaczeniu ogólnomiejskim	11489	12115	21713	17140

Źródło: Opracowanie własne.

W 2019 roku Rada Miasta Rybnika, w związku z ustawowym obowiązkiem dla miast na prawach powiatu, wprowadziła przepisy regulujące procedurę budżetu obywatelskiego. Na większe zainteresowanie budżetem obywatelskim wśród głosujących (wzrost liczby głosujących) wpływ miał przepis, dopuszczający do głosowania wszystkich mieszkańców, bez względu na wiek (do 2018 roku głosować mogli wyłącznie mieszkańcy mający 16 lat).

Począwszy od głosowania w 2019 roku wszystkie projekty muszą być wybierane w drodze głosowania. We wcześniejszych edycjach dopuszczano do realizacji również projekty wybrane w drodze konsultacji (bez głosowania), co miało miejsce w przypadku, kiedy w ramach danej dzielnicy zgłoszono tylko jeden projekt lub zgłoszone projekty nie wyczerpały przeznaczonej puli środków. Zmiana tych zasad spowodowała, że zaczęto zgłaszać mniej projektów, a coraz więcej ze zgłaszanych projektów miało charakter wielozadaniowy i łączący działania nieinwestycyjne z inwestycyjnymi. Wynikało to stąd, że pomysłodawcy, w obawie przed większą konkurencją w głosowaniu nad pomysłami, podejmowali współpracę, w efekcie której

powstawały pomysły wspólnych projektów. Taka praktyka pozwala sądzić, że działania partycypacyjne w pewnym sensie przyniosły efekt, gdyż w ramach małych społeczności nawiązał się obywatelski dialog, chęć rozmowy, wyboru zadań priorytetowych na dany rok.

Wzrost liczby głosujących z roku na rok „wymusił” również przepisy dotyczące minimalnej liczby oddanych głosów na projekty, aby mogły być realizowane.

Widoczne zróżnicowanie liczby mieszkańców w poszczególnych dzielnicach nie przekłada się na liczbę oddanych głosów, czy złożonych projektów. Mniej liczebnie dzielnice Rybnika, np.: Stodoły, Grabownia, Chwałęcice czy Wielopole są bardziej aktywne, zarówno pod kątem liczby zgłaszanych projektów jaki i liczby osób głosujących. Liczba mieszkańców głosujących w poszczególnych dzielnicach w 2020 roku wyniosła od 94 (Stodoły), 99 (Wielopole), 131 (Meksyk), do 2120 (Boguszowice Osiedle), 2469 (Niedobczyce)¹⁴². Liczba głosów w dzielnicach we wcześniejszych latach ulegała wahaniom, co z pewnością uwarunkowane jest tematyką projektów poddawanych pod głosowanie.

Wśród zgłaszanych projektów dominują te dotyczące infrastruktury rekreacyjnej, imprez integracyjnych oraz ochotniczych straży pożarnych, a w ostatnim czasie projektów realizowanych na terenach lub na rzecz miejskich jednostek oświatowych. Może to wskazywać na niezaspokojenie tych potrzeb w poszczególnych dzielnicach.

Pojawiają się również trudności w realizacji zadań wybranych do realizacji w ramach budżetu obywatelskiego: opóźnienia w realizacji zadań lub niedoszacowanie kosztów, a także należy uwzględnić koszty utrzymania nowej infrastruktury lub jej konserwacji w kolejnych latach.

Należy zauważyć, że w dotychczasowych edycjach budżetu obywatelskiego nie we wszystkich dzielnicach realizowane były projekty, co wynikało z braku zgłoszeń projektów w tych dzielnicach lub z braku spełniania przez projekty wymagań regulaminowych (w 2017 roku sytuacja ta dotyczyła jednej dzielnicy, w 2020 roku czterech dzielnic, a w 2021 roku dwóch dzielnic). Pokazuje to, iż potencjał budżetu obywatelskiego nie jest w pełni wykorzystywany¹⁴³.

¹⁴² Liczba oddanych głosów w głosowaniu na projekty o znaczeniu lokalnym.

¹⁴³ Również ze względu na brak dyskusji wskazującej priorytety i potrzeby lokalnej społeczności.

Udział mieszkańców w głosowaniu do Rad Dzielnic na kadencje 2019-2023

W przeprowadzonych w 2019 roku głosowaniu na członków do 27 rad dzielnic wzięło w sumie udział 2 037 mieszkańców, co stanowi 1,92 proc. rybniczian posiadających czynne prawo wyborcze. W dzielnicy Smolna głosowanie zostało powtórzone, gdyż w pierwszym głosowaniu nie zebrała się minimalna liczba mieszkańców niezbędna do przeprowadzenia wyborów. W Śródmieściu frekwencja wyniosła zaledwie 1,09 proc. (67 osób), a dzielnicy Boguszowice Osiedle (89 osób – 1,07 proc.) i w Niedobczyce (102 osoby – 1,03 proc.). Z drugiej strony w dzielnicy Zamysłów w głosowaniu udział wzięło 9,8 proc. uprawnionych.

Niska frekwencja wskazuje bądź na niski poziom zaangażowania w sprawy lokalne, na brak wiedzy o dzielnicowym samorządzie, brak działań informacyjnych lub na brak akceptacji dla takiej formy aktywności przez rady dzielnic. Głosy takie pojawiały się również badaniach w ramach projektu „Rybnik 360 Deep Demonstration”.

13.3. Podmioty ekonomii społecznej

Zgodnie z definicją przyjętą w „Krajowym Programie Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia solidarności społecznej”, przyjętym uchwałą nr 11 Rady Ministrów w dniu 31 stycznia 2019 r., ekonomia społeczna jest „sferą aktywności obywatelskiej i społecznej, która przez działalność gospodarczą i działalność pożytku publicznego służy: integracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych marginalizacją społeczną, tworzeniu miejsc pracy, świadczeniu usług społecznych użyteczności publicznej (na rzecz interesu ogólnego) oraz rozwojowi lokalnemu.”.

Obszar wskazany definicją ekonomii społecznej obejmuje w szczególności: organizacje pozarządowe oraz podmioty, o których mowa w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie; koła gospodyń wiejskich; spółdzielnie pracy; oraz podmioty ekonomii solidarnej¹⁴⁴, do których zalicza się:

- przedsiębiorstwa społeczne (podmioty ekonomii społecznej, które prowadzą działalność gospodarczą lub odpłatną pożytku publicznego, aktywizują

¹⁴⁴ Ekonomia solidarna jest częścią ekonomii społecznej, której podstawowym celem jest aktywizacja zawodowa i integracja społeczna, w tym reintegracja zawodowa i społeczna osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, oraz rehabilitacja społeczna i zawodowa osób niepełnosprawnych.

zawodowo osoby trudno zatrudnialne, nie prywatyzują zysku lub nadwyżki bilansowej i są zarządzane w sposób partycypacyjny, mogą otrzymać status przedsiębiorstwa społecznego);

- spółdzielnie socjalne oraz spółdzielnie inwalidów i niewidomych;
- zakłady pracy chronionej;
- jednostki reintegracyjne, w tym: jednostki aktywizujące osoby niepełnosprawne (Warsztaty Terapii Zajęciowej, Zakłady Aktywności Zawodowej); jednostki zatrudnienia socjalnego aktywizujące osoby wykluczone społecznie (Centra Integracji Społecznej, Kluby Integracji Społecznej).

W województwie śląskim funkcjonuje 6 Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej, świadczących usługi szkoleniowe, doradcze i biznesowe, a także udzielających wsparcia finansowego dla podmiotów ekonomii społecznej oraz prowadzących działania animacyjne na rzecz rozwoju partnerstwa i współpracy. Rybnik jest siedzibą Ośrodka Wsparcia Ekonomii Społecznej Obszaru Rybnickiego z Centrum Rozwoju Inicjatyw Społecznych CRIS jako liderem oraz Żorskim Centrum Organizacji Pozarządowych. Swoim zasięgiem obejmuje powiat raciborski, powiat rybnicki, powiat wodzisławski, oraz miasta: Jastrzębie-Zdrój, Żory oraz Rybnik.

Zgodnie z Bazą Przedsiębiorstw Społecznych, prowadzoną przez Departament Ekonomii Społecznej i Solidarnej Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej, w Rybniku funkcjonuje 9 podmiotów posiadających status przedsiębiorstwa społecznego¹⁴⁵: 5 spółek non profit (sp. z o.o.), 2 fundacje, 1 spółdzielnia socjalna¹⁴⁶ i 1 stowarzyszenie.

Z grupy jednostek reintegracji społeczno-zawodowej nakierowanych na aktywizację osób z niepełnosprawnościami w Rybniku obecne są: dwa Warsztaty Terapii Zajęciowej (WTZ) oraz Klub Integracji Społecznej (KIS) prowadzone przez

¹⁴⁵ Link: <http://www.bazaps.ekonomiaspoleczna.gov.pl/powiat-10-208-rybnik.html>. Zgodnie ze stanowiskiem Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej z dnia 22 kwietnia 2020 r. wszystkie statusy przedsiębiorstwa społecznego nadane przed 01.02.2020 r. utrzymują ważność w okresie obowiązywania stanu epidemii. Dostęp: 15 marca 2021 r.

¹⁴⁶ Spółdzielnia socjalna „Z ikrą” powołana przy udziale Miasta Rybnika.

stowarzyszenia z Rybnika. Natomiast w Rybniku nie funkcjonują Centra Integracji Społecznej (CIS) ani Zakłady Aktywności Zawodowej (ZAZ).

Brak również zakładów pracy chronionej posiadających siedzibę na terenie Rybnika¹⁴⁷.

Odnosić należy również obecność postaw i działań wpisujących się w nurt ekonomii współdzielenia w jej wymiarze społecznym w Rybniku takich jak banki drugiej ręki, jadłodzielnia, czy akcje typu „wymiana ciepła” (wymiana ubrań).

13.4. Podsumowanie – potencjały i wyzwania

- zauważalna obecność obcokrajowców w Rybniku, w tym na rynku pracy;
- działania integracyjne i wspierające skierowane do społeczności ukraińskiej w Rybniku;
- aktywność obywatelska mieszkańców Rybnika mierzona aktywnym udziałem w wyborach powszechnych jest na średnim poziomie, z dużym zróżnicowaniem wewnętrznym w obrębie miasta z występującymi obszarami, gdzie frekwencja mieszkańców jest o 10-20 punktów procentowych niższa od średniej;
- gotowość mieszkańców do angażowania się w sprawy obywatelskie poprzez udział w budżecie obywatelskim wzrosła w ostatnich latach, przy znaczącym wzroście liczby osób głosujących drogą elektroniczną i zmianach organizacyjnych;
- bardzo niski poziom zaangażowania mieszkańców w wybór członków Rad Dzielnic;
- duże różnice w poziomie aktywności mieszkańców w poszczególnych dzielnicach;
- potencjał budżetu obywatelskiego nie jest w pełni wykorzystywany;
- trudności w realizacji budżetu obywatelskiego (opóźnienia w realizacji dużych inwestycji);
- stosowane formy konsultacji wymagają uzupełnienia o nowsze rozwiązania w tym uwzględniające rozwiązania informatyczne;

¹⁴⁷ Wykaz zakładów pracy chronionej z terenu województwa śląskiego według stanu na dzień 31.12.2020 r. Dostęp: <https://www.katowice.uw.gov.pl/wydzial/wydzial-rodziny-i-polityki-spoecznej/wykazy-i-rejstry>.

- zaangażowanie organizacji pozarządowych i mieszkańców w walkę z konsekwencjami pandemii;
- wprowadzone zmiany w głosowaniu nad projektami zgłoszonymi do Budżetu Obywatelskiego;
- obniżenie środków finansowych w budżecie miejskim na współpracę z organizacjami pozarządowymi wynikające z kryzysu gospodarczego lub innych konsekwencji pandemii;
- średni poziom frekwencji mieszkańców głosujących w wyborach powszechnych;
- niski poziom wskaźnika przedsiębiorczości wśród mieszkańców;
- brak w 2021 roku Centrum Organizacji Pozarządowych;
- średnia liczba organizacji pozarządowych i mała liczba organizacji pożytku publicznego;
- niewielki udział organizacji pozarządowych w projektowaniu polityk publicznych;
- podejmowanie przez organizacje pozarządowe działań o charakterze innowacji społecznych (głównie o charakterze lokalnym, transfer rozwiązań na grunt lokalny i regionalny);
- obecność postaw i działań wpisujących się w nurt ekonomii współdzielenia.

14. Finanse samorządowe

Finanse Miasta Rybnika analizowano w kontekście możliwości podejmowania działań rozwojowych. Wykorzystano w tym celu wykonanie budżetu Miasta Rybnika w 2019 roku, budżet na 2021 rok, Wieloletnią Prognozę Finansową Miasta Rybnika na lata 2021-2024, rating oraz opinie ekspertów dotyczących stanu finansów jednostek samorządu terytorialnego województwa śląskiego.

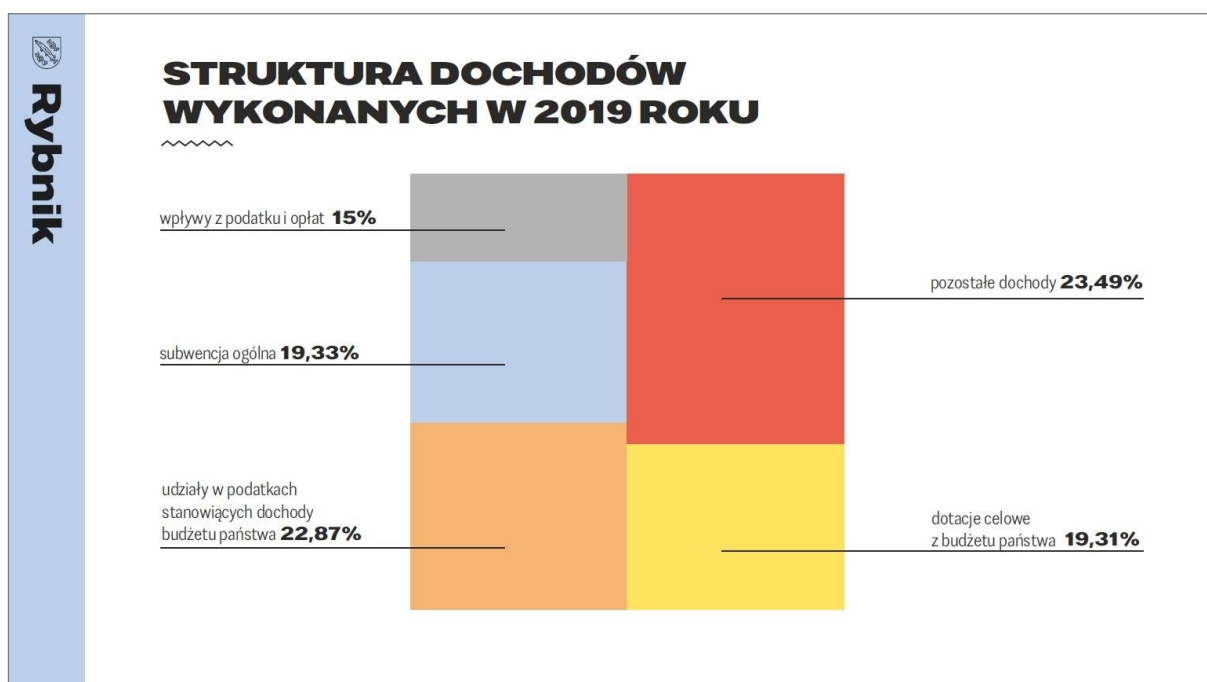
Budżet Miasta Rybnika – struktura dochodów i wydatków

Wykonanie budżetu za 2019 rok przedstawia się następująco:

1. dochody ogółem: 955 816 549,37 zł
 - a. dochody bieżące: 815 228 176,02 zł
 - i. dochody własne: 437 518 261,21 zł

1. udziały w PIT: 208 123 950,00 zł
2. udziały w CIT: 10 496 180,83 zł
- ii. subwencja ogólna: 184 721 567,00 zł
- iii. dotacje celowe z budżetu państwa: 184 058 085,87 zł
- iv. dotacje z budżetu unii europejskiej: 7 830 097,78 zł
- v. inne dotacje: 1 100 164,16 zł
- b. dochody majątkowe: 140 588 373,35 zł
2. wydatki ogółem: 1 043 806 666,99 zł
- a. wydatki bieżące: 762 970 606,75 zł,
- b. wydatki majątkowe: 280 836 060,24 zł,
 - i. Inwestycje wieloletnie: 243 921 805 zł
 - ii. Inwestycje jednoroczne: 25 151 068 zł
 - iii. Zakupy inwestycyjne: 6 946 960 zł
 - iv. Dotacje na zadania inwestycyjne: 1 290 990 zł
 - v. Wykupy gruntów i nieruchomości: 2 237 628 zł
 - vi. Łącznie wydatki majątkowe: 280 836 060 zł
3. nadwyżka operacyjna: 52 257 569,27 zł,
4. deficyt budżetu: 87 990 117,62 zł.

Rysunek 25. Struktura dochodów Miasta Rybnika w 2019 roku.

Źródło: Prezentacja wykonania budżetu Miasta Rybnika za 2019 rok.

Przychody i Rozchody Budżetu

1. Przychody 172 954 874 zł:
 - a. Wolne środki na 31.12.2018 roku: 88 542 362 zł,
 - b. Kredyt z Europejskiego Banku Inwestycyjnego: 83 000 000 zł,
 - c. Pożyczka z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej: 1 412 512 zł.
2. Rozchody 907 429 zł:
 - a. Spłata rat pożyczek z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Indywidualny wskaźnik zadłużenia oraz efektywność zarządzania finansami

- Wskaźnik spłaty zobowiązań 0,35%,
- Maksymalny dopuszczalny wskaźnik spłaty zobowiązań 9,34%.

Skumulowany niedobór na dzień 31.12.2018 r.: 75 694 572 zł.

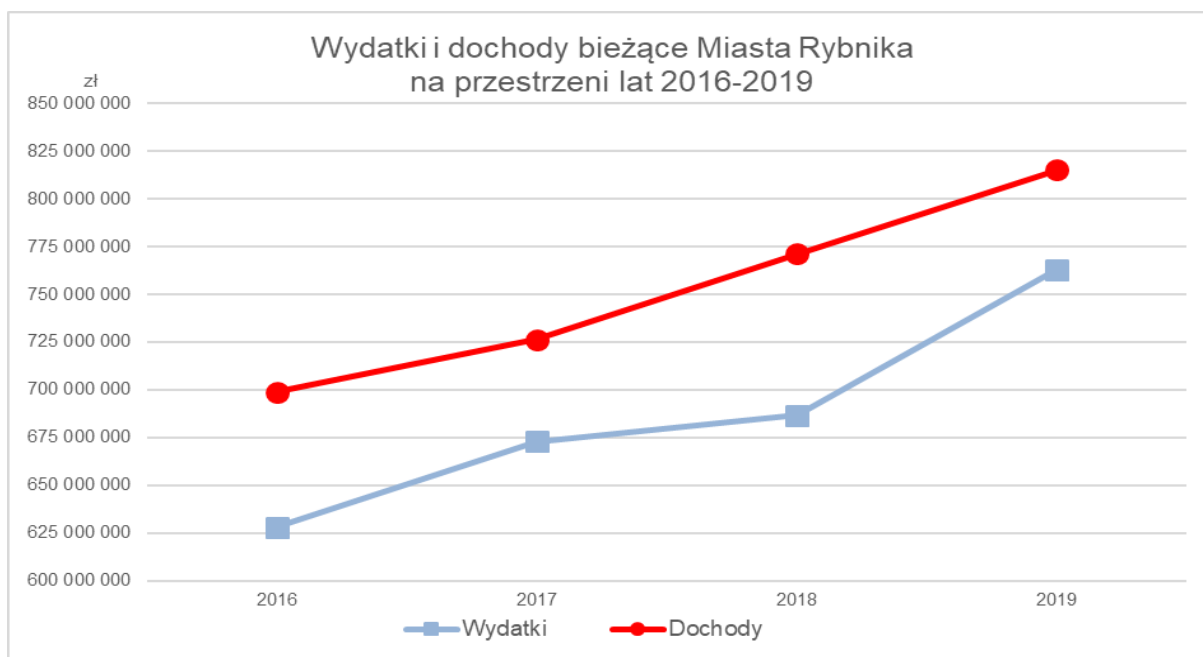
Podsumowanie 2019 roku:

- Deficyt budżetu: 87 990 118 zł,
- Nadwyżka operacyjna: 52 257 569 zł,

- Inwestycje (budżet miasta i PWIK sp. z o.o.) 290 108 169 zł,
- Zwiększenie zadłużenia o kwotę: 82 910 276 zł,
- Zadłużenie na koniec roku: 247 174 361 zł,
- Skumulowany niedobór budżetu na koniec roku: 163 125 999 zł,
- Wolne środki na koniec roku 84 047 970 zł.

Poniżej wykres obrazujący zmiany wysokości wydatków i dochodów bieżących Miasta Rybnika w ostatnich latach. Wynika z niego, że w 2019 roku zmniejszyła się różnica pomiędzy wydatkami bieżącymi a dochodami bieżącymi. W analizowanym okresie wydatki bieżące wzrosły o 21,48%, a dochody bieżące o 16,62%.

Rysunek 26. Wydatki i dochody bieżące Miasta Rybnika w latach 2016-2019.

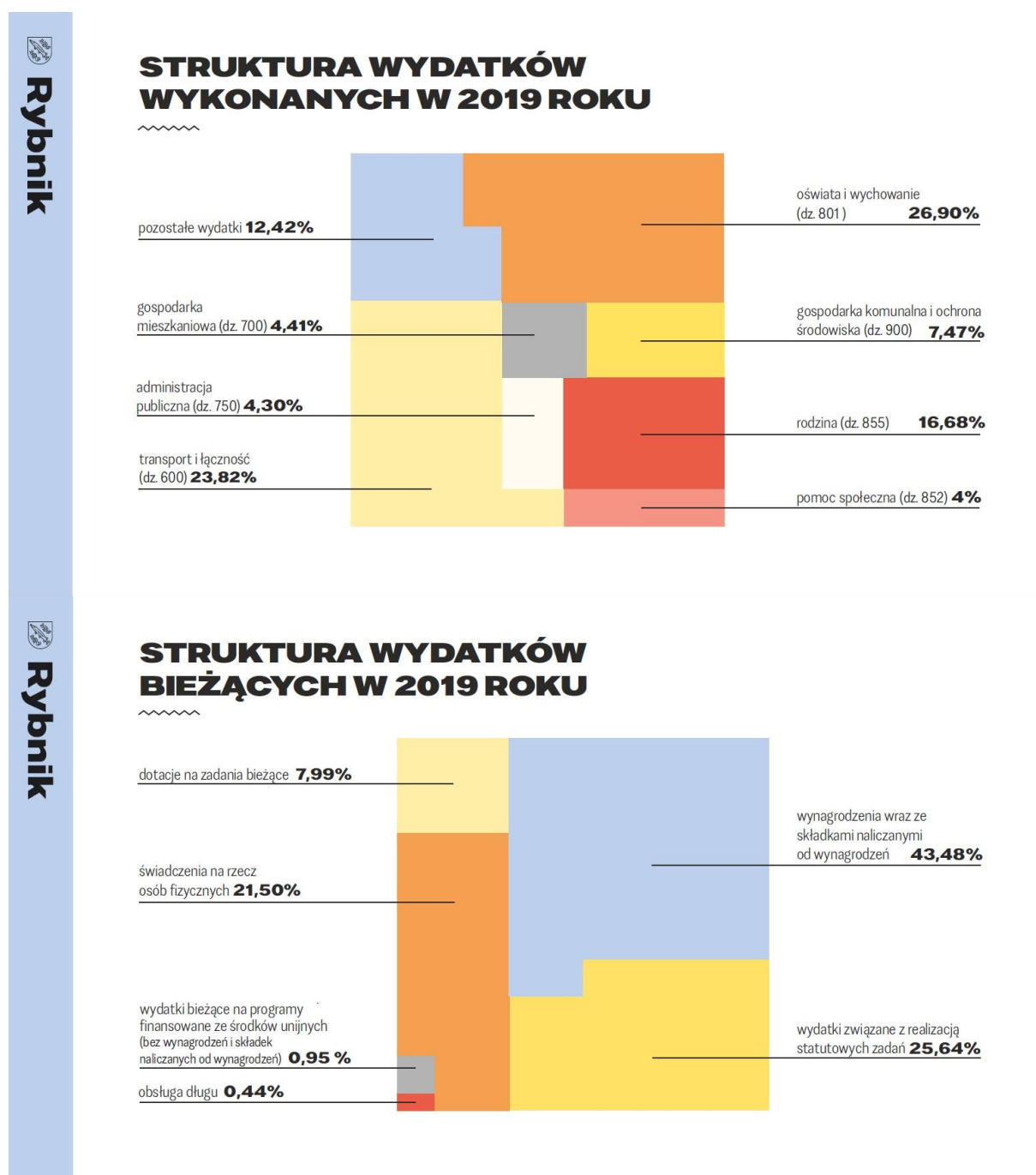

Źródło: Opracowanie własne.

Obserwowany jest spadek różnicy pomiędzy dochodami, a wydatkami bieżącymi (nadwyżki operacyjnej) w kolejnych latach co jest niekorzystne dla budżetu miasta. Różnica ta wynosiła w kolejnych latach: 70 955 164,27 zł – 2016 r., 53 186 324,28 zł – 2017 r., 84 653 641,88 zł – 2018 r., 52 257 569,27 zł – 2019 r.

Struktura źródeł dochodów Miasta Rybnika w 2019 wyglądała następująco:

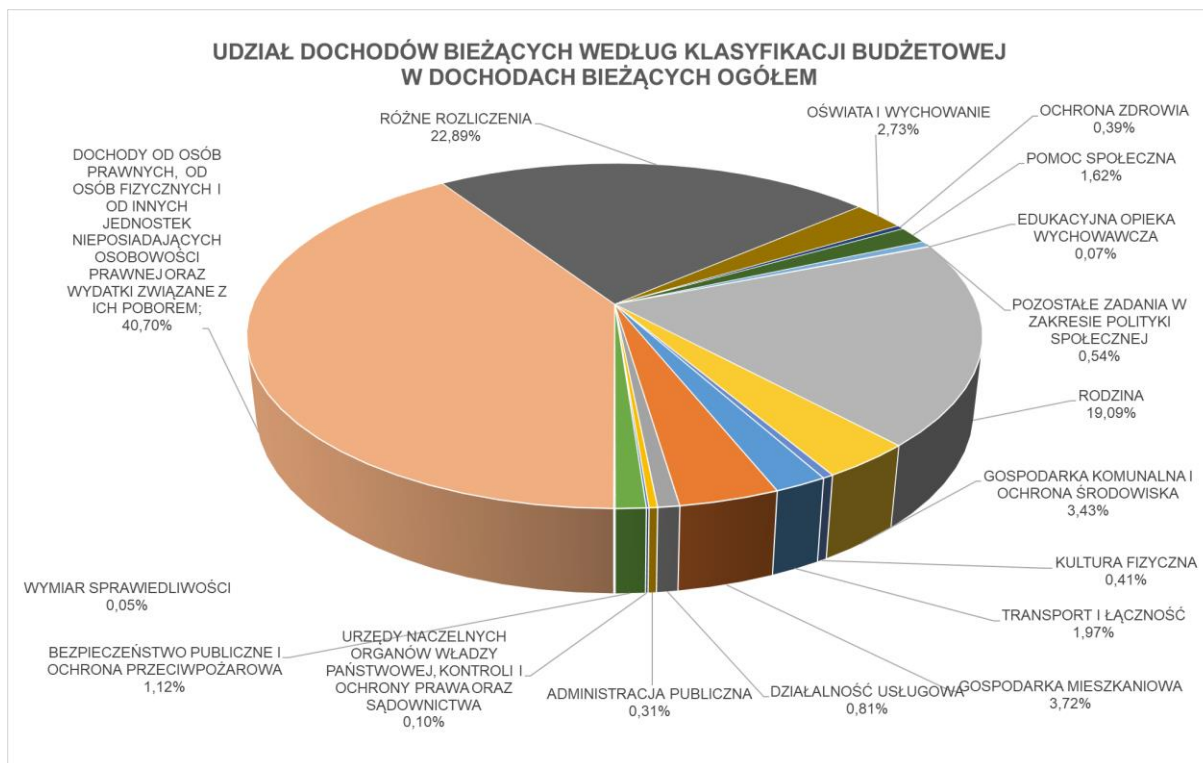
Rysunek 27. Struktura wydatków i wydatków bieżących Miasta Rybnika w 2019 r.

Źródło: Prezentacja wykonania budżetu Miasta Rybnika za 2019 rok.

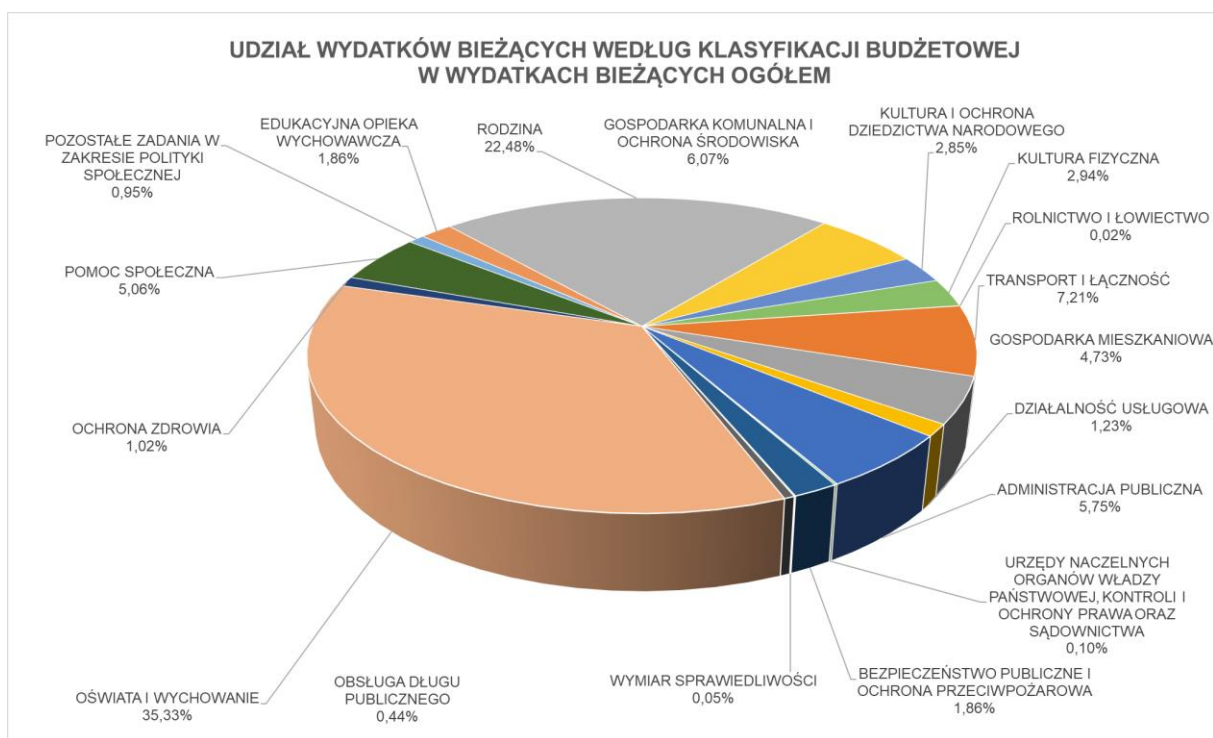
Poniżej zamieszczono na wykresach strukturę dochodów bieżących i wydatków bieżących Miasta Rybnika w 2019 roku w układzie klasyfikacji budżetowej:

Rysunek 28. Struktura dochodów bieżących Miasta Rybnika w układzie klasyfikacji budżetowej dla 2019 roku.

Źródło: Opracowanie własne.

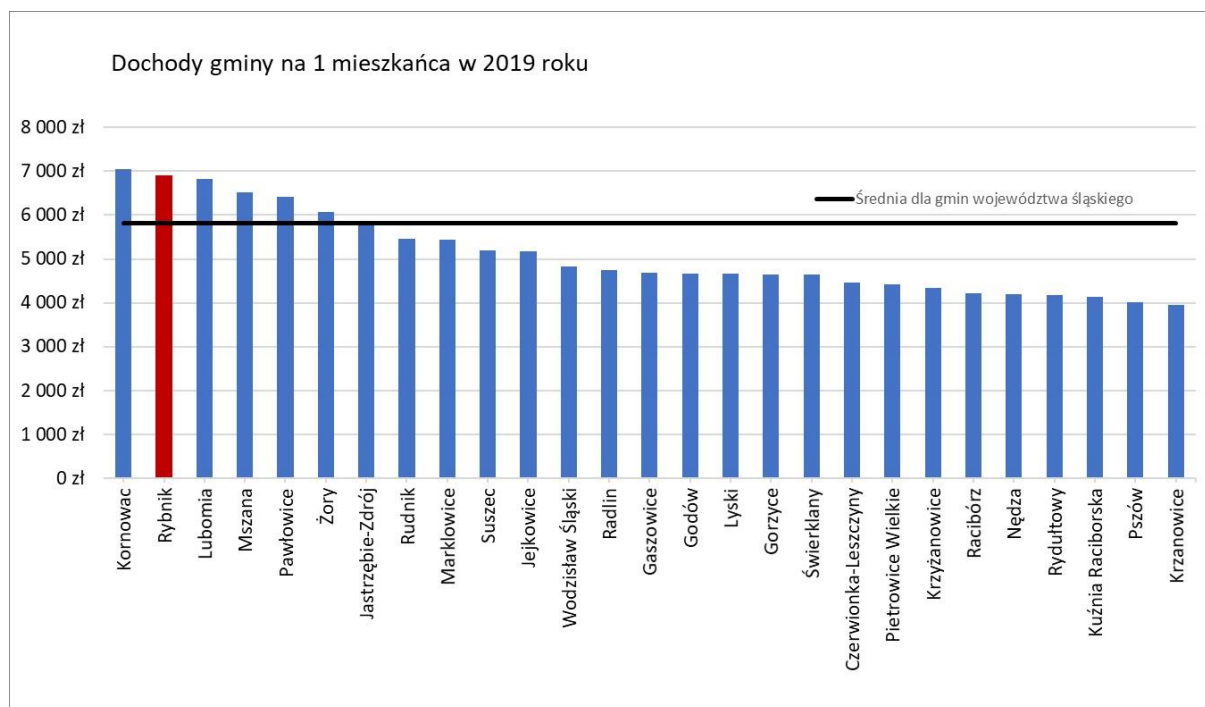
Rysunek 29. Struktura wydatków bieżących Miasta Rybnika w układzie klasyfikacji budżetowej dla roku 2019.

Źródło: Opracowanie własne.

Dochody Miasta Rybnika w 2019 roku w przeliczeniu na 1 mieszkańca były, zaraz po dochodach gminy Kornowac, najwyższymi wśród gmin Subregionu Zachodniego Województwa Śląskiego.

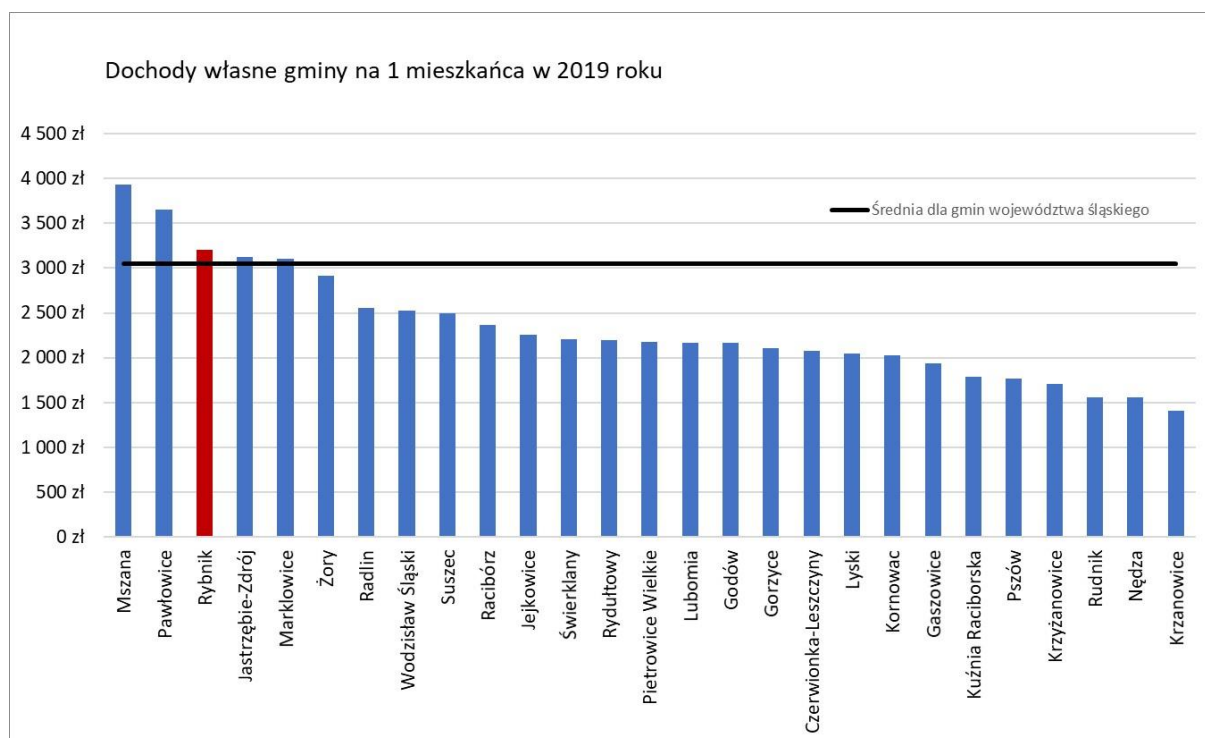
Rysunek 30. Dochody gminy na 1 mieszkańca w 2019 roku – Rybnik na tle gmin subregionu zachodniego i Aglomeracji Rybnickiej.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Dochody własne Miasta Rybnika w 2019 roku były na 3 miejscu biorąc pod uwagę dochody własne gmin Subregionu zachodniego w przeliczeniu na 1 mieszkańca.

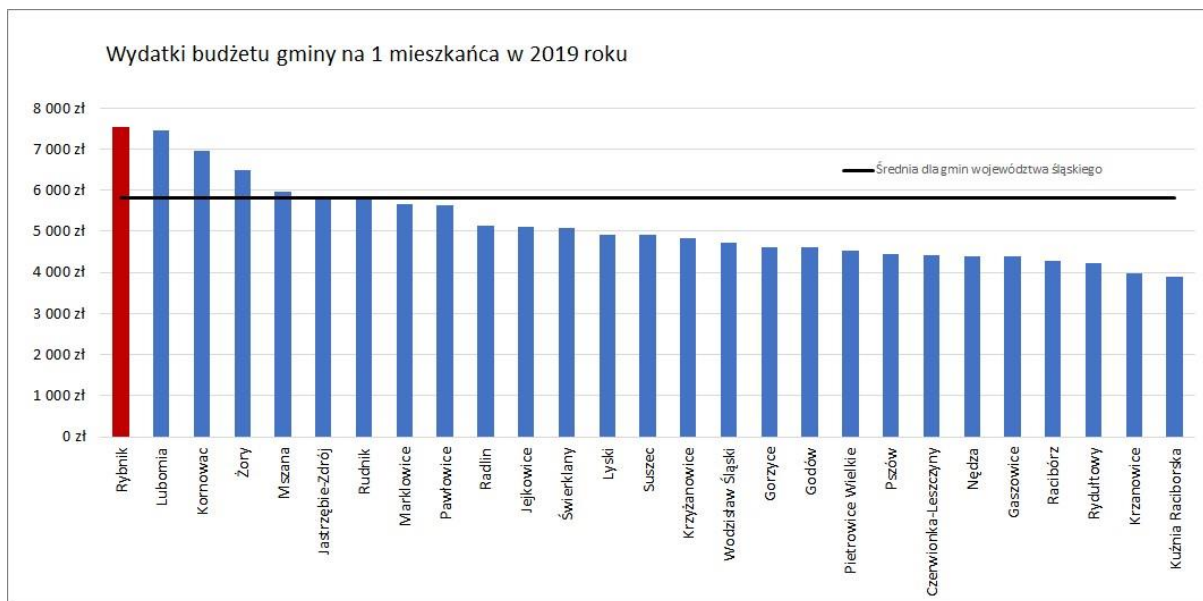
Rysunek 31. Dochody własne gmin na 1 mieszkańca w 2019 roku – Rybnik na tle gmin subregionu zachodniego i Aglomeracji Rybnickiej.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Wydatki budżetu Miasta Rybnika w 2019 roku w przeliczeniu na 1 mieszkańca były najwyższymi wśród gmin Subregionu Zachodniego Województwa Śląskiego. Rok 2019 to m.in. budowa rybnickiego odcinka Regionalnej Drogi Pszczyna-Racibórz, co również wpłynęło na wysokość wydatków inwestycyjnych.

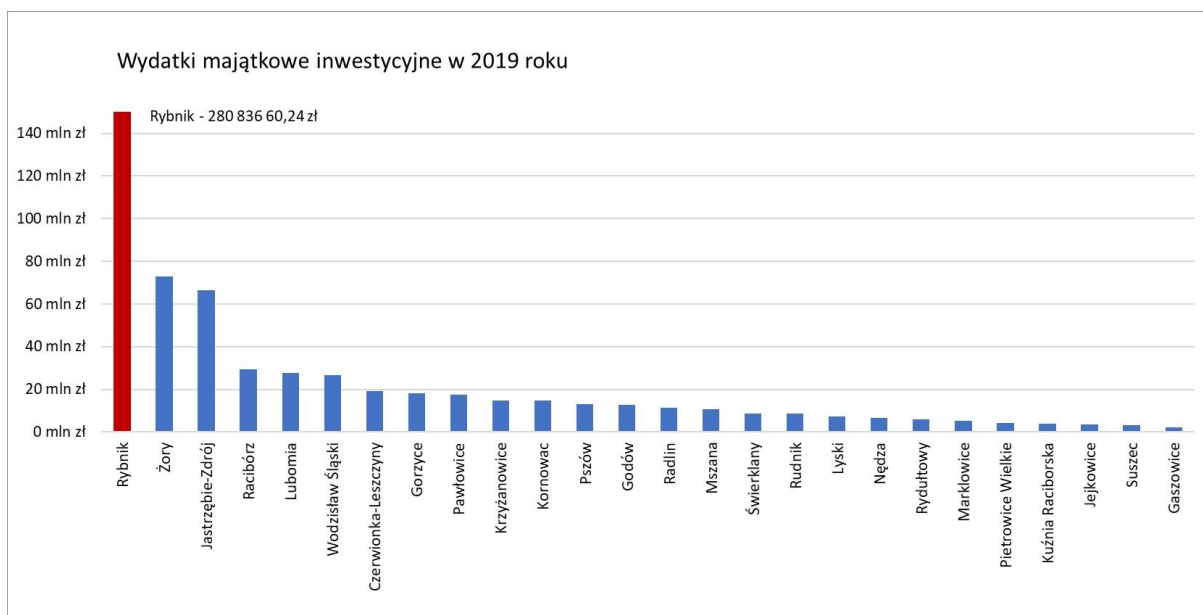
Rysunek 32. Wydatki budżetu gminy na 1 mieszkańca w 2019 roku – Rybnik na tle gmin subregionu zachodniego i Aglomeracji Rybnickiej.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Wydatki majątkowe inwestycyjne w 2019 roku Rybnika i pozostałych gmin subregionu zachodniego w wartościach bezwzględnych wyglądały jak na wykresie poniżej.

Rysunek 33. Wydatki majątkowe inwestycyjne z budżetu Miasta Rybnika w 2019 roku na tle innych gmin subregionu zachodniego i Aglomeracji Rybnickiej.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Podsumowanie sytuacji finansowej Miasta Rybnika:

1. Sytuacja finansowa miasta jest stabilna. Jednak relacja wydatków bieżących do dochodów bieżących w latach 2016-2019 uległa pogorszeniu (również na tle innych miast).
2. Porównanie struktury budżetu Miasta Rybnika w zakresie wydatków i dochodów bieżących: w latach 2016-2019 wzrost wydatków bieżących Rybnika był wyższy od wzrostu dochodów bieżących (wydatki wzrosły o 21,48%, dochody wzrosły o 16,62%). Oznacza to, że wzrost wydatków bieżących miasta nie był równoważony wzrostem dochodów bieżących. Zaobserwowano spadek nadwyżki operacyjnej.
3. Wpływ Wieloletniej Prognozy Finansowej Miasta Rybnika (WPF) na wydatki i dochody bieżące: w WPF znajdują się obecnie między innymi przedsięwzięcia inwestycyjne, których realizacja wpłynie na wzrost wydatków bieżących.
4. Wskazane jest zatem szukanie rozwiązań służących zwiększeniu strony dochodowej budżetu (inwestycje generujące dochody bieżące) oraz kontynuowanie inwestycji obniżających wydatki bieżące.
5. Oczekiwane efekty zrealizowanych inwestycji generujących dochód (np. dotyczących uzbrojenia terenów inwestycyjnych) będą (mogą być) widoczne dopiero kilka lat po poniesieniu wydatku.

Wieloletnia prognoza finansowa Miasta Rybnika

Priorytety określone w uchwale budżetowej Miasta Rybnika na 2021 rok (uchwała nr 514/XXX/2020 Rady Miasta Rybnika z dnia 17 grudnia 2020 r. w sprawie budżetu Miasta Rybnika na 2021 rok) uwzględniają następujące priorytety, które odzwierciedlone są w wysokości wydatków inwestycyjnych:

Rysunek 34. Priorytety określone w budżecie Miasta Rybnika na 2021 rok i najbliższe lata.

Źródło: Prezentacja budżetu Miasta Rybnika na 2021 roku.

Zgodnie z Wieloletnią Prognozą Finansową Miasta Rybnika przyjętą uchwałą nr 513/XXX/2020 Rady Miasta Rybnika z dnia 17 grudnia 2020 r. w 2021 roku planuje się wzrost zadłużenia Miasta do kwoty 368 612 871,49 zł, co będzie stanowiło 37,8% rocznych dochodów Miasta. Kolejny wzrost długu jest planowany w latach 2022-2023. Począwszy od 2024 r. planuje się stopniowe zmniejszanie długu, aż do jego redukcji w 2046 r. Na wzrost zadłużenia Miasta wpływ mają wysokie wydatki majątkowe Miasta zaplanowane na 2021 r. obejmujące w przeważającej części wydatki na zadania związane z poprawą jakości powietrza i zwiększeniem efektywności energetycznej.

Jako źródło spłaty zadłużenia Miasta oraz pokrycia deficytu budżetowego w 2021 roku zaplanowano przychody z tytułu zaciąganych pożyczek i kredytów w łącznej wysokości 127 270 677,93 zł. W kolejnych latach Prognozy (2022-2023) źródłem spłaty zadłużenia Miasta mają być przychody z zaciąganych kredytów, pożyczek lub emisji papierów wartościowych, zaś od 2024 roku nadwyżki budżetowe zaplanowane do osiągnięcia w wysokościach odpowiadających planowanym spłatom kredytów i pożyczek.

Prognoza kwoty długu została sporządzona z zachowaniem wymogu, o którym mowa w art. 243 ust.1 ustawy o finansach publicznych. Skład Orzekający Regionalnej Izby Obrachunkowej w Katowicach w uchwale nr 4200/III/239/2020 wskazał, że w latach

2023-2031 wskaźnik z art. 243 ustawy o finansach publicznych oscyluje na niskim poziomie – poniżej jednego punktu procentowego¹⁴⁸.

W uchwale wskazano na następujące czynniki wpływające negatywnie na finanse Miasta, uwzględnione w prognozie:

- wprowadzone i nie zrekompensowane ustawowe ulgi w podatku dochodowym od osób fizycznych, które stanowią znaczący udział w strukturze dochodów – realny spadek sięgający kilkudziesięciu milionów złotych,
- niejasne i niedoprecyzowane przez kilkanaście lat prawo oraz niejednolite orzecznictwo skutkujące koniecznością zwrotu podatku od budowli zlokalizowanych w wyrobiskach górniczych – przewidywany w 2021 roku (depozyt) wynosi 9,3 mln zł (łącznie ponad 60 mln zł, w tym zwrot wpłaconej należności głównej z odsetkami – 43 mln zł oraz oprocentowanie nadpłat – ponad 20 mln zł, nie uwzględniony w prognozie, w związku z dalszym przewidywanym sporem w tym zakresie),
- znaczący i dalej zapowiadany wzrost płacy minimalnej, powodujący „spłaszczanie” się wynagrodzeń (4,6 mln zł – 1 368 osób),
- niedofinansowanie oświaty i konieczność zabezpieczania coraz większych środków na dopłatę do zadań subwencionowanych (63,6 mln zł),
- niedofinansowanie zadań zleconych (5,5 mln zł),

a ponadto konieczność zabezpieczenia dodatkowych środków na Pracownicze Plany Kapitałowe i wydatki na przeciwdziałanie COVID-19, oraz niepewność co do dalszego rozwoju pandemii oraz jej wpływu na gospodarkę i finanse jednostek samorządu terytorialnego powodują, że osiągnięcie wymaganej w 2021 roku nadwyżki operacyjnej jest niepewne i stoi pod dużym znakiem zapytania.

Rating

W listopadzie 2020 roku Fitch Rating nadał Miastu Rybnik międzynarodowy długoterminowy rating (Issuer Default Rating – IDR) dla zadłużenia w walucie

¹⁴⁸ Uchwała Nr 4200/III/239/2020 III Składu Orzekającego Regionalnej Izby Obrachunkowej w Katowicach z dnia 4 grudnia 2020 r. w sprawie opinii o przedłożonym przez Prezydenta Miasta Rybnika projekcie uchwały w sprawie wieloletniej prognozy finansowej Miasta Rybnika.

zagranicznej na poziomie „BBB+”. Jednocześnie potwierdził międzynarodowy długoterminowy rating Miasta dla zadłużenia w walucie krajowej na poziomie „BBB+” i potwierdził długoterminowy rating krajowy na poziomie „AA+(pol)”. Perspektywa ratingów jest stabilna.

Potwierdzenie ratingów odzwierciedla pogląd Fitch, że wyniki operacyjne oraz wskaźniki długu Rybnika w średnim okresie pozostaną porównywalne ze wskaźnikami długu innych miast z grupy porównawczej o ratingu „BBB+”. Fitch bierze przy tym pod uwagę pogorszenie koniunktury gospodarczej wywołane pandemią koronawirusa oraz wcześniejszymi decyzjami władz centralnych w zakresie obniżenia pierwszego progu podatku od osób fizycznych (PIT) i podwyżek płac nauczycieli. Fitch ocenia Samodzielny Profil Kredytowy Miasta (Standalone Credit Profile; SCP) na poziomie „bbb+”.

Najnowsze dane otrzymane od emitentów z sektora jednostek samorządu terytorialnego (JST) w całej Polsce nie wskazują na znaczące pogorszenie się ich sytuacji finansowej. Jednak zachodzące negatywne zmiany w ich dochodach i wydatkach mogą się pogłębiać w nadchodzących tygodniach i miesiącach z uwagi na spadek działalności gospodarczej oraz niektóre ograniczenia nakładane przez władze centralne, które mogą zostać zaostrzone, bądź zostanie wydłużony okres ich obowiązywania. Ratingi Fitch co do zasady zawierają założenia dotyczące uwarunkowań w przyszłości. Im dłuższy okres trwania pandemii, tym skutki wynikające z ograniczeń działalności gospodarczej będą miały bardziej negatywny wpływ na sytuację finansową jednostek samorządu terytorialnego¹⁴⁹.

Stan finansów jednostek samorządu terytorialnego w województwie śląskim

Opracowanie „Raport o stanie finansów JST w województwie śląskim – stan po III kwartałach 2020 r.”¹⁵⁰ wskazuje na następujące kluczowe zjawiska i tendencje w samorządowych finansach:

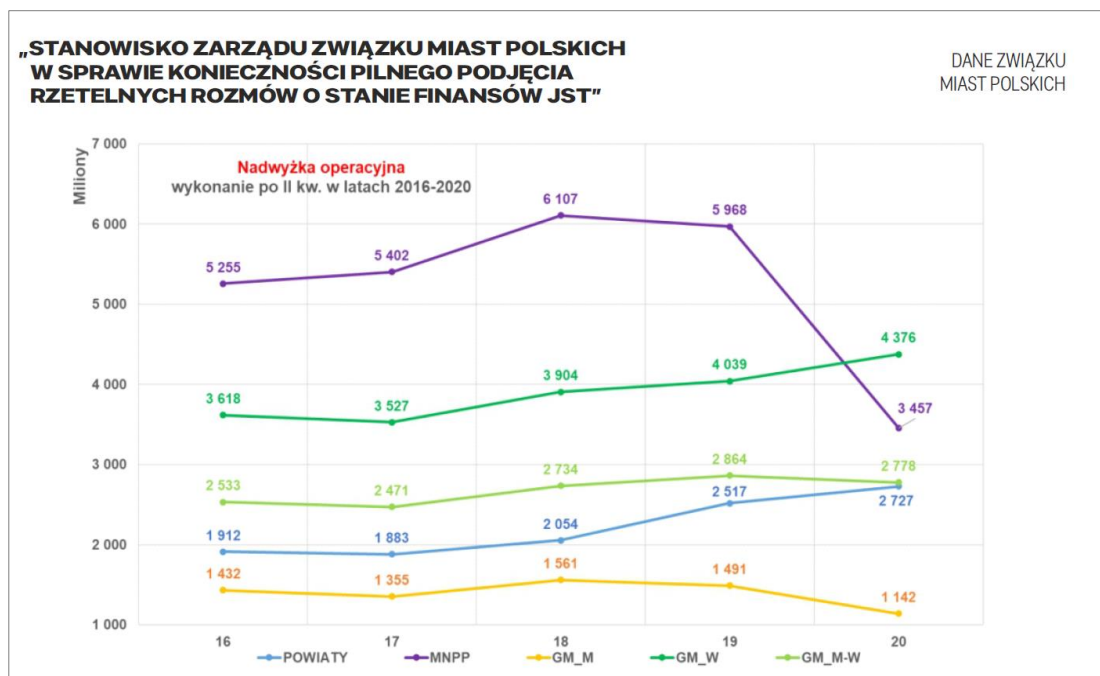
- spadek potencjału inwestycyjnego gmin i powiatów – spadek nadwyżki operacyjnej
- największe spadki nadwyżki operacyjnej rok do roku 2020/2019 wśród jednostek

¹⁴⁹ <https://www.fitchratings.com/research/pl/international-public-finance/fitch-assigns-polish-city-of-rybnik-ltfc-bbb-idr-stable-outlook-13-11-2020>.

¹⁵⁰ Czajkowski, J.M., 2020, „Raport o stanie finansów JST w województwie śląskim – stan po III kwartałach 2020 r.” – opracowanie dla Śląskiego Związku Gmin i Powiatów.

samorządu terytorialnego (JST) to: miasta na prawach powiatu o około 21% i gminy miejskie o około 33%;

Rysunek 35. Spadek nadwyżki operacyjnej w jednostkach samorządu terytorialnego w 2020 roku.

Źródło: Związek Miast Polskich – „Stanowisko Zarządu Związku Miast Polskich w sprawie konieczności pilnego podjęcia rzetelnych rozmów o stanie finansów JST”.

- dynamicznie rosnące wydatki bieżące – rośnie tempo wzrostu wydatków bieżących w latach 2018-2020, m.in. ze względu na zmiany prawne w systemie edukacji oraz wzrost kosztów pracy i wzrost cen energii;
- dynamicznie zmieniające się przepisy w postaci tzw. tarcz antykryzysowych i płynących z nich konsekwencji;
- wolniejszy wzrost dochodów niż wydatków ogółem – wydatki bieżące rosną szybciej niż dochody, coraz bardziej niekorzystna staje się struktura dochodów ogółem, gdyż rosną transfery dotacyjne i subwencyjne względem części własnej dochodów (trwałe bezpieczeństwo finansowe zapewnia odpowiedni, stabilny poziom dochodów własnych, a w tym zwłaszcza dochodów bieżących);
- obecna sytuacja epidemiczna może przyczynić się do dalszego obniżenia poziomu dochodów własnych – skala obniżenia będzie uzależniona przede

wszystkim od przyjętych mechanizmów zwalczania COVID-19, czasu trwania obostrzeń i ich skuteczności;

- znaczne ubytki w podatkach PIT+CIT – średni spadek w JST po 3 kwartale 2020 roku w stosunku do ekstrapolowanego uśrednionego trendu z 3 kwartałów lat 2015-2019 o ok. 15%;
- wzrastająca luka finansowa w oświacie – oświata przyczynia się do wzrostu usztywnienia budżetów JST – z roku na rok subwencja oświatowa w coraz mniejszym stopniu pokrywa szybciej rosnące wydatki na wynagrodzenia i pochodne w oświacie samorządowej; dodatkowo JST muszą także ponosić koszty znacznego wzrostu pozostałych wydatków bieżących, które są związane z utrzymaniem placówek oświatowych (m.in. energia, usługi);
- niedofinansowanie tzw. zadań zleconych z zakresu administracji rządowej.
- zmniejszanie części własnej dochodów na rzecz wzrostu kwot transferów (dotacje, subwencje) oznacza „usztywnienie” budżetów i problem w realizowaniu zadań własnych JST;
- w obecnych i przyszłych budżetach należy spodziewać się problemów z finansowaniem zadań obligatoryjnych.
- niekorzystne zjawiska w samorządowych budżetach oraz skutki epidemii, mogą w sumie przyczynić się do pogorszenia standardu życia w poszczególnych gminach. Składa się na niego szereg, zróżnicowanych, profesjonalnych i względnie tanich usług publicznych, które świadczą gminy i powiaty, np. transport publiczny, gospodarka odpadami, edukacja.
- w praktyce aktualny kryzys finansów samorządów oznacza, że:
 - niektóre usługi publiczne będą stopniowo drożeć, a część z nich być może nawet trudna do zrealizowania;
 - wiele usług, szczególnie tych nieobowiązkowych, ale wpływających na poziom jakości życia mieszkańców, będzie realizowanych w mniej lub bardziej okrojonym zakresie, np. oferta kulturalna, rekreacyjna czy dofinansowanie działalności klubów sportowych.

Ponadto w opracowaniu pn. „Wyzwania dla budżetów JST województwa śląskiego na progu 2021 roku” autorstwa Grzegorza P. Kubalskiego dla Związku Miast Polskich¹⁵¹, wskazano na następujące kwestie wpływające na finanse samorządów:

- wg stanu na połowę października 2020 r. ekonomiści szacowali przewidywany wskaźnik wzrostu cen towarów i usług w roku 2020 na poziomie 3,4%, przewiduje się, że w roku 2021 inflacja się obniży osiągając poziom 2,3% w 2021 r. – oznacza to, że przy szacowaniu przeciętnych kosztów zakupu poszczególnych towarów i usług należy przyjąć ok. 3,5% wzrost względem cen z początku roku 2020 (w zależności od uwarunkowań danej jednostki samorządu konieczny odsetek wzrostu może być wyższy, zwłaszcza w odniesieniu do kosztów energii elektrycznej);
- w przypadku jednostek poziomu powiatowego należy spodziewać się spadku wpływów z opłat komunikacyjnych, co jest konsekwencją rozwiązań przewidzianych w uchwalonej w 2020 roku ustawie deregulacyjnej;
- problemem jest stałe niedostateczne finansowanie zadań zleconych – już obecnie większość jednostek samorządu terytorialnego wskazuje, że na zadania zlecone wydaje znacznie więcej niż otrzymuje w formie dotacji – w roku 2021 skala problemu może urosnąć na poziomie powiatów.

Podsumowanie – potencjały i wyzwania

- zmiany w przepisach nakładające nowe obowiązki na samorządy,
- doświadczenie w pozyskiwaniu funduszy zewnętrznych na działania rozwojowe miasta,
- niski poziom zadłużenia miasta,
- brak projektów partnerstwa publiczno-prywatnego (PPP).

¹⁵¹ Dostęp:

https://www.silesia.org.pl/upload/files/Dominika/wyciag_z_raportu_i_opracowania_eksperckiego_nt_fi nnansow_jst_woj_sl.pdf.

15. Uwarunkowania wynikające ze Strategii „Śląskie 2030”

Poniżej zaprezentowano najważniejsze uwarunkowania rozwoju Rybnika ujęte w Strategii rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”. Dotyczą one przede wszystkim: określenia wewnętrznej regionalizacji regionu, poprzez wskazanie subregionów, określenia Obszarów Strategicznej Interwencji (OSI), zaprezentowania zróżnicowania w poziomie rozwoju poszczególnych gmin i powiatów, oraz wskazania istotnych wyzwań stojących przed regionem.

15.1. OSI – Obszary Strategicznej Interwencji

Obszary Strategicznej Interwencji (OSI) to, zgodnie z art. 5 pkt. 6b ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, „określony w strategii rozwoju obszar o zidentyfikowanych lub potencjalnych powiązaniach funkcjonalnych lub o szczególnych warunkach społecznych, gospodarczych lub przestrzennych, decydujących o występowaniu barier rozwoju lub trwałych, możliwych do aktywowania, potencjałów rozwojowych, do którego jest kierowana interwencja publiczna łącząca inwestycje, w szczególności gospodarcze, infrastrukturalne lub w zasoby ludzkie, finansowane z różnych źródeł, lub rozwiązania regulacyjne”.

W Strategii „Śląskie 2030” zidentyfikowano dwie grupy Obszarów strategicznej interwencji:

- Obszary Strategicznej Interwencji w ujęciu funkcjonalnym z punktu widzenia organizacji procesów rozwojowych i podstawowych typów ośrodków osadniczych, oraz
- obszary szczególnie ważne z punktu widzenia zidentyfikowanych wyzwań rozwojowych województwa tzw. Obszary Strategicznej Interwencji w ujęciu tematycznym.

W ujęciu funkcjonalnym wskazano dwa typy Obszarów strategicznej interwencji (OSI): subregiony (które zorganizowane są wokół aglomeracji miejskiej o znaczeniu krajowym, zasilanej przez swoje bezpośrednie otoczenie funkcjonalne oraz wspomagana przez lokalne ośrodki rozwoju), oraz obszary miejskie i obszary wiejskie.

W ujęciu funkcjonalnym Rybnik widoczny jest zarówno jako największy ośrodek subregionu zachodniego województwa śląskiego oraz Aglomeracji Rybnickiej, jak i ośrodek miejski.

W ujęciu tematycznym OSI zidentyfikowano 5 obszarów przyporządkowanych do dwóch grup, tj.:

- OSI konkurencyjne:
 - obszary cenne przyrodniczo,
 - ośrodki wzrostu.
- OSI problemowe:
 - gminy tracące funkcje społeczno-gospodarcze,
 - gminy z problemami środowiskowymi w zakresie jakości powietrza,
 - gminy w transformacji górniczej.

OSI w ujęciu tematycznym – to wyznaczone obszary odpowiadają na najważniejsze problemy i potencjały zarysowane w diagnozie strategicznej województwa. Rybnik został ujęty w we wszystkich wskazanych powyżej OSI:

- OSI – obszary cenne przyrodniczo – obszary zostały wyznaczone w oparciu o udział scalonej powierzchni cennej przyrodniczo w powierzchni całej gminy. Kategoryzacja terenów cennych przyrodniczo została oparta o powierzchniowe formy ochrony przyrody (rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, obszary Natura 2000, obszary chronionego krajobrazu, użytki ekologiczne i zespoły przyrodniczo-krajobrazowe) oraz korytarze ekologiczne (korytarze dla ssaków kopytnych i drapieżnych oraz korytarze spójności).

Wyzwaniem dla tego obszaru OSI jest ochrona różnorodności biologicznej i georóżnorodności, poprawa stosunków wodnych i ochrona siedlisk wodno-błotnych na obszarach chronionych oraz zwiększenie drożności korytarzy ekologicznych. Istotne będzie również programowanie i prowadzenie na tych terenach zrównoważonej polityki rozwoju, godzącej interesy ochrony przyrody z rozwojem gospodarczym tych obszarów, ukierunkowanym na wykorzystanie lokalnych potencjałów.

Miastu Rybnik przypisano Poziom: III – walory przyrodnicze ponadprzeciętne¹⁵². Gminy: Lyski, Kuźnia Raciborska, Czerwionka-Leszczyny zakwalifikowano do poziomu V, Pilchowice do Poziomu IV, a Żory do poziomu II.

- OSI – ośrodki wzrostu – identyfikują obszary predystynowane do pełnienia wiodących funkcji gospodarczych i społecznych w regionie, które w najwyższym stopniu przyczyniają się do rozwoju województwa jako całości oraz wpływają na jego pozycję w kraju i Europie. Do wyznaczenia regionalnych ośrodków wzrostu przyjęto wskaźniki określające potencjał gospodarczy, poziom wydatków inwestycyjnych ponoszonych przez jednostki samorządu terytorialnego, atrakcyjność lokalnego rynku pracy, dostępność szkolnictwa wyższego oraz jednostek badawczo-rozwojowych. Ponadto wzięto pod uwagę wskaźniki związane z poziomem przedsiębiorczości, innowacyjnością podmiotów gospodarczych oraz dostępnością usług wyższego rzędu.

Do najważniejszych i ważnych ośrodków wzrostu w województwie śląskim zaliczone zostały cztery duże miasta: Katowice, Bielsko-Biała, Gliwice oraz Częstochowa, na obszarze których zlokalizowane są siedziby szkół wyższych oraz jednostek B+R. Ośrodki te generują największe strumienie dojazdów do pracy z uwagi na ich atrakcyjny rynek pracy. Kolejnych 11 gmin znalazło się w grupie pozostałych ośrodków wzrostu. Niemal wszystkie z nich zlokalizowane są w obszarach dużych skupisk miejskich: Metropolii Górnośląskiej i Aglomeracji Rybnickiej, co wskazuje na wiodącą rolę tych obszarów w rozwoju regionu. W tej grupie sklasyfikowano Rybnik, Żory i Jastrzębie-Zdrój.

Ośrodki wzrostu to obszary, które powinny stanowić o sile regionu w przyszłości i jego pozycji konkurencyjnej. W związku z powyższym najważniejszym wyzwaniem dla tego obszaru będzie podniesienie poziomu innowacyjności w sektorze przedsiębiorstw, wzmocnienie potencjału i skali oddziaływania oraz pozycji na arenie międzynarodowej ośrodków akademickich oraz sektora badawczo-rozwojowego (B+R), a także utrzymanie pozycji ośrodka wzrostu. Istotny będzie również rozwój funkcji metropolitalnych, poprawa jakości środowiska i przestrzeni, tworzenie atrakcyjnych miejsc pracy poprzez rozwój

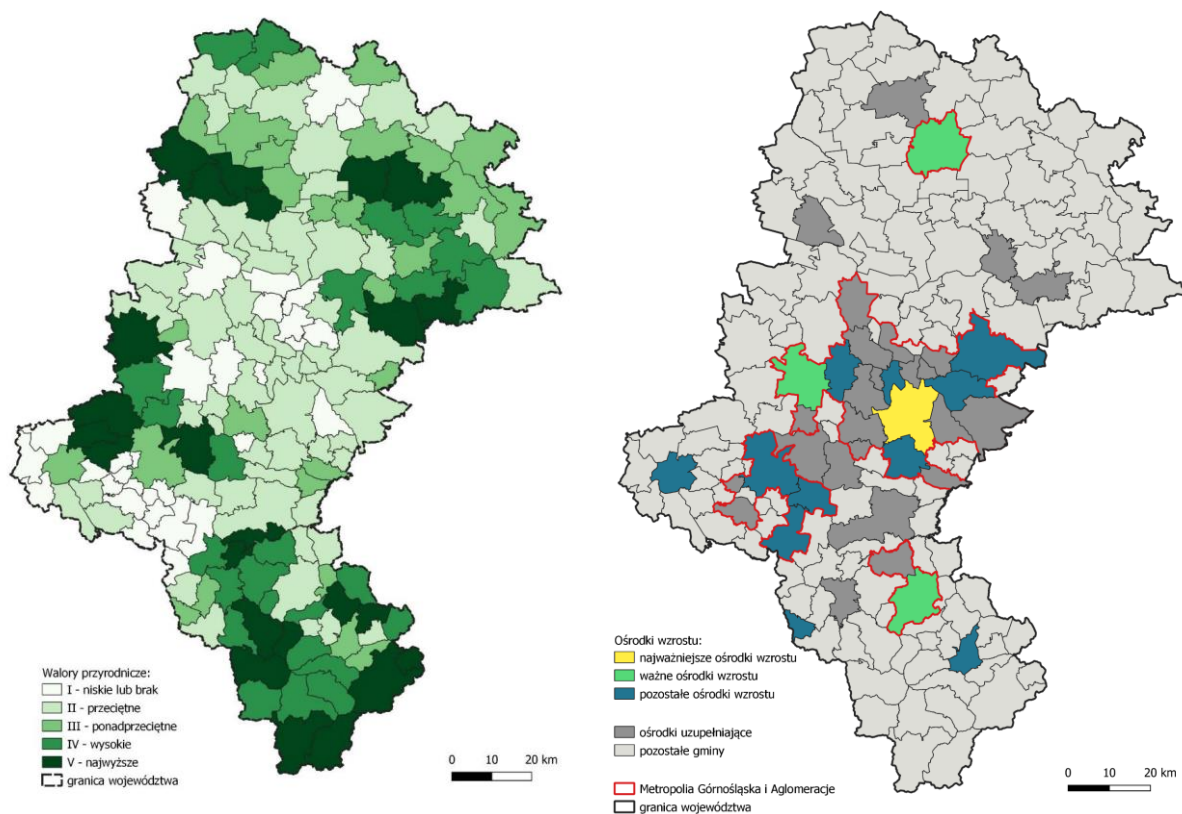
¹⁵² Przyjęto następującą skalę od I – walory przyrodnicze niskie lub brak, do V – walory przyrodnicze najwyższe.

potencjału gospodarczego i zwiększenie poziomu inwestycji, pozwalających na zatrzymanie procesu „drenażu mózgów” przez inne atrakcyjne ośrodki metropolitalne. W tej grupie ujęto Czerwionkę-Leszczyny, Racibórz, Rydułtowy i Wodzisław Śląski.

Rysunek 36. Obszary Strategicznej Interwencji (konkurencyjne) wskazane w Strategii rozwoju województwa śląskiego "Śląskie 2030".

OSI – obszary cenne przyrodniczo

OSI – ośrodki wzrostu

Źródło: Strategia rozwoju województwa śląskiego „Śląskie 2030”, Mapy 33-34, ss. 102 i 104.

- OSI – gminy tracące funkcje społeczno-gospodarcze – Gminy, które w ciągu kilkunastu lat stopniowo traciły swoją pozycję, jako znaczących ośrodków gospodarczych i społecznych w regionie, predystynowanych do pełnienia istotnej roli dla mieszkańców województwa jako miejsca pracy, zamieszkania i realizacji różnorodnych potrzeb społeczności.

Do delimitacji przyjęto wskaźniki obejmujące zagadnienia związane z liczbą oraz strukturą wiekową ludności, finansami jednostek samorządu terytorialnego, sytuacją rynku pracy, poziomem przedsiębiorczości wśród

mieszkańców, mieszkalnictwem, oraz dostępnością usług publicznych. Brano pod uwagę jedynie gminy miejskie i miejsko-wiejskie, liczące powyżej 20 tys. mieszkańców (a w przypadku stolic powiatów powyżej 15 tys. mieszkańców).

Najwyższa utrata funkcji społeczno-gospodarczych widoczna jest w centralnej części województwa, w szczególności na obszarze tj. Metropolii Górnośląskiej, gdzie wskazać należy: Zabrze, Rudę Śląską, Świętochłowice, Będzin, Czeladź, Mysłowice, Bytom, Sosnowiec. Do obszarów tracących funkcje zaliczyć należy także znaczną część Aglomeracji Rybnickiej.

Znaczna utrata funkcji dotyczy 10 gmin w województwie, w tym Raciborza i Rydułtów; średnia utrata funkcji dotyczy 4 gmin, w tym Jastrzębia-Zdroju; a umiarkowana utrata funkcji dotyczy 8 gmin, w tym Rybnika i Żor.

- OSI – gminy z problemami środowiskowymi w zakresie jakości powietrza – do delimitacji obszarów brano pod uwagę obszary średniorocznych przekroczeń norm jakości powietrza w województwie śląskim wskaźników” pyłów zawieszonych PM_{2,5}; pyłów zawieszonych PM₁₀; benzo(α)pirenu - dane według stanu na rok 2018 pozyskane z Głównego Inspektoratu Ochrony Środowiska. Gminy, na terenie których występowało przekroczenie jednego dowolnego wskaźnika jakości powietrza przypisano do I obszaru problemowego, gminy na terenie których występowało przekroczenie dwóch dowolnych wskaźników do II obszaru problemowego, natomiast dla gmin, na terenie których wystąpiło przekroczenie średniorocznych norm powietrza dla wszystkich wskaźników wyznaczono III obszar problemowy.

Powietrze na terenie województwa śląskiego jest silnie zanieczyszczone. Przekroczenie docelowej wartości stężenia średniorocznego benzo(a)pirenu występuje na obszarze całego województwa. Dodatkowo niemal wszyscy mieszkańcy aglomeracji górnośląskiej, rybnicko-jastrzębskiej¹⁵³ oraz miast Częstochowy oraz Bielska-Białej zamieszkiwali tereny o przekroczonych normach średniorocznych pyłów zawieszonych PM_{2,5} oraz PM₁₀. Skala problemu oraz ograniczone środki na poprawę jakości powietrza powodują

¹⁵³ Miasta: Rybnik, Żory i Jastrzębie-Zdrój.

potrzebę koncentracji działań, by maksymalnie efektywnie wykorzystać wsparcie.

Główną przyczyną złej jakości powietrza w województwie śląskim jest emisja z indywidualnego ogrzewania budynków mieszkalnych (bytowo-komunalna). Znacznie mniejszy wpływ na jakość powietrza ma emisja przemysłowa i liniowa.

Gminy ze swojej strony muszą podjąć wyzwanie egzekwowania przepisów tzw. „uchwały antysmogowej”¹⁵⁴. Poprawa jakości powietrza jest kluczowym problemem województwa. Pożądane jest wsparcie rozbudowy sieci ciepłowniczej oraz włączenie w nią możliwie największej liczby budynków mieszkalnych, jak również generowania i wdrażania innowacji ograniczających negatywny wpływ na środowisko. Gminy ze swojej strony muszą podjąć wyzwanie egzekwowania przepisów tzw. „uchwały antysmogowej”. Zanieczyszczenie powietrza powoduje pogorszenie stanu zdrowia mieszkańców, wyzwaniem więc będzie również zapewnienie odpowiedniej profilaktyki i opieki medycznej w tym zakresie.

- OSI – gminy w transformacji górniczej – zidentyfikowano obszary, na których będą występowały lub już występują negatywne skutki prowadzonej transformacji. W analizie uwzględniono, towarzyszące temu procesowi, zjawiska społeczne, przestrzenne oraz środowiskowe. Do gmin objętych procesem transformacji górniczej zaliczono więc jednostki, na których występuje jedna z poniższych przesłanek:
 - występują tereny pogórnice po zakończonej już działalności wydobywczej (kopalnie zlikwidowane lub w likwidacji),
 - prowadzona jest aktualnie działalność wydobywczą węgla kamiennego,
 - występuje znacząca liczba pracujących w sektorze górniczym i istotny odsetek pracujących w górnictwie w ogóle zatrudnionych.

¹⁵⁴ Uchwała nr V/36/1/2017 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 7 kwietnia 2017 r. w sprawie wprowadzenia na obszarze województwa śląskiego ograniczeń w zakresie eksploatacji instalacji, w których następuje spalanie paliw.

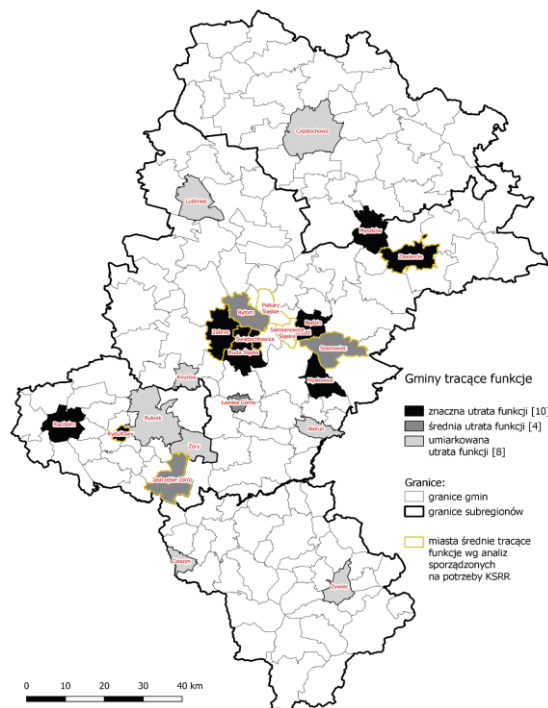
Z uwagi na powyższe wyróżniono 3 typy gmin w transformacji górniczej: gminy z problemem społecznym i przestrzennym, gminy z problemem społecznym oraz gminy z problemem przestrzennym.

Do terenów o priorytetowym zakresie wsparcia będą zaliczone obszary kumulacji zjawisk problemowych tj. na których występują lub wystąpią problemy społeczne związane z redukcją zatrudnienia w sektorze górniczym oraz niekorzystne zmiany w środowisku oraz przestrzeni, skutkujące koniecznością podjęcia działań rewitalizacyjnych.

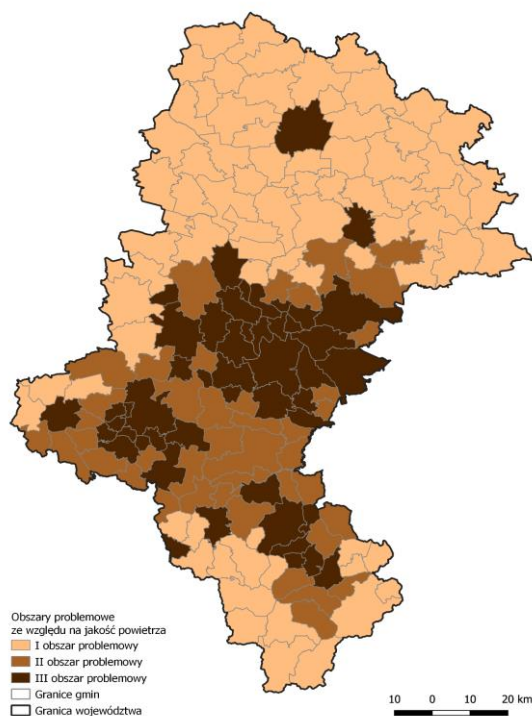
Wyzwaniem dla tych obszarów jest znaczny udział terenów przemysłowych i poprzemysłowych oraz terenów, na których wystąpiły lub wystąpią skutki eksploatacji górniczej. Istotnym problemem jest zagospodarowanie terenów po zakończonej eksploatacji górniczej, a także przekwalifikowanie pracowników odchodzących z sektora górniczego. W planowaniu rozwoju gospodarczego należy uwzględnić również konieczność zapewnienia możliwości funkcjonowania dla firm z branży okołogórniczej lub ich przebranżowienia w tym przekwalifikowania kadr. Istotną kwestią będzie również wsparcie dla rozwoju nowych oraz istniejących firm, które będą tworzyć nową bazę ekonomiczną gmin w transformacji górniczej. Oprócz tworzenia alternatywnych miejsc pracy należy również ukierunkować wsparcie na poprawę jakości środowiska, rozwój usług publicznych, poprawę jakości przestrzeni publicznych, zwiększenie aktywności społecznej i zawodowej mieszkańców oraz rozwój oferty czasu wolnego.

Rysunek 37. Obszary Strategicznej Interwencji (problemowe) wskazane w Strategii rozwoju województwa śląskiego "Śląskie 2030".

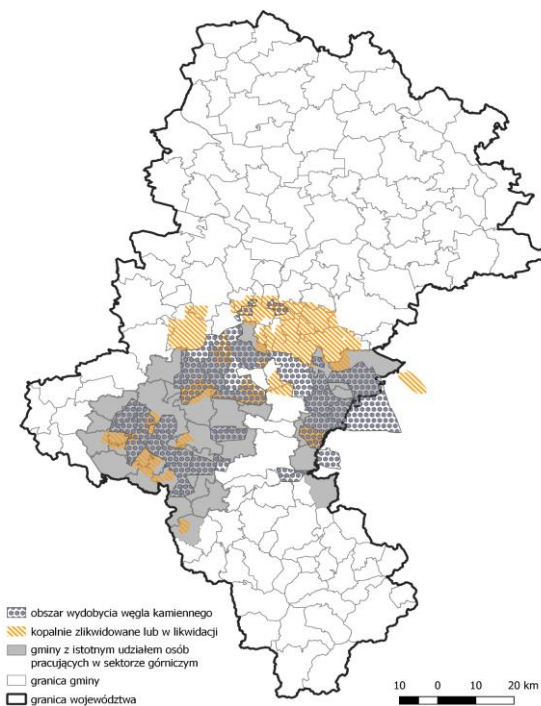
OSI – gminy tracące funkcje społeczno-gospodarcze.

OSI – gminy z problemami środowiskowymi w zakresie jakości powietrza

OSI – gminy w transformacji górniczej

Źródło: Strategia rozwoju województwa śląskiego „Śląskie 2030”, Mapy 35-37, ss. 107, 109, 112.

15.2. Wskaźniki Rozwoju Terytorialnego

Wskaźnik Rozwoju Terytorialnego (WRT) to syntetyczny miernik rozwoju regionu obrazujący zróżnicowania terytorialne w ramach określonych obszarów polityki rozwoju. U podstaw sformułowania wskaźnika stała potrzeba monitorowania procesów rozwojowych zachodzących w regionie w odniesieniu do czterech obszarów priorytetowych, zidentyfikowanych w Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020+”: Nowoczesna gospodarka (NG), Szanse rozwojowe mieszkańców (SR), Przestrzeń (P), Relacje z otoczeniem (RO). Celem omawianego wskaźnika było rozszerzenie i pogłębienie analiz w zakresie zróżnicowań wewnętrznych województwa, z uwagi na proces terytorializacji polityki rozwoju regionu.

W Strategii „Śląskie 2030” zaprezentowano wynik obliczeń wartości Wskaźnika Rozwoju Terytorialnego dla poszczególnych powiatów za rok 2018 (obliczony na podstawie danych z lat 2014-2018). W związku z przyjętą metodologią niższa wartość wskaźnika syntetycznego oznacza mniejszą odległość powiatu od obiektu idealnego (wzorcowego), a tym samym wyższą pozycję w rankingu i relatywnie lepszą sytuację społeczną, gospodarczą i przestrzenną niż w pozostałych powiatach.

Relatywnie wysoki poziom rozwoju uzyskały także miasta Rybnik (7 pozycja) i Żory (8 pozycja). Pozycje częściowe Rybnika: 5 pozycja w obszarze „Nowoczesna gospodarka”, 8 pozycja w obszarze „Szanse rozwojowe mieszkańców”, 1 pozycja w obszarze „Przestrzeń” i 22 pozycja w obszarze „Relacje z otoczeniem”.

Na przeciwnym biegunie w odniesieniu do uzyskanej wartości WRT znalazły się cztery powiaty, wśród których dwa obejmują typowo rolnicze tereny leżące w północnej części regionu (częstochowski i kłobucki) oraz powiat zawierciański i powiat rybnicki, borykające się z licznymi problemami związanymi z restrukturyzacją gospodarki.

15.3. Główne potencjały i wyzwania subregionu zachodniego województwa śląskiego w świetle Strategii „Śląskie 2030”

Główne potencjały i wyzwania subregionu zachodniego województwa śląskiego (subregionalnego obszaru funkcjonalnego Rybnika) w świetle Strategii „Śląskie 2030” zostały przedstawione poniżej.

Tabela 56. Główne potencjały i wyzwania subregionu zachodniego w świetle Strategii „Śląskie 2030”

Główne potencjały	Główne wyzwania
<ul style="list-style-type: none">– Współpraca transgraniczna z silnymi więziami gospodarczymi, stanowiącymi zarówno potencjał jak i obszar aktywności.– Dobra współpraca i organizacja samorządów z aktywnością miast – liderów.– Bogaty potencjał kulturalny i dziedzictwo historyczne; silne tradycje, nowe aktywności w dziedzinie kultury oraz duży potencjał do rozwoju turystyki wodnej i uzdrowiskowej.– Wysoki potencjał produkcji rolnej.– Położenie na przebiegu istotnego korytarza transportowego – Brama Morawska.– Bioróżnorodność środowiska oraz duży udział terenów zielonych.	<ul style="list-style-type: none">– Dywersyfikacja struktury gospodarczej obszaru.– Rekultywacja i rewitalizacja obszarów zdegradowanych, w tym terenów i obiektów przemysłowych.– Poprawa jakości środowiska w szczególności powietrza i wód powierzchniowych.– Poprawa bezpieczeństwa powodziowego oraz przeciwdziałanie skutkom suszy.– Wzrost poziomu przedsiębiorczości mieszkańców.– Rozwój produktu turystycznego oraz infrastruktury turystycznej w oparciu o potencjał turystyczny i kulturowy subregionu.– Podniesienie jakości dróg na obszarach gmin wiejskich i w małych miastach.

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”.

16. Podsumowanie diagnozy – Kluczowe uwarunkowania rozwoju w perspektywie strategicznej

Kluczowe procesy, uwarunkowania zewnętrzne, trendy oraz tło społeczno-gospodarcze istotne dla rozwoju miasta w perspektywie strategicznej – podsumowanie (kolejność punktów nie oznacza uszeregowania zagadnień według istotności):

1. Niekorzystne kierunki procesów demograficznych. Sytuację demograficzną Rybnika w ostatnich latach cechowała depopulacja (spadek liczby mieszkańców) kształtowana przez malejący przyrost naturalny i ujemne saldo migracji, oraz wzrastający udział ludności w wieku poprodukcyjnym w stosunku do pozostałych grup wiekowych.

Zgodnie z dostępnymi prognozami demograficznymi Głównego Urzędu Statystycznego należy spodziewać się dalszego stopniowego spadku liczby mieszkańców miasta.

Ujemne saldo migracji miasta może świadczyć o zmniejszającej się atrakcyjności miasta lub subiektywnym postrzeganiu braku perspektyw możliwości rozwoju z punktu widzenia osób migrujących.

2. Widoczny jest stopniowy proces demograficznego starzenia się ludności Rybnika. Jest to spowodowane m.in. wydłużającym się trwaniem życia oraz spadkiem liczby urodzeń. Zmiany te będą miały coraz większy wpływ na gospodarkę lokalną jak i inne sfery. Oznacza to bowiem m.in. wzrost zapotrzebowania na usługi dedykowane osobom starszym (np. usługi opiekuńcze i pozostałe w zakresie ochrony zdrowia, tzw. srebrna gospodarka), a także zmiany w przestrzennych i konsumenckich zachowaniach ludności. Dla seniorów kluczowe są warunki związane z mobilnością, dostępnością przestrzenną do usług i infrastrukturą przystosowaną do ich potrzeb.

Widoczne jest przestrzenne zróżnicowanie skali procesu demograficznego starzenia się ludności. Na terenie Rybnika dotyczy to w szczególności dzielnic centralnych Śródmieścia i Rybnik-Północ, które cechuje największy udział osób w wieku poprodukcyjnym i jednocześnie największy spadek ogólnej liczby mieszkańców w analizowanym okresie.

3. Zmiany przestrzenne liczby mieszkańców w wymiarze wewnętrznym – zmiany liczby mieszkańców w obrębie miasta widoczne są jako stopniowe zwiększanie liczby mieszkańców na obszarach dalej położonych od centrum na obszarach dotychczas niezurbanizowanych (nowa zabudowa). Wiąże się to z jednej strony z koniecznością rozwoju infrastruktury technicznej na nowych terenach, jak i ze zmianami w kierunkach przemieszczania się mieszkańców, w tym również większych dojazdach do obszarów centralnych.

4. Skutki przestrzenne migracji w obrębie obszaru funkcjonalnego – jak wskazano w analizie kierunków migracji, blisko połowa ruchu migracyjnego dotyczącego Rybnika odbywa się w obrębie Aglomeracji Rybnickiej. Oznacza to, m.in. że część mieszkańców jest prawdopodobnie nadal powiązana funkcjonalnie z miastem, np. ze względu na miejsce pracy, korzystanie z usług publicznych i rynkowych, uczęszczanie dzieci do szkół, dostęp do węzła komunikacyjnego itp.

Trend stopniowego spadku liczby mieszkańców będzie dotyczył subregionu zachodniego i Aglomeracji Rybnickiej z tym, że spadek silniej będzie widoczny w jej rdzeniu na obszarach miejskich, niż w otoczeniu funkcjonalnym obejmującym gminy wiejskie i miejsko-wiejskie.

5. Transformacja energetyczna, transformacja górnicza, sprawiedliwa transformacja, dekarbonizacja – transformacja gospodarcza.

Zmiany, których wspólnym mianownikiem jest zmniejszenie wykorzystania paliw kopalnych w energetyce, w szczególności węgla kamiennego, obejmujące proces wygaszania górnictwa węgla kamiennego, odejście od stosowania węgla jako nośnika energetycznego w przemyśle i gospodarstwach domowych, i szereg innych działań oraz oddziaływań m.in. wpływ na branże powiązane z górnictwem, potrzebę określenia nowych kierunków rozwoju gospodarczego, dostosowanie lokalnego rynku pracy i edukacji, zmiany w sposobie zagospodarowania i użytkowania terenów przemysłowych i pokopalnianych, potencjalne zubożenie części społeczeństwa i możliwe inne negatywne skutki społeczne, możliwy odpływ części mieszkańców, ubytek podmiotów gospodarczych, które prowadziły politykę wspierania lokalnej kultury i sportu (jako mecenasi i sponsorzy lokalnych działań), zmniejszenie oddziaływania na środowisko naturalne, wpływ na atrakcyjność biznesową

miasta i regionu (zarówno pozytywne i negatywne), wpływ na finanse samorządu i inne.

Jednocześnie istnieje zagrożenie obniżenia się konkurencyjności struktury gospodarczej miasta, aglomeracji i regionu na skutek możliwych błędów w procesie transformacji regionu (np. poprzez powielenie błędów z poprzednich okresów wygaszania kopalń).

Transformacja energetyczna będzie wiązała się również z odejściem od spalania węgla w gospodarstwach domowych w miastach do 2030 r. W „Polityce energetycznej Polski do 2040 r.” (PEP2040) założono zwiększenie wykorzystywania ciepła systemowego na obszarach miejskich oraz niskoemisyjny kierunek transformacji indywidualnych źródeł ciepła. Jest to kolejny krok po uchwale antysmogowej województwa śląskiego w kierunku wyeliminowania węgla jako źródła ciepła w gospodarstwach indywidualnych.

Źródła komunalno-bytowe są głównymi źródłami emisji pyłów zawieszonych PM_{2,5}, PM₁₀ i benzo(α)pirenu w pyłach zawieszonych, których skala przekroczeń odnotowywana w Rybniku jest jedną z najwyższych w Europie. Zmiana źródeł ciepła w budynkach indywidualnych pozwoli przeciwdziałać emisji zanieczyszczeń do atmosfery. Istotnym utrudnieniem jest brak rozwiniętej infrastruktury sieci gazowej i ciepłowniczej w wielu dzielnicach miasta oraz brak zbieżności terminów wynikających z uchwały antysmogowej i planowanych inwestycji infrastrukturalnych podejmowanych przez gestorów sieci. W działaniach tych utrudnieniem jest brak bazy danych o zainstalowanych źródłach ciepła (dopiero będzie tworzona Centralna Ewidencja Emisyjności Budynków) oraz skali ubóstwa energetycznego.

Kluczowy do osiągnięcia zamierzonych efektów jest proces zarządzania całym procesem transformacji, który będzie prowadzony na różnych poziomach (zarządzanie zmianami). Podobnie akceptacja kierunków zmian interesariuszy procesów.

Zmiany mające wpływ zarówno na miasto, aglomerację i cały region z różnym nasileniem w kolejnych latach. Ujmując lokalną gospodarkę jako system zależności pomiędzy poszczególnymi podmiotami, sektorami i podejmowanymi działalnościami, poszczególne skutki procesu transformacji i działań będą miały

bezpośrednie i pośrednie oddziaływania na poszczególne obszary – por. wyniki projektu „Rybnik 360 Deep Demonstration”¹⁵⁵.

6. Rozwój gospodarczy – inne trendy i uwarunkowania:

- obecność i rozwój branż nowych technologii dotychczas nieutożsamianych z Rybnikiem;
- udostępnienie nowych dużych terenów inwestycyjnych wymaga nakładów inwestycyjnych;
- niska podaż nowoczesnych powierzchni biurowych;
- w świetle transformacji gospodarczej wskazywano na zagrożenie niekorzystnego sprzężenia zwrotnego: mało atrakcyjny rynek pracy (niska liczba wysokiej jakości dobrze płatnych miejsc pracy) powoduje odpływ młodych ludzi, który obniża atrakcyjność danego miejsca jako rynku pracy dla sektora nowoczesnych usług biznesowych;
- słabnąca rola górnictwa węgla kamiennego i towarzyszących mu gałęzi przemysłu w rozwoju miasta w dłuższej perspektywie – konieczność poszukiwania nowych branż i dziedzin w rozwoju gospodarczym miasta;
- inteligentne specjalizacje gospodarki określone na poziomie regionalnym;
- sygnalizowana potrzeba wzmocnienia współpracy sektora biznesowego z władzami miasta;
- niezadowalający poziom innowacyjności lokalnej gospodarki, w tym współpracy międzysektorowej (biznes, nauka i edukacja, sektor publiczny i obywatelski); zgodnie z megatrendami, za 20 lat będziemy wykonywać prace, które obecnie nie istnieją, stąd też konieczne jest aby przedsiębiorcy i pracownicy byli otwarci na innowacje i nabywanie nowych umiejętności;
- niski poziom aktywności zawodowej mieszkańców, zwłaszcza wśród osób młodych, osób w wieku 50+ oraz wśród kobiet;

¹⁵⁵ Por. „Wspólna podróż do Rybnika 2030” (dostęp: <https://www.rybnik360.eu/materialy-z-dzialan-merytorycznych/>).

- odpływ kapitału ludzkiego z miasta spowodowany brakiem uczelni wyższych, niską oceną jakości rynku pracy [dostępu do atrakcyjnych ofert pracy], szczególnie w grupie osób przedsiębiorczych i mobilnych (wiekowo i kompetencyjnie);
- polaryzacja rozwoju gospodarczego między różnymi częściami (ośrodkami) województwa, w tym zagrożenie zjawiskiem peryferyzacji ekonomicznej ośrodków industrialnych oraz miast średnich i małych w stosunku do metropolii;
- obecność obcokrajowców na lokalnym i regionalnym rynku pracy;
- niższy poziom przedsiębiorczości niż średni poziom w regionie i kraju – potrzeba stworzenia systemu wspierania przedsiębiorczości,
- niski poziom bezrobocia w Rybniku, z blisko 60% udziałem kobiet wśród osób bezrobotnych.

7. Znaczące poziomy zanieczyszczenia powietrza atmosferycznego.

Zagadnienie to związane jest z opisaną powyżej transformacją energetyczną. Jednakże ze względu na istotność tego wyzwania dla rozwoju miasta należy je ukazać w społecznych i gospodarczych konsekwencjach. Najczęściej wskazywane efekty zewnętrzne to:

- negatywny wpływ na stan zdrowia oraz zwiększona śmiertelność na choroby układu oddechowego,
- konieczność ponoszenia dodatkowych kosztów na ochronę zdrowia oraz przeciwdziałanie negatywnym skutkom zanieczyszczeń (np. działania inwestycyjne, programy dotacyjne dla mieszkańców, kampanie edukacyjne i informacyjne, itd.), które również ograniczają możliwości inwestycyjne miasta,
- ograniczenia w zakresie możliwości promowania i rozwijania transportu rowerowego (przede wszystkim w sezonie grzewczym),
- ograniczenie atrakcyjności biznesowej, osłabienie potencjału turystycznego i rekreacyjnego, oraz spadek atrakcyjności mieszkaniowej miasta, wpływ na negatywny wizerunek miasta.

Przyczyniają się do takiego stanu zanieczyszczenia powietrza (głównie w odniesieniu do sektora komunalno-bytowego): niska świadomość ekologiczna części mieszkańców miasta, ograniczenia finansowe (w tym ubóstwo energetyczne), wymiana kotłów na paliwa stałe na kotły na paliwa stałe zgodne z uchwałą antysmogową (a więc na źródła ciepła, które posiadają relatywnie wysoką emisję zanieczyszczeń w porównaniu do pozostałych dopuszczonych źródeł ciepła), brak rozwiniętej infrastruktury gazowej i ciepłowniczej, rozpraszanie zabudowy, uwarunkowania kulturowe, oraz inne przyczyny.

8. Polityka unijna w kierunku neutralności klimatycznej do 2050 roku.

Unia Europejska postawiła sobie za główny cel osiągnięcie neutralności klimatycznej do 2050 roku. Europejski Zielony Ład (ang. European Green Deal) to strategia rozwoju, która ma przekształcić Unię Europejską w obszar neutralny klimatycznie. Jest odpowiedzią na kryzys klimatyczny i silne procesy degradacji środowiska.

Osiągnięcie tego celu będzie wymagało działań we wszystkich sektorach gospodarki, takich jak:

- inwestycje w technologie przyjazne dla środowiska,
- wspieranie innowacji przemysłowych,
- wprowadzanie czystszych, tańszych i zdrowszych form transportu prywatnego i publicznego,
- obniżenie emisyjności sektora energii,
- zapewnienie większej efektywności energetycznej budynków,
- współpraca z partnerami międzynarodowymi w celu poprawy światowych norm środowiskowych.

Jednym z następstw unijnej polityki klimatycznej są działania opisane w punkcie dotyczącym transformacji energetycznej i transformacji górniczej. Podobnie zmiany związane z modernizacją transportu i mobilności w kierunku rozwiązań czystszych dla środowiska, zmiany w kierunku gospodarki odpadami o obiegu zamkniętym, poprawy efektywności energetycznej budynków oraz zwiększenie udziału odnawialnych źródeł energii (OZE) w produkcji energii, oraz inne działania na rzecz ochrony klimatu i bioróżnorodności.

9. Potrzeba kontynuacji i rozszerzenia działań w zakresie edukacji ekologicznej (edukacji nieformalnej) i podnoszenia świadomości ekologicznej zarówno w odniesieniu do działań w obszarze gospodarki odpadami, energetyki i zrównoważonej mobilności, adaptacji do zmian klimatu, jak i w innych obszarach tematycznych.

Działania te mają charakter informujący mieszkańców oraz innych interesariuszy, poszerzanie świadomości ekologicznej, propagowanie konkretnych zachowań korzystnych dla środowiska naturalnego i w konsekwencji zapobieżenie wielu negatywnym zjawiskom w środowisku lub zmniejszenia ich niepożądanego oddziaływania.

Działania takie powinny być w szczególności prowadzone w tych dziedzinach, w których wprowadzane są zmiany i oczekiwana jest zmiana postaw oraz akceptacja nowych rozwiązań, czasem związanych z ponoszeniem dodatkowych kosztów. Działania w zakresie edukacji ekologicznej i podnoszenia świadomości ekologicznej wzmacniają skuteczność i efektywność wprowadzanych zmian.

10. Postępujące zmiany technologiczne. Obserwowane obecnie zmiany technologiczne bazujące głównie na nowych rozwiązaniach cyfrowych, to m.in. rozwój e-usług, digitalizacja, cyfryzacja procesów, internet rzeczy, wdrażanie technologii 5G, rozwój kultury cyfrowej, rozwój elektromobilności, przemysł 4.0 i inne. Jednocześnie następuje również zmiana stosunku użytkowników do wykorzystywanych technologii, szczególnie widoczna w młodszych pokoleniach¹⁵⁶. W ślad za tymi zmianami umożliwiającymi rozwój gospodarczy, dostęp do wiedzy i usług, wpływającymi na sposób organizacji pracy (w tym miejsce wykonywania pracy i liczbę pracowników), pojawiają się również zagrożenia takie jak możliwe wykluczenie cyfrowe wśród osób starszych lub posiadających ograniczony dostęp do komputerów (sytuacja taka uwidoczniła się m.in. w 2020 roku w sferze edukacji w przejściu na nauczanie zdalne).

W perspektywie do 2030 roku trudno przewidzieć wszystkie pozytywne i negatywne zmiany, ale również i kierunki tych zmian. Niewątpliwie następować będzie rozwój e-usług, w tym świadczonych przez administrację,

¹⁵⁶ Przykład: NASK, 2019, „Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów.”, Warszawa.

oraz rozwój zaawansowanych technologii w przemyśle. W ocenie ekspertów wskazuje się na potrzebę podnoszenia kompetencji cyfrowych mieszkańców i przedsiębiorców w celu absorpcji nowych rozwiązań.

11. Zmiany w sposobie przemieszczania się po mieście oraz wzrost znaczenia zrównoważonej mobilności miejskiej.

Zauważalnym trendem w polskich miastach jest wzrost liczby osób przemieszczających się na rowerach, zarówno w celach rekreacyjnych, jak i w ruchu codziennym. Towarzyszy temu również presja użytkowników na rozwój infrastruktury umożliwiającej bezpieczne przemieszczanie się, np. dzieci i młodzieży na całej drodze z domu do szkoły. Zwiększeniu liczby aktywnych osób służą zarówno dostępne rowery publiczne i hulajnogi, ale również rozwój technologii i zwiększenie dostępności rowerów elektrycznych.

Z drugiej strony widoczna jest zmiana sposobu myślenia o lokalnym miejskim systemie transportowym, gdzie klasyczne podejście dotyczące planowania transportu (skoncentrowanego na optymalizacji ruchu samochodowego) uwzględnia alternatywne środki transportu oraz działania w kierunku spowolnienia ruchu, współdzielenia przestrzeni przez różnych uczestników ruchu oraz preferencji dla transportu pieszego i rowerowego w wybranych strefach. Temu mają również służyć inne działania takie jak budowane centra przesiadkowe i promocja współdzielenia przejazdów. Istotnym aspektem aktywności miasta są działania podejmowane w kierunku zmiany kultury mobilności np. poprzez wydarzenia skierowane do młodzieży szkolnej.

W kontekście zrównoważonej mobilności miejskiej należy wspomnieć o roli transportu publicznego. Ograniczenia związane z postępującą epidemią COVID-19 przyczyniły się do znacznego spadku liczby użytkowników transportu publicznego w 2020 roku, zarówno poprzez ograniczenia liczby osób mogących przebywać w pojeździe, jak i pośrednio poprzez spadek mobilności osób spowodowany m.in. nauką i pracą zdalną, zamkniętymi punktami usługowymi i innymi zdarzeniami. Nie można też pomijać swoistego „czarnego PR” wobec transportu publicznego, widocznego w przestrzeni medialnej. Trudno ocenić na ile zmiany wpłyną na trwałe zmniejszenie się liczby użytkowników autobusów. W odwróceniu tych trendów może pomóc wymiana

taboru na niskoemisyjny i w dalszej przyszłości na elektryczny, a także rozbudowa oferty przewozowej.

Barierą we wdrażaniu działań na rzecz zrównoważonej mobilności jest rola samochodu jako kulturowego wyznacznika prestiżu, a także spowszednienie tego rodzaju przemieszczania się, jako oczywistego i bezrefleksyjnego wyboru w (niemal) każdej sytuacji.

Czynnikiem niesprzyjającym zrównoważonej mobilności jest suburbanizacja, zarówno w strefie podmiejskiej, jak i w obrębie granic administracyjnych miasta (suburbanizacja wewnętrzna). Przenoszenie się ludności ze zwartych skupisk zlokalizowanych blisko celów ruchu na przedmieścia z jednej strony wydłuża pokonywane w ramach codziennych zajęć odległości, z drugiej – utrudnia obsługę transportem zbiorowym w związku z rozproszeniem zabudowy.

Elementem procesu zmiany są również wprowadzane w ostatnich latach sukcesywne korekty polityki parkingowej w obszarze centralnym miasta.

Niezbędne są dalsze działania w kierunku równoważenia miejskiej mobilności, w tym integracji różnych systemów transportowych w mieście, a także przeciwdziałanie wewnętrznej peryferyzacji komunikacyjnej poszczególnych obszarów miasta dla transportu publicznego i rowerowego. Sygnalizowane są również potrzeby w zakresie dostosowywania infrastruktury i organizacji transportu publicznego (autobusowego) dla osób z niepełnosprawnościami i seniorów.

12. Rozwój elektromobilności i transportu niskoemisyjnego.

Regulacje prawne dotyczące elektromobilności wskazują na konieczność wzrostu udziału pojazdów zero- i niskoemisyjnych realizujących zadania publiczne.

Ustawa o elektromobilności i paliwach alternatywnych zobowiązuje również samorządy lokalne do podejmowania działań na rzecz zwiększenia liczby publicznych punktów ładowania pojazdów elektrycznych oraz tankowania sprężonego gazu ziemnego CNG.

Elektromobilność jest obecnie głównym trendem w zakresie rozwoju branży samochodowej i notuje największe wzrosty w zakresie sprzedawanych

samochodów w Polsce. Liczba zarejestrowanych w Rybniku pojazdów elektrycznych i hybrydowych jest niewielka, ale podobnie do innych miast, liczba ta powinna wzrastać wraz z rozwojem infrastruktury do ładowania tych pojazdów.

13. Strategiczne inwestycje transportowe. Strategiczne inwestycje transportowe planowane do realizacji na terenie Rybnika i Aglomeracji Rybnickiej:

- a. budowa Regionalnej Drogi Pszczyna-Racibórz (etap II) na odcinku przebiegającym na terenie Rybnika od ul. Wodzisławskiej do ul. Sportowej – inwestycja planowana przez Miasto Rybnik. Jest to budowa nowego śladu drogi wojewódzkiej nr 935 i domknięcie południowej obwodnicy Rybnika;
- b. budowa linii kolejowej nr 170 dużych prędkości na odcinku Katowice-granica państwa – Ostrawa (Czechy) w ramach budowy Centralnego Portu Komunikacyjnego – inwestycja rządowa będąca w fazie opracowywania studium techniczno-ekonomiczno-środowiskowego określającego dokładny jej przebieg. Według dostępnej na chwilę obecną wiedzy najbardziej prawdopodobny przebieg linii pozostaje związany z autostradą A1, z odgałęzieniem do Jastrzębia-Zdroju. Lokalizacja głównego przystanku dla obsługi Aglomeracji Rybnickiej pozostaje kwestią otwartą, natomiast linia posiadać będzie odgałęzienia do istniejących linii kolejowych, w tym do linii 148 dla obsługi Rybnika. Zgodnie z informacjami prasowymi rozpoczęcie budowy planuje się w 2024 roku. Zmiana układu sieci kolejowej, związana z budową linii 170, w powiązaniu z planowaną do utworzenia przez Górnośląsko-Zagłębiowską Metropolię kolejną metropolitalną może pośrednio przyczynić się do poprawy warunków przejazdu z Rybnika do Katowic dla pociągów wojewódzkich;
- c. budowa Kanału Śląskiego w ramach Programu Rozwoju Odrzańskiej Drogi Wodnej – inwestycja rządowa w fazie koncepcyjnej – kanał łączący Odrę na wysokości Kędzierzyna-Koźła i Wisłę w okolicy Oświęcimia przebiegający przez Rybnik po północnej stronie rzeki Rudy z portem trójmodalnym na Zalewie Rybnickim (według rozważanych w 2019 roku

wariantów przebiegu Kanału). Brak opracowanego harmonogramu realizacji inwestycji.

Budowa powyższych szlaków transportowych wpłynie na zmianę kierunków poruszania się po mieście w ruchu lokalnym, jak i w ruchu tranzytowym, różnie w zależności od inwestycji.

14. Rozwój Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii. Wpływ integracji i rozwoju Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii jako spójnego i silnego organizmu miejskiego i gospodarczego na pozostałe obszary województwa śląskiego, w tym Aglomeracji Rybnickiej i subregionu zachodniego, zarówno w zakresie rozwoju transportu publicznego, rynku pracy, ośrodka naukowo-akademickiego, oraz rozwoju usług publicznych, kultury, sportu. Możliwy wpływ dotyczy zarówno możliwej realnej współpracy, korzystania przez mieszkańców z korzyści sąsiedztwa dużej aglomeracji, jak i w wymiarze konkurencji pomiędzy ośrodkami miejskimi i gospodarczymi np. w zakresie realizacji nowych inwestycji komercyjnych lub publicznych, przyciągania nowych mieszkańców i in.

Metropolia GZM liczy 41 miast i gmin o łącznej powierzchni 2,5 tys. km², w których mieszka 2,3 mln mieszkańców, działa 240 tys. firm i przedsiębiorstw, wytwarzających ok. 8 proc. PKB Polski.

15. Trudność w ocenie krótko- i długoterminowych skutków pandemii COVID-19 w wymiarze społecznym, gospodarczym, wpływu na funkcjonowanie samorządów lokalnych (np. sfera podatkowa) i in.

W odniesieniu do rynku pracy widoczna była zmiana miejsca aktywności zawodowej (zmiana miejsca pracy z biura na dom – praca zdalna), zmiany wzorców konsumpcji (również w wyniku zmiany miejsca pracy). Obecnie nie sposób ocenić na ile zaistniałe zmiany będą trwałe, i jakie inne skutki w gospodarce będą pojawiać się w kolejnych latach, i jaki będzie ich rozkład przestrzenny. Trudno również ocenić możliwości odbudowywania kondycji poszczególnych branż gospodarki do poziomu sprzed COVID-19.

Jednym z widocznych skutków epidemii COVID-19 jest zaburzenie dotychczas obserwowanych procesów i trendów w wielu sferach.

Należy założyć, że dotychczas zaobserwowane negatywne skutki pandemii nie obejmują wszystkich konsekwencji i niektóre zjawiska oraz ich skutki będą widoczne najprawdopodobniej dopiero w dłuższej perspektywie czasu. W następstwie pojawiających się negatywnych skutków konieczne będą działania służące odbudowie i przyczyniające się do zwiększenia odporności na sytuacje kryzysowe.

16. Przeciwdziałanie polaryzacji społecznej i przestrzennej koncentracji problemów społecznych.

W świetle dostępnych rachunków o dochodach gospodarstw domowych, widoczny jest wzrost dochodów w wymiarze statystycznym (uśrednionym). Jest to wynikiem z jednej strony wzrostu bezpośrednich dochodów uzyskiwanych z aktywności ekonomicznej, jak i transferów społecznych z budżetu państwa skierowanych bezpośrednio do poszczególnych grup społecznych (np. w ostatnich latach wprowadzonych: świadczenia wychowawczego i 13. emerytury). Widoczny jest również spadek liczby osób korzystających ze wsparcia pomocy społecznej.

Z drugiej zaś strony należy mieć na uwadze, iż wzrost dochodów gospodarstw domowych nie następuje równomiernie zarówno pod względem przestrzennym, jak i wśród poszczególnych grup zawodowych, społecznych czy wiekowych. Dlatego podejmowane muszą być działania na rzecz wyrównywania szans rozwojowych i przeciwdziałania zaniedbaniom wynikającym z deficytów społecznych i ekonomicznych poszczególnych grup, np. seniorów, osób z niepełnosprawnościami, osób bezdomnych, osób zależnych i ich rodzin, osób i rodzin doświadczających ubóstwa i bezrobocia oraz innych osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Pomimo poprawiającej się sytuacji społecznej i gospodarczej (do roku 2020) widoczna jest dalsza potrzeba zintegrowanych działań poprawiających spójność społeczną i zwiększających poziom kapitału społecznego również przy udziale podmiotów ekonomii społecznej, deinstytucjonalizacji w zakresie polityki społecznej oraz innych instrumentów ekonomii społecznej.

17. Przeciwdziałanie przestrzennej koncentracji problemów społecznych, gospodarczych i przestrzennych – rewitalizacja.

Szczególnym wyzwaniem dla polityki społecznej i polityki rozwoju miasta jest przestrzenna koncentracja ubóstwa i innych deficytów społecznych przyczyniająca się do wykluczenia społecznego, współwystępująca z problemami natury gospodarczej, środowiskowej lub przestrzennej. Taka sytuacja jest podstawą prowadzenia działań rewitalizacyjnych. Dotychczasowe diagnozy w zakresie potrzeb polityki społecznej (por. „Polityka Społeczna Miasta Rybnika 2023+”, „Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Rybnika do 2020 roku”) wskazywały na potrzebę koncentracji działań w dzielnicach Paruszowiec-Piaski, Boguszowice Osiedle, Niewiadom, Chwałowice, Niedobczyce i Śródmieście. Należy mieć tutaj na uwadze również fakt, iż procesy rewitalizacyjne są z natury procesami długotrwałymi i uzyskane dotychczas efekty widoczne będą w pełni w kolejnych latach.

W związku z upływem obowiązywania lokalnego programu rewitalizacji (LPR) niezbędna jest ponowna diagnoza w zakresie potrzeb i wyzwań w zakresie rewitalizacji obszarów zdegradowanych, delimitacja obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji, wraz z opracowaniem nowego programu rewitalizacji zgodnie z wymogami ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji. Przygotowanie gminnego programu rewitalizacji (GPR) pozwoli na wykorzystanie dodatkowych instrumentów rewitalizacyjnych ujętych w ustawie dotychczas niedostępnych.

18. Kumulacja negatywnych zjawisk na terenie Śródmieścia i najbliższego otoczenia (obszar centralny miasta) – odpływ mieszkańców, starzenie się populacji, występowanie pustostanów w zasobach mieszkaniowych, tereny niezagospodarowane (tzw. brownfieldy) zarówno publiczne jak i we władaniu podmiotów prywatnych, duże natężenie ruchu drogowego oraz powstające zatory drogowe, spadek ilości powierzchni terenów zielonych, presja w zakresie dostępności miejsc parkingowych, duża liczba pustostanów w lokalach użytkowych, zróżnicowany stan zachowania przestrzeni publicznych oraz zabytków, duża liczba zjawisk kryminogennych, a także inne zjawiska.

19. Obecność obszarów zdegradowanych, obszarów przemysłowych oraz innych terenów typu brownfield, które utraciły swoje pierwotne przeznaczenie i nie są użytkowane w przestrzeni miasta. Polityka rozwoju powinna uwzględniać ponowne zagospodarowanie tych terenów, szczególnie na terenach zamieszkałych i w centrum miasta, lub podejmować działania w kierunku rekultywacji przyrodniczej zwiększając tym samym powierzchnię terenów zielonych.

Ponowne zagospodarowanie terenów, które utraciły swoją pierwotną funkcję użytkową) jest również przedmiotem działań rewitalizacyjnych.

20. Oddziaływanie człowieka na środowisko. Zagrożenie wpływem zmian klimatu na infrastrukturę i zdrowie mieszkańców.

Teren miasta jest obszarem silnie przekształconym przez człowieka. Bezpośrednie i pośrednie negatywne oddziaływanie na środowisko przyrodnicze widoczne jest zarówno w emisji zanieczyszczeń pyłowych i gazowych z różnych źródeł, zwiększaniu powierzchni terenów zabudowanych, rozwoju turystyki i rekreacji na terenach zielonych, wodnych i w lasach, wpływie działalności górniczej na ukształtowanie powierzchni i stosunki wodne, niskiej jakości wód w rzekach, wzroście zużycia wody i energii elektrycznej w gospodarstwach domowych.

Kluczowe wyzwania w zakresie ochrony środowiska i zmniejszenia negatywnego oddziaływania: zmniejszenie emisji zanieczyszczeń gazowych i pyłowych zarówno w gospodarstwach domowych, transporcie i przemyśle (np. poprzez stosowanie technologii niskoemisyjnych i odnawialnych źródeł energii), zagospodarowywanie terenów typu brownfield zamiast terenów typu greenfield, rekultywacja terenów zdegradowanych, wzrost wykorzystania odnawialnych źródeł energii, zmniejszenie ilości wytwarzanych odpadów przy zwiększeniu udziału recyklingu, przeciwdziałanie rozpraszaniu zabudowy, zwiększanie powierzchni terenów zielonych i zmniejszanie powierzchni terenów nieprzepuszczalnych, przeciwdziałanie wycinie drzew oraz fragmentaryzacji środowisk, zwiększenie udziału gospodarstw domowych korzystających z kanalizacji sanitarnej.

Potrzeba realizacji działań przyjętych w miejskim planie adaptacji do zmian klimatu szczególnie w zakresie błękitno-zielonej infrastruktury i rozwoju zrównoważonej mobilności, zwiększając tym samym poziom adaptacji miasta do zmian klimatu.

21. Rozwój zintegrowanego systemu gospodarki odpadami. Zmiany w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym i „zero waste”.

Zgodnie z „Analizą stanu gospodarki odpadami komunalnymi na terenie Miasta Rybnika za 2020 rok” moce przerobowe instalacji komunalnych na terenie Rybnika są wystarczające do przetworzenia ilości odpadów wytwarzanych na terenie miasta. Należy jednak, zauważyć, iż zbliża się ku końcowi dostępna pojemność składowiska odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne przy ul. Oskara Kolberga. Przy aktualnym poziomie wytwarzanych odpadów komunalnych oraz poziomach odzysku i recyklingu, a także braku alternatywy w postaci instalacji termicznego przekształcania odpadów wskazana jest rozbudowa istniejącego składowiska odpadów.

Rozwój zintegrowanego systemu gospodarki odpadami powinien przyczyniać się do zmniejszenia ilości wytwarzanych odpadów, zmniejszenia ilości odpadów unieszkodliwianych przez składowanie, oraz lepszego gospodarowania odpadami z uwzględnieniem najlepszych dostępnych technik. Wspierać te działania będą działania edukacyjne, efektywne sposoby selektywnego zbierania odpadów oraz działania prawno-organizacyjne na terenie miasta.

Zmiany w przepisach krajowych i unijnych w ostatnich latach wskazują kierunek zmian w gospodarce odpadami w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym wspierany przez liczne akcje społeczne oraz kształtowanie postaw proekologicznych, w tym idei „zero waste” („zero odpadów”). Gospodarka o obiegu zamkniętym polega na zamykaniu cyklu życia produktów poprzez ograniczenie zużycia zasobów, zapobieganie powstawaniu odpadów oraz zwiększenie recyklingu. Zmianom tym towarzyszyć będą modyfikacje w lokalnym i regionalnym systemie gospodarowania odpadami. Jednym z obserwowanych efektów zewnętrznych zmian jest koszt gospodarowania odpadów ponoszony przez mieszkańców i inne podmioty wytwarzające odpady.

Procesy towarzyszące: rozwój ekonomii współdzielenia, zmiany w regulacjach dotyczących gospodarki odpadami, zmiany wprowadzane po stronie producentów opakowań, zmiany po stronie odbioru i zagospodarowania odpadów poszczególnych frakcji.

22. Budowanie pozycji Miasta Rybnika w regionie i subregionie.

Rybnik jest (pod względem powierzchni, liczby mieszkańców, liczby podmiotów gospodarczych, budżetu i wielu innych statystyk) największym miastem subregionu zachodniego oraz aglomeracji rybnickiej, jednak nie jest to równoznaczne z pozycją lidera rozwoju, zmian lub innowacji w regionie.

Są to niewątpliwie potencjały wzmacniające pozycję miasta. Podejmowane są działania, które wzmacniają pozycję miasta, głównie przez posiadaną infrastrukturę np. sportową, rekreacyjną, kulturalną, edukacyjną i handlową, ale i transportową (węzeł kolejowy), a także aktywny udział przedstawicieli Rybnika w stowarzyszeniach samorządowych. Można również wskazać inicjatywy partnerskie z innymi gminami (np. projektowanie i budowa Regionalnej Drogi Pszczyna Racibórz, współfinansowanie nowych połączeń kolejowych na linii Rybnik – Wodzisław Śląski, działania podejmowane w ramach Związku Gmin i Powiatów Subregionu Zachodniego i inne). Rybnik pojawia się także w rankingach krajowych i regionalnych na czołowych pozycjach. Trzeba zauważyć, że pozostałe ośrodki nie stoją w miejscu szukając swoich nisz rozwoju.

Budowanie pozycji miasta Rybnika w regionie, subregionie i aglomeracji jest uwarunkowane zarówno posiadanymi potencjałami, ale i aktywnie prowadzoną polityką rozwoju oraz włączaniem sąsiednich gmin we współpracę i inicjowanie wspólnych przedsięwzięć prorozwojowych. Strategia rozwoju powinna określać do jakiej roli aspirują władze miasta i za pomocą jakich działań ma ona być osiągnięta, oraz w jaki sposób wykorzystać potencjał aglomeracji (obszaru funkcjonalnego).

Dostrzegalny jest katalog zagadnień i wyzwań takich samych dla Rybnika i innych gmin Aglomeracji lub Subregionu, np.: walka ze smogiem, organizacja gospodarki odpadami, rozwój infrastruktury rowerowej i rekreacyjnej wzdłuż osi rzeki Rudy, rozwój i modernizacja infrastruktury transportowej (drogowej),

integracja systemów transportu publicznego oraz organizacja transportu publicznego pomiędzy gminami (autobusowego i kolejowego), rozwój infrastruktury gospodarczej, strategiczne inwestycje transportowe (kanał Śląski, inwestycje kolejowe w ramach Centralnego Portu Komunikacyjnego oraz budowa Regionalnej Drogi Pszczyna-Racibórz).

Takim istotnym bodźcem do rozwoju może być również transformacja gospodarcza i związane z tym wprowadzane zmiany o charakterze proinnowacyjnym i proekologicznym.

23. Rozwój i popularyzacja koncepcji dotyczących rozwoju miast – wybrane przykłady koncepcji wdrażanych w miastach, których elementy widoczne są w działaniach podejmowanych w Rybniku:

- smart city – miasto inteligentne. Miasto inteligentne to miasto wykorzystujące potencjał ludzki i technologiczny do swojego zrównoważonego rozwoju. Mowa tutaj o tzw. smart city 3.0 (Human Smart City). W obszarze zainteresowania inteligentnych miast trzeciej generacji są już nie tylko technologie, jak w przypadku wcześniejszych koncepcji, ale na pierwszy plan wychodzi mieszkaniowiec i jego potrzeby. Istotne stają się zagadnienia związane z jakością życia: przyjaznym otoczeniem, zielenią, czystym powietrzem, brakiem hałasu, bezpieczeństwem. Rolą samorządów miejskich¹⁵⁷ staje się więc tworzenie przestrzeni do wykorzystania potencjału obywateli zarówno przez zachęcanie mieszkańców do korzystania z nowoczesnych technologii, jak również umożliwienie im tworzenia własnych innowacyjnych rozwiązań społecznych z zakresu zarządzania miastem. Kluczowe hasła to: partycypacja społeczna, zrównoważona mobilność, wykorzystanie danych o mieście, internet rzeczy, społeczne i technologiczne innowacje mieszkaniowe i inne.
- miasto 15-minutowe – idea „15-minutowego miasta” opiera się na założeniu, iż wszystko, co niezbędne do codziennego funkcjonowania, np. sklepy, szkoły, punkty medyczne i usługi, tereny rekreacyjne,

¹⁵⁷ Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, 2019, „Human Smart Cities – Podręcznik dla samorządów”, Warszawa.

transport publiczny, powinny się znajdować w dystansie 15 minut od domu/pracy.

Architekci i urbaniści odwołując się do tej koncepcji projektują dzielnice i wybrane kwartały dużych miast podkreślając potrzebę zróżnicowanego sposobu wykorzystania przestrzeni (ang. mixed-use) w lokalnej skali. Koncepcja odwołuje się do założeń zrównoważonego rozwoju i planowania miast, i przyczynia się do zmniejszenia potrzeby przemieszczania się pomiędzy różnymi obszarami miasta w celu zaspokajaniu swoich potrzeb życiowych.

- miasto rezydentne – odporność miejska (ang. resilience), czyli zdolność miasta do radzenia sobie z gwałtownymi zmianami, które mogą mieć zarówno charakter naturalny, jak i społeczny czy ekonomiczny, niezależnie od tego czy były one stopniowe, czy nagłe, oczekiwane, czy niespodziewane. Rezyliencja miejska rozumiana jest również jako zdolność do samodzielnego odzyskiwania właściwości i cech, powrotu na dotychczasową ścieżkę rozwoju po doświadczeniu różnego rodzaju zakłóceń. Elastyczność pozwala umiejętnie reagować na sytuacje kryzysowe oraz niwelować zjawiska, będące efektem zakłóceń, które mogłyby negatywnie wpłynąć na gospodarkę, społeczeństwo lub inne sfery¹⁵⁸.

Koncepcja ta jest zbliżona zarówno do działań służących adaptacji do zmian klimatu, działań rewitalizacyjnych (w rozumieniu ustawy o rewitalizacji), jak i w licznych głosach samorządowców wyrażanych w obecnych uwarunkowaniach epidemicznych wskazujący na potrzebę większej odporności lokalnych gospodarek i ekosystemów na wszelkie zaburzenia.

- miasto zielone – miasto zielone, czyli uczestniczące w walce z globalnym ociepleniem, stawiające na poprawę jakości powietrza, zwiększenia terenów zielonych, a tym samym przyczyniające się do poprawy samopoczucia i jakości życia mieszkańców. Miasto zielone eliminuje

¹⁵⁸ Por. https://www.katowice.eu/SiteAssets/dla-mieszka%C5%84ca/rewitalizacja/realizowane-projekty-dot-rewitalizacji/resilent-europe-za%C5%82%C4%99%C5%BCe/Broszura_PL_2.pdf

lokalne „wyspy ciepła”, czyli obszary o podłożu betonowym lub innych nieprzepuszczalnych powierzchniach, które pochłaniają ciepło słoneczne i zamienia na zieleńce, drzewa i łąki kwietne dające cień i chłód mieszkańcom w upalne dni. Bogatsza i zróżnicowana przyroda na terenie zurbanizowanym ma pozytywny wpływ na zdrowie i dobrostan mieszkańców. Roślinność absorbuje i maskuje dźwięki odbijające się od ścian i nawierzchni – dzięki temu redukuje poziom stresu użytkowników, a ponadto pomaga również walczyć z zanieczyszczeniem, poprzez roślinność oczyszczającą powietrze atmosferyczne¹⁵⁹.

- Włączanie do polityki rozwoju celów zrównoważonego rozwoju (ang. Sustainable Development Goals – SDGs) opracowanych w ramach „Agendy na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030” (Agenda 2030)¹⁶⁰ przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w 2015 roku (<https://www.un.org.pl/>).

Agenda 2030 obejmuje 17 celów zrównoważonego rozwoju i powiązanych z nimi 169 zadań. Poszczególne cele przyjmowane są nie tylko przez samorządy, instytucje publiczne, ale również podmioty biznesowe (wpisując je w kryteria ESG – ang. Environmental, Social and Corporate Governance).

W Agendzie 2030 podkreślono konieczność osiągnięcia „[...] zrównoważonego rozwoju w jego trzech wymiarach – gospodarczym, społecznym i środowiskowym – w zrównoważony i zintegrowany sposób”.

24. Stereotypowy i negatywny wizerunek miasta w opinii części interesariuszy.

Miasto Rybnik, w kontekście podejmowanych działań, potencjału rozwojowego, atrakcyjności miejsca do mieszkania, atrakcyjności biznesowej, i również

¹⁵⁹ Założenia wystawy „Zrównoważona i sprawiedliwa transformacja miast” w ramach WUF11 w Katowicach.

¹⁶⁰ Wśród miast odwołujących się w swojej polityce rozwoju do Celów Zrównoważonego Rozwoju są m.in. Katowice (<https://wuf11.katowice.eu/pl/cele-zrownowazonego-rozwoju.htm>).

W popularyzację i wdrażanie Celów Zrównoważonego Rozwoju Agendy 2030 ONZ włączyły się m.in. biblioteki publiczne zlokalizowane w województwie śląskim, w tym Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna w Rybniku (<https://www.biblioteka.rybnik.pl/cele-zrownowazonego-rozwoju>).

innych aspektów, postrzegane jest przez część interesariuszy (w tym mieszkańców) w sposób stereotypowy lub ich opinie bazują na negatywnych skojarzeniach. Wśród pojawiających się negatywnych opinii można spotkać:

- negatywny wizerunek miasta na zewnątrz dotyczący jakości powietrza / zanieczyszczenia środowiska.
- miasto przemysłu tradycyjnego (schyłkowego) z dominacją górnictwa,
- szybszy rozwój innych miast w subregionie i innych miast w województwie (takich jak Gliwice, Bielsko Biala, Częstochowa),
- brak rozwoju budownictwa mieszkaniowego
- brak dobrze płatnych miejsc pracy i dla osób z wyższym wykształceniem,
- brak działań wspierających w zakresie sportu i kultury,
- brak poczucia sprawczości władz samorządowych w części spraw,
- wskazywanie na koncentrację na drugorzędnych przedsięwzięciach dla miasta a nie na działaniach prorozwojowych,
- braku pomysłu na jasno wyodrębnione kierunki rozwoju Rybnika (również jako kwestia braku polityki informacyjnej).

Towarzyszą takim sytuacjom najczęściej:

- umniejszanie roli podejmowanych działań przez samorząd (w portalach społecznościowych),
- brak powszechnej świadomości dotyczących zadań w zakresie samorządu lokalnego i zadań, które w nich się nie mieszczą, oraz brak wiedzy o uwarunkowaniach prawnych, które wpływają na sposób działania samorządu,
- postrzeganie działań z własnej perspektywy bez uwzględniania szeregu obowiązków i zadań podejmowanych przez samorząd.

Taki negatywny wizerunek jest postrzegany jako bariera w polityce rozwoju. W kontekście procesu transformacji miasta, część z powyższych skojarzeń powinna zmaleć na znaczeniu.

25. Partycypacja społeczna, konsultacje i instrumenty włączenia mieszkańców, organizacji pozarządowych i innych interesariuszy w kształtowanie rozwoju miasta.

Widoczna jest z jednej strony wzrastająca świadomość i aktywność mieszkańców i organizacji pozarządowych, ale z drugiej strony można dostrzec niewykorzystany potencjał takich instrumentów jak budżet obywatelski, czy funkcjonowanie rad dzielnic.

Konieczność szukania i wdrażania bardziej efektywnych mechanizmów partycypacji i współdziałania. Dotychczas wdrożone mechanizmy partycypacji wymagają weryfikacji, w tym uchwała dotycząca konsultacji z mieszkańcami nieprzystająca do współczesnych rozwiązań informatycznych bazująca na „analogowych” narzędziach.

Dostrzegalne jest zróżnicowane zainteresowanie sprawami lokalnymi i brak zaangażowania w sprawy lokalne części mieszkańców.

26. Wzrastająca liczba cudzoziemców mieszkająca na terenie miasta. Wśród cudzoziemców przebywających na terenie miasta dominuje społeczność ukraińska. Obecność cudzoziemców związana jest przede wszystkim z udziałem ich na rynku pracy i wypełnianiem luki w liczbie dostępnych pracowników w niektórych zawodach. Korzystają również ze wsparcia innych instytucji publicznych i organizacji pozarządowych, a dzieci uczęszczają do rybnickich placówek edukacyjnych.

27. Trendy dotyczące zdrowego stylu życia – większe potrzeby w zakresie dostępności infrastruktury sportu i rekreacji.

Zmiana podejścia mieszkańców w zakresie spędzania czasu wolnego na rzecz aktywności sportowej i zdrowego stylu życia. Konsekwencją tej zmiany jest wzrost liczby osób uprawiających sport i rekreację w sposób zorganizowany, jak i amatorski. Równocześnie wzrasta oczekiwanie wobec dostępnej infrastruktury sportowej i rekreacyjnej, w tym również w zakresie dostępności jej na sąsiadujących z Rybnikiem obszarach, np. w zakresie rozbudowy dróg i ścieżek rowerowych, rzeki Rudy jako „osi” współpracy.

Trendy te dotyczą również przestrzeni czasu wolnego obejmującego również tereny publiczne, parki, skwery.

28. Rozwój funkcji kulturalnych miasta. W ostatnich latach dominowały następujące działania:

- wydarzenia rozpoznawalne w skali kraju, które budują markę Rybnika,
- dominuje funkcja edukacji artystycznej,
- rozwój aktywności nawiązujących do dziedzictwa industrialnego miasta,
- modernizacje obiektów zabytkowych dotychczas nieużytkowanych do nowych funkcji (budynków dawnego Szpitala Miejskiego nr 1 i budynków Zabytkowej Kopalni Ignacy), które stanowić będą nowe impulsy rozwojowe dla Rybnika i poszczególnych dzielnic – rozwój funkcji kulturalnych i turystycznych,
- włączenie działań kulturalnych i instytucji kultury w rozwój kapitału społecznego mieszkańców w skali lokalnej nie tylko w formach zinstytucjonalizowanych, np. działania rewitalizacyjne, wydarzenia w ramach Industriady, edukacja regionalna i pobudzanie lokalnego patriotyzmu;
- badania społeczne wskazują na potrzebę tworzenia miejsc spotkań otwartych na oddolne inicjatywy np.: przypisania działającym w mieście instytucjom kultury nowej funkcji: miejsca integracji społeczności lokalnej.

29. Rozwój funkcji sportowych, rekreacyjnych i turystycznych miasta wpływających na poziom jakości życia w mieście i atrakcyjność miasta.

- rosnąca liczba osób uprawiających sport i rekreację, w tym w klubach sportowych – w ostatnich dziesięciu latach nastąpiła istotna zmiana podejścia mieszkańców w zakresie spędzania czasu wolnego na rzecz aktywności sportowej i zdrowego stylu życia;
- rozwój ogólnodostępnej infrastruktury sportowej i rekreacyjnej zwiększającej jej dostępność, w tym siłowni plenerowych oraz dróg rowerowych, nowe kąpieliska;
- rosnące zapotrzebowanie na infrastrukturę sportową i rekreacyjną na terenie miasta,
- obecność wydarzeń sportowych i sukcesy rybnickich sportowców wzmacniających rozpoznawalność Rybnika i budujących markę miasta,

- duże znaczenie sportu i rekreacji we wszechstronnym rozwoju dzieci i młodzieży,
- rozwój różnych form turystyki na terenie Rybnika mających wpływ na rozwój społeczny i gospodarczy miasta, również w obszarach stykowych z innymi gminami (w tym drogi rowerowe, spływy kajakowe i kolej wąskotorowa),
- rozwój marki turystycznej „Kraina Górnej Odry” dla obszaru subregionu zachodniego, w tym Rybnika.

30. Główne wyzwania w sferze edukacji związane z transformacją gospodarczą miasta:

- konieczność dostosowania kierunków edukacji zawodowej na różnych szczeblach do potrzeb zmieniającego się rynku pracy,
- wzmocnienie pobudzania innowacyjności i wspierania przedsiębiorczości osób młodych, w tym wkraczających na rynek pracy,
- przeciwdziałanie regresji funkcji akademickiej miasta, oraz
- wzmocnienia współpracy miasta i przemysłu z jednostkami naukowymi oraz badawczo-rozwojowymi.

31. Wyzwania w zakresie planowania i zagospodarowania przestrzennego.

Brak zwartości miasta, rozpraszanie zabudowy i procesy suburbanizacyjne powodują wzrost kosztów utrzymania lokalnej infrastruktury, wzrost kosztów transportu publicznego oraz duże koszty budowy nowej infrastruktury komunalnej (m.in. budowa sieci kanalizacyjnych, sieci gazowych i ciepłowniczych).

Nowa zabudowa wielorodzinna bardzo często powstaje wśród zabudowy jednorodzinnej o niskiej intensywności, co powoduje jej rozproszenie w skali miasta, a także konflikty mieszkańców i brak drożności lokalnych dróg niedostosowanych do nagłego wzrostu liczby użytkowników. Rozwój nowych terenów mieszkaniowych opiera się głównie na rozwoju zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej bez wskazywania większych obszarów rozwoju zabudowy wielorodzinnej.

Zróźnicowany poziom jakości przestrzeni publicznych, w szczególności na terenie Śródmieścia. Potrzeba dostosowywania przestrzeni i obiektów użyteczności publicznej do potrzeb osób z ograniczoną mobilnością. Deficyt przestrzeni terenów zieleni na obszarach zurbanizowanych, w tym na obszarze Śródmieścia.

32. Zmieniająca się polityka państwa wobec samorządów lokalnych i kształt polityki miejskiej – widoczne są w ostatnich latach liczne zmiany w zakresie zadań realizowanych przez samorządy oraz wpływ polityki podatkowej i fiskalnej państwa na kształtowanie się budżetów jednostek samorządu publicznego (ograniczone możliwości inwestycyjne jednostek samorządu terytorialnego ze względu na spadek wpływów budżetowych spowodowany m.in. w zmniejszonych udziałach z podatku PIT).

W chwili obecnej opracowywana jest nowa Krajowa Polityka Miejska, która będzie określać kierunki wspierania miast przez administrację państwową.

33. Zmiany w zakresie polityki rozwoju miast, i polityki miejskiej:

- zmiany w zakresie polityki miejskiej wskazujące na większą potrzebę prowadzenia polityki rozwoju w obszarach funkcjonalnych,
- miasta są postrzegane jako siły napędowe gospodarki, będąc miejscami spotkań, kreatywności i innowacji oraz ośrodkami usług świadczonych na rzecz otaczających je obszarów,
- nacisk na mechanizmy partycypacji społecznej i zaangażowanie wszystkich zainteresowanych stron oraz szukanie innowacyjnych rozwiązań umożliwiających wykorzystywanie kapitału społecznego (innowacje społeczne) oraz pobudzających lokalną partycypację (np. formuła citylab / urbanlab – laboratoriów miejskich),
- zapowiadane wprowadzenie zmian w przepisach dotyczących planowania i zagospodarowania przestrzennego.

34. Inne obserwowane zmiany, które mogą w kolejnych latach istotnie płynąć na rozwój miasta:

- a. Zmiana zachowań konsumenckich – epidemia COVID-19 wpłynęła na (lub możliwe, iż w części przyspieszyła) zmiany zachowań

konsumenckich. Zmiany zachowań konsumenckich mają wpływ zarówno na funkcjonowanie szeroko rozumianego sektora usług, jak i żywotność obszarów miasta związanych z działalnością usługową, w szczególności dotyczy to centrum miasta (ulice handlowe).

Rosnące zapotrzebowanie na usługi opiekuńcze dla seniorów i osób z niepełnosprawnościami oraz opiekę wynikającą z potrzeb rodzin z małymi dziećmi,

- b. Rozwój budownictwa społecznego, przy udziale spółki komunalnej Towarzystwo Budownictwa Społecznego „Twój Dom” Sp. z o.o, w formule TBS przyczyniające się do zwiększenia liczby dostępnych cenowo mieszkań na wynajem,
- c. Rozwój instytucji kultury o nowe funkcje: rozbudowa Zabytkowej Kopalni Ignacy wraz z otoczeniem, budowa Muzeum Medycyny i Farmacji oraz Centrum edukacyjnego „Rogerium” na terenie b. Szpitala Miejskiego nr 1 w Rybniku zwanego „Juliuszem”.
- d. Polaryzacja postaw mieszkańców w kwestiach społeczno-politycznych.

17. Źródła danych

Literatura

1. Biblioteka Narodowa, 2019, „Stan czytelnictwa w Polsce w 2019 roku. Wstępne wyniki.”, Warszawa.
2. Centrum Doradztwa Strategicznego s.c. D. Bieñkowska, C. Ułasiński, J. Szymańska, M. Widuch, 2019, „Raport z badań w działaniu prowadzonych przez rybnickich seniorów w ramach projektu Halo aktywni 60+ - Innowacyjne formy włączenia społecznego osób starszych z wykorzystaniem doświadczeń programu «Let us be active!»”, Kraków.
3. Cienkosz E., 2020, „Demograficzny aspekt kurczenia się polskich miast”, Urban Development Issues, tom 67.
4. DNA MIASTA: Rybnik | Diagnoza stanu miejskiej polityki kulturalnej, 2018.
5. Figas-Skrzypulec J (i in.), 2020, „Wspólna podróż do Rybnika 2030” Swarmcheck, EIT Klimat-KIC.
6. Frankowski J., Mazurkiewicz J., 2020, „Województwo śląskie w punkcie zwrotnym transformacji”, IBS Research Report 02/2020, Instytut Badań Strukturalnych, Warszawa.
7. GUS, 2017, „Prognoza ludności gmin na lata 2017–2030”, GUS, Warszawa.
8. GUS, 2018, „Przemysły kultury i kreatywne w latach 2014-2016”, GUS Warszawa, US Kraków.
9. Gutta K., Kazem-Bek M, Słupik T., Szemiako Ł., 2018, „Analiza potrzeb mieszkaniowych miasta Rybnika ze szczególnym uwzględnieniem obszarów rewitalizacji wraz z rekomendacjami i montażem finansowym”, EU-CONSULT Sp. z o.o, Gdańsk.
10. Ingram T., Bartuś K., Baron M., Bielecki Ł., 2020, „Sytuacja przedsiębiorstw okołógórnicznych w Polsce. Ekspertyza dotycząca konsekwencji likwidacji kopalń węgla kamiennego dla sektora okołógórnicznego oraz sytuacji społeczno-gospodarczej w Polsce Etap I”. Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach. Centrum Badań i Rozwoju, Katowice.
11. Ingram T., Bartuś K., Baron M., Bielecki Ł., 2020, „Sytuacja przedsiębiorstw okołógórnicznych w Polsce. Ekspertyza dotycząca konsekwencji likwidacji kopalń węgla kamiennego dla sektora okołógórnicznego oraz sytuacji społeczno-

gospodarczej w Polsce Etap I". Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach. Centrum Badań i Rozwoju, Katowice.

12. Juszczak, A., Szpor, A., 2020, „Wskaźnik wrażliwości Regionów Górniczych na transformację energetyczną – obraz na podstawie danych z powiatów”, Working Paper, nr 4, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa.
13. Krajewski M., 2017, „Ja poszerzam”, „ty poszerzasz”... poszerzanie pola kultury i wynikające stąd nieporozumienia. [w:] C. Obracht-Prondzynski, P. Zbieranek (red.), „Pomorskie poszerzenie pola kultury dylematy – konteksty – działania.” Gdańsk, Uniwersytet Gdański, 2017.
14. Krzysztofik R. (red.), 2019, Przemiany demograficzne miast Polski. Wymiar krajowy, regionalny i lokalny, Instytut Rozwoju Miast i Regionów, Warszawa, Kraków.
15. Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, 2019, „Human Smart Cities – Podręcznik dla samorządów”, Warszawa.
16. NASK, 2019, „Nastolatki 3.0. Raport z ogólnopolskiego badania uczniów.”, Warszawa.
17. Sadura P. (i in.), 2021, „Rybnik. Miasto. Proces. Raport z badań dotyczących narracji mieszkańców Rybnika.”, Swarmcheck, EIT Klimat-KIC, Spin-us sp. z o.o., MCM Institute.
18. Smoter M., 2019, „Nie uczą się i nie pracują. Czy stanowią wyzwanie dla polityki publicznej?”, Instytut Badań Strukturalnych, IBS Policy Paper 03/2019.
19. Tkocz-Wolny K. (i in.), 2020, „Określenie zapotrzebowania na zawody i kwalifikacje w mieście Rybniku i powiecie rybnickim. Raport końcowy”, Grupa BST, Katowice.
20. Trojecka-Brzezińska A. (red.), 2017, „Aktualizacja waloryzacji przyrodniczej Miasta Rybnika”, Vanellus Eco Firma Przyrodnicza Łukasz Tomasik, Rybnik.
21. Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego, 2016, „Migracje zarobkowe i sytuacja demograficzna województwa śląskiego”, Katowice.
22. Urząd Transportu Kolejowego, 2020, „Wymiana pasażerska w 2019 roku. Funkcjonowanie kolei w województwach.”, Warszawa.

Akty prawne, strategie, plany i inne dokumenty urzędowe

1. „Analiza stanu gospodarki odpadami komunalnymi na terenie Miasta Rybnika za 2020 rok”, Urząd Miasta Rybnika, 2021, Rybnik.
2. „Analiza zmian w zagospodarowaniu przestrzennym miasta Rybnika w latach 2016-2019”, Urząd Miasta Rybnika, 2020, Rybnik.
3. Plan Adaptacji Miasta Rybnika do zmian klimatu do roku 2030 – uchwała nr 98/VI/2019 Rady Miasta Rybnika z dnia 21 marca 2019 r. w sprawie przyjęcia „Planu Adaptacji Miasta Rybnika do zmian klimatu do roku 2030”.
4. Gminna ewidencja zabytków dla Miasta Rybnika – Zarządzenie Nr 65/2016 Prezydenta Miasta Rybnika z dnia 2 lutego 2016 r. w sprawie przyjęcia gminnej ewidencji zabytków dla Miasta Rybnika, ze zmianami wprowadzonymi zarządzeniem nr 280/2019 Prezydenta Miasta Rybnika z dnia z dnia 23 kwietnia 2019 r.
5. Gminny Program Niskoemisyjny Miasta Rybnika – Uchwała nr 382/XXII/2020 Rady Miasta Rybnika z dnia 21 maja 2020 r. w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Niskoemisyjnego Miasta Rybnika.
6. Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r. (Dz.U. 2011 nr 172 poz. 1018).
7. Plan zrównoważonej mobilności miejskiej dla miasta Rybnika – uchwała nr 483/XXXI/2017 Rady Miasta Rybnika z dnia 16 lutego 2017 r. w sprawie przyjęcia „Planu zrównoważonej mobilności miejskiej dla miasta Rybnika”.
8. Polityka Ekologiczna Państwa 2030 – Uchwała nr 67 Rady Ministrów z dnia 16 lipca 2019 r. w sprawie przyjęcia „Polityki ekologicznej państwa 2030 – strategii rozwoju w obszarze środowiska i gospodarki wodnej” (Monitor Polski 2019 r. poz. 794).
9. Polityka energetyczna Polski do 2040 r. (Monitor Polski 2021 r. poz. 264).
10. Raport z oceny jakości współpracy Miasta Rybnika z podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego oraz podmiotami realizującymi zadanie z zakresu tworzenia warunków, w tym organizacyjnych, sprzyjających rozwojowi sportu, Opolskie Centrum Wspierania Inicjatyw Pozarządowych, 2018.
11. Raport o stanie miasta Rybnika 2019, Urząd Miasta Rybnika, 2020, Rybnik.

12. Sprawozdanie z działalności Komendy Miejskiej Policji w Rybniku oraz informacje o stanie porządku i bezpieczeństwa publicznego na terenie miasta Rybnika w 2020 roku., Komenda Miejska Policji w Rybniku, 2021, Rybnik.
13. Sprawozdanie z działalności za 2020 rok, Ośrodek Pomocy Społecznej w Rybniku, 2021, Rybnik.
14. Sprawozdanie z Wieloletniego programu współpracy Miasta Rybnika z organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na lata 2016 – 2020, Urząd Miasta Rybnika, 2021, Rybnik.
15. Sprawozdanie z realizacji programu współpracy Miasta Rybnika z organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami prowadzącymi działalność pożytku publicznego na 2020, Urząd Miasta Rybnika, 2021, Rybnik.
16. Strategia komunikacji marketingowej obszaru Subregionu Zachodniego Województwa Śląskiego, 2019, Landbrand.
17. Strategii rozwoju elektromobilności dla Miasta Rybnika do roku 2035 – uchwała nr 588/XXXV/2021 Rady Miasta Rybnika z dnia 25 marca 2021 r. w sprawie przyjęcia Strategii rozwoju elektromobilności dla Miasta Rybnika do roku 2035.
18. Strategia rozwoju Kapitału Ludzkiego 2030 – uchwała nr 184/2020 Rady Ministrów z dnia 14 grudnia 2020 r. w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (Monitor Polski 2020 poz. 1060).
19. Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” – uchwała Sejmiku Województwa Śląskiego nr VI/24/1/2020 z dnia 19 października 2020 r.
20. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Rybnika (2016) – uchwała nr 370/XXIII/2016 Rady Miasta Rybnika z dnia 30 czerwca 2016 r. w sprawie uchwalenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Rybnika.
21. Uchwała nr 265/XVI/2019 Rady Miasta Rybnika z dnia 21 listopada 2019 r. w sprawie stanowiska Rady Miasta Rybnika dotyczącego podjęcia działań zmierzających do wyeliminowania z używania w Urzędzie Miasta Rybnika i jednostkach organizacyjnych Miasta Rybnika opakowań i naczyń plastikowych.

Bazy danych

1. Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego – <https://bdl.stat.gov.pl/>.
2. Baza Demografia Głównego Urzędu Statystycznego – <https://demografia.stat.gov.pl/>.
3. Monitor Rozwoju Lokalnego – Narzędzie do analiz pogłębionych – <https://monitormiasta.pl/>.
4. Główny Inspektorat Ochrony Środowiska – <https://powietrze.gios.gov.pl/>.
5. Rejestr zabytków województwa śląskiego – <http://wkz.katowice.pl/uslugi/rejestr-zabytkow/spis-obiektow-wpisanych-do-rejestru-zabytkow>.
6. Mapy Zagrożenia Powodziowego – Hydroportal – Informatyczny System Osłony Kraju – <https://wody.isok.gov.pl/>.
7. Cyfrowe Obserwatorium Bezpieczeństwa Województwa Śląskiego – Historia zdarzeń drogowych i miejsc szczególnie niebezpiecznych – <https://policja.orsip.pl/>.

Spis rysunków

Rysunek 1. Rybnik – Aglomeracja Rybnicka – Obszar funkcjonalny.....	10
Rysunek 2. Piramida wieku i płci mieszkańców Rybnika w 2019 r.	14
Rysunek 3. Wiek osób migrujących do/z Rybnika w latach 2016-2019 w podziale na kierunek migracji.....	19
Rysunek 4. Stopa bezrobocia w Rybniku na tle regionu w latach 2010-2020.	37
Rysunek 5. Rozkład postaw i narracji wobec transformacji gospodarki oraz jakości życia i powietrza obecnych w badaniach prowadzonych w projekcie "Rybnik 360 Deep Demonstration"	58
Rysunek 6. Udział źródeł emisji w poszczególnych zanieczyszczeniach powietrza w aglomeracji rybnicko-jastrzębskiej w 2019 r.	78
Rysunek 7. Zmienność poziomów stężeń B(a)P w ciągu roku w Rybniku w latach 2016-2020.	79
Rysunek 8. Masa odebranych odpadów komunalnych w stosunku do masy odebranych niesegregowanych (zmieszanych) odpadów komunalnych w latach 2014 – 2020 r.....	81
Rysunek 9. Mapa stanu pokrycia usługami szerokopasmowego dostępu do internetu w Rybniku.....	96
Rysunek 10. Długość ścieżek rowerowych w Rybniku na tle innych miast w 2019 roku.....	102
Rysunek 11. Obiekty ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków – stan zachowania (wybrane przykłady).	117
Rysunek 12. Udział wydatków bieżących w Dziale 921 Kultura i ochrona dziedzictwa w wydatkach bieżących ogółem Miasta Rybnika w 2019 r.	119
Rysunek 13. Obszar rewitalizacji wyznaczony w Lokalnym Programie Rewitalizacji Miasta Rybnika do 2020 roku.	145
Rysunek 14. Obszary zagrożone podtopieniami od wód gruntowych na terenie Rybnika.....	151
Rysunek 15. Rybnik – obszary zagrożenia powodziowego.	153
Rysunek 16. Ocena potencjału adaptacyjnego miasta Rybnika w 8 kategoriach zasobów.	155
Rysunek 17. Lokalizacja zdarzeń drogowych odnotowanych przez Policję na terenie Rybnika.....	161

Rysunek 18. Lokalizacja miejsc szczególnie niebezpiecznych dla pieszych i rowerzystów w centrum Rybnika.	163
Rysunek 19. Przyczyny niskiej aktywności społecznej seniorów w Rybniku w podziale na płeć (badanie w ramach projektu „Halo Aktywni 60+”).	178
Rysunek 20. Sposoby spędzania czasu wolnego przez osoby w wieku 60+ mieszkające w Rybniku w podziale na płeć (badanie w ramach projektu „Halo Aktywni 60+”).	180
Rysunek 21. Najbardziej brakujące informacje dla seniorów w mieście Rybniku w podziale na osoby aktywne i nieaktywne (badanie w ramach projektu „Halo Aktywni 60+”).	181
Rysunek 22. Udział dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w ogólnej liczbie dzieci w wieku 3-5 lat – Rybnik na tle innych miast.	211
Rysunek 23. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 10 tys. mieszkańców – Rybnik na tle innych miast i regionu.	227
Rysunek 24. Zróżnicowanie poziomu frekwencji wyborczej w poszczególnych obwodach do głosowania w Rybniku w stosunku do wyniku średniego w wyborach powszechnych przeprowadzanych w latach 2018-2020. .	230
Rysunek 25. Struktura dochodów Miasta Rybnika w 2019 roku.	239
Rysunek 26. Wydatki i dochody bieżące Miasta Rybnika w latach 2016-2019.	240
Rysunek 27. Struktura wydatków i wydatków bieżących Miasta Rybnika w 2019 r.	241
Rysunek 28. Struktura dochodów bieżących Miasta Rybnika w układzie klasyfikacji budżetowej dla 2019 roku.	242
Rysunek 29. Struktura wydatków bieżących Miasta Rybnika w układzie klasyfikacji budżetowej dla roku 2019.	242
Rysunek 30. Dochody gminy na 1 mieszkańca w 2019 roku – Rybnik na tle gmin subregionu zachodniego i Aglomeracji Rybnickiej.	243
Rysunek 31. Dochody własne gmin na 1 mieszkańca w 2019 roku – Rybnik na tle gmin subregionu zachodniego i Aglomeracji Rybnickiej.	244
Rysunek 32. Wydatki budżetu gminy na 1 mieszkańca w 2019 roku – Rybnik na tle gmin subregionu zachodniego i Aglomeracji Rybnickiej.	245
Rysunek 33. Wydatki majątkowe inwestycyjne z budżetu Miasta Rybnika w 2019 roku na tle innych gmin subregionu zachodniego i Aglomeracji Rybnickiej.	245
Rysunek 34. Priorytety określone w budżecie Miasta Rybnika na 2021 rok i najbliższe lata.	247

Rysunek 35. Spadek nadwyżki operacyjnej w jednostkach samorządu terytorialnego w 2020 roku.	250
Rysunek 36. Obszary Strategicznej Interwencji (konkurencyjne) wskazane w Strategii rozwoju województwa śląskiego "Śląskie 2030".	256
Rysunek 37. Obszary Strategicznej Interwencji (problemowe) wskazane w Strategii rozwoju województwa śląskiego "Śląskie 2030".	260

Spis tabel

Tabela 1.	Zmiany liczby mieszkańców w Rybniku i na obszarach funkcjonalnych.	12
Tabela 2.	Saldo migracji na pobyt stały na 1000 mieszkańców na tle obszarów funkcjonalnych.....	15
Tabela 3.	Główne migracje do i z Rybnika na pobyt stały według gminy poprzedniego i obecnego miejsca zamieszkania w latach 2016-2019. .	16
Tabela 4.	Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców w Rybniku na tle obszarów funkcjonalnych.....	20
Tabela 5.	Prognoza demograficzna dla miasta Rybnika do 2030 roku według ekonomicznych grup wieku.....	21
Tabela 6.	Prognoza demograficzna dla obszarów funkcjonalnych do 2030 roku. .	22
Tabela 7.	Liczba mieszkańców Rybnika w podziale na dzielnice na dzień 31.12.2020 r.	23
Tabela 8.	Struktura wiekowa mieszkańców dzielnic Rybnika.	25
Tabela 9.	Zmiana liczby mieszkańców Rybnika w poszczególnych dzielnicach w latach 2015-2020.	27
Tabela 10.	Struktura podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON według sekcji PKD w Rybniku w latach 2016-2020.....	32
Tabela 11.	Podmioty gospodarcze w Rybniku pod względem wielkości zatrudnienia w latach 2016-2020.	34
Tabela 12.	Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym - Rybnik na tle innych miast.	35
Tabela 13.	Bezrobotni w Rybniku według czasu pozostawania bez pracy, wieku, poziomu wykształcenia i stażu pracy na dzień 31.12.2020 r.	38
Tabela 14.	Mieszkańcy Rybnika osiągający dochód z różnych form aktywności w latach 2016-2018.....	40
Tabela 15.	Mieszkańcy Rybnika osiągający dochody z różnych form aktywności w przeliczeniu na 1000 osób w wieku produkcyjnym/poprodukcyjnym.	41
Tabela 16.	Roczne dochody mieszkańców Rybnika osiągane z różnych form aktywności w latach 2016-2018.....	42
Tabela 17.	Dochody mieszkańców Rybnika z wybranych form aktywności zawodowej w latach 2016 i 2018.	43

Tabela 18. Podatek dochodowy mieszkańców Rybnika z wybranych form aktywności zawodowej w latach 2016 i 2018.....	44
Tabela 19. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w Rybniku na tle regionu w latach 2016 i 2019.	46
Tabela 20. Liczba podatników (mieszkańców) uzyskujących dochód od pracodawcy lokalnego w Rybniku i wybranych miastach subregionu zachodniego...	47
Tabela 21. Łączna liczba podatników uzyskujących dochody z tytułu stosunku pracy w Rybniku i wybranych miastach subregionu zachodniego.	48
Tabela 22. Pomniki przyrody na terenie miasta.....	69
Tabela 23. Podmioty gospodarcze działające w obszarze kultury w rejestrze REGON (PKD dział 90 i 91).....	113
Tabela 24. Współfinansowanie działalności sportowej z budżetu Miasta Rybnika w latach 2017-2020.	125
Tabela 25. Analiza SWOT dla rybnickiego sportu (Raport o stanie sportu 2019)..	129
Tabela 26. Liczba udzielonych noclegów turystom zagranicznym w Rybniku w latach 2016-2019 według państwa pochodzenia turystów.	138
Tabela 27. Zmiany w przeznaczeniu terenów w planach zagospodarowania przestrzennego w Rybniku w latach 2016-2019.	141
Tabela 28. Wszczęte postępowania przygotowawcze przez Policję oraz wykrywalność przestępstw w Rybniku w latach 2018-2020.....	156
Tabela 29. Wszczęte postępowania przygotowawcze oraz wykrywalność przestępstw w 7 kategoriach przestępstw uznanych za najbardziej uciążliwe społecznie w Rybniku w latach 2018-2020.	156
Tabela 30. Przestępczość gospodarcza i narkotykowa w Rybniku w latach 2018-2020.	157
Tabela 31. Przestępczość nieletnich w Rybniku w latach 2018-2020.	157
Tabela 32. Przestępstwa i wykroczenia w Rybniku w latach 2019-2020 według rejonów dzielnicowych.....	158
Tabela 33. Zdarzenia drogowe na terenie podległym Komendy Miejskiej Policji w Rybniku w latach 2018-2020.....	160
Tabela 34. Zdarzenia drogowe z udziałem pieszych w Rybniku w latach 2018-2020.	162
Tabela 35. Liczba zdarzeń drogowych z udziałem rowerzystów w Rybniku w latach 2016-2020 oraz liczbą poszkodowanych i ofiar tych zdarzeń.....	164

Tabela 36. Udział osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej w ludności ogółem – Rybnik na tle miast subregionu zachodniego.....	167
Tabela 37. Liczba wydanych orzeczeń według przyczyn niepełnosprawności osobom do 16 roku życia w latach 2018-2020.....	172
Tabela 38. Liczba wydanych orzeczeń według przyczyn niepełnosprawności, stopnia niepełnosprawności i wieku osobom powyżej 16 roku życia w latach 2018-2020.....	173
Tabela 39. Główne przyczyny zgonów w Rybniku w latach 2016-2019 na tle województwa śląskiego i Polski.....	189
Tabela 40. Przychodnie – Rybnik na tle miast subregionu zachodniego.....	191
Tabela 41. Porównanie udzielonego wsparcia z budżetu Miasta Rybnika organizacjom pozarządowym w latach 2018-2020 w obszarach: promocji i ochrony zdrowia, przeciwdziałania uzależnieniom i patologiom społecznym oraz na działalność na rzecz osób niepełnosprawnych. ..	193
Tabela 42. Struktura form własności mieszkań w Rybniku w 2015 i 2018 r.	195
Tabela 43. Nowe budynki mieszkalne oddane do użytkowania w Rybniku w latach 2016-2020.	196
Tabela 44. Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę – Rybnik na tle miast subregionu zachodniego.	197
Tabela 45. Mieszkania oddane do użytkowania na 1000 mieszkańców – Rybnik na tle miast subregionu zachodniego.	198
Tabela 46. Mieszkania oddane do użytkowania na 1000 mieszkańców – otoczenie funkcjonalne Rybnika – gminy wiejskie i miejsko-wiejskie.....	199
Tabela 47. Liczba sprzedanych lokali mieszkalnych w latach 2016-2019 w Rybniku i innych powiatach subregionu zachodniego.	199
Tabela 48. Średnia cena za 1 m ² lokali mieszkalnych sprzedawanych w latach 2016-2019 w Rybniku i innych powiatach subregionu zachodniego....	200
Tabela 49. Średnie wyniki rybnickich uczniów szkół podstawowych na tle średnich wyników w województwie śląskim.	212
Tabela 50. Średnie wyniki z przedmiotów maturalnych rybnickich uczniów liceów i techników na tle średnich wyników w województwie śląskim.	213

Tabela 51. Pozycje rybnickich liceów ogólnokształcących w rankingu miesięcznika „Perspektywy” w latach 2016-2020 – ranking ogólnopolski i wojewódzki.	213
Tabela 52. Pozycje rybnickich techników w rankingu miesięcznika „Perspektywy” w latach 2016-2020 – ranking ogólnopolski i wojewódzki.	214
Tabela 53. Liczba podatników w Rybniku udzielających wsparcia w formie darowizn oraz w ramach 1% na rzecz Organizacji Pożytku Publicznego.	224
Tabela 54. Wartość wsparcia w formie darowizn oraz w ramach 1% na rzecz Organizacji Pożytku Publicznego (wartość rzeczywistego odliczenia od dochodu dokonana przez osoby fizyczne).....	225
Tabela 55. Liczba osób uczestniczących w głosowaniach nad projektami zgłoszonymi do budżetu obywatelskiego w Rybniku w latach 2017-2020.	232
Tabela 56. Główne potencjały i wyzwania subregionu zachodniego w świetle Strategii „Śląskie 2030”	262

Spis załączników (dokumenty uzupełniające diagnozę strategiczną)

1. Raport o stanie miasta Rybnika za 2018 rok (dostęp: Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Miasta Rybnika – zakładka: „Raport o stanie miasta”: <https://bip.um.rybnik.eu/Default.aspx?Page=360>).
2. Raport o stanie miasta Rybnika za 2019 rok (dostęp: Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Miasta Rybnika – zakładka: „Raport o stanie miasta”: <https://bip.um.rybnik.eu/Default.aspx?Page=360>).
3. Raport o stanie miasta Rybnika za 2020 rok (dostęp: Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Miasta Rybnika – zakładka: „Raport o stanie miasta”: <https://bip.um.rybnik.eu/Default.aspx?Page=360>).
4. Raport z realizacji Strategii zintegrowanego rozwoju miasta Rybnika do roku 2020 – Raport monitoringowy za lata 2018-2019 (dostęp: Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Miasta Rybnika – zakładka: Akty prawne / Strategie, plany i inne dokumenty <https://bip.um.rybnik.eu/Default.aspx?Page=59&Id=52522>).
5. Raport z realizacji Strategii zintegrowanego rozwoju miasta Rybnika do roku 2020 – Raport monitoringowy za lata 2016-2017 (dostęp: Biuletyn Informacji Publicznej Urzędu Miasta Rybnika – zakładka: Akty prawne / Strategie, plany i inne dokumenty <https://bip.um.rybnik.eu/Default.aspx?Page=59&Id=42661>).
6. Raport statystyczny – Rybnik na tle innych miast. (opracowanie styczeń 2021).

Urząd Miasta Rybnika

ul. Bolesława Chrobrego 2
44-200 Rybnik

tel. +48 32 439 20 00
fax +48 32 422 41 24
rybnik@um.rybnik.pl